

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS
სამეცნიერო შრომების კრებული

№2

EAST EUROPEAN UNIVERSITY
აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS
სამეცნიერო შრომების კრებული

№2

East European University
აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

The collection encompasses practically valuable scientific papers of East European University academic personnel, early stage researchers, as well as various faculty students of Georgian educational institutions.

კრებულში წარმოდგენილია აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის აკადემიური პერსონალის, ახალგაზრდა მკვლევარებისა და საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების სხვადასხვა ფაკულტეტის სტუდენტების პრაქტიკული ღირებულების მქონე სტატიები.

Editorial Board:

Prof. Shalva Machavariani (Editor-in-Chief), Prof. Paul Gibbs, Prof. Jan Böhm, Prof. Richard Geibel, Assoc. Prof. Kakhaber Lazarashvili, Prof. Eliko Tsiklauri-Lammich, Assoc. Prof. David Cherkezishvili, Prof. Zurab Dzlierishvili, Assoc. Prof. Shalva Tabatadze, Prof. Zviad Rogava, Assoc. Prof. Rusudan Chikovani, Prof. Merab Bolkvadze, Prof. Avtandil Gagnidze, Prof. David Bostoghanashvili, Assoc. Prof. Vasil Kikutadze, Asst. Prof. Ketevan Aptarashvili, Assoc. Prof. David Sikharulidze, Prof. Shalva Kvinikhidze, Assoc. Prof. Zukhra Matsaberidze, Prof. Nino Gachechiladze, Assoc. Prof. Irma Tsereteli, Prof. Tinatin Pantsulaia, Assoc. Prof. Levan Makhashvili, Assoc. Prof. Patima Mamardashvili, Tatia Gherkenashvili (Secretary Editor).

სარედაქციო საბჭო:

პროფ. შალვა მაჭავარიანი (მთავარი რედაქტორი), პროფ. პოლ გიბსი, პროფ. იან ბოემი, პროფ. რიჩარდ გეიბელი, ასოც. პროფ. კახაბერ ლაზარაშვილი, პროფ. ელიკო წიკლაური-ლამიხი, ასოც. პროფ. დავით ჩერ-ქეზიშვილი, პროფ. ზურაბ ძლიერიშვილი, ასოც. პროფ. შალვა ტაბატაძე, პროფ. ზვიად როგავა, ასოც. პროფ. რუსუდან ჩიქოვანი, პროფ. მერაბ ბოლქვაძე, პროფ. ავთანდილ გაგნიძე, პროფ. დავით ბოსტოღანაშვილი, ასოც. პროფ. ვასილ კიკუტაძე, ასისტ. პროფ. ქეთევან აფთარაშვილი, ასოც. პროფ. დავით სიხარულიძე, პროფ. შალვა კვინიხიძე, ასოც. პროფ. ზუხრა მაცაბერიძე, პროფ. ნინო გაჩეჩილაძე, ასოც. პროფ. ირმა წერეთელი, პროფ. თინათინ ფანცულაია, ასოც. პროფ. ლევან მახაშვილი, ასოც. პროფ. ფატიმა მამარდაშვილი, თათია ღერკენაშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი).

Publisher: East European University in cooperation with “APG” Academic Press of Georgia.

გამომცემელი: აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი, საქართველოს აკადემიურ გამომცემლობა „საგა“-სთან თანამშრომლობით.

Publication implies views of the authors. Commercial use of all media published by the East European University (EEU) is not permitted without the written consent of the University.

პუბლიკაციაში წარმოდგენილია ავტორთა პირადი მოსაზრებები. დაუშვებელია აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის მიერ გამოცემული მასალების კომერციული მიზნით გამოყენება უნივერსიტეტის თანხმობის გარეშე.

Hard copy as well as soft copy will be available.

გამოიცემა ნაბეჭდი და ელექტრონული სახით.

© East European University, 2020

© აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი, 2020

ISSN 2667-9019

საგა – საქართველოს აკადემიური გამომცემლობა

დავით აღმაშენებლის გამზ. №181-2,

თბილისი, 0112, საქართველო

ტელ.: (+995 32) 234.04.32

ელ-ფოსტა: pressacademic@gmail.com

www.apgeorgia.com

FB: Academic-Press-of-Georgia – საგა

CONTENTS / შინაარსი

BUSINESS, ECONOMICS ბიზნესი, ეკონომიკა

- Temur Maisuradze/თემურ მაისურაძე 5-11**
Leading Role of Innovation for Sustainable Economic Development
ინოვაციების წამყვანი როლი მდგრადი ეკონომიკური განვითარებისთვის
- Givi Duchidze/გივი დუჩიძე 19-25**
Peculiarities of Corporate Governance Improvement in Georgia
კორპორაციული მართვის სრულყოფის თავისებურებები საქართველოში
- David Sikharulidze, Vasil Kikutadze/დავით სიხარულიძე, ვასილ კიკუტაძე 32-38**
Export Diversification and Economic Growth: Evidence from Cross-Country Analysis
ექსპორტის დივერსიფიკაცია და ეკონომიკური ზრდა: ქვეყანათა შორის ანალიზი
(პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მაგალითზე)
- Avtandil Gagnidze, Maksim Iavich/ავთანდილ გაგნიძე, მაქსიმ იავიჩი 46-54**
Time-Series Forecasting of Bitcoin Prices
ბიტკოინის ფასების პროგნოზირება დროითი მწკრივებით

LAW სამართალი

- Irine Bokhashvili/ირინე ბოხაშვილი 63-70**
Towards Improving the Legislation and Case Law on the Application of a Measure of Restraint on a Minor
არასრულწლოვნის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების თავისებურებანი სისხლის
სამართლის პროცესში
- Ella Kusiani/ელა კუსიანი 79-89**
The Relationship between Legal Instructions and Factual Circumstances in a Jury Trial
სამართლებრივი მითითებებისა და ფაქტობრივი გარემოებების ურთიერთმიმართება ნაფიც
მსაჯულთა სასამართლოში
- Bakar Matsaberidze/ბაქარ მაცაბერიძე 101-112**
The Role of The United Nations in Creation of International Criminal Tribunal for Rwanda
გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის როლი რუანდის სისხლის სამართლის საერთაშორისო
ტრიბუნალის შექმნაში

ARCHITECTURE არქიტექტურა

- Giorgi Giorgadze/გიორგი გიორგაძე 124-131**
Design of Tourism Infrastructural Objects in Conditions of Circular Economy
ტურისტული ინფრასტრუქტურის ობიექტების პროექტირება ცირკულარული ეკონომიკის პირობებში

LINGUISTICS ენათმეცნიერება

- Giorgi Jgharkava/გიორგი ჯღარკავა 139-149**
Lexical-thematic Characteristics of Proverbs of Kartvelian Languages
ქართველურ ენათა ანდაზების ლექსიკურ-თემატური მახასიათებლები

Preface

East European University Collection of Scientific Papers 2020 encompasses specially selected and peer-reviewed authoritative field experts' bilingual (Georgian and English) scientific articles in Business, Economics, Law, Architecture, Innovations, Corporate Governance, Mathematics (forecasting cryptocurrency exchange rate), Improving the operation of judiciary system, Precedent cases of international law Tribunal and Linguistics.

I wish the authors of the scientific papers further successful scientific and pedagogical activities.

Prof. Shalva Machavariani

*Editor in Chief,
East European University Vice-rector
for Scientific Affairs*

წინათქმა

აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის 2020 წლის სამეცნიერო შრომების კრებული მოიცავს საგანგებოდ შერჩეულ და შესაბამისი დარგების ავტორიტეტული ექსპერტების მიერ რეცენზირებულ სამეცნიერო სტატიებს, დაბეჭდილს ქართულ და ინგლისურ ენებზე ბიზნესის, ეკონომიკის, სამართლის, არქიტექტურის, ინოვაციების, კორპორაციების მართვის, მათემატიკის (კრიპტო ვალუტის კურსის პროგნოზირება), სასამართლო სისტემის საქმიანობის სრულყოფის, სამართლის სართაშორისო ტრიბუნალის პრეცედენტული შემთხვევებისა და ენათმეცნიერების საკითხებში.

ვუსურვებ სამეცნიერო სტატიების ავტორებს შემდგომ წარმატებულ სამეცნიერო და პედაგოგიურ საქმიანობას.

პროფესორი შალვა მაჭავარიანი

*მთავარი რედაქტორი,
აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის ვიცე-რექტორი
სამეცნიერო საკითხებში*

LEADING ROLE OF INNOVATION FOR SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

Temur Maisuradze

Professor, Doctor of Business Administration

East European University

Abstract

The aim of this paper is to increase role of innovation and specification of its functions under the modern challenges, as the key factor for the sustainable political-economic and social development of countries, as well as the rational use of resources and sustainable environmental protection; As well as introducing new approaches as an opportunity to accelerate expanding the role of innovation.

In the definition of economic space of innovation, the objectives of sustainable development are also considered, as the implementation of the requirements of sustainable development objectives necessarily has both a spatial dimension of action and the dimension of environmental impact as a result of human activity. This implies both qualitative and quantitative spatial dimensions and an integral combination. In such approaches, direct economic interests change and it becomes clear who can create the hidden forces of contrary action that oppose targeted positive action.

At the same time, the set and agreed global standards of economic area will become an authentic tool to overcome such overt or covert opposite forces that have only a consumer attitude towards the economic space.

In the paper, the increase of innovation utilization index is presented as a proportion to the growth of socio-economic and political development and inverse dimension to poverty and environmental imbalances.

In addition, the leading role of innovation, socio-economic environment and sustainable economic development are discussed in the three-dimensional model of the systems' life cycle.

Keywords: *Innovation, Life cycle, Economic space*

LEADING ROLE OF INNOVATION FOR SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

Temur Maisuradze

Professor, Doctor of Business Administration

East European University

Introduction

There are many researches and data on a huge role of innovations in terms of competitiveness of the companies, also general development of their production as well regional, state political-economic and social improvement. It's also crucial to reconcile scientific researches and opinions with the fact that innovative economic development scale and vector must be in line with the requirements of sustainable development, as even partial disregard of this inevitability resists with the opportunity to improve living environment.

Simultaneously in the light of these researches and evidence, the negative impact of human on the environment is increasing (The Economics of Climate, Report of Finance and Development, 2019).

Discussion

Precising the role of innovations and its expansion.

It's evident that there is indeed consensus in the world media, educational-scientific literature, civil and political circles, that innovations positively affects on the development of the countries, manufacturing and specific fields in long-term perspective (Cirera, Sabetti, 2016).

M. Dodgson believed that innovative process encompasses scientific, technological, organizational and financial activities that leads it to the implementation of new or improved product, or process to commercialization (Dodgson, 2000).

It's also noteworthy that the potential of invention is driven by market demand (Schmookler, 1966).

Due to the modern challenges, its worth considering and clarifying what other driving factors are needed to accelerate and strengthen the demand for innovation. Only the consumer value attitude towards the product is outdated and inhumane.

Developed countries not so rarely, export environmental polluting products from their own countries or realize them in the third countries. Though these productions influences the development of the countries, but in terms of moving environmental pollution from one to another country doesn't change anything, but the bad thing is that developed countries had more opportunity to replace these technologies with innovative ones, that will be hampered in the law developed countries without any special activities.

It's true that innovations, as a product of creative work should be evaluated comprehensively and not viewed as any segment of creative achievement. It's important important for everyone as an actual achievement and simultaneously profitable at global level.

Innovation along with economics must be motivated by increasingly humane common social goals, that is "More advance ratio to humanism and common interests".

According to Peter Drucker it's impossible to manage changes, though it's quite possible to anticipate them. He believed that in XXI century viable will be those who is able to recognize tendency of changes and quickly adapt to it. He also indicated that „First, a consumer is an initiator of any change“ (Drucker, 2012).

Entirely opposite opinion is suggested by the work of IBM, that not only made some of the crucial changes and their management, but also created an irreversible process, an entire era of change, and forced other

entities to adapt this reality. A similar case is for Microsoft history. Due to 2020 data the number of employees reached 163, 000 people in 105 countries throughout the world (Statista, 2020). In both cases product caused the change. It's good when an organization or an entity has an ability for a quick feedback, flexible and painless adaptation to the change, but much more important is the ability to create its own processes, clearly proved by the examples of IBM and Microsoft Corporation. Such kind of cases shows that it's possible to be most flexible in such processes, as well as initiator of other (new) processes, precisely those naturally followed by others' reactions.

Today, everyone realizes that in a broad sense (with the perception of a unified living environment), there is no longer any kind of closed political-economic space. Any change in a single point of earth affects its entire space (living or economic environment, objects, systems, processes) and this pattern is well described in the laws of thermodynamics (Guggenheim, 1985).

Perhaps, the first thing to be agreed is that the trend of political-economic and social development in the XXI century should be assessed positively/advancement only in case three of the components are simultaneously in progress towards achievement of sustainable development and not to damage each other. It's necessary to *"move from the private interest of innovative advantage towards public, social and global innovative advantage"*.

On the basis of the applied research conducted through interviews with the people addicted to innovative/new products, it was found that consumers have a **need-driven** demand, **general/unclear** demand and **compulsory/forced demand**.

1150 respondents and 100 organizations participated in the study. The research was conducted in the form of interviews, in all age groups, if one factor was met, the question – "Do you like news and buying innovative products?" – should have a positive answer.

The interviewer explained that:

- Need-driven demand – is consumer type and is motivated only by the consumer's needs (as it is known there are different types of need, is characterized by diversity and is motivated by functional or emotional factors);
- General/unclear demand is triggered by the possible need for a product/service and such a customer has a difficulty in making a decision. Accordingly, after hesitation, he/she makes a positive or negative decision, but in case of purchase, he/she does not have a clear answer as to why it was purchased;
- Compulsory/forced demand is conditioned by compulsory need, mainly by the security or mandatory need and appropriate decisions are made based on compulsory type requirements.

The respondents grouped the innovative products purchased in recent years according to the described criteria. The means obtained as a result were distributed in the following proportions:

In 62.5% of cases, the desire to purchase an innovative product was driven by need, 34.6% by general/unclear demand, and 2.9% by compulsory/forced demand. Out of them 75% of innovative products were purchased for health purposes, 18% for safety, and only 15% for energy conservation or environmental protection.

In the responses of the 100 organizations surveyed, 97% was dominated only by the interest in competitive prices.

Considering the results obtained, innovations in the future should meet compulsory/forced requirements (due to the maintenance of a unified living environment), ie the need + obligation (responsibility).

Local/global ecological and economic environment, as an asset for innovations

If for global survival innovative advancement is one of the key objective, it's crucial how modern world sees (both supplier and consumer) the essence of economics, what content it provides for it and how it will be reflected in economic calculations and scientific literature.

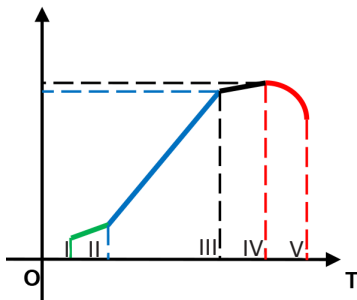
It is also a fact that an existing two-dimensional life cycle systems/processes does not reflect the spatial vision without which political, economic and social progress cannot be achieved in the long-term.

Despite the variety of graphs, the product life cycle is always represented in a two-dimensional system.

For instance: on the axis of applications are marked the main indicators of the system (price, quantity, value indicators, etc.), and on the axis of ordinates – time. One such example is shown in Figure 1.

Figure 1

Life cycle

I-II – Implementation phase; II-III – Development phase;
 III-IV- Mature phase; IV-V- Death (aging) phase.

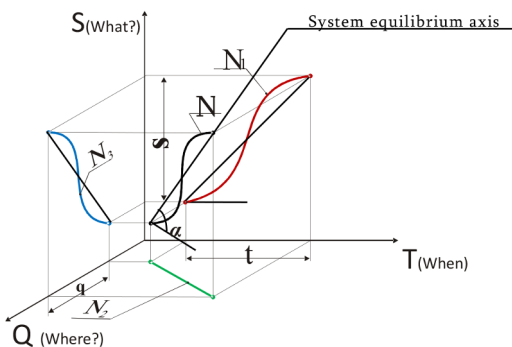
No matter what kind of geometric table represents the life cycle, the axiom is that the life cycle of any object, value, system, or process is at least three-dimensional. Any functional system does not exist without time-space dimension (space itself is a three-dimensional quantity) (Einstein, 1926).

The economic process always has a space for action, therefore the measurement characteristics should take this into account.

Figure 2 shows three-dimensional life cycle. Due to our definition, any system (Physical, Biological, Technical, Political, Economical, Social or other.), develops on the basis of some objective preconditions. It passes some phases in time and space, and it itself becomes the ground for emerging new system/s. Through the definition there is shown that any new system is developed on some kind of system/s. For artificial systems, in the soil, there exists the combination of characteristics of prior systems, accumulated knowledge, information, experience, negative combination existed in previous systems and newly emerged mechanism of requirements. Depending on the purpose of the figure, the spatial dimension can be a political-economic and social, as well as a subsistence ecological environment, or a parameter reflecting the importance of another environment (physical, chemical, biological, etc.) (Maisuradze, 2016).

Figure 2

System/Process of three-dimensional life-cycle

T – Time;

S – System/Process key index

Q – Space

The figure shows the complete development cycle of the S-main parameters of the N-system, in T-time and Q-space.

SQ – Development dynamics of S at the local as well as global environment;

TQ – The entire cycle of S in time and space.

As we have explained, Q-space is not just a location indicator in which a process, object or system are operating. It is an environment of systems interaction in which this or that process takes place.

For instance: in the literature, economic space is given A. Granberg's classical definition: *Economic space* – is a saturated territory, comprising of multiple objects, and links, settlements, industrial areas, utilized agricultural and recreational areas, transport and engineering networks, and so on (Granberg, 2009).

In the economic schools of the Russian Federation – economic space as an independent category was introduced by V. Chermarev. It highlighted the dual nature of economic space. On the one hand, the economic environment is developed by individuals and legal entities creating economic requirements and economic relations, and on the other hand, it is created by non-physical objects around which economic interests and economic relations are elaborated (Chermarev, 2001). The main indicators in determining the dimensions of economic space and quality are:

- Density (population, regional GDP, natural resources, fixed capital per unit area, etc.);
- Placement and connections with a number of features.

The economic environment is an integral part of the living environment, and the axiom is that any economic activity has an inevitable impact on the environment, which means that this value must be reflected in the overall economic balance in the form of assets or liabilities. It seems that the environment is not yet considered a value to be included in the economic report, but for extraordinary reasons, the determinant is price, and cheapness has become a major problem for ecology (the cheaper the raw material, the more it is mined). It is always considered isolated. Today, everyone has an access to new technologies, but if you want cheapness, you have to show “flexibility” and first of all at the expense of the environment. If this approach is not changed, we should not expect effective and significant change only through international requests. If we consider that economic space – is the common indicator that determines the location of entities, objects, processes and systems and all the circumstances affecting it, ie the total material, process, micro and macro-climatic combination (combination of economic and ecological spaces), ie. The objectives of sustainable development should be considered in it already, because the implementation of the requirements of the objectives of sustainable development necessarily has both a spatial dimension of action, as well as the dimension of environmental impact as a result of human activity.

This refers to both qualitative and quantitative spatial dimensions and their integral combination. In such approaches, direct economic interests change unequivocally and it becomes clear who can create the hidden forces of repulsion that oppose targeted positive action. At the same time, the set and agreed global economic space standards will become an unmistakable tool to overcome such overt or covert repulsive forces that have only a consumer attitude towards the economic space.

It means that it's needed to increase actions towards achieving the real goal. The following stipulative approach must be used:

Innovations = Development of science and education + Ecological safety + Development of techniques and technologies and + Socio-economic growth.

It can be said that the growth of the Innovation Utilization Index should be seen as proportional to the growth of socio-economic and political development, and inversely proportional to poverty and ecological imbalance.

Conclusion

Studies show that despite the consensus in civil and political circles that innovation has a positive impact on the development of countries and despite many economic problems in the world, there is still not enough demand to accelerate the process and more international efforts are needed to ensure real perception and demand.

It has been revealed that only consumer attitudes lead humanity to a competitively priced economy detached from general moral, social, and universal values, leading to the ruthless depletion of the earth's resources. Such an economic environment is in conflict with the global living environment, of which the economic environment is an integral part.

The essence of the approach is that the benefits of competing resource-extracting entities are correlated with the extraction costs, which, under equal technological access, is possible only through inhuman treatment on the environment.

The latter has a negative impact on all participants. If the focus will be on matching the interests (energy efficiency, environment and sustainable development), which will already will be considered by the interests of the consumer, it's quite clear that it will open up way to the new need and a relevant demand as well). The same kind of demand is also met for instance by the increasing of product's viability (minimizing the disposal products) if in other equal conditions there exists this kind of choice. At the same time, the equal commitment and necessity of caring for the environment is becoming increasingly clear to the public. It is necessary to go beyond the boundaries of the local environment (e.g., think only within a family, organization, region, or state, and not with a single global common environmental influence). Under such conditions, it will already be possible to solve the problem (here the consumer is ready to pay more for the benefit of the environment and ecology. Low price will lose the unequivocal advantage).

Paper suggests an idea that *an increase in the innovation utilization index is directly proportional to the growth of socio-economic and political development and inversely proportional to poverty and ecological imbalance.*

References

- Chermarev, V. (2001). The theory of economic space // Bulletin, №3.
- Cirera, X. Sabetti, L. (2016). The Effects of Innovation on Employment in Developing Countries Evidence from Enterprise Surveys, World Bank Group, Policy Research Working Paper 7775. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/24857/WPS7775.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Drucker, P. (2012). Management. Challenges of the XXI century. M.: "Mann, Ivanov and Farber".
- Dodgson, M. (2000). Business & Economics. Oxford University Press.
- Einstein, A., (1926). Space-Time, Encyclopedia Britannica, 13th ed.
- Granberg, A., G., On the program of fundamental research of the spatial development of Russia // Region: Economics and Sociology, №2, 2009, pp. 166-178, (In Russian).
- Guggenheim, E. (1985). Thermodynamics. An Advanced Treatment for Chemists and Physicists, seventh edition, North Holland, Amsterdam.
- Maisuradze, T. (2016). Advance Management, Nakeri Publication.
- Schmookler, J. (1966). invention and economic growth. Harvard University, 1966.
- A Quarterly Publication of the International Monetary Fund (2019, Dec) The Economics of Climate, Report of Finance and Development, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/12/pdf/fd1219.pdf>
- Statista (2020), Number of employees at the Microoft corporation, <https://www.statista.com/statistics/273475/number-of-employees-at-the-microsoft-corporation-since->

ინოვაციების წამყვანი როლი მდგრადი ეკონომიკური განვითარებითვის

თემურ მაისურაძე

პროფესორი, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი
ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

ანოტაცია

წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანია თანამედროვე გამოწვევების პირობებში, ინოვაციების როლის გაზრდა და ფუნქციების დაზუსტება როგორც ქვეყნების მდგრადი პილიტიკურ-ეკონომიკური და სოციალური განვითარების, ასევე რესურსების რაციონალური გამოყენების და გარემოს მდგრადი შენარჩუნების ფაქტორი; ამავდროულად ახალი მიდგომების წარმოდგენა, როგორც ინოვაციების როლის ფორსირებული გაფართოვების შესაძლებლობა.

ინოვაციის ეკონომიკური სივრცის განმარტებაში, მდგრადი განვითარების ამოცანებიც მოიაზრება, რადგან მდგრადი განვითარების ამოცანების მოთხოვნათა განხორციელებას აუცილებლად გააჩნია როგორც სამოქმედო სივრცული განზომილება, ასევე ადამიანის მოღვაწეობის შედეგად გარემოზე ზემოქმედების შედეგიც. აქ იგულისხმება როგორც ხარისხობრივი, ასევე რაოდენობრივი სივრცული განზომილებები და განუყოფელი ერთობლიობა. ასეთ მიდგომებში პირდაპირი ეკონომიკური ინტერესები ცალსახად იცვლება და უკვე გასაგები ხდება თუ ვინ შეიძლება შექმნას უკუქმედების ფარული ძალები, რომელიც შეეწინააღმდეგებიან მიზანმიმართულ დადებით ქმედებებს. ამავდროს მითითებული და შეთანხმებული გლობალური ეკონომიკური სივრცის სტანდარტები გახდება უტყუარი ინსტრუმენტი, ღია თუ ფარული უკუქმედების ძალების დასაძლევად, რომლებსაც ეკონომიკური სივრცის მიმართ, მხოლოდ მომხმარებლური დამოკიდებულება აქვთ.

ნაშრომში, ინოვაციების გამოყენების ინდექსის ზრდა, წარმოდგენილია როგორც სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების ზრდის პროპორციული და სიღარიბის და ეკოლოგიური დისბალანსის უკუპროპორციული განზომილება.

ამასთან ერთად, ინოვაციების წამყვანი როლი, სოციალურ-ეკონომიკური გარემო და მდგრადი ეკონომიკური განვითარება, განხილულია სისტემების სასიცოცხლო ციკლის სამგანზომილებიან მოდელში.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაცია, სასიცოცხლო ციკლი, ეკონომიკური სივრცე

ინოვაციების წამყვანი როლი მდგრადი ეკონომიკური განვითარებითვის

თემურ მაისურაძე

პროფესორი, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი
ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

შესავალი

უამრავი კვლევა და მონაცემი არსებობს იმის შესახებ, თუ რამდენად დიდია ინოვაციების როლი როგორც კომპანიების კონკურენტუნარიანობის და მათი წარმოების ზოგადი განვითარების თვალსაზრისით, ასევე რეგიონული, სახელმწიფო პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სოციალური განვითარების კუთხითაც. მნიშვნელოვანია აგრეთვე მეცნიერული კვლევების და მოსაზრებათა თანხვედრა იმასთან დაკავშირებით, რომ ინოვაციური ეკონომიკური განვითარების სიდიდე და ვექტორი, უნდა მიმდინარეობდეს მდგრადი განვითარების მოთხოვნათა მიმართულებით, რადგან ამ აუცილებლობის ნაწილობრივ უგულვებელყოფაც კი, წინააღმდეგობაში მოდის საარსებო გარემოს გაჯანსაღების შესაძლებლობასთან.

ამავე დროს, ყველა ამ კვლევებისა და მტკიცებულებების არსებობის ფონზეც კი, სულ უფრო იზრდება გარემოზე ადამიანის უარყოფითი ზეგავლენა (The Economics of Climate, Report of Finance and Development, 2019).

განხილვა

2.1 ინოვაციების როლის დაზუსტება და გაფართოვება

ცხადია, რომ მსოფლიოს საინფორმაციო საშუალებებში, საგანმანათლებლო-სამეცნიერო ლიტერატურაში, სამოქალაქო და პოლიტიკურ წრეებში მართლაც არსებობს კონსენსუსი იმის შესახებ, რომ ინოვაციები დადებითად აისახება ქვეყნების განვითარებაზე, მათ შორის წარმოების, ცალკეული დარგების და ქვეყნების განვითარებაზე გრძელვადიან პერსპექტივაში (Cirera, Sabetti, 2016).

მ. დოგსონი თვლიდა, რომ ინოვაციურ პროცესში შედის სამეცნიერო, ტექნოლოგიური, ორგანიზაციული და ფინანსური საქმიანობა, რომელსაც ის მიჰყავს ახლის ან გაუმჯობესებული პროდუქტის ან პროცესის კომერციულ დანერგვამდე (Dodgson, 2000).

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ საბაზრო მოთხოვნა განაპირობებს საგამომგონებლო პოტენციალს (Schmookler, 1966).

თანამედროვე გამოწვევებიდან გამომდინარე, დასაფიქრებელი და დასაზუსტებელია თუ რა სხვა მამოძრავებელი ფაქტორების არსებობაა საჭირო ინოვაციების მოთხოვნის დასაჩქარებლად და გასაძლიერებლად. პროდუქტისადმი მხოლოდ მომხმარებლური ღირებულებითი დამოკიდებულება ყოვლად მოძველებული და არაჰუმანურია.

განვითარებულ ქვეყნებს, არც თუ ისე იშვიათად, გარემოს დამაბინძურებელი წარმოებები გააქვთ საკუთარი ქვეყნიდან და მათ ექსპლუატაციას ეწევიან მესამე ქვეყნებში. მართალია ამ წარმოებებს დადებითი გავლენა აქვს ამ ქვეყნების ეკონომიკურ განვითარებაზე, მაგრამ გარემოს თვალსაზრისით დაბინძურების ერთ ქვეყანიდან მეორეში გადატანა არ ცვლის არაფერს, მაგრამ ცუდია ის, რომ განვითარებულ ქვეყნებში უფრო მეტი შესაძლებლობა არსებობდა ამ ტექნოლოგიების ჩასანაცვლებლად ინოვაციური ტექნოლოგიებით, რაც სპეციალური ღონისძიებების გარეშე ძალიან შეფერხდება დაბალ განვითარებულ ქვეყნებში.

მართებულია, რომ ინოვაციების როლი, როგორც შემოქმედებითი პროდუქტის როლი, ჩვენ კომპლექსურად უნდა შევაფასოთ და ის არ განვიხილოთ, როგორც შემოქმედებითი მიღწევების

მხოლოდ სეგმენტი. ის მნიშვნელოვანია ყველასთვის, როგორც ფაქტობრივი მიღწევა და ამავე დროს როგორც გლობალური სარგებლის მომტანი.

ინოვაციები, ეკონომიკურთან ერთად, სულ უფრო მეტი ჰუმანური და საერთო საზოგადოებრივი მიზნებით უნდა იყოს მოტივირებული, ანუ „მეტი ფარდობითი უპირატესობა, კიდევ უფრო მეტი ჰუმანიზმით და მეტი საერთო ინტერესებით“.

პიტერ დრუკერის შეხედულებით, ცვლილებების მართვა შეუძლებელია, მაგრამ სავსებით შესაძლებელია მათი წინსწრება. მას მიაჩნდა, რომ XXI საუკუნეში სიცოცხლისუნარიანი იქნება ის, ვისაც ძალუძს ამოიციოს ცვლილებების ტენდენცია და უსწრაფესად შეეგოს მას. ის აგრეთვე აღნიშნავდა, რომ „პირველ რიგში, მომხმარებელია ნებისმიერი ცვლილების ინიციატორი“ (Drucker, 2012).

სრულიად საპირისპიროს ამტკიცებს IBM-ის საქმიანობა, რომელმაც არა მხოლოდ განახორციელა ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ცვლილება და ამ ცვლილებების მართვა, არამედ შექმნა შეუქცევადი პროცესი, ცვლილებების მთელი ეპოქა და აიძულა სხვა სუბიექტები შეწყობოდნენ და შეგუებოდნენ მათ მიერ შექმნილ რეალობას. ანალოგიური შემთხვევაა Microsoft-ის ისტორიაშიც. 2020 წლის მონაცემებით Microsoft Corporation-ში დასაქმებულთა რაოდენობამ მსოფლიოს 105 ქვეყნის მასშტაბით 163, 000 ადამიანს მიაღწია (Statista, 2020). ორივე შემთხვევაში პროდუქტი გახდა ცვლილების მიზეზი. კარგია, როდესაც ორგანიზაციას, ან სუბიექტს გააჩნია ამა თუ იმ ცვლილებებზე სწრაფი უკურეაქციის, მოქნილობის და უმტკივნეულო ადაპტირების უნარი, მაგრამ გაცილებით მნიშვნელოვანია საკუთარი პროცესების შექმნის შესაძლებლობა, რასაც მკაფიოდ ადასტურებს ზემოთ მოყვანილი IBM-ის და Microsoft Corporation-ის მაგალითები. ამგვარი მაგალითები მიგვაჩვენებს, რომ შესაძლებელია იყო საბაზრო პროცესებში ყველაზე მოქნილი და ამავე დროს სხვა (ახალი) პროცესების შემოქმედი, უფრო ზუსტად ისეთი ახალი პროცესების გამტარებელი, რომლებსაც კანონზომიერად მოსდევს სხვა სუბიექტთა რეაქციები.

დღეს ყველა აცნობიერებს, რომ ფართო გაგებით (ერთიანი საარსებო გარემოს შექმნისას), აღარ არსებობს რაიმე სახის დახურული პოლიტიკურ-ეკონომიკური სივრცე. ნებისმიერი ცვლილება დედამიწის ერთ წერტილში, გავლენას ახდენს მის მთელ სხეულზე (საარსებო თუ ეკონომიკურ გარემოზე, ობიექტებზე, სისტემებზე, პროცესებზე) და ეს კანონზომიერება კარგად არის აღწერილი თერმოდინამიკის კანონებში (Guggenheim, 1985).

ალბათ პირველ რიგში შესათანხმებელია საკითხი, რომ XXI საუკუნეში პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ტენდენცია დადებითად / წინსვლად უნდა შეფასდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სამივე კომპონენტი პარალელურად პროგრესირებს მდგრადი განვითარების ნიშნებისკენ და არა რომელიმე ერთი ან ორი მესამის ხარჯზე. საჭიროა „სვლა კერძო ინოვაციური უპირატესობის ინტერესებიდან, საზოგადოებრივი, სოციალური და გლობალური ინოვაციური უპირატესობისკენ“.

ჩვენს მიერ ჩატარებული გამოყენებითი კვლევის საფუძველზე, სხვადასხვა ინოვაციური / ახალი პროდუქტების მოყვარულთა გამოკითხვით, გამოვლინდა, რომ მომხმარებელს ინოვაციური პროდუქციის დანიშნულებაზე აქვს მეტწილად **საჭიროებით** გამოწვეული მოთხოვნა, **ზოგადი/ არამკაფიო** მოთხოვნა და **სავალდებულო / იძულებითი** (სხვა საჭიროებით გამოწვეული) მოთხოვნა.

კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 1150-მა რესპოდენტმა და 100 ორგანიზაციამ. კვლევა ტარდებოდა ინტერვიუების სახით, ყველა ასაკობრივ ჯგუფში ერთი ფაქტორის დაკმაყოფილების შემთხვევაში შეკითხვაზე – „გიყვართ თუ არა სიახლეები და ინოვაციური პროდუქტების შექმნა“? – უდა ყოფილიყო დადებითი პასუხი.

ინტერვიუერი განუმარტავდა, რომ:

- საჭიროებით გამოწვეული მოთხოვნა – მომხმარებელია და მოტივირებულია მხოლოდ მომხმარებლის საჭიროებით / სურვილით (როგორც ცნობილია ეს საჭიროება / სურვილი ხასიათდება სხვადასხვა მრავალფეროვნებით და მოტივირებულია ფუნქციური ან ემოციური საჭიროებით);

- ზოგადი/არამკაფიო მოთხოვნა აღიძვრება პროდუქციის / მომსახურების შესაძლო საჭიროებით და ასეთ მომხმარებელს უჭირს გადაწყვეტილების მიღება. შესაბამისად მერყობის შემდეგ იღებს დადებით ან უარყოფით გადაწყვეტილებას, თუმცა შექენის შემთხვევაში მკაფიო პასუხი, თუ რატომ შეიძინა პროდუქტი – არ გააჩნია;
- სავალდებულო / იძულებითი მოთხოვნა კი განპირობებულია იძულებითი საჭიროებით. მეტწილად უსაფრთხოების ან სავალდებულო აუცილობლობის საჭიროებით და შესაბამისი გადაწყვეტილება მიიღება სავალდებულო / იძულებითი მოთხოვნის აქტუალურობიდან გამომდინარე.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, რესპონდენტი აჯგუფებდა ბოლო წლებში მის მიერ შექენილ პროდუქციას თვისობრივი და რაოდენობრივი მახასიათებლების მიხედვით. მონაცემების დამუშავების შედეგად მიღებული მაჩვენებლები ასახავდნენ, რომ ინოვაციური პროდუქტების შექენის სურვილი 62.5% შემთხვევაში განპირობებული იყო საჭირო მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად, ზოგადი/არამკაფიო მოთხოვნით 34.6%, ხოლო სავალდებულო/იძულებითი მოთხოვნით შექენილი ინოვაციური პროდუქტები მოიცავდა 2.9%-ს. აქედან 75 % ინოვაციურ პროდუქტები ჯანმრთელობის დაცვის მიზნით იყო შექენილი (მოაზრებოდა უფრო ეფექტიან საშუალებად), 18% უსაფრთხოების დაცვის გამო და მხოლოდ 15 ენერგეტიკული რესურსების დაზოგვის ან გარემოს მოფრთილები მიზნით.

გამოკითხული 100 ორგანიზაციის პასუხებში კი 97%-ით დომინირებდა მხოლოდ კონკურენტული ფასების ინტერესი.

არსებულ ვითარებაში სადი აზრი გვიბიძგებს, რომ ინოვაციები მომავალში უნდა ითავსებდეს საჭიროებით გამოწვეული მოთხოვნას და სავალდებულო / იძულებით (ერთიანი საარსებო გარემოს შენარჩუნებით გამოწვეულ) მოთხოვნას, ანუ საჭიროებას + ვალდებულებას (პასუხისმგებლობას) ერთდროულად.

2.2. ლოკალური/გლობალური ეკოლოგიური და ეკონომიკური გარემო, როგორც გლობალური აქტივი ინოვაციებისთვის

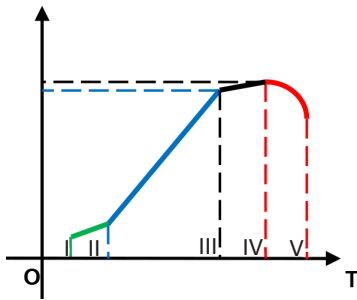
თუ გლობალური გადარჩენისთვის ინოვაციური პროგრესია ერთ-ერთი მთავარი სამიზნეა, აქ უკვე ძალიან მნიშვნელოვანია თუ როგორ უყურებს თანამედროვე მსოფლიო (მიმწოდებელიც და მომხმარებელიც) ეკონომიკური სივრცის არსს და რას მოიაზრებს ამ განმარტებაში. აგრეთვე მნიშვნელოვანია ეს ხედვა, თუ როგორ იქნება ასახული ეკონომიკურ გათვლებში, თეორიულ და გამოყენებით ლიტერატურაში, რომლითაც ისწავლება ეკონომიკა და მართვა, ლიტერატურა რომლითაც ხელმძღვანელობს კონკრეტული მომხმარებელი სასწავლო დაწესებულებაში თუ რომელიმე ეკონომიკურ სტრუქტურაში.

ფაქტია ისიც, რომ სისტემების/პროცესების სასიცოცხლო ციკლის არსებული ორგანიზომილებიანი სისტემა, ვერ ასახავს იმ სივრცულ ხედვას, რომელის გარეშეც გრძელვადიანი თვალსაზრისით ვერ განხორციელდება პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სოციალური განვითარება, ირღვევა გარემო სისტემებისა და პროცესების ერთიანობის ფაქტორი.

გრაფიკების მრავალფეროვნების მიუხედავად, პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლი, ყოველთვის წარმოდგენილია ორგანიზომილებიანი სისტემაში. მაგალითად, აბსცისათა ღერძზე აღინიშნება სმმ – სისიტემის მთავარი მაჩვენებლები (ფასი, რაოდენობა, ღირებულებითი მაჩვენებლები და სხვა), ხოლო ორდინატა ღერძზე კი დრო. ერთ ერთი ასეთი მაგალითი წარმოდგენილია გრაფიკზე 1.

გრაფიკი 1

სასიცოცხლო ციკლი

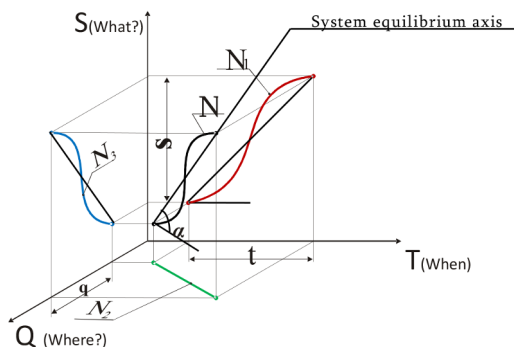
I-II – დანერგვის სტადია; II-III – განვითარების სტადია;
III-IV – სიმწიფის სტადია; IV-V – დაბერების

როგორი გეომეტრიული გამოსახულებისაც არ უნდა იყოს სასიცოცხლო ციკლის გრაფიკი, აქსიომაა ის, რომ რაიმე ობიექტის, ღირებულების, სისტემის თუ პროცესის სასიცოცხლო ციკლი – არა ორგანოზომილებიანი, არამედ მინიმუმ სამგანზომილებიანი სიდიდეა. ნებისმიერი ფუნქციური სისტემა არ არსებობს დრო-სივრცე განზომილების გარეშე (თვითონ სივრცეც სამგანზომილებიანი სიდიდეა) (Einstein, 1926). ეკონომიკურ პროცესს ყოველთვის გააჩნია სამოქმედო სივრცე, შესაბამისად გაზომვითი მახასიათებლებიც ამის გათვალისწინებით უნდა წარმოებდეს.

გრაფიკ 2-ზე, გამოსახულია სასიცოცხლო ციკლის ამსახველი სამგანზომილებიანი სისტემა. ჩვენი განმარტებით, ნებისმიერი სისტემა (ფიზიკური, ბიოლოგიური, ტექნიკური, ტექნოლოგიური, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური თუ სხვა), ობიექტური წინაპირობით წარმოიქმნება კონკრეტულ ვითარებაში. გადის განვითარების და არსებობის ფაზებს დროსა და სივრცეში, ხოლო მასზე, სხვა სისტემების ზემოქმედების შედეგად, თვითონ ხდება ნიადაგი ახალი სისტემის / სისტემების წარმოსაქმნელად. განმარტებაში ჩანს, რომ ნებისმიერი ახალი სისტემა, უბრალოდ საიდანმე კი არ წარმოიქმნება, არამედ ჩნდება რომელიმე ძველი სისტემის / სისტემების კონკრეტულ საფუძველზე. ხელოვნური სისტემებისთვის „საფუძველი“ არის ძველი სისტემის ყველა მახასიათებლის ერთობლიობა, დაგროვილი ცოდნა, ინფორმაცია, გამოცდილება, ძველ სისტემაში გაჩენილი უარყოფითი ფაქტორების ერთობლიობა და ამ ფაქტორების შედეგად შექმნილი ახალი მოთხოვნების კანონზომიერება. ამ სახის სამგანზომილებიან გრაფიკში მოცემულია გარემოს ამსახველი სისტემა. გრაფიკიდან გამომდინარე, სივრცული განზომილება შეიძლება იყოს როგორც პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სოციალური, ასევე საარსებო ეკოლოგიური გარემო ან სხვა გარემოს მნიშვნელობის ამსახველი პარამეტრი (ფიზიკური, ქიმიური, ბიოლოგიურ და სხვა) (მაისურაძე, 2016).

გრაფიკი 2

სისტემის/პროცესის სამგანზომილებიანი სასიცოცხლო ციკლი

T – დრო;

S – სისტემის/პროცესის მთავარი მაჩვენებელი (ს/პმმ)

Q – სივრცე.

გრაფიკზე ნაჩვენებია N-სისტემის S-მთავარი მაჩვენებლების განვითარების სრული ციკლი, T-დროში და Q-სივრცეში.

ST – ს/პმმ-ის განვითარების დინამიკა დროში;

SQ – ს/პმმ-ის განვითარების დინამიკა ლოკალური თუ გლობალურ სივრცეში;

TQ – ს/პმმ-ის სრული ციკლი დროში და სივრცეში.

როგორც განვმარტეთ, Q – სივრცე, არ არის მხოლოდ ადგილმდებარეობის განმსაზღვრელი მაჩვენებელი, რომელშიც მიმდინარეობს პროცესის, ობიექტის თუ სისტემის ფუნქციონირება. ეს არის სისტემების ურთიერთზემოქმედების გარემო, რომელშიც მიმდინარეობს ესა თუ ის პროცესი.

მაგალითად: თეორიული მიდგომების კურსში, ეკონომიკურ სივრცეს მიეცა ა. გამბერგის კლასიკური განმარტება: ეკონომიკური სივრცე – არის გაჯერებული ტერიტორია, რომელიც იტევს უამრავ ობიექტს და მათ შორის კავშირებს, დასახლებულ პუნქტებს, სამრეწველო ტერიტორიებს, ათვისებულ სამეურნეო და რეკრეაციულ ტერიტორიებს, სატრანსპორტო და საინჟინრო ქსელებს და ასე შემდეგ (Granberg, 2009).

რუსეთის ეკონომიკურ სკოლებში – ეკონომიკური სივრცე, როგორც დამოუკიდებელი კატეგორია, შემოიტანა ვ. ჩეკმარევმა. ის გამოყოფდა ეკონომიკური სივრცის ორმაგ ბუნებას. ის, რომ ერთი მხრივ, ეკონომიკური გარემო იქმნება ფიზიკური და იურიდიული პირებისგან, რომლებიც ქმნიან ეკონომიკურ მოთხოვნებს და ეკონომიკურ ურთიერთობებს და მეორე მხრივ, ის წარმოიქმნება არა ფიზიკური ობიექტებით, რომელთა გარშემოც იქმნება ეკონომიკური ინტერესები და ეკონომიკური ურთიერთობები (Chermarev, 2001). ეკონომიკური სივრცის და ხარისხის განმსაზღვრელ განზომილებებში, ძირითად მაჩვენებლებად ითვლება:

- სიმჭიდროვე (მოსახლეობის რაოდენობა, რეგიონალური მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა, ბუნებრივი რესურსები, ძირითადი კაპიტალი სივრცით ერთეულზე და სხვა);
- განთავსება და კავშირები თავისი რიგი მახასიათებლებით.

ეკონომიკური გარემო ხომ საარსებო გარემოს შემადგენელი ნაწილია და აქსიომაა ისიც, რომ ნებისმიერი ეკონომიკური საქმიანობა გარდაუვალ გავლენას ახდენს გარემოზე, რაც ნიშნავს იმას, რომ ეს ღირებულებითი სიდიდე მთლიან ეკონომიკურ ბალანსში უნდა აისახებოდეს აქტივის ან პასივის სახით. როგორც ჩანს, გარემო ჯერ არ ითვლება ეკონომიკურ ანგარიშში შესატან სიდიდედ, ჯერ კიდევ საგანგებო მიზეზთა გამო, განმსაზღვრელი მაჩვენებელი ფასია და სიიაფე ეკოლოგიის მთავარ პრობლემად იქცა (რაც უფრო იაფია ნედლეული, მით უფრო ველური გზით არი მოპოვებული) და ის ყოველთვის განყენებულად განიხილება. დღეს ყველას მიუწვდება ხელი ახალ ტექნოლოგიებზე, მაგრამ თუ გსურს სიიაფე, სხვა „მოქნილობა“ უნდა გამოიჩინო და პირველ რიგში გარემოს ხარჯზე. თუ არ შეიცვლება ეს მიდგომა, მხოლოდ საერთაშორისო მოწოდებებით, ქმედითი და მნიშვნელოვანი ცვლილების იმედი არ უნდა ვიქონიოთ.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ ეკონომიკური სივრცე არის სუბიექტების, ობიექტების, პროცესების და სისტემის ადგილმდებარეობის და მასზე მოქმედი ყველა გარემოების განმსაზღვრელი ერთობლივი მაჩვენებელი, ანუ სრული მატერიალური, პროცესუალური, მიკრო და მაკროკლიმატური ერთობლიობა (ეკონომიკური და ეკოლოგიური სივრცეების ერთობლიობა), ე.ი. მასში მდგრადი განვითარების ამოცანებიც უნდა მოიაზრებოდეს უკვე, რადგან მდგრადი განვითარების ამოცანების მოთხოვნათა განხორციელებას აუცილებლად გააჩნია როგორც სამოქმედო სივრცული განზომილება, ასევე ადამიანის მოღვაწეობის შედეგად გარემოზე ზემოქმედების განზომილებაც. აქ იგულისხმება როგორც ხარისხობრივი, ასევე რაოდენობრივი სივრცული განზომილებები და მათი განუყოფელი ერთობლიობა. ასეთ მიდგომებში პირდაპირი ეკონომიკური ინტერესები ცალსახად იცვლება და უკვე გასაგები ხდება თუ ვინ შეიძლება შექმნას უკუქმედების ფარულ ძალები, რომელიც შეეწინააღმდეგება მიზანმიმართულ დადებით ქმედებებს. ამავე დროს მითითებული და შეთანხმებული გლობალური ეკონომიკური სივრცის სტანდარტები გახდება უტყუარი ინსტრუმენტი, ასეთი ღია თუ ფარული უკუქმედების ძალების დასაძლევად, რომლებსაც ეკონომიკური სივრცის მიმართ, მხოლოდ მომხმარებლური დამოკიდებულება აქვთ.

ე.ი. საჭიროა გავზარდოთ ჯამური ქმედებები რეალური მიზნის მისაღწევად. უნდა ვისარგებლოთ სტიმულირების შემდეგი მიდგომით:

ინოვაციები = მეცნიერების და განათლების განვითარება + ეკოლოგიურ უსაფრთხოება + ტექნიკის და ტექნოლოგიების განვითარება და + სოციალურ-ეკონომიკურ ზრდა.

შეიძლება ითქვას, რომ ინოვაციების გამოყენების ინდექსის ზრდა უნდა დავინახოთ როგორც პროპორციული სიდიდე სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების ზრდის, ხოლო უკუპროპორციული სიდიდის და ეკოლოგიური დისბალანსის.

დასკვნა

ჩატარებული კვლევები აჩვენებს, რომ მიუხედავად სამოქალაქო და პოლიტიკურ წრეებში არსებული კონსენსუსისა იმის შესახებ, რომ ინოვაციები დადებითად აისახება ქვეყნების განვითარებაზე და მიუხედავად მსოფლიოში არსებული უამრავი ეკონომიკური პრობლემისა, ჯერ არ არსებობს საკმარისი მოთხოვნა პროცესის დასაჩქარებლად და ესაჭიროება მეტი საერთაშორისო ძალისხმევა რეალური აღქმისა და შესაბამისი მოთხოვნა მიწოდების უზრუნველსაყოფად.

გამოვლენილია, რომ მხოლოდ მომხმარებლურ დამოკიდებულებას კაცობრიობა მიჰყავს კონკურენტული ფასების ეკონომიკისკენ და გამოშიგნულია ზოგად მორალურ, სოციალურ და საყოველთაო ღირებულებებისაგან, რაც იწვევს დედამიწის რესურსების დაუნდობელ გამოფიტვას. ასეთი ეკონომიკური გარემო, წინააღმდეგობაში მოდის გლობალურ საარსებო გარემოსთან, რის შემადგენლ და განუყოფელ ნაწილსაც წარმოადგენს ეკონომიკური გარემო.

მიდგომის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ კონკურენტი სუბიექტების მოქმედების შედეგად, გარემოზე განხორციელებულ უარყოფით ზემოქმედებით წარმოქმნილ ვალდებულებებს შორის არსებობს მიზან-შედეგობრივი კონფლიქტიც და საერთო ინტერესებიც. თუ კონცენტრირება მოხდება ინტერესების თანხვედრაზე (ენერგოეფექტიანობა, გარემო და მდგრადი განვითარება, რომელიც უკვე განპირობებული იქნება მომხმარებლის ინტერესებით, ცხადია გააჩენს შესაბამისი ტრანსფორმაციის მოთხოვნასაც). ასეთივე მოთხოვნას აჩენს პროდუქტების სიცოცხლისუნარიანობა (ერთჯერადი პროდუქტების მინიმიზაცია, თუ ყველა სხვა ერთნაირ პირობებში არსებობს ასეთი არჩევანის შესაძლებლობა. ამასთან ერთად, საზოგადოებისთვის სულ უფრო მეტად გასაგები ხდება გარემოზე ზრუნვის ვალდებულება და აუცილებლობა. საჭიროა ლოკალური გარემოს საზღვრების ვირტუალური გაქრობა ერთიანი გლობალური საერთო გავლენების გარემო ფაქტორებით და ასეთ პირობებში, შესაძლებელი გახდება პრობლემის მოგვარებაც (აქ უკვე მომხმარებელი მზად არის გადაიხადოს უფრო მეტი გარემოს და ეკოლოგიის სასარგებლოდ. დაბალი ფასი უკვე კარგავს ცალსახა პრიორიტეტს).

წარმოდგენილია ხედვა, რომ ინოვაციების გამოყენების ინდექსის ზრდა, პირდაპირპროპორციულია სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების ზრდის და უკუპროპორციულია სიდიდის და ეკოლოგიური დისბალანსის.

გამოყენებული ლიტერატურა

- მაისურაძე, თ. (2016). „უპირატეობის მართვა“, გამომცემლობა ნეკერი.
- Chermarev, V. (2001). The theory of economic space // Bulletin, №-3.
- Cirera, X. Sabetti, L. (2016). The Effects of Innovation on Employment in Developing Countries Evidence from Enterprise Surveys, World Bank Group, Policy Research Working Paper 7775. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/24857/WPS7775.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Drucker, P., (2012). Management. Challenges of the XXI century. M.: “Mann, Ivanov and Farber”.
- Dodgson, M. (2000). Business & Economics. Oxford University Press.
- Einstein, A., (1926). “Space-Time,” Encyclopedia Britannica, 13th ed.
- Granberg, A., G., On the program of fundamental research of the spatial development of Russia // Region: Economics and Sociology, №2, 2009, pp. 166-178, (In Russian).

- Guggenheim, E. (1985). Thermodynamics. An Advanced Treatment for Chemists and Physicists, seventh edition, North Holland, Amsterdam.
- Schmookler, J. (1966). invention and economic growth. Harvard University, 1966. A Quarterly Publication of the International Monetary Fund (2019, Dec) The Economics of Climate, Report of Finance and Development, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/12/pdf/fd1219.pdf>
- A Quarterly Publication of the International Monetary Fund (2019, Dec) The Economics of Climate, Report of Finance and Development, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/12/pdf/fd1219.pdf>
- Statista (2020), Number of employees at the Microsoft corporation, <https://www.statista.com/statistics/273475/number-of-employees-at-the-microsoft-corporation-since->

PECULIARITIES OF CORPORATE GOVERNANCE IMPROVEMENT IN GEORGIA

Givi Duchidze

Associate Professor, Doctor of Business Administration

East European University

Abstract

The article discusses topical issues of corporate governance formation in Georgia, which were founded in the 1990s. The steps taken towards the implementation of the Anglo-Saxon model of corporate governance in Georgia are assessed. The problems of corporate governance that are characteristic of both Western European countries and Georgia are analyzed, and steps are taken to address these problems. The trends in the formation of corporate legislation in Georgia are discussed. It is suggested that in order to establish a high standard of corporate governance in Georgia, it is necessary to develop and adopt a Corporate Governance Code of Companies, which ensures the establishment of general principles of corporate governance.

Keywords: *Corporation, Management, Business, Shareholders, Pproperty, Legislation*

PECULIARITIES OF CORPORATE GOVERNANCE IMPROVEMENT IN GEORGIA

Givi Duchidze

Associate Professor, Doctor of Business Administration

East European University

Introduction

The logic of forming the Georgian model of corporate governance in the 90s of the last century was based on the import of experience of the stock market and institutions oriented on the Anglo-Saxon model of corporate management. The following practical steps have been taken to implement indicated model in Georgia:

- "Voucher" privatization, forced transformation of former state-owned enterprises into open stock companies and distribution of their shares among a large number of small shareholders;
- Intensive development of the stock market and its infrastructure (exchanges, brokers, depositors and registrars);
- Establishment of collective investment institutions (check and share investment funds, forming non-state pension fund)

Reform organizers believed that the dispersal of shares among a large number of small shareholders would be a prerequisite for the high liquidity of the stock market, as well as it would provide access to shares of privatized enterprises by external investors (through secondary market operations). In turn, the development of stock market infrastructure would reduce transaction costs and allow minority shareholders to vote while their disagreement with the management policy of the company. Investment institutions would be even allowed to accumulate shares of small shareholders in order to more effectively protect their interests by controlling the management of enterprises.

To implement this assumption in practice became partially available. Within the framework of mass privatization, an intensive imports and dispersal of institutions in the field of corporate law have made it impossible to neutralize the demand for the "insider" model of privatization due to the actions of the managers of former state-owned enterprises. As a result, already in the mid-90s of the last century, two trends in the corporate sector became clear:

- Concentration and control of ownership before purchasing 75% stake;
- Maximum closure of joint stock companies and opacity of activities within the framework of the formation of a complex system of corporate control over large enterprises, through numerous affiliated firms and offshore companies.

The most important specific feature of the Georgian model of corporate management based on these two trends, is the extraction of income not through profit (which is typical of the "Anglo-Saxon" model), but through the control of the dominated owner by public finances. Through the transfer pricing mechanism, profits were always derived from a leading company, a dominant shareholder or a senior manager of a leading company. At that time, the interests of the "junior" shareholders, including the employees, who were not involved in the management of the company, were actually ignored.

Research Methodology. Introduction of the most common trends in the business environment in Georgia today and realizing the prospects of attracting foreign investment and focusing on the IPO (initial public offering). Therefore, the study consisted of the following activities: the experience of Western countries in regulating the main problems of corporate management was studied, the trends of formation corporate law in Georgia and the peculiarities of the establishment of corporate management principles were analyzed.

Conducted research. The most popular trend in the business environment in Georgia today is to attract foreign investment and provide prospects for going to an IPO (initial public offering). Therefore, it is very important for the company to regulate corporate management issues, which are very important for the investor.

Currently the main problems of corporate management in the West are:

- Management control problem due to shareholders' stiffness and inertness;
- Influencing on the decisions and activities from the shareholders;
- Multimillion contracts of managers, difficulty of accountability and misuse of insider information.

Due to the above mentioned corporate management level enhancement is hindered by the lack of interests on finances, qualified specialists and governing bodies. The main problem in the corporate management is:

- Ignorance of shareholders' rights;
- Ignoring the rules established by the legislation and internal regulations;
- Ineffective governing bodies and their formal control;
- Existence of transactions with related parties;
- Non-publicity of information;
- Gaps in legislation.

All corporate governance codes require an annual evaluation of the performance of the Supervisory Board and the Board of Directors. There are three main problems in the functioning of the Supervisory Board of Georgia:

- Formal existence;
- Having relatives and friends in board;
- Incorporating non-qualified members in the board.

The best way to solve these problems is to appoint independent members to the supervisory board, which gives the investor confidence that the investment made by him will not be used by the company's management for its own interests. A common problem is the corporations' non transparent information. The companies do not publish annual reports and the information is not accessible to minority shareholders.

Simultaneously, the formation of progressive corporate legislation began in Georgia in the 1990s. In particular, on October 28, 1994, the Law of Georgia on Entrepreneurs was adopted, which regulated the forms of legal status and activities of entrepreneurial entities operating in the country in the field of entrepreneurship.¹ Since December 24, 1998 the Law of Georgia on the Securities Market was enacted, on the basis of which a stock exchange, a securities register, a central depository and the necessary infrastructure for the circulation of securities were established in the country. In June, 1996 the Law of Georgia on „Bankruptcy Regulations“ was adopted, which was amended in March 2007, and finally the law was titled: „Insolvency Proceedings“ which allowed the judiciary to initiate bankruptcy proceedings.

In February 1995, the Law of Georgia on Auditing was adopted, on the basis of which the rules and conditions for conducting auditing activities, the peculiarities of public and private audit services were determined. In February 1999, the Law of Georgia on Accounting, and Reporting Regulation was adopted, on the basis of which the accounting-reporting production in the enterprises of the country was regulated, and since 2000 it has been actively moving to the international standards of accounting-reporting.

In regulating the securities market, it's crucial Organic law of Georgia on "National Bank", adopted in June, 1995. It was a step forward in corporate management. Though, the legal framework of corporate management in Georgia is too poor, in the law of Georgia „On Entrepreneurs“ the liability of executives is also unclear, as well as important regulations in the law on "Securities Market" is unclear, as for "Criminal Code", it foresees the liability of of managers, though it's difficult to name the case, when where the issue of liability of managers has been raised using these articles.

¹ Law of Georgia „On Entrepreneurs“ 1994.

Since 2009 Corporate Governance Code is in force for the corporate banks. This is a voluntary code that obeys the "Obey or Explain" principle, after its adoption commercial banks have joined the Corporate Governance Code. Aimed at facilitating banks to implement effective corporate governance mechanisms related to separation of responsibilities, effective decision-making, protection of shareholder rights, effective regulation of conflicts of interest, disclosure, control and balancing policies, corporate governance, corporate governance, other corporate issues to ensure the effective protection of shareholders, depositors, creditors, investors and the public interest in general. The Corporate Governance Code of Commercial Banks is based on the principles of corporate governance of ETGO and Basel and covers issues such as:

- Shareholders' rights;
- Governing bodies;
- Corporate Secretary;
- Internal control and risk management;
- Disclosure and information transparency;
- Evaluation and remuneration of members of governing bodies;
- Conflict of interest;
- Corporate Governance for the holding;
- Corporate governance parties.

According to the recommendations of this Code, all banks operating in Georgia take into account the essence of the norms established by the Code and prepare an annual corporate governance report. Such an account of each bank is in full compliance with the requirements of the Code, and in case of difference, the reasons why the bank did not comply with these requirements are explained. The Code recommends that each bank develop internal regulations on governing bodies, supervisory boards and committees. Each statute shall include the structural part of the body, its composition, powers, responsibilities, accountability and any procedural matters relating to its functioning.

Unfortunately, the legal framework of the corporate governance system in Georgia needs to be refined and expanded, the implementation of which is a perspective for the near future. In the perspective, it is possible to highlight the following principal processes characteristic to the formation of the Georgian model of corporate governance:

- The latent status of the ownership and management division process (merger of controlling shareholders and managers) will be maintained in the medium term;
- The probability of external equity financing (as the second principal economic precondition for effective corporate governance) remains too low;
- The current condition of the Georgian financial system does not allow us to estimate the propensity of the Georgian corporate governance system for any of the classical models (above all, with any of them, except self-financing sources and the corresponding type of control);
- Share capital concentration is a visible process in which not only the consolidation of control is carried out, but also the realization of the "self-sufficient" model of corporate governance by economic methods (considered in the legal context of the transitional period of the 90s);
- Legal innovations in the field of corporate law (protection of shareholders' rights) have reached a significant level in terms of the current economic conditions;
- Shareholder's rights protection methods cannot provide further development without adequate joint measures in the field of application of legal acts.
- As a result, given a number of empirical and legal data, it is now possible to speak of stable and fundamental contradictions in the formation of corporate governance in the Georgian model. Its essence lies in the fact that in the established model there are two fundamentally contradictory approaches:
- Concentration of share capital, which provides at least the means of legal protection of shareholders;

- The Anglo-Saxon legal tradition, which is characterized by the maximization of legal remedies for minority shareholders;
- Their combination led to a unique situation of mutual neutralization;
- On the one hand, the concentration of share capital and the gradual disappearance of small shareholders have, in principle, diminished the importance of broad legal instruments to protect minorities in the corporate sector as a whole, while small shareholder protection instruments are being transformed into corporate blackmail;
- On the other hand, the creation of an extensive system of shareholder protection remedies, in turn, inhibits the post-capital concentration process (as a factor influencing economic processes).

The analysis of surveys conducted at different times in corporations (2004-2012) showed that the share of one large shareholder in Georgian companies in this period ranges from 32-36%, and the share of 3 large shareholders is in the range of 41-47%. Studies also have shown that among the three largest shareholders, board members were named in 74.6% of cases and locals (excluding board members) in 56.6% of cases. Among the three largest shareholders in terms of ownership of the controlling stake, the members of the Board of Directors were the ones who were most often named among the largest shareholders (36.1%), the members of the Supervisory Board took the second place (30.6%). From this it can be assumed that under current corporate law (acquisition conditions) the average concentration has reached its formal limit.

With a more optimistic interpretation, it can be said that a kind of "model" balance has been achieved in Georgia today between the level of concentration and certain measures of protection of the interests of small shareholders. The element of optimism lies in the fact that the system has stabilized in some way. But most of the controlling shareholders act in the same way as the company's CEO and are represented on the supervisory board. Even in companies that separate ownership and control, it is often only on paper. In such companies we face weak structures of accountability and control (most controlling shareholders supervise themselves in the role of director and manager), weak mechanisms of disclosure of information. Major business groups in the country in the form of holding companies control companies in most industries. While holding structures can serve legal purposes, complex business structures, cross-shareholding, pyramid schemes, and other mechanisms can create a vague system of ownership, making companies difficult for shareholders and investors to understand. In Georgia, we have inexperienced and inadequate corporate bodies in the corporate governance system. In particular, the law established the institutions of the Supervisory Board and the Executive Board in 1994, but in March 2008 a significant amendment was made to the law. In particular, the existence of a supervisory board has become mandatory in only a few cases, in other cases the company has to decide whether to set up a supervisory board. Unfortunately, strong, viable and independent corporate bodies are rarely found in the Georgian economy.

Conclusion

In order to establish corporate governance principles in Georgia, it is necessary to develop and adopt a corporate governance code for companies, which is an application for corporate governance of companies. It should be aimed at making the management structure more transparent, reaffirming the company's commitment to exemplary corporate governance and ensuring:

- Existence of responsible, accountable and value-oriented management;
- Establishment an effective supervisory and executive board based on the interests of the company and its shareholders;
- Proper disclosure and transparency of information, as well as the formation of an effective risk management and internal control system.

Through adoption of the code of corporate governance and its regular update country expresses its desire demonstratively manage and implement corporate governance exemplary practice. The company corporate governance code should go beyond the established legal and regulatory system and include national and internationally recognized corporate governance practice standards.

Due to the existing business relations in Georgia, when there are not even corporate governance guidelines, it is difficult to talk about the validity of „soft law“, at the initial stage, we consider it justified to develop recommendatory documents, which, as a result of practical application, will allow us to refine and improve the relevant legal framework. The specifics of the Georgian model of corporate governance discussed above should be taken into account while assessing the level of corporate governance in local companies.

References

- Burduli, I. (2013). Fundamentals of Equity Law, Volume II, Tbilisi.
- Bitsadze, I. (2009). Fundamentals of Corporate Management, Tbilisi.
- European Cooperation and Development Organization-Corporate Principles of Governance (2004). Corporate Governance Handbook for State-Owned Enterprises (2005).
- Principles of Corporate Governance of Tbilisi, Tbilisi 2004.
- Corporate Governance Research in Georgian Company, IFC, Tbilisi, 2008.
- Corporate Governance Survey in Bank of the World, IFC, Tbilisi, 2008.
- Corporate Governance Code for Commercial Banks, Georgia Banks Association, Tbilisi, 2009.
- Corporate Governance Handbook, Tbilisi, 2010.
- Lazviashvili, N. (2013). Corporate Management, Tbilisi.
- Law of Georgia on Entrepreneurs Loans.
- Law of Georgia on Securities Market Loans.
- Civil Code of Georgia.

კორპორაციული მართვის სრულყოფის თავისებურებები საქართველოში

გივი დუჩიძე

ასოცირებული პროფესორი, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი
ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

ანოტაცია

ნაშრომში განხილულია საქართველოში კორპორაციული მართვის ფორმირების აქტუალური საკითხები, რომელსაც საფუძველი ჩაეყარა 1990-იან წლებში. შეფასებულია კორპორაციული მართვის ანგლოსაქსური მოდელის საქართველოს პირობებში რეალიზაციის მიმართულებით გადადგმული ნაბიჯები. გაანალიზებულია კორპორაციული მართვის ის პრობლემები, რომლებიც დამახასიათებელია როგორც დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვის, ისე საქართველოსთვის, შეფასებულია ამ პრობლემების დარეგულირების მიმართულებით გადადგმული ნაბიჯები. განხილულია საქართველოში კორპორაციული კანონმდებლობის ფორმირების ტენდენციები. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ საქართველოში კორპორაციული მართვის მაღალი სტანდარტის დამკვიდრებისათვის აუცილებელია კომპანიათა კორპორაციული მართვის კოდექსის დამუშავებამიღება, რომელიც უზრუნველყოფს კორპორაციული მართვის საყოველთაო პრინციპების დამკვიდრებას.

საკვანძო სიტყვები: კორპორაცია, მართვა, ბიზნესი, აქციონერები, საკუთრება, კანონმდებლობა

კორპორაციული მართვის სრულყოფის თავისებურებები საქართველოში

გივი ღუჩიძე

ასოცირებული პროფესორი, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

შესავალი

კორპორაციული მართვის ქართული მოდელის ფორმირების ლოგიკა გასული საუკუნის 90-იან წლებში ეფუძნებოდა საფონდო ბაზრისა და კორპორაციული მართვის ანგლოსაქსურ მოდელზე ორიენტირებული ინსტიტუტების გამოცდილების იმპორტს. საქართველოს პირობებში ამ მოდელის რეალიზაციისათვის გადადგმული იქნა შემდეგი პრაქტიკული ნაბიჯები:

- „ვაუჩერული“ პრივატიზაცია, ყოფილი სახელმწიფო საწარმოების იძულებითი გარდაქმნა ღია ტიპის სააქციო საზოგადოებად და მათი აქციების გავრცელება ღიდი რაოდენობის წვრილ აქციონერებს შორის;
- საფონდო ბაზრისა და მისი ინფრასტრუქტურის (ბირჟები, ბროკერები, დეპოზიტორები და რეგისტრატორები) ფორსირებული განვითარება;
- კოლექტიური ინვესტიციების ინსტიტუტების (ჩეკის და პაის საინვესტიციო ფონდები, არასახელმწიფო საპენსიო ფონდი) ფორმირება.

რეფორმების ორგანიზატორთა მხრიდან მოიაზრებოდა, რომ აქციების გაბნევა ღიდი რაოდენობის წვრილ აქციონერთა შორის განდებოდა საფონდო ბაზრის მაღალი ლიკვიდობის წინაპირობა, ასევე იგი უზრუნველყოფდა გარე ინვესტორების პრივატიზებულ საწარმოთა აქციებზე ხელმისაწვდომობას (მეორად ბაზარზე ოპერაციების საშუალებით). თავის მხრივ, საფონდო ბაზრის ინფრასტრუქტურის განვითარება გამოიწვევდა ტრანზაქციათა ხარჯების შემცირებას და წვრილ აქციონერებს ხმის მიცემის საშუალებას მისცემდა, კომპანიის ხელმძღვანელობის პოლიტიკასთან მათი უთანხმოების დროს. საინვესტიციო ინსტიტუტებს კი საშუალება მიეცემოდათ, განეხორციელებინათ წვრილ აქციონერთა აქციების აკუმულაცია, რათა უფრო ეფექტურად დაეცვათ მათი ინტერესები, საწარმოების მენეჯმენტის გაკონტროლებით.

პრაქტიკაში ამ ვარაუდის რეალიზაცია მხოლოდ ნაწილობრივ განდა შესაძლებელი. კორპორაციული კანონმდებლობის სფეროში ინსტიტუტების ინტენსიურმა იმპორტმა და საკუთრების გაბნევამ მასობრივი პრივატიზაციის ფარგლებში შეუძლებელი გახადა პრივატიზაციის „ინსაიდერულ“ მოდელზე მოთხოვნის ნეიტრალიზება, ყოფილი სახელმწიფო საწარმოების მენეჯერების მოქმედებებიდან გამომდინარე (ბურდული, 2013). შედეგად, უკვე გასული საუკუნის 90-იანი წლების შუა პერიოდში კორპორაციულ სექტორში ნათლად გამოიკვეთა ორი ტენდენცია:

- საკუთრების კონცენტრაცია და კონტროლი აქციების 75%-იანი პაკეტების შექმნამდე;
- სააქციო საზოგადოებების მაქსიმალური დახურულობა და საქმიანობის გაუმჭვირვალობა მსხვილ საწარმოებზე კორპორაციული კონტროლის რთული სისტემის ფორმირების ფარგლებში, მრავალრიცხოვანი აფილირებული ფირმებისა და ოფშორული კომპანიების საშუალებით.

ამ ორი ტენდენციის საფუძველზე ჩამოყალიბებული კორპორაციული მართვის ქართული მოდელის ყველაზე მნიშვნელოვან სპეციფიკურ მახასიათებლად შეიძლება გამოვყოთ შემოსავლის ამოღება აქციონერული საკუთრებიდან არა მოგების მეშვეობით (რომელიც დამახასიათებელია „ანგლოსაქსური“ მოდელისათვის), არამედ საზოგადოების ფინანსურ მაჩვენებლებზე დომინირებული მესაკუთრის კონტროლის საშუალებით. ტრანსფერტული ფასწარმოქმნის მექანიზმის საშუალებით, მოგება ყოველთვის გამოჰქონდათ წამყვანი კომპანიიდან, დომინირებულ აქციონერ-

თა ან წამყვანი კომპანიის მაღალი დონის მენეჯერის მხრიდან. ამ დროს რეალურად ადგილი ჰქონდა კომპანიის მართვაში არ მონაწილე „უმცროსი“ აქციონერების, მათ შორის მომუშავეების, ინტერესების იგნორირებას.

კვლევის მეთოდოლოგია. საქართველოში დღეისათვის არსებული ბიზნეს გარემოს ყველაზე გავრცელებული ტენდენციების გაცნობა და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის და IPO-ზე (პირველადი საჯარო შეთავაზება) გასვლის პერსპექტივების გააზრება. აქედან გამომდინარე კვლევა შედგებოდა შემდეგი აქტივობებისაგან: შესწავლილი იქნა დასავლეთის ქვეყნების გამოცდილება კორპორაციული მართვის ძირითადი პრობლემების დარეგულირების კუთხით, გაანალიზდა საქართველოს კორპორაციული კანონმდებლობის ფორმირების ტენდენციები და კორპორაციული მართვის პრინციპების დამკვიდრების თავისებურებები.

ჩატარებული კვლევა. საქართველოში დღეისათვის არსებული ბიზნეს გარემოს ყველაზე პოპულარული ტენდენციაა უცხოური ინვესტიციების მოზიდვა და IPO-ზე (პირველადი საჯარო შეთავაზება) გასვლის პერსპექტივების უზრუნველყოფა. აქედან გამომდინარე კომპანიისთვის მეტად მნიშვნელოვანია კორპორაციული მენეჯმენტის საკითხების დარეგულირება, რომელიც მეტად საყურადღებოა ინვესტორისათვის.

ამჟამად დასავლეთში კორპორაციული მართვის ძირითადი პრობლემებია:

- აქციონერთა დაქსაქსულობისა და ინერტულობის გამო მენეჯმენტის გაკონტროლების პრობლემა;
- აქციონერთა მხრიდან ადმინისტრაციის გადაწყვეტილებებზე და საქმიანობებზე ზეგავლენის მოხდენა;
- მენეჯერთა მრავალმილიონიანი კონტრაქტები, პასუხისმგებებაში მიცემის სიძნელე და ინსაიდერული ინფორმაციის დარღვევით გამოყენება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე საქართველოში კორპორაციული მართვის ამდლების დონეს აფერხებს ინფორმაციის, ფინანსების, კვალიფიციურ სპეციალისტთა და მმართველი ორგანოების მხრიდან ინტერესის ნაკლებობა. ქვეყნის მთავარ პრობლემას კორპორაციულ მართვაში განეკუთვნება:

- აქციონერების მიერ საკუთარი უფლებების არცოდნა;
- კანონმდებლობით და შიდა დებულებებით დადგენილი წესების უგულებელყოფა;
- არაეფექტური მმართველობის ორგანოები და მათი ფორმალური გაკონტროლება;
- გარიგებების არსებობა დაკავშირებულ მხარეებთან;
- ინფორმაციის არა საჯაროობა;
- ხარვეზები კანონმდებლობაში.

კორპორაციული მართვის ყველა კოდექსის მოთხოვნაა სამეთვალყურეო საბჭოს და დირექტორთა საქმიანობის ყოველწლიური შეფასება. საქართველოში სამეთვალყურეო საბჭოს ფუნქციონირებისას თავს იჩენს სამი ძირითადი პრობლემა:

- ფორმალური არსებობა;
- საბჭოში ნათესავეების და მეგობრების ყოლა;
- საბჭოს შემადგენლობაში არაკვალიფიციური წევრების შეყვანა

ამ პრობლემების მოგვარების საუკეთესო გამოსავალია სამეთვალყურეო საბჭოში დამოუკიდებელი წევრების დანიშვნა, რაც ინვესტორს მათებს რწმენას, რომ მის მიერ განხორციელებულ ინვესტიციას კომპანიის მმართველობა საკუთარი ინტერესებისათვის არ გამოიყენებს.

გავრცელებული პრობლემაა კორპორაციათა მხრიდან ინფორმაციის არასაჯაროობა. კომპანიები არ ახდენენ წლიური ანგარიშების გამოქვეყნებას და ინფორმაცია არ არის ხელმისაწვდომი წვრილი აქციონერებისათვის.

ამავე დროს, გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან საქართველოში იწყება პროგრესული კორპორაციული კონონმდებლობის ფორმირება. კერძოდ 1994 წლის 28 ოქტომბერს მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი „მეწარმეთა შესახებ“, რომლის საშუალებითაც დარეგულირდა ქვეყანაში მეწარმეობის სფეროში მოქმედი მეწარმე სუბიექტების იურიდიული სტატუსის და საქმიანობის ფორმები. 1998 წლის 24 დეკემბრიდან ამოქმედდა საქართველოს კანონი „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“, რომლის საფუძველზე ქვეყანაში დაფუძნდა საფონდო ბირჟა, ფასიანი ქაღალდების რეესტრი, ცენტრალური დეპოზიტარი და ფასიანი ქაღალდების ბრუნვისათვის საჭირო ინფრასტრუქტურა. 1996 წლის 25 ივნისს მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი „გაკოტრების საქმის წარმოების შესახებ“, რომლის რედაქტირებაც განხორციელდა 2007 წლის მარტში და საბოლოოდ კანონმა მიიღო სახელწოდება „გადახდის უუნარობის საქმის წარმოების შესახებ“, რომლის საფუძველზეც სასამართლო ორგანოებს საშუალება მიეცათ დაეწყოთ საწარმოთა გაკოტრების პროცესი.

1995 წლის თებერვალში მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი „აუდიტორული საქმიანობის შესახებ“, რომლის საფუძველზეც განისაზღვრა აუდიტორული საქმიანობის წარმართვის წესები და პირობები, სახელმწიფო და კერძო აუდიტორული მომსახურების თავისებურებები. 1999 წლის თებერვალში მიღებულ იქნა საქართველოს კანონი „ბუღალტრული აღრიცხვის და ანგარიშგების რეგულირების შესახებ“, რომლის საფუძველზე ნორმატიულ ჩარჩოებში მოექცა ქვეყნის საწარმოებში აღრიცხვა-ანგარიშგების წარმოება, ხოლო უკვე 2000 წლიდან აქტიურად დაიწყო გადასვლა ბუღალტრული აღრიცხვა-ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებზე.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირების საქმეში მეტად მნიშვნელოვანია საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“, მიღებული 1995 წლის ივნისში. იგი წინგადადგმული ნაბიჯი იყო კორპორაციულ მართვაში. მაგრამ საქართველოში კორპორაციულ მართვასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო ბაზა მწირია, საქართველოს კანონში „მეწარმეთა შესახებ“ ბუნდოვანია ხელმძღვანელ პირთა პასუხისმგებლობის საკითხი, ასევე გაურკვეველია მნიშვნელოვანი დებულებები კანონში „ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ“, რაც შეეხება“ სისხლის სამართლის კოდექს“, იგი ითვალისწინებს ხელმძღვანელ პირთა პასუხისმგებლობის საკითხს, თუმცა ძნელია დასახელდეს შემთხვევა, როდესაც ამ მუხლების გამოყენებით დამდგარიყო ხელმძღვანელთა პასუხისმგებლობის საკითხი.

კომერციული ბანკებისათვის 2009 წლიდან ქვეყანაში მოქმედებს კორპორაციული მართვის კოდექსი. ეს არის ნებაყოფლობითი კოდექსი, რომელიც ემორჩილება პრინციპს „დამორჩილე ან განმარტე“, მისი მიღების შემდეგ კომერციული ბანკები შეუერთდნენ კორპორაციული მართვის კოდექსს. რომლის მიზანია ხელი შეუწყოს ბანკებს დანერგონ კორპორაციული მართვის ეფექტური მექანიზმები, დაკავშირებული პასუხისმგებლობის გამიჯვნასთან, გადაწყვეტილების ეფექტურად მიღებასთან, აქციონერების უფლებების დაცვასთან, ინტერესთა კონფლიქტის ეფექტურად დარეგულირებასთან, ინფორმაციის საჯაროდ გამჟღავნების, კონტროლისა და დაბალანსების პოლიტიკასთან და კორპორაციული მართვის სხვა საკითხებთან, რათა უზრუნველყოფილ იქნას აქციონერების, მეანაბრეების, კრედიტორების, ინვესტორებისა და ზოგადად საჯარო ინტერესების ეფექტური დაცვა. კომერციული ბანკების კორპორაციული მართვის კოდექსი ემყარება ეთგო-ს და ბაზელის კორპორაციული მართვის პრინციპებს და მოიცავს ისეთ საკითხებს როგორცაა:

- აქციონერთა უფლებები;
- მმართველი ორგანოები;
- კორპორაციული მდივანი;
- შიდა კონტროლი და რისკების მართვა
- ინფორმაციის გამჟღავნება და გამჭვირვალობა;
- მმართველი ორგანოების წევრთა შეფასება და ანაზღაურება;
- ინტერესთა კონფლიქტი;
- კორპორაციული მართვა ჰოლდინგისათვის;
- კორპორაციული მართვის მხარეები.

ამ კოდექსის რეკომენდაციათა თანახმად საქართველოში მოქმედი ყველა ბანკი ითვალისწინებს კოდექსით დადგენილი ნორმების არსს და ყოველწლიურად ამზადებდეს კორპორაციული მართვის

ანგარიშს. თითოეული ბანკის ასეთი ანგარიში სრულ შესაბამისობაშია კოდექსის მოთხოვნებთან, ხოლო განსხვავების შემთხვევაში განმარტებულია მიზეზები, რატომ არ შეასრულა აღნიშნული მოთხოვნები ბანკმა. კოდექსით რეკომენდებულია, რომ თითოეულმა ბანკმა შეიმუშაოს მმართველი ორგანოების, სამეთვალყურეო საბჭოს და კომიტეტების შესახებ შიდა დებულებები. თითოეული დებულება უნდა მოიცავდეს ამ ორგანოს სტრუქტურულ მხარეს, შემადგენლობას, უფლებამოსილებას, ვალდებულებებს, ანგარიშვალდებულებასა და ნებისმიერ პროცედურულ საკითხებს, რომელიც უკავშირდება მის ფუნქციონირებას.

სამწუხაროდ, საქართველოში მოქმედი კორპორაციული მართვის სისტემის საკანონმდებლო ბაზა დასახვეწი და გასაფართოებელია, რომლის განხორციელებაც ახლო მომავლის პერსპექტივაა. პერსპექტივაში შესაძლებელია გამოვყოთ კორპორაციული მართვის ქართული მოდელის ფორმირებისათვის დამახასიათებელი შემდეგი პრინციპული პროცესები:

- საკუთრებისა და მართვის დანაწილების პროცესის ლატენტური მდგომარეობა („მაკონტროლებელი აქციონერების“ და „მენჯერების“ შერწყმა) შენარჩუნდება საშუალოვადიან პერიოდში;
- გარე აქციონერული დაფინანსების ალბათობა (როგორც ეფექტური კორპორაციული მართვის მეორე პრინციპული ეკონომიკური წინაპირობა) რჩება ძალიან დაბალი;
- საქართველოს საფინანსო სისტემის თანამედროვე ერთგვარი გაურკვეველი მდგომარეობა არ იძლევა იმის საშუალებას, რომ სავარაუდოდ შევაფასოთ საქართველოს კორპორაციული მართვის სისტემის მიდრეკილება რომელიმე კლასიკური ნიმუშისადმი (უწინარეს ყოვლისა, რომელიმე მათგანთან, გარდა თვითდაფინანსების წყაროების და შესაბამისი ტიპის კონტროლისა);
- აქციონერული კაპიტალის კონცენტრაცია წარმოადგენს თვალნათლივ პროცესს, რომლის ფარგლებშიც ხორციელდება არა მარტო კონტროლის კონსოლიდაცია, არამედ კორპორაციული მართვის „თვითსაკმარისი“ მოდელის რეალიზაცია ეკონომიკური მეთოდებით (რომელიც გათვალისწინებულია 90-იანი წლების გარდამავალი პერიოდის სამართლებრივ კონტექსტში);
- სამართლებრივმა ნოვაციებმა საკუთრივ კორპორაციული სამართლის სფეროში (აქციონერთა უფლებების დაცვა), არსებული ეკონომიკური პირობების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანი ხარისხით მიაღწია თავის ზღვარს;
- აქციონერთა უფლებების დაცვის მეთოდები ვერ უზრუნველყოფს შემდგომ განვითარებას სამართლებრივი აქტების გამოყენების სფეროში ადექვატური საერთო ღონისძიებების გატარების გარეშე.
- აღნიშნულის შედეგად, მთელი რიგი ემპირიული და სამართლებრივი მონაცემების გათვალისწინებით, დღეისათვის შესაძლებელია ვილაპარაკოთ სტაბილურ და ფუნდამენტალურ წინააღმდეგობებზე კორპორაციულ მართვის ფორმირებად ქართულ მოდელში. მისი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ჩამოყალიბებულ მოდელში არსებობს ორი პრინციპულად ურთიერთსაწინააღმდეგო მიდგომა:
- სააქციო კაპიტალის კონცენტრაცია, რომელიც ითვალისწინებს მინიმუმ აქციონერთა სამართლებრივი დაცვის საშუალებებს;
- ანგლოსაქსური სამართლებრივი ტრადიცია, რომლისთვისაც დამახასიათებელია მინორიტარული აქციონერების სამართლებრივი დაცვის საშუალებების მაქსიმიზაცია;
- მათმა შერწყმამ მიგვიყვანა ურთიერთ ნეიტრალიზაციის უნიკალურ სიტუაციასთან:
- ერთი მხრივ, აქციონერული კაპიტალის კონცენტრაციამ და თანდათანობით წვრილი აქციონერების გაქრობამ, პრინციპში, დაბლა დასწია ფართო სამართლებრივი ინსტრუმენტარიის მნიშვნელობა მინორიტარების დაცვის თვალსაზრისით კორპორაციულ სექტორში მთლიანობაში, ხოლო, თავის მხრივ, მცირე აქციონერების დაცვის ინსტრუმენტები ტრანსფორმირდებიან კორპორაციული მანტაჟის ინსტრუმენტებად;
- მეორე მხრივ, აქციონერთა დაცვის სამართლებრივი საშუალებების გამწვანების შედეგად, თავის მხრივ, აკავებს კაპიტალის კონცენტრაციის შემდგომ პროცესს (როგორც ეკონომიკურ პროცესებზე უკუ გავლენის ფაქტორი).

კორპორაციებში სხვადასხვა დროს (2004-2012) წლებში ჩატარებული კვლევების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ამ პერიოდში ერთი მსხვილი აქციონერის წილი საქართველოს კომპანიებში მერყეობს 32-36%, ხოლო 3 მსხვილი აქციონერის წილი კი 41-47% ფარგლებში. აქვე კვლევებმა დაგვანახა, რომ სამ უმსხვილეს აქციონერს შორის დირექტორატის წევრები დასახელდნენ 74,6% შემთხვევაში და ადგილობრივი პირები (საბჭოს წევრთა გარდა) 56,6% შემთხვევაში. სამ უმსხვილეს აქციონერს შორის საკონტროლო პაკეტის ფლობის თვალსაზრისით დირექტორატის წევრები აღმოჩნდნენ ისინი, ვინც ყველაზე ხშირად დასახელდნენ უმსხვილეს აქციონერებს შორის (36,1%), სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები მეორე ადგილზე გავიდნენ (30,6%). აქედან შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ მოქმედი კორპორაციული სამართლის პირობებში (შთანთქმის პირობებში) საშუალო დონის კონცენტრაციამ მიაღწია თავის ფორმალურ ზღვარს.

უფრო ოპტიმისტური ინტერპრეტაციით, შეიძლება ითქვას, რომ დღეისათვის საქართველოში მიღწეულია ერთგვარი „მოდელოზი“ ბალანსი კონცენტრაციის დონესა და წვრილი აქციონერების ინტერესების დაცვის დონის დიქტობის გარკვეულ ანაკრებს შორის. ოპტიმიზმის ელემენტი მდგომარეობს იმაში, რომ მოხდა სისტემის ერთგვარი სტაბილიზაცია. მაგრამ მაკონტროლებელი აქციონერების უმრავლესობა, ისევე მოქმედებს, როგორც კომპანიის გენერალური დირექტორი და სამეთვალყურეო საბჭოშია წარმოდგენილი. იმ კომპანიებშიც კი, რომლებიც ერთმანეთისაგან გამოყოფენ მფლობელობასა და კონტროლს, ხშირად ეს მხოლოდ ქალაქდება წარმოდგენილი. ასეთ კომპანიებში სახეზე გვაქვს ანგარიშვალდებულებისა და კონტროლის სუსტი სტრუქტურები (მაკონტროლებელი აქციონერების უმრავლესობა ზედამხედველობას უწევს საკუთარ თავს დირექტორისა და მენეჯერის როლში), ინფორმაციის გამჟღავნების სუსტი მექანიზმები. ქვეყანაში ძირითადი ბიზნეს გზები ჰოლდინგური კომპანიების სახით აკონტროლებენ კომპანიებს დარგების უმრავლესობაში. მიუხედავად იმისა, რომ ჰოლდინგური სტრუქტურები შესაძლებელია ემსახურებოდნენ სამართლებრივ მიზნებს, კომპლექსურ ბიზნეს სტრუქტურებს, აქციების გვარდინ მფლობელობას, პირამიდის სტრუქტურებს და სხვა მექანიზმებს შეუძლიათ მფლობელობის ბუნდოვანი სისტემის შექმნა, რის გამოც კომპანიები რთულად გასაგები ხდება აქციონერების და ინვესტორებისთვის. საქართველოში კორპორაციული მართვის სისტემაში სახეზე გვაქვს გამოუცდელი და არაადექვატური კორპორაციული ორგანოები. კერძოდ 1994 წელს კანონით განისაზღვრა სამეთვალყურეო საბჭოს და აღმასრულებელი საბჭოს ინსტიტუტები, მაგრამ 2008 წლის მარტში კანონში მნიშვნელოვანი ცვლილება იქნა შეტანილი. კერძოდ, სამეთვალყურეო საბჭოს არსებობა სავალდებულოდ გახდა მხოლოდ რამოდენიმე შემთხვევაში, სხვა შემთხვევაში კი კომპანიამ უნდა გადაწყვიტოს შექმნას თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო. სამწუხაროდ ქართულ ეკონომიკაში იშვიათად გვხვდება ძლიერი, სიცოცხლისუნარიანი და დამოუკიდებელი კორპორაციული ორგანოები.

დასკვნა. საქართველოში კორპორაციული მართვის პრინციპების დამკვიდრებისათვის აუცილებელია კომპანიათა კორპორაციული მართვის კოდექსის დამუშავება-მიღება, რომელიც წარმოადგენს განაცხადს კომპანიათა კორპორაციული მართვის შესახებ. იგი გამიზნული უნდა იყოს იმისათვის, რომ მართვის სტრუქტურა უფრო გამჭვირვალე გახდეს, დაადასტუროს კომპანიის ერთგულება სანიმუშო კორპორაციული მართვის მიმართ და უზრუნველყოს: პასუხისმგებლობის მქონე, ანგარიშვალდებულებული და ღირებულებებზე ორიენტირებული მენეჯმენტის არსებობა;

- ეფექტიანი სამეთვალყურეო და აღმასრულებელი საბჭოს ფორმირება, რომელიც მომედებს კომპანიის და მისი აქციონერების ინტერესებიდან გამომდინარე;
- ინფორმაციის სათანადო გამჟღავნება და გამჭვირვალობა და ასევე რისკის მართვისა და შიდა კონტროლის ეფექტური სისტემის ფორმირება.

კომპანიათა კორპორაციული მართვის კოდექსის მიღებით და რეგულარული განახლებით ქვეყანა ადასტურებს, რომ სურს დემონსტრაციულად წარმართოს და დაამკვიდროს კორპორაციული მართვის სანიმუშო პრაქტიკა. კომპანიის კორპორაციული მართვის კოდექსი უნდა სცილდებოდეს დადგენილ სამართლებრივ და მარეგულირებელ სისტემას და მოიცავდეს ეროვნულ და საერთაშორისოდ აღიარებულ კორპორაციული მართვის პრაქტიკის საუკეთესო სტანდარტებს.

საქართველოში არსებული სამეწარმეო ურთიერთობიდან გამომდინარე, როდესაც არ არსებობს კორპორაციული მართვის სახელმძღვანელო პრინციპებიც კი, რთულია მსჯელობა ე.წ. „რბილი სამართლის“ მართებულობაზე, საწყის ეტაპზე გამართლებულად მიგვაჩნია სარეკომენდაციო

ხასიათის დოკუმენტების შემუშავება, რომელიც პრაქტიკული გამოყენების შედეგად მოგვცემს შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის დახვეწისა და სრულყოფის საშუალებას.

კორპორაციული მართვის ქართული მოდელის ზემოთ განხილული სპეციფიკა მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ადგილობრივ კომპანიებში კორპორაციული მართვის დონის შეფასებისას.

გამოყენებული ლიტერატურა

ბურდული, ი. (2013). სააქციო სამართლის საფუძვლები, II ტომი, თბილისი.

ბიწაძე, ი. (2009). კორპორაციული მენეჯმენტის საფუძვლები, თბილისი.

ევროპული თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია-კორპორაციული მმართველობის პრინციპები (2004).

კორპორაციული მმართველობის სახელმძღვანელო.

სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული საწარმოებისთვის (2005).

ეთგო-ს კორპორაციული მართვის პრინციპები, თბილისი, 2004.

კორპორაციული მართვის კვლევა საქართველოს კომპანიებში, IFC, თბილისი, 2008.

კორპორაციული მართვის კვლევა საქარელოს ბანკებში, IFC, თბილისი, 2008.

კორპორაციული მართვის კოდექსი კომერციული ბანკებისათვის, საქართველოს

ბანკების ასოციაცია, თბილისი, 2009.

კორპორაციული მართვის სახელმძღვანელო, თბილისი, 2010.

**EXPORT DIVERSIFICATION AND ECONOMIC GROWTH:
EVIDENCE FROM CROSS-COUNTRY ANALYSIS
(In case of post-soviet countries)**

David Sikharulidze

Associate Professor, Doctor of Economics

East European University

Vasil Kikutadze

Associate Professor, Doctor of Economics

East European University

Abstract

This study examines the influence (effects) of export diversification in economic growth across post-soviet countries. In a sample of seven countries for the period 1997-2019 the dynamic panel estimation reveals that export diversification is important determinant of economic growth, Estimating the impacts of other variables are also important. These variables are: lagged growth, trade openness, investment, Education, Agriculture/GDP ratio, Manufacturing/GDP ratio, Services/GDP ratio, Population growth. It is found that countries with more diversified exports generally experienced faster economic growth. Results of the study indicates that export diversification has an influence on economic growth. A positive relation between export diversification and growth is established and it suggests that countries with a higher rate of export diversification (less concentration) experience a higher rate of economic growth. Moreover, the results show both export diversification and export growth are robust determinants of growth rates while trade openness is not robust. This suggests that for countries striving to achieve economic growth, export diversification should go along with the growth of its exports.

Keywords: *Export Diversification, Herfindahl Index, Gross Domestic Product (GDP)*

**EXPORT DIVERSIFICATION AND ECONOMIC GROWTH:
EVIDENCE FROM CROSS-COUNTRY ANALYSIS**
(In case of post-soviet countries)

David Sikharulidze

Associate Professor, Doctor of Economics

East European University

Vasil Kikutadze

Associate Professor, Doctor of Economics

East European University

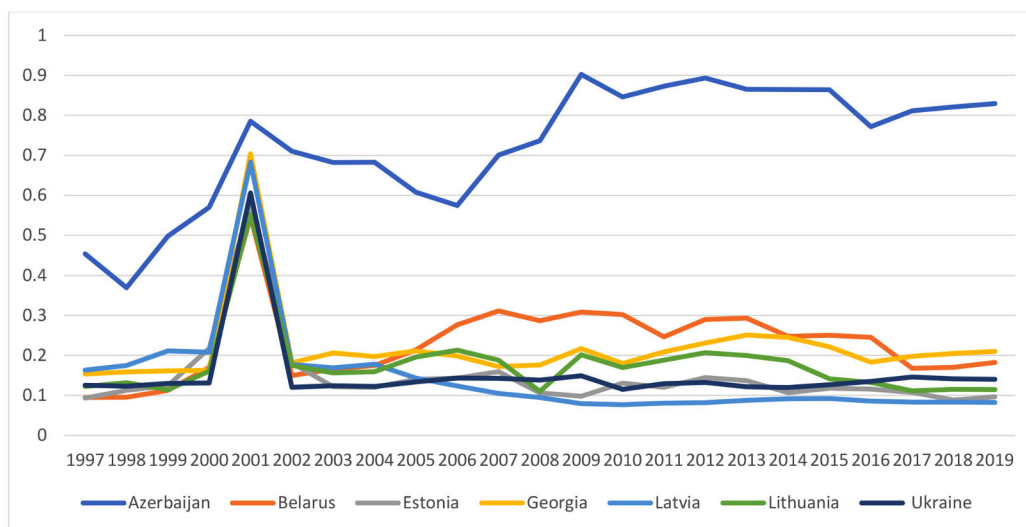
Introduction

Export Diversification is one of the important aspects of the economic policy pursued by the country to reduce its vulnerability to economic change (Koren, 2013). This possibility is especially important in case of developing countries usually characterized by low diversification of economic structure. (Cadot, 2011). Theoretically, increasing the diversity of manufactured goods, has a positive influence on the productivity and economic growth. (Grossman, 1991); Hence, not surprisingly, this issue has a big focus in the economic growth models.

Many studies use the phenomenon of concentration, mainly consisting of commodity and market concentration, to assess export diversification. Countries with commodity concentrations are characterized by volatility in market prices, which is reflected in the exchange rate. Due to this fact, its believed that with the diversified trade portfolio and expanding exports, it's possible to maintain export stability and providing long-term economic growth. At the macro level, the high level of country's specialization in economy implies the efficient use of resources (Ricardo, 1817). Specialization is an integral part of economic development, allowing developing countries to trade with rich countries. (Kaulich, 2012). It also enables production concentration and high productivity activities. Export diversification includes an export commodity group in an export portfolio that can be both vertical and horizontal. In case of horizontal diversification, there exists changes in the export complex elements of the primary sector in such a way, to reduce the effect of fluctuations in international commodity prices or implement the export focused new sectors. Vertical diversification through the help of innovation, increases the added value of existing products by processing the main production commodities.

Below presented Chart 1 shows the dynamics of the export concentration indexes of seven post-soviet countries through 1997-2019.

Chart 1

HH Market Concentration Index for Seven Post-Soviet Countries¹

Export concentration is estimated via Herfindahl Index. Figure №2 shows that the export concentration of Azerbaijan is characterized by an upward trend, meaning that its economic structure is not diversified. Export concentration index in Georgia is characterized by an upward trend until 2014, although since 2014 the trend of this index begins slightly decreasing, which means the diversification of export structure of Georgia. In case of Belarus, the export diversification index tends to decline. Latvia, Estonia, Lithuania and Ukraine have the lowest concentration index within the given countries.

On the basis of abovementioned analyses, it's interesting to study the impact of export diversification on the economic growth across post-soviet countries.

Literature Review

In the economic development structural models striving to gain sustainable economic growth is described through export diversification. (Chenery, 1979). Less sustainability of export services is a key reason for justification the necessity of export diversification, as products are often characterized by the fluctuation of market prices, and countries depended on these products feel export instability. Under such instable condition, companies avoid to take risks, and making investments as a result, which in a long-term will lead to the macro-economic uncertainty. (Ghosh, 1994), (Bleaney, 2001). Accordingly, export diversification can stabilize export income in the long-term. Expansion of export goods can be seen as a dynamic impact of export diversification on revenue. In this regard, "Agosin" develops a model of export diversification and growth where countries below the technological frontier widen their comparative advantage by imitating and adapting existing products (Agosin M. R., 2007).

AL-Marhubi – in his study through the regression equation presented relation between export diversification and economic growth. On the basis of the research, diversification positively influences economic growth. (Al-Marhubi, 2000). AL-Marhubi's finding was justified by specific models. Agosin via cross-sectional regression analyses indicated strong impact of export diversification on GDP per capita. Lederman Maloney, Amin Gutierrez de Pineres-ma and Ferrantino revealed the link between export diversification and economic growth in Chile, as well as their findings showed that Chile makes profits through diversification. (Lederman, 2007), (Amin Guitierrez de Pineres, 2000) (Herzer D. a.-L., 2006).

Hausmann, Hwang and Rodrik in theoretical and empirical studies proved export diversification profitability and export's impact on economic growth. They believed that comparative advantage doesn't lead to economic growth. Investment diversification in new activities leads to the economic growth. (Hausmann R. a., 2003) (Hausmann R. J., 2006). According to Hausmann and Rodrik's model, entrepreneurs throughout elaborating

¹ UNCTADSTAT: United Nation Conference on Trade and Development <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?ReportId=120>

new product meet indefinite costs. Successful development of new products is beneficial to the public, but losses due to failures have a negative impact on the private sector. (Hausmann R. a., 2003).

The role of the government in this model is crucial for industrial growth and support to entrepreneurship, stipulating them to invest in new entrepreneurial activities. In many cases, manufacturers are unable to predict demand for their manufactured and exported consumer products. Since manufacturer exports products and foreign consumer gets acquainted with the product and its peculiarities, its available to increase demand. As other local manufacturers of similar products observe their success and failure, imitation is an externality that can promote growth. Agosin and Bravo-Ortega showed the creation of such demand on the case of Chile's wine export. (Agosin M. R., 2007) .

Diversification aspects are the key factors for supporting economic growth. For instance, Romer indicated diversification as the production factor (Romer P. M., 1990). On the basis of empirical studies, Imbs and Wacziarg elaborated theoretical model of countries' stipulating activities, meant inside country diversification and specialization (Imbs, 2003). The reason for the diversification of the economy can be based on both the advantage and the distribution of investment risk. According to some of the suggestions, Engel's effect implies that as income increases, economic agents require the diversity of consumer goods. Hence, Acemoglu and Zilibotti generated investment risk distribution idea, which means that diversification is endogenous process and manufacturers invest in a variety of risk sectors followed by diversification.

Research Methodology and Empirical Model

Evaluation of the impact of export diversification on economic growth was conducted through dynamic regression equation. Hence, the study utilized dynamic panel model elaborated by Arellano and Bond based on GMM (Generalized Method of Momentum) Method (Arellano, 1991). The GMM estimator overcomes overcome problems existed in "OLS" regression, derived from cross-data regression. Via considering the first difference of regression equation, we exclude stational effect of observable country's specific. Also, there is no problem of endogeneity within the explanatory variables because we can use lagged values of these explanatory variables as instruments.

For evaluating export diversification and economic growth the following equation is utilized:

$$\Delta Y_{i,t} = \alpha \gamma_{i,t-1} + x'_{i,t} + \gamma_t + \eta_i + v_{i,t}$$

Where Δ – denotes the log difference of income per capita in t period, $Y_{i,t}$ – is the log initial income, $x_{i,t}$ – is a vector of potential determinants of growth, γ_t – captures sample-wide time effects, η_i – are the unobserved time-invariant country-specific effects, and $v_{i,t}$ – is the residual error component.

Research encompasses 7 countries (Georgia, Azerbaijan, Estonia, Latvia, Lithuania, Ukraine, Belarus) data through 1997-2019 period. Due to the research objective, focus is made on the Solow regression growth model, where export diversification is calculated according to the bilateral trade flow in 1997–2019 (Feenstra, 2005), and which is based on four-digit „SITC“ classification. For calculating export concentration per country is utilized Herfindahl Index, over the above mentioned period of time and since this index is used as an indicator of the export concentration, it's expected that it will have negative correlation with GDP growth.

The study also uses regression variable such as the openness, Agriculture/GDP ratio, Services/GDP, and Manufacturing/GDP ratio.

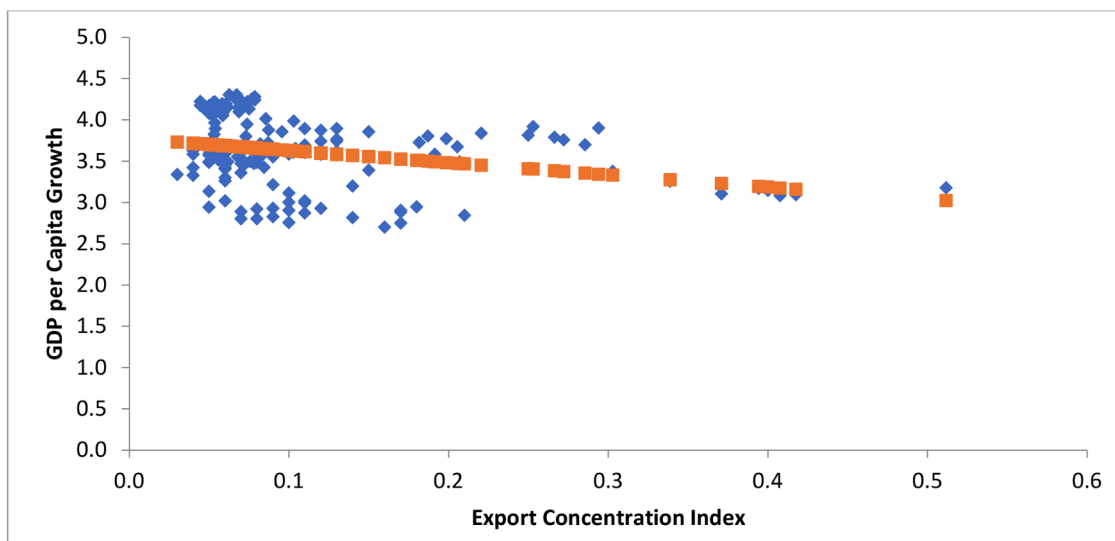
As mentioned above, macroeconomic variables are depended on cross-regression and the evaluation of "GMM" supports them to overcome problems of endogeneity. Strategy presented in the study, according to which investments in the Solow growth model investments and population growth variables as well as export concentration is endogenous. In "GMM" model there is used a Lagged levels, as instrumental variable.

Research results

As mentioned above, the Solow growth model provides theory based strategy for assessing the relation between export diversification and GDP per capita. 7 countries were examined through 1997-2019 years is provided in Table 1.

Graph 2

Export Concentration and GDP Per Capita

The first column of Table №1 shows the results of „GMM“ model. As it’s visible from the first column of the table, the initial income is noteworthy factor, that has a little though positive impact on the further economic growth. Besides, education also positively affects the GDP growth; This variable is statistically significant. Statistically significant variable is population growth, which also has a positive impact on GDP growth, that can’t be said about investment. Although investments have a positive impact on GDP, this variable is not statistically significant. The openness, is not statistically significant, that has a slight negative impact on economic growth.

An interesting variable for the purpose of our study is the export concentration index, which is negatively and statistically significantly correlated with GDP growth (see Chart №2), meaning that export diversification has a positive impact on economic grow and agrees with the widely shared opinion on the positive correlation between export diversification and economic growth.

Table 1

Estimation of Augmented Solow Growth Model by System GMM

	(1)	(2)	(3)	(4)
Initial income	.0002087***	2.38	.0001891***	.0001543***
	(.0000514)	(.0000517)	(.000043)	.0000554)
Schooling	.0232988***	.012099***	.0280093***	.0226492***
	(.0057025)	(.0036176)	(.0034665)	.0071737)
Population growth	.2057759**	-.0027678	.0291218	.2930644*
	(.085594)	(.0760624)	(.1020806)	.1317566)
Investment	.0005386	.0095754	-.0033552	-.0017292
	(.010862)	(.008241)	(.0075467)	(.0131955)
Export concentration	-.9862806***	-.511399*	1.314754	-.4564217
	(.3608495)	(.2216209)	(.663586)	(.5839162)
Openness	-.0000121	.0004643	.0016731	.000477
	(.0014455)	(.0010744)	(.0011819)	(.0015359)
Agriculture/GDP ratio		-.0619122***		
		(.010266)		
Manufacturing/GDP ratio			-.0414075***	
			(.0116063)	

Services/GDP Ratio				.0117703
				(.0075707)
Constant	1.247279	2.686187	.9981642	.7745185
	(.4736103)	(.3419655)	(.3386618)	(.6455001)
Observation	133	133	133	133
Quantity of the countries	7	7	7	7
Time period	1997-2019	1997-2019	1997-2019	1997-2019

Let's now discuss the following column of the same table, where the following variable are added: Agriculture/GDP ratio, Manufacturing/GDP ratio, and Services/GDP ratio. In this case we have the following condition: unlike the first column, schooling and agriculture/GDP ratio is statistically significant. Other variables in the second column are not statistically significant. Due to our study purpose, export concentration is negatively correlated with GDP per capita. According to the third and fourth columns export concentration is not statistically important variable, though in the third column it's positively correlated and negatively correlated in the fourth column with GDP per capita.

Conclusion

Thus, this study was an attempt to examine the influence of export diversification on economic growth across post-soviet countries. The article analyses the dynamics of export diversification of Azerbaijan, Georgia, Ukraine, Lithuania, Latvia and Estonia. The Herfindahl concentration index was used to measure export diversification. Among these countries, the level of export concentration of Azerbaijan is the highest, while Latvia, Estonia and Lithuania is the lowest. The impact of export diversification on GDP per capita was assessed through dynamic panel regression model based on „GMM“ method. Study results show that export diversification positively influences the economic growth.

**ექსპორტის დივერსიფიკაცია და ეკონომიკური ზრდა:
ქვეყანათა შორისი ანალიზი
(პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მაგალითზე)**

დავით სიხარულიძე

ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

ვასილ კიკუტაძე

ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

ანოტაცია

კვლევის ძირითადი მიზანია ექსპორტის დივერსიფიკაციის დინამიკისა და მისი ეკონომიკურ ზრდაზე გავლენის ანალიზი შვიდი ქვეყნის: საქართველოს, უკრაინის, ბელარუსიის, ლიტვის, ლიეტუვოს, ესტონეთის მაგალითზე 1997-2019 წლებში. ეკონომიკურ ზრდაზე ექსპორტის დივერსიფიკაციის გავლენის შეფასება განხორციელდა დინამიკური პანელური რეგრესული მოდელის საშუალებით, რომელიც დაფუძნებულია „GMM“ მეთოდზე.

თითოეული ქვეყნისთვის ექსპორტის კონცენტრაციის გამოსათვლელად ვიყენებთ ჰერფინდალის ინდექსს, რომელიც, როგორც მოსალოდნელია, უარყოფით დამოკიდებულებაში იქნება მშპ-ის ერთ სულ მოსახლეზე. კვლევაში ასევე გამოყენებულია ისეთი ცვლადები, როგორებიცაა ინვესტიციები ფიქსირებულ აქტივებში, საწყისი შემოსავალი, ეკონომიკის ღიაობა, განათლება, მოსახლეობის ზრდის ტემპი, სოფლის მეურნეობის, მომსახურების და მრეწველობის დამატებული ღირებულების თანაფარდობები მშპ-სთან. კვლევის შედეგები გვიჩვენებს, რომ ექსპორტის დივერსიფიკაცია დადებით და სტატისტიკურად მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მშპ-ის ერთ სულ მოსახლეზე ზრდაზე.

საკვანძო სიტყვები: ექსპორტის დივერსიფიკაცია, ჰერფინდალის ინდექსი, მთლიანი შიდა პროდუქტი

**ექსპორტის დივერსიფიკაცია და ეკონომიკური ზრდა:
ქვეყანათა შორისი ანალიზი
(პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მაგალითზე)**

დავით სიხარულიძე

ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი
ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

ვასილ კიკუტაძე

ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი
ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

შესავალი

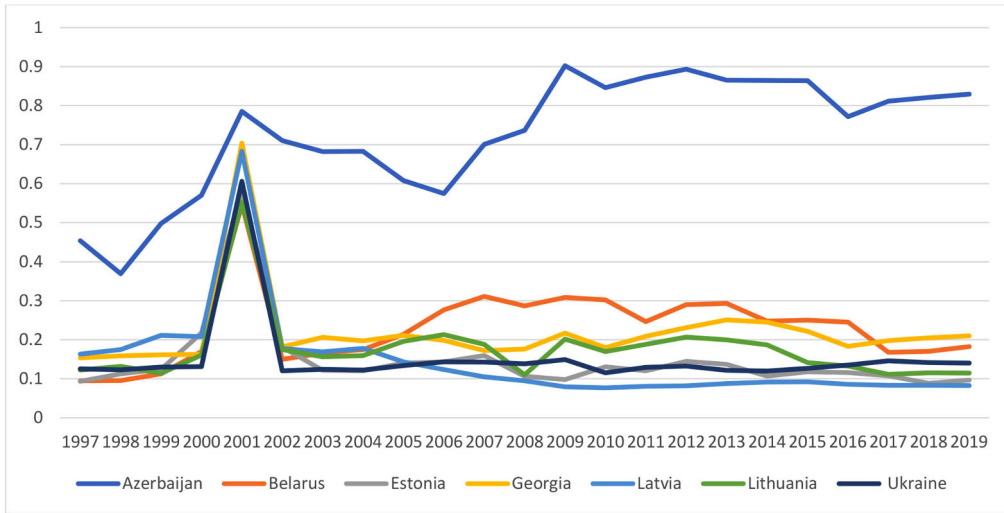
ექსპორტის დივერსიფიკაცია არის ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტი, რომელსაც ქვეყანა ახორციელებს ეკონომიკური ცვლილებებისადმი მოწყვლადობის შესამცირებლად (Koren, 2013). ეს შესაძლებლობა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია განვითარებადი ქვეყნების შემთხვევაში, რომლებიც ჩვეულებრივ ხასიათდებიან ეკონომიკური სტრუქტურის დაბალი დივერსიფიკაციით (Cadot, 2011). თეორიული თვალსაზრისით, წარმოებული საქონლის მრავალფეროვნების გაზრდა დადებით გავლენას ახდენს პროდუქტიულობაზე და ეკონომიკურ ზრდაზე (Grossman, 1991). შესაბამისად, გასაკვირი არ არის, რომ აღნიშნულ საკითხს ეკონომიკური ზრდის მოდელებში დიდი ყურადღება ექცევა.

ექსპორტის დივერსიფიკაციის შესაფასებლად მრავალ კვლევებში იყენებენ კონცენტრაციის ფენომენს, რომელიც ძირითადად შედგება სასაქონლო და საბაზრო კონცენტრაციისგან. ქვეყნები სასაქონლო კონცენტრაციით ხასიათდებიან საბაზრო ფასების არასტაბილურობით, რაც აისახება გაცვლით კურსზე. ამ ფაქტის გათვალისწინებით, მიიჩნევა, რომ დივერსიფიცირებული სავაჭრო პორტფელით და ექსპორტის გაფართოებით შესაძლებელია ექსპორტის სტაბილურობის შენარჩუნება და გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა. მაკრო დონეზე ქვეყნის ეკონომიკაში სპეციალიზაციის მაღალი დონე გულისხმობს რესურსების ეფექტიან გამოყენებას (Ricardo, 1817). სპეციალიზაცია ეკონომიკური განვითარების განუყოფელი ნაწილია, რომელიც განვითარებად ქვეყნებს საშუალებას აძლევს, ივაჭრონ მდიდარ ქვეყნებთან (Kaulich, 2012). ის ასევე წარმოების კონცენტრაციისა და მაღალი მწარმოებლურობის საქმიანობის შესაძლებლობას იძლევა. ექსპორტის დივერსიფიკაცია მოიცავს ექსპორტის სასაქონლო ჯგუფს ექსპორტის პორტფელში, რომელიც შეიძლება იყო ვერტიკალური და ჰორიზონტალური. ჰორიზონტალური დივერსიფიკაციის შემთხვევაში ადგილი აქვს პირველადი სექტორის ექსპორტის კომპლექსის ელემენტების ცვლილებებს ისეთი ფორმით, რომ შეამციროს საერთაშორისო სასაქონლო ფასების ცვალებადობის ეფექტი ან ხდება ექსპორტზე ორიენტირებული ახალი სექტორების დანერგვა. ვერტიკალური დივერსიფიკაცია კი ინოვაციების დახმარებით, ძირითადი წარმოების სასაქონლო პროდუქციის გადამუშავების შედეგად ზრდის არსებული პროდუქციის დამატებულ ღირებულებას.

ქვემოთ დიაგრამაში 1 მოცემულია შვიდი პოსტსაბჭოთა ქვეყნის ექსპორტის კონცენტრაციის ინდექსების დინამიკა 1997-2019 წლებში.

დიაგრამა 1

HH ბაზრის კონცენტრაციის ინდექსი ქვეყნების მიხედვით¹

ექსპორტის კონცენტრაცია შეფასებულია ჰერფინდალის ინდექსით². დიაგრამა 2 აჩვენებს, რომ აზერბაიჯანის ექსპორტის კონცენტრაცია ზრდის ტენდენციით ხასიათდება რაც ნიშნავს, რომ აზერბაიჯანის ეკონომიკის სტრუქტურა არ არის დივერსიფიცირებული. საქართველოში ექსპორტის კონცენტრაციის ინდექსი ზრდის ტენდენციის ხასიათდება 2014 წლამდე, თუმცა 2014 წლიდან აღნიშნული ინდექსის ტრენდი მცირედით იწყებს შემცირებას, რაც გულისხმობს საქართველოს ექსპორტის სტრუქტურის დივერსიფიცირებას. ბელარუსიის შემთხვევაში ექსპორტის კონცენტრაციის ინდექსს შემცირების ტენდენცია აქვს. დიაგრამაში მოცემული ქვეყნებიდან კონცენტრაციის დაბალი ინდექსი გააჩნია ლატვიას, ესტონეთს, ლიეტუვოს და უკრაინას.

შემოაღნიშნული ანალიზიდან გამომდინარე, საინტერესოა, შევისწავლოთ ექსპორტის დივერსიფიკაციის გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მაგალითზე.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ეკონომიკური განვითარების სტრუქტურულ მოდელებში მდგრადი ეკონომიკური ზრდის მიღწევა აღწერილია ექსპორტის დივერსიფიკაციით (Chenery, 1979). ექსპორტის ნაკლებად მდგრადობა წარმოადგენს მთავარ მიზეზს ექსპორტის დივერსიფიკაციის აუცილებლობის დასასაბუთებლად, ვინაიდან, პროდუქტები ხშირად ხასიათდებიან საბაზრო ფასების ცვალებადობით და ქვეყნები, რომლებიც ამ პროდუქტებზე არიან დამოკიდებულნი განიცდიან ექსპორტის არასტაბილურობას. ამგვარ არასტაბილურ სიტუაციაში კომპანიები ერიდებიან რისკების გაწევას და შედეგად ინვესტიციების განხორციელებას, რაც გრძელვადიან პერიოდში გამოიწვევს მაკროეკონომიკურ განუსაზღვრელობას (Ghosh, 1994), (Bleaney, 2001). შესაბამისად ექსპორტის დივერსიფიკაციას შეუძლია ექსპორტით მიღებული შემოსავლის სტაბილიზება გრძელვადიან პერიოდში. საექსპორტო საქონლის გაფართოება შეიძლება მივიჩნიოთ, როგორც ექსპორტის დივერსიფიკაციის დინამიკური გავლენა შემოსავალზე. ამასთან დაკავშირებით, „Agosin“ გვთავაზობს ექსპორტის დივერსიფიკაციისა და ეკონომიკური ზრდის მოდელს, სადაც ქვეყნები, რომლებიც იმყოფებიან ტექნოლოგიური განვითარების ქვედა ზღვარზე, აფართოებენ შეფარდებით უპირატესობას იმიტირებით და არსებული პროდუქციის ადაპტაციით (Agosin M. R., 2007).

AL-Marhubi-მ თავის კვლევაში რეგრესული განტოლების გამოყენებით გვიჩვენა ექსპორტის დივერსიფიკაციისა და ეკონომიკურ ზრდას შორის კავშირი. ამ კვლევის მიხედვით, დივერსიფიკაცია დადებითად აისახება ეკონომიკურ ზრდაზე (Al-Marhubi, 2000). AL-Marhubi-ის აღმოჩენა განმტკიცდა

¹ UNCDATSTAT: United Nation Conference on Trade and Development <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=120>

² ექსპორტის კონცენტრაციის ჰერფინდალის ინდექსი არის ცალკეული პროდუქტის კვადრატული წილის ჯამი მთლიან ექსპორტში. ქვეყანას, საექსპორტო პორტფელის სრული დივერსიფიკაციით, აქვს ნულთან მიახლოებული კონცენტრაციის ინდექსი, ხოლო მხოლოდ ერთი პროდუქტის ექსპორტირების შემთხვევაში გააჩნია ერთთან მიახლოებული მნიშვნელობა. კონცენტრაციის მაღალი დონის შემთხვევაში ქვეყანა მოწყვლადია ეკონომიკური ცვლილებების მიმართ.

სხვადასხვა სპეციფიკური მოდელებით. Agosin-მა ჯვარედინი მონაცემების რეგრესული ანალიზით გამოავლინა ექსპორტის დივერსიფიკაციის ძლიერი გავლენა მშპ-ის ერთ სულ მოსახლეზე. Lederman Maloney-მ, Amin Gutierrez de Pineres-მა და Ferrantino-მ დაადგინეს კავშირი ექსპორტის დივერსიფიკაციასა და ეკონომიკურ ზრდას შორის ჩილეში და მათმა აღმოჩენებმა გვაჩვენა, რომ ჩილე იღებს დიდ სარგებელს ექსპორტის დივერსიფიკაციით (Lederman, 2007), (Amin Gutierrez de Pineres, 2000) (Herzer D. a.-L., 2006).

Hausmann, Hwang და Rodrik თეორიულ და ემპირიულ ნაშრომებში ასაბუთებდნენ ექსპორტის დივერსიფიკაციის სარგებელს და ექსპორტის გავლენას ეკონომიკური ზრდაზე. მათი აზრით, შეფარდებითი უპირატესობა არ განსაზღვრავს ეკონომიკური ზრდას. ეკონომიკური ზრდის განმსაზღვრელია ინვესტიციების დივერსიფიკაცია ახალ აქტივობებში (Hausmann R. a., 2003) (Hausmann R. J., 2006). Hausmann და Rodrik -ის მოდელის თანახმად, მეწარმეები ახალი პროდუქციის შემუშავებისას აწყდებიან განუსაზღვრელ ხარჯებს. ახალი პროდუქტების წარმატებით განვითარება საზოგადოებისთვის სარგებლის მომტანია, მაგრამ ჩავარდნებით გამოწვეული დანაკარგები კერძო სექტორზე უარყოფითად აისახება (Hausmann R. a., 2003).

აღნიშნულ მოდელში მთავრობის როლი მნიშვნელოვანია ქვეყნის ინდუსტრიული ზრდისა და მეწარმეობის ხელშეწყობისათვის, რაც მათ ასტიმულირებს, დააბანდონ ინვესტიციები ახალ სამეწარმეო აქტივობებში. ხშირ შემთხვევაში მეწარმეობლებს არ შეუძლიათ მათ მიერ წარმოებულ და ექსპორტზე გატანილ სამომხმარებლო დანიშნულების პროდუქტზე მოთხოვნის პროგნოზირება. მას შემდეგ რაც მეწარმეობელი განახორციელებს პროდუქტის ექსპორტირებას და საზღვარგარეთელი მომხმარებელი გაიცნობს პროდუქტსა და მის მახასიათებლებს, შესაძლებელი ხდება მოთხოვნის გაზრდა. ვინაიდან მსგავსი პროდუქტის სხვა ადგილობრივი მეწარმეობლები აკვირდებიან თავიანთ წარმატებას და მარცხს, იმიტაცია წარმოადგენს ექსპორტის წარმატებას, რომელსაც შეუძლია ხელი შეუწყოს ზრდას. Agosin-მა და Agosin და Bravo-Ortega-მ აჩვენეს ამგვარი მოთხოვნის წარმოქმნა ჩილეს ღვინის ექსპორტის მაგალითზე (Agosin M. R., 2007) .

დივერსიფიკაციის ასპექტები ეკონომიკური ზრდის ყველაზე მნიშვნელოვანი ხელშემწყობია. მაგალითად, რომერმა დივერსიფიკაცია განსაზღვრა, როგორც წარმოების ფაქტორი (Romer P. M., 1990). ემპირიულ კვლევებზე დაფუძნებით, Imbs-მა და Wacziarg-მა შეიმუშავეს ქვეყნების მასტიმულირებელი ღონისძიებების თეორიული მოდელი, რომელიც გულისხმობდა ქვეყნის შიგნით დივერსიფიკაციას და შემდეგ სპეციალიზაციას (Imbs, 2003). ეკონომიკის დივერსიფიკაციის მიზეზი შეიძლება იყოს როგორც უპირატესობაზე, ასევე საინვესტიციო რისკის განაწილებაზე დაფუძნებული. გარკვეული მოსაზრებების თანახმად, ენგელის ეფექტი გულისხმობს, რომ შემოსავლის დონის ზრდასთან ერთად, ეკონომიკური აგენტები მოითხოვენ სამომხმარებლო საქონლის უფრო დიდ მრავალფეროვნებას. აქედან გამომდინარე, Acemoglu-მ და Zilibotti-მ განავითარეს საინვესტიციო რისკის განაწილების მოსაზრება რომლის მიხედვით დივერსიფიკაცია არის ენდოგენური პროცესი და მეწარმეობლები აბანდებენ მრავალფეროვან სარისკო სექტორებში, რასაც მოჰყვება დივერსიფიკაცია.

კვლევის მეთოდოლოგია და ემპირიული მოდელი

ეკონომიკურ ზრდაზე ექსპორტის დივერსიფიკაციის გავლენის შეფასება განხორციელდა დინამიკური რეგრესული განტოლების საშუალებით. შესაბამისად, კვლევაში გამოყენებულია Arellano-ს და Bond-ის მიერ შემუშავებული დინამიკური პანელური ზრდის მოდელი, რომელიც დაფუძნებულია GMM (Generalized Method of Momentum) მეთოდზე (Arellano, 1991). „GMM“ მეთოდს შეუძლია, გადალახოს „OLS“ რეგრესიაში არსებული პრობლემები, რომლებიც წარმოიშობა ჯვარედინი მონაცემთა რეგრესიის დროს. რეგრესული ტოლობის პირველი განსხვავების მხედველობაში მიღებით გამოვრიცხავთ დაკვირვებადი ქვეყნის სპეციფიკის სტაციონარულ ეფექტს. დროითი ლაგის მნიშვნელობის გამოყენების გამო ასევე არ არსებობს ამხსნელი ცვლადების, როგორც ინსტრუმენტის, ენდოგენურობის პრობლემა.

ექსპორტის დივერსიფიკაციასა და ეკონომიკურ ზრდას შორის დამოკიდებულების შესაფასებლად გამოყენებულია ზრდის შემდეგი განტოლება:

$$\Delta Y_{it} = \alpha \gamma_{it-1} + x'_{it} + \gamma_t + \eta_i + v_{i,t}$$

სადაც – აღნიშნავს სხვაობას ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლის მიხედვით t პერიოდში, – საწყის შემოსავალს (გალოგარიტმებული), – ზრდის პოტენციური დეტერმინანტის ვექტორი, – განსაზღვრავს დროის გავლენას, – დაუკვირვებადი სტაციონარულ ქვეყნის სპეციფიკის ეფექტს და – ცდომილებას.

კვლევაში აღებულია 7 ქვეყნის (საქართველო, აზერბაიჯანი, ესტონეთი, ლატვია, ლიეტუვა, უკრაინა, ბელარუსია) მონაცემები 1997-2019 წლების პერიოდში. კვლევის მიზნიდან გამომდინარე, ინტერესის საგანს წარმოადგენს სოლოუს რეგრესული ზრდის მოდელი, სადაც ექსპორტის დივერსიფიკაცია გამოითვლება ვაჭრობის ორმხრივი ნაკადების მიხედვით 1997-2019 წლებში (Feenstra, 2005), რომელიც ეფუძნება ოთხნიშნა „SITC“ კლასიფიკაციას. თითოეული ქვეყნისთვის ექსპორტის კონცენტრაციის გამოსათვლელად ვიყენებთ ჰერფინდალის ინდექსს ზემოთ მოცემული დროის პერიოდებში და რადგან ეს ინდექსი გამოიყენება, როგორც ექსპორტის კონცენტრაციის მაჩვენებელი, მოსალოდნელია რომ მას ექნება უარყოფითი დამოკიდებულება მშპ-ის ზრდასთან მიმართებაში.

კვლევაში ასევე გამოყენებულია ისეთი რეგრესიული ცვლადები, როგორებიცაა ეკონომიკის ღიაობა, სოფლის მეურნეობის, მომსახურების დამატებული ღირებულების და მრეწველობის დამატებული ღირებულებების თანაფარდობა მშპ-სთან.

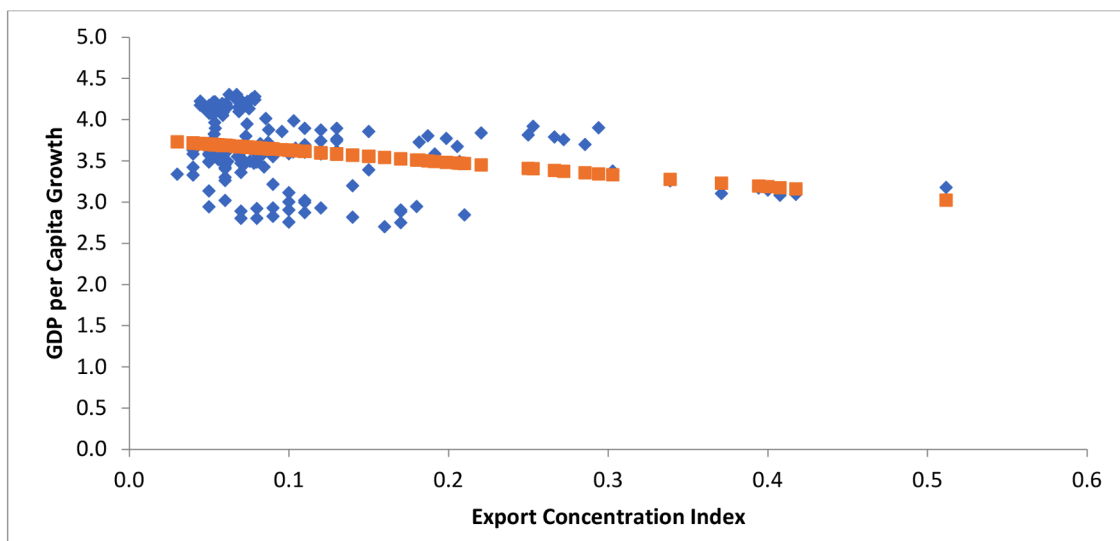
როგორც აღვნიშნეთ, მაკროეკონომიკური ცვლადები დამოკიდებულნი არიან ჯვარედინი რეგრესიით და „GMM“-ის შეფასება ეხმარება მათ ენდოგენური პრობლემის მოგვარებაში. კვლევაში წარმოდგენილი სტრატეგია, რომლის მიხედვითაც სოლოუს ზრდის მოდელში ინვესტიციები და მოსახლეობის ზრდის ცვლადები ენდოგენურია, ასევე ენდოგენურია ექსპორტის კონცენტრაციაც. „GMM“ მოდელში ინსტრუმენტულ ცვლადების სახით გამოყენებულია ლაგური დონე.

კვლევის შედეგები

როგორ უკვე აღვნიშნეთ, სოლოუს ზრდის მოდელი უზრუნველყოფს თეორიაზე დაფუძნებულ სტრატეგიას ექსპორტის დივერსიფიკაციასა და მოსახლეობის ერთ სულზე მშპ-ს შორის კავშირის შესაფასებლად. დაკვირვება განხორციელდა 7 ქვეყანაზე 1997-2019 წლებისათვის. კვლევის მეთოდოლოგიაში ახსნილი ემპირიული მოდელის შედეგები მოცემულია ცხრილში 1.

დიაგრამა 2

ექსპორტის კონცენტრაცია და მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე

ცხრილი 1-ის პირველი სვეტი გვიჩვენებს „GMM“ მოდელის შედეგებს. როგორც ცხრილის პირველი სვეტიდან ჩანს, საწყისი შემოსავლები მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომელიც მცირე, მაგრამ დადებით გავლენას ახდენს ეკონომიკის შემდგომ ზრდაზე. ასევე დადებით გავლენას ახდენს მშპ-ის ზრდაზე განათლება; აღნიშნული ცვლადი არის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი. სტატისტიკურად

მნიშვნელოვანი ცვლადია მოსახლეობის ზრდა, რომელიც ასევე დადებითად აისახება მშპ-ს ზრდაზე, რასაც ვერ ვიტყვით ინვესტიციებზე. მართალია ინვესტიციები დადებით გავლენას ახდენს მშპ-ზე თუმცა, აღნიშნული ცვლადი არ არის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი. ეკონომიკის ღიაობა არ არის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი, რომელიც უმნიშვნელო უარყოფით გავლენას ახდენს ეკონომიკურ ზრდაზე. ჩვენი კვლევის მიზნისათვის საინტერესო ცვლადია ექსპორტის კონცენტრაციის მაჩვენებელი, რომელიც მშპ-ის ზრდასთან უარყოფით და სტატისტიკურად მნიშვნელოვან დამოკიდებულებაში იმყოფება (იხ. დიაგრამა №2), რაც ნიშნავს, რომ ექსპორტის დივერსიფიკაცია დადებით გავლენას ახდენს ეკონომიკურ ზრდაზე და ადასტურებს ლიტერატურაში ფართოდ გავრცელებულ მოსაზრებას ექსპორტის დივერსიფიკაციასა და ეკონომიკურ ზრდას შორის დადებითი დამოკიდებულების შესახებ.

ცხრილი 1

სოლოუს ზრდის მოდელის შეფასება „GMM“-ის საშუალებით

	(1)	(2)	(3)	(4)
საწყისი შემოსავლები მშპ	.0002087***	2.38	.0001891***	.0001543***
	(.0000514)	(.0000517)	(.000043)	.0000554)
განათლება	.0232988***	.012099***	.0280093***	.0226492***
	(.0057025)	(.0036176)	(.0034665)	.0071737)
მოსახლეობის ზრდა	.2057759**	-.0027678	.0291218	.2930644*
	(.085594)	(.0760624)	(.1020806)	.1317566)
ინვესტიციები	.0005386	.0095754	-.0033552	-.0017292
	(.010862)	(.008241)	(.0075467)	(.0131955)
ექსპორტის კონცენტრაცია	-.9862806***	-.511399*	1.314754	-.4564217
	(.3608495)	(.2216209)	(.663586)	(.5839162)
ეკონომიკის ღიაობა	-.0000121	.0004643	.0016731	.000477
	(.0014455)	(.0010744)	(.0011819)	(.0015359)
სოფლის მეურნეობის დამატებითი ღირებულების წილის მშპ-ში		-.0619122***		
		(.010266)		
მრეწველობის დამატებითი ღირებულების წილის მშპ-ში			-.0414075***	
			(.0116063)	
მომსახურების დამატებითი ღირებულების წილის მშპ-ში				.0117703
				(.0075707)
მუდმივი	1.247279	2.686187	.9981642	.7745185
კონსტანტა	(.4736103)	(.3419655)	(.3386618)	(.6455001)
დაკვირვება	133	133	133	133
ქვეყნების რაოდენობა	7	7	7	7
დროის პერიოდი	1997-2019	1997-2019	1997-2019	1997-2019

ახლა განვიხილოთ ამავე ცხრილის მომდევნო სვეტი. რომელშიც დამატებულია შემდეგი ცვლადები: სოფლის მეურნეობის დამატებითი ღირებულების თანაფარდობა მშპ-სთან, მრეწველობის დამატებული ღირებულების თანაფარდობა მშპ-სთან და მომსახურების დამატებული ღირე-

ბულების თანაფარდობა მშპ-სთან. ამ შემთხვევაში მდგომარეობა არის შემდეგი: პირველი სვეტისაგან განსხვავებით, განათლება და სოფლის მეურნეობის დამატებული ღირებულების თანაფარდობა მშპ-თან არის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი. მეორე სვეტის დანარჩენი ცვლადები არ არის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი. ჩვენი კვლევის ინტერესებიდან გამომდინარე, ექსპორტის კონცენტრაცია უარყოფითად არის დაკავშირებული მშპ-ის ერთ სულ მოსახლესთან. მესამე და მეოთხე სვეტების მიხედვით ექსპორტის კონცენტრაცია არ არის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი ცვლადი თუმცა მესამე სვეტში დადებითად არის დაკავშირებული მშპ-ის ერთ სულ მოსახლესთან, ხოლო მეოთხე სვეტში – უარყოფითად.

დასკვნა

ამგვარად, აღნიშნული კვლევის ფარგლებში იყო მცდელობა, შეგვესწავლა ექსპორტის დივერსიფიკაციის გავლენა შვიდი ქვეყნის ეკონომიკაზე. სტატიაში გაანალიზებულია აზერბაიჯანის, საქართველოს, უკრაინის, ლიეტუვას, ლატვიის და ესტონეთის ექსპორტის დივერსიფიკაციის დინამიკა. ექსპორტის დივერსიფიკაციის საზომად გამოყენებულ იქნა ჰერფინდალის კონცენტრაციის ინდექსი. ამ ქვეყნებს შორის აზერბაიჯანის ექსპორტის კონცენტრაციის ხარისხი არის ყველაზე მაღალი, ხოლო ლატვიის, ესტონეთისა და ლიეტუვას დაბალი. მშპ-ის ერთ სულ მოსახლეზე ექსპორტის დივერსიფიკაციის გავლენის შეფასება მოხდა დინამიკური პანელური რეგრესული მოდელის საშუალებით, რომელიც დაფუძნებულია „GMM“ მეთოდზე.

კვლევის შედეგები გვიჩვენებს, რომ ექსპორტის დივერსიფიკაცია ეკონომიკურ ზრდაზე დადებით გავლენას ახდენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Agosin, M. R. (2007). "Export Diversification and Growth in Emerging Economies.". Chile.: Working Paper No. 233. Departamento de Economía, Universidad de Chile.
- Agosin, M. R. (2007). "Export Diversification and Growth in Emerging Economies.". Working Paper No. 233. Departamento de Economía, Universidad de Chile.
- Al-Marhubi, F. (2000). "Export Diversification And Growth: An Empirical Investigation.". Applied Economics Letters , 7: 559-62.
- Amin Guitierrez de Pineres, S. a. (2000). Export Dynamics and Economic Growth in Latin America. Burlington: Vermont: Ashgate Publishing Ltd.
- Arellano, M. a. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. Review of Economic Studies, 58(2): 277-97.
- Bleaney, M. a. (2001). The Impact of Terms of Trade and Real Exchange Volatility on Investment and Growth in Sub-Saharan Africa. Journal of Development Economics , 65: 491-500.
- Cadot, O. C.-K. (2011). Export diversification: What's behind the hump? The Review of Economics and Statistics, pp. 590-605.
- Cass, D. (1965). Optimum Growth in an Aggregate Model of Capital Accumulation, Oxford Journal, 32(3), 233-240.
- Chenery, H. (1979). Structural Change and Development Policy. . New York: Oxford University Press.
- Feenstra, R. R. (2005). "World Trade Flows: 1962-2000.". Cambridge, MA: Working Paper 11040. National Bureau of Economic Research.
- Ghosh, A. R. (1994). Export Instability and the External Balance in Developing Countries.". 41: 214-35.: IMF Staff Papers .
- Grossman, G. a. (1991). Innovation and Growth in the Global Economy. Cambridge : Cambridge MA: MIT Press. .
- Hausmann, R. a. (2003). "Economic Development as Self-Discovery." . Journal of Development Economics, 72: 603-33.

- Hausmann, R. J. (2006). "What You Export Matters.". Working Paper. Center for International Development, Harvard University.
- Herzer, D. &. (2006). What Does Export Diversification do for Growth? An Econometric Analysis. Applied Economics, 38, 1825-1838.
- Imbs, J. a. (2003). Stages of Diversification. American Economic Review, 93(1): 63-86.
- Kaulich, F. (2012). Diversification vs Specialization as Alternative Strategies for Economic Development: Can We Settle a Debate by Looking at The Empirical Evidence? United Nations Industrial Development Organization, working paper: 3/2012.
- Koren, M. a. ((2013).). Technological diversification. The American Economic Review, 103(1), 378-414.
- Lederman, D. a. (2007). Trade Structure and Growth." In Natural Resources: Neither Curse Nor Destiny, D. Lederman and W.F. Maloney, eds. Palo Alto: Stanford University Press.
- Rebelo, S. (1991). Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth, The University of Chicago Press, 99(3), 500-521.
- Ricardo D. (1817). On the Principles of Political Economics and Taxation. Batoche Books Kitchener.
- Romer, P. (1990). Endogenous Technological Change. National Bureau Of Economic Research, Working Paper no: 3210. .
- Smith, A. (1776). An Inquiry into the Nature and Causes of Wealth of Nation.
- Solow, R. (1956). The Contribution of the Theory of Economic Growth. The quarterly journal of economics, 70(1), 65-94.
- Sikharulidze, D. Kikutadze, V. Innovation and Export Competitiveness: Evidence from Georgia Firms. European Journal of Economics and Business Studies. 2017. Vol. 8. pp. 131-137.

TIME-SERIES FORECASTING OF BITCOIN PRICES

Avtandil Gagnidze

Professor, Doctor of Sciences in Physics and Mathematics

East European University

Maksim Iavich

Professor, Doctor of Sciences in Mathematics

Caucasus University

Abstract

Since 2008, when the cryptocurrency was first introduced under the name Satoshi Nakamoto, more and more people are interested in the «new money» – Bitcoin. Bitcoin is the first cryptocurrency and although many other cryptocurrencies were created and will be created in the future, Bitcoin remains the most popular cryptocurrency to this day. Naturally, along with the rapid growth of information technologies and their applications, many new «computerized» currencies will emerge. Because anyone can buy and sell cryptocurrency (e.g. bitcoin) and, thus, cryptocurrency is a subject of trade, hence cryptocurrency and in particular bitcoin is a product. Naturally, questions arise about the determinants of cryptocurrency price changes. In particular: Are the changes in the prices of cryptocurrency (and in particular Bitcoin) related to the development trends of the global economy? Are changes in the prices of cryptocurrency (and in particular Bitcoin) related to indicators of the state of the global economy, such as the well-known indices DJII, Nasdaq, S&P 500 and others. Thus it is interesting to see whether it is possible to predict changes in the prices of cryptocurrencies (and in particular Bitcoin) using different methods of time series.

Keywords: *Time Series, Forecasting, Bitcoin prices*

TIME-SERIES FORECASTING OF BITCOIN PRICES

Avtandil Gagnidze

Professor, Doctor of Sciences in Physics and Mathematics

East European University

Maksim Iavich

Professor, Doctor of Sciences in Mathematics

Caucasus University

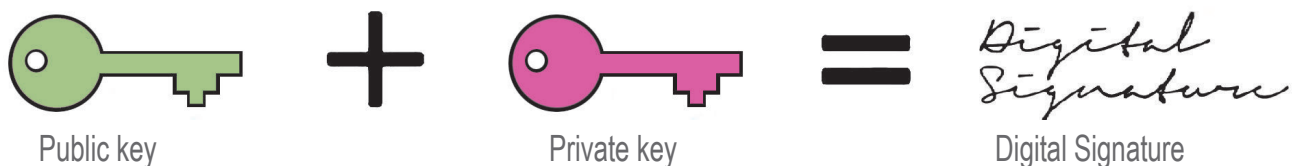
Introduction

Starting from 2008 Cryptocurrency becomes too popular. The first cryptocurrency was created in 2008 by an unknown person, or gang, known as Satoshi Nakamoto (Marr, 2016). However, there have been times when people have tried to make virtual money that would be cryptographically protected. For example «Bit-Gold» and «B-Money». They were brought to an early stage, but not fully developed so that anyone could consume them.

In 2009, a system was developed to make Bitcoin available to the public. «Mining» was introduced, one of the ways to generate cryptocurrencies. At this time the user will gain new bitcoins and transactions will be written and verified in blockchain. The main purpose of blockchain technology is to create a secure and secure digital identity based on the right combination of open and closed cryptographic keys.

Figure 1

Key Exchange Scheme

The combination of these keys is treated as consent and represents a digital signature. In turn, this digital signature provides strong ownership control. It seems that the Bitcoin is safe, and this is the advantage.

So far no one traded in real economy using Bitcoins. That is why it was impossible for anyone to price their cryptocurrency units. However, the time has come for this and Bitcoin needs to be evaluated. Initially one customer exchanged 10,000 units of BTC in two pizzas. At today's prices, it reaches one hundred million dollars. Later, when many had already heard about bitcoin and reached a certain level of popularity, other cryptocurrencies appeared to offer improved conditions for consumers. For example, more protection, speed, etc. There are more than 1,000 cryptocurrencies in the world today and over time they are being created. Therefore it is not clear for now if Bitcoin can replace the real currency. (Chaim, 2019).

The works on cryptocurrency mainly describe the process of creating a cryptocurrency. The novelty in this regard is that a blockchain system is used to carry out virtual currency transactions. The novelty was not the system itself, since today the blockchain system is used successfully for various private and public activities. The novelty was to combine the technologies and sort the chains used by this system. It should be noted, this system has opponents in turn, mainly commercial banks. Because cryptocurrency transactions are carried out without intermediaries, banks, which leads to the loss of quite a large amount of revenue for financial institutions. The literature also discusses the dangers of cryptocurrencies, which are related to many different

factors (e.g. key transfer security) (A Gagnidze, 2016). It is expected that these threats will increase significantly after the actual proliferation of quantum computers. (A. Gagnidze, 2017)

It should be noted that in the papers devoted to the cryptocurrency and blockchain system, none of the authors explicitly expresses a positive or negative attitude towards cryptocurrency. Intensive research and experiments are underway on this issue, as there is a risk that cryptocurrency users may suffer large losses due to volatile and volatile prices that respond to small changes and ongoing processes in the states.

Studies show that cryptocurrencies are volatile currencies that are not part of the economy and are built solely on the demand-supply principle. Its price is affected by even a small event, which to some extent creates the circumstance that prices are artificially rising and falling, in which representatives of the illegal business participate and create a very attractive environment for doing illegal business.

Research Question

It is interesting to answer the following question using Time-Series methods: Is it possible to somehow predict the changes in Bitcoin prices?

Data Collection

Data was collected from official site: https://en.bitcoinwiki.org/wiki/Bitcoin_history from December 1, 2019 to February 6, 2020. The data is presented in the table and chart below:

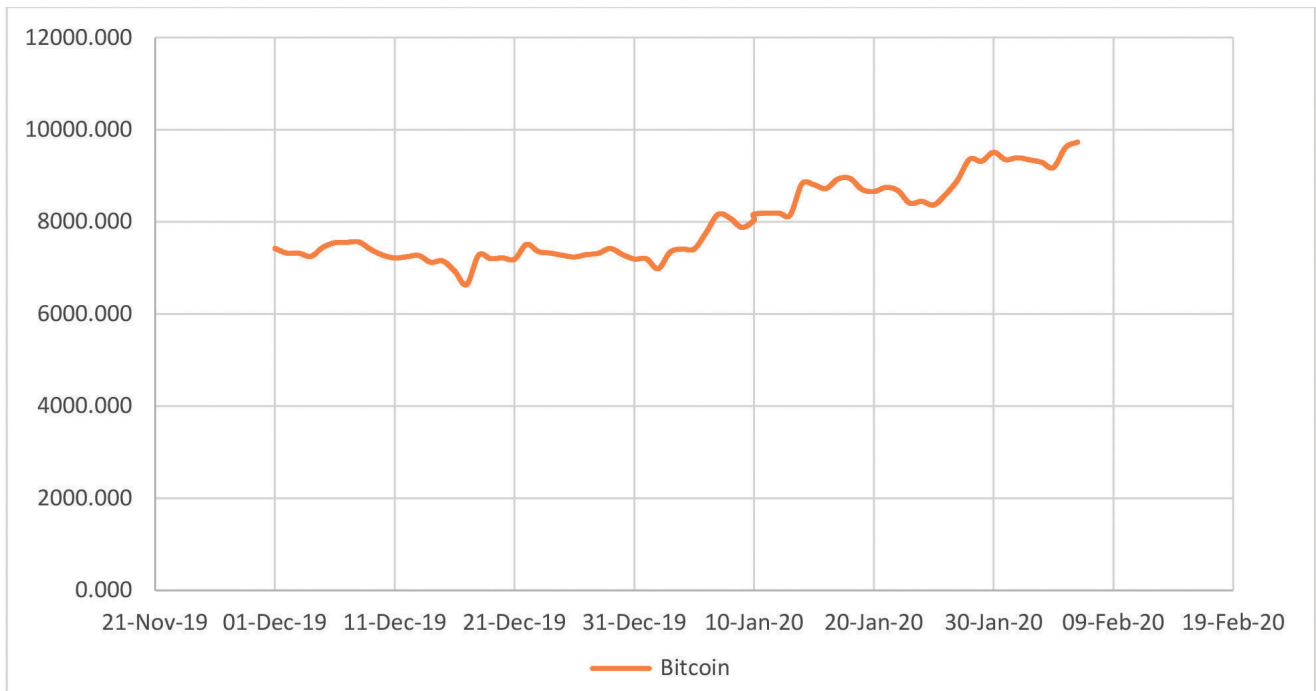
Table 1

Bitcoin Prices in 2019-2020

Date	Bitcoin Close	Date	Bitcoin Close	Date	Bitcoin Close
1-Dec-19	7424.292	24-Dec-19	7322.532	16-Jan-20	8723.786
2-Dec-19	7321.988	25-Dec-19	7275.156	17-Jan-20	8929.038
3-Dec-19	7320.146	26-Dec-19	7238.967	18-Jan-20	8942.809
4-Dec-19	7252.035	27-Dec-19	7290.088	19-Jan-20	8706.245
5-Dec-19	7448.308	28-Dec-19	7317.99	20-Jan-20	8657.643
6-Dec-19	7546.997	29-Dec-19	7422.653	21-Jan-20	8745.895
7-Dec-19	7556.238	30-Dec-19	7292.995	22-Jan-20	8680.876
8-Dec-19	7564.345	31-Dec-19	7193.599	23-Jan-20	8406.516
9-Dec-19	7400.899	1-Jan-20	7200.174	24-Jan-20	8445.435
10-Dec-19	7278.12	2-Jan-20	6985.47	25-Jan-20	8367.848
11-Dec-19	7217.427	3-Jan-20	7344.884	26-Jan-20	8596.83
12-Dec-19	7243.134	4-Jan-20	7410.657	27-Jan-20	8909.819
13-Dec-19	7269.685	5-Jan-20	7411.317	28-Jan-20	9358.59
14-Dec-19	7124.674	6-Jan-20	7769.219	29-Jan-20	9316.63
15-Dec-19	7152.302	7-Jan-20	8163.692	30-Jan-20	9508.993
16-Dec-19	6932.48	8-Jan-20	8079.863	31-Jan-20	9350.529
17-Dec-19	6640.515	9-Jan-20	7879.071	1-Feb-20	9392.875
18-Dec-19	7276.803	10-Jan-20	8037.538	2-Feb-20	9344.365
19-Dec-19	7202.844	10-Jan-20	8166.554	3-Feb-20	9293.521
20-Dec-19	7218.816	12-Jan-20	8192.494	4-Feb-20	9180.963
21-Dec-19	7191.159	13-Jan-20	8144.194	5-Feb-20	9613.424
22-Dec-19	7511.589	14-Jan-20	8827.765	6-Feb-20	9729.802
23-Dec-19	7355.628	15-Jan-20	8807.011		

Figure 2

Bitcoin Prices Dynamics Chart

In order to investigate the future Bitcoin Prices the historical data for December 2019 and January 2020 was used, and data for February 2020 left the data for comparison of the Predicted Prices and the Actual Prices.

The basic steps for forecasting are as follows: (Render, 2012).

1. Select the items or quantities that are to be forecasted.
2. Determine the time horizon of the forecast – is it 1 to 30 days (short term), 1 month to 1 year (medium term), or more than 1 year (long term)?
3. Select the forecasting model or models.
4. Gather the data or information needed to make the forecast.
5. Make the forecast.
6. Interpret the results.

Time-series models attempt to predict the future by using historical data. These models make the assumption that what happens in the future is a function of what has happened in the past. In other words, time-series models look at what has happened over a period of time and use a series of past data to make a forecast. Thus, if we are forecasting the Bitcoin Prices, we use the past Prices in making the forecast. The time-series models that are commonly used are **moving average and exponential smoothing**.

When making forecasts it is very important to know in what context the prediction is accurate. Three common measures of forecasting error are MAD, MSE, and MAPE. We will focus on these three measures that are calculated as follows:

- Mean absolute deviation (MAD) is computed by taking the sum of the absolute values of the individual forecast errors and dividing by the numbers of errors (n):

$$MAD = \frac{\sum |\text{forecast error}|}{n}$$

- Mean squared error (MSE), is the average of the squared errors:

$$MSE = \frac{\sum (\text{error})^2}{n}$$

- Mean absolute percent error (MAPE) is the average of the absolute values of the errors expressed as percentages of the actual values. This is computed as follows:

$$MAPE = \frac{\sum \left| \frac{\text{error}}{\text{actual}} \right|}{n} = 100\%$$

All these measures are important and useful and we can consider all three, but mainly we will focus on MAPE.

Moving Averages

Moving averages method used when the variable is relatively steady over time: The next forecast is the average of the most recent n data values from the time series. (Render, 2012) Mathematically the formula for prediction is:

$$F_{t+1} = \frac{Y_t + Y_{t-1} + \dots + Y_{t-n+1}}{n}$$

where:

F_{t+1} = forecast for time period t + 1

Y_t = actual value in time period t

n = number of periods to average (usually 3 or 4).

It is evident, that in this case calculations not seem to complicated, so Excel was used.

Using moving averages method the results are given below:

Date	Price
28-Jan-20	9358.59
29-Jan-20	9316.63
30-Jan-20	9508.993
31-Jan-20	9350.529

Using moving averages method (3 period) the results are given below:

Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference
1-Feb-20	9392.051	9392.875	0.009
2-Feb-20	9414.403	9344.365	0.750
3-Feb-20	9374.725	9293.521	0.874
4-Feb-20	9393.979	9180.963	2.320
5-Feb-20	9393.789	9613.424	2.285
6-Feb-20	9394.224	9729.802	3.449

Mean absolute percentage difference MAPE = 1.614.

Using moving averages method (4 period) the results are given below:

Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference
1-Feb-20	9383.686	9392.875	0.098
2-Feb-20	9389.959	9344.365	0.488
3-Feb-20	9408.292	9293.521	1.235
4-Feb-20	9383.116	9180.963	2.202
5-Feb-20	9391.263	9613.424	2.311
6-Feb-20	9393.158	9729.802	3.460

Mean absolute percentage difference MAPE = 1.632

Exponential Smoothing

Exponential Smoothing (or correction) method is very useful. The main idea is to calculate the next forecast using formula:

$$\text{New forecast} = \text{Last period's forecast} + \alpha(\text{Last period's actual value} - \text{Last period's forecast})$$

where α is a weight (or smoothing constant) with a value $0 \leq \alpha \leq 1$.

The idea is simple – the new estimate is the old estimate plus some fraction of the error in the last period. (Render, 2012). Mathematically the formula for prediction is:

$$F_{t+1} = F_t + \alpha(Y_t - F_t)$$

Where:

F_{t+1} = new forecast (for time period $t + 1$)

F_t = pervious forecast (for time period t)

α = smoothing constant ($0 \leq \alpha \leq 1$)

Y_t = pervious period's actual value

One of the important questions is: how to select α ? I tried to use different values of α , and then choose value that gives the least MAPE. All calculations results are given below:

Table 2

Forecasting Results for Different Adjusting Coefficients

	Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference	MAPE
$\alpha = 0$	1-Feb-20	9508.993	9392.875	1.236	2.041
	2-Feb-20	9508.993	9344.365	1.762	
	3-Feb-20	9508.993	9293.521	2.319	
	4-Feb-20	9508.993	9180.963	3.573	
	5-Feb-20	9508.993	9613.424	1.086	
	6-Feb-20	9508.993	9729.802	2.269	
$\alpha = 0.1$	Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference	MAPE
	1-Feb-20	9493.147	9392.875	1.068	2.050
	2-Feb-20	9483.12	9344.365	1.485	
	3-Feb-20	9469.244	9293.521	1.891	
	4-Feb-20	9451.672	9180.963	2.949	
	5-Feb-20	9424.601	9613.424	1.964	
6-Feb-20	9443.483	9729.802	2.943		
$\alpha = 0.2$	Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference	MAPE
	1-Feb-20	9477.3	9392.875	0.899	2.004
	2-Feb-20	9460.415	9344.365	1.242	
	3-Feb-20	9437.205	9293.521	1.546	
	4-Feb-20	9408.469	9180.963	2.478	
	5-Feb-20	9362.967	9613.424	2.605	
6-Feb-20	9413.059	9729.802	3.255		
$\alpha = 0.4$	Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference	MAPE
	1-Feb-20	9445.608	9392.875	0.561	1.835
	2-Feb-20	9424.515	9344.365	0.858	
	3-Feb-20	9392.455	9293.521	1.065	
	4-Feb-20	9352.881	9180.963	1.873	
	5-Feb-20	9284.114	9613.424	3.426	
6-Feb-20	9415.838	9729.802	3.227		

	Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference	MAPE
$\alpha = 0.5$	1-Feb-20	9429.761	9392.875	0.393	1.736
	2-Feb-20	9411.318	9344.365	0.717	
	3-Feb-20	9377.842	9293.521	0.907	
	4-Feb-20	9335.682	9180.963	1.685	
	5-Feb-20	9258.322	9613.424	3.694	
	6-Feb-20	9435.873	9729.802	3.021	
	Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference	MAPE
$\alpha = 0.6$	1-Feb-20	9413.915	9392.875	0.224	1.637
	2-Feb-20	9401.291	9344.365	0.609	
	3-Feb-20	9367.136	9293.521	0.792	
	4-Feb-20	9322.967	9180.963	1.547	
	5-Feb-20	9237.765	9613.424	3.908	
	6-Feb-20	9463.16	9729.802	2.740	
	Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference	MAPE
$\alpha = 0.8$	1-Feb-20	9382.222	9392.875	0.113	1.481
	2-Feb-20	9390.744	9344.365	0.496	
	3-Feb-20	9353.641	9293.521	0.647	
	4-Feb-20	9305.545	9180.963	1.357	
	5-Feb-20	9205.879	9613.424	4.239	
	6-Feb-20	9531.915	9729.802	2.034	
	Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference	MAPE
$\alpha = 0.9$	1-Feb-20	9366.376	9392.875	0.282	1.443
	2-Feb-20	9390.225	9344.365	0.491	
	3-Feb-20	9348.951	9293.521	0.596	
	4-Feb-20	9299.064	9180.963	1.286	
	5-Feb-20	9192.773	9613.424	4.376	
	6-Feb-20	9571.359	9729.802	1.628	
	Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference	MAPE
$\alpha = 0.95$	1-Feb-20	9358.452	9392.875	0.366	1.425
	2-Feb-20	9391.154	9344.365	0.501	
	3-Feb-20	9346.705	9293.521	0.572	
	4-Feb-20	9296.181	9180.963	1.255	
	5-Feb-20	9186.724	9613.424	4.439	
	6-Feb-20	9592.089	9729.802	1.415	
	Date	Price Predicted	Actual Price	% Difference	MAPE
$\alpha = 1$	1-Feb-20	9350.529	9392.875	0.451	1.406
	2-Feb-20	9392.875	9344.365	0.519	
	3-Feb-20	9344.365	9293.521	0.547	
	4-Feb-20	9293.521	9180.963	1.226	
	5-Feb-20	9180.963	9613.424	4.499	
	6-Feb-20	9613.424	9729.802	1.196	

Conclusion

Results are interesting: they tell us that the best forecasting is so called “Naïve” forecasting, when the next forecasted value simple is equal to the previous period actual value. That means: there is no really effective Time-Series model method for prediction of Bitcoin Price changes.

References

- Gagnidze, A., & Iavich, M. (2016). Novel Version of Merkle cryptosystem.
Bulletin of Georgian Academy of Sciences.
- Gagnidze, A., & Iavich, M. (2017). Some Aspects Of Post-Quantum Cryptosystems.
Euroasian Journal of Business and Management.
- Bennet, B. T. (2014).
Statistical Reasoning for Everyday Life, 4th ed. Pearson.
- Chaim, L. (2019).
Is Bitcoin a Bubble?
- Marr, B. (2016).
A short history of Bitcoin and Cryptocurrency.
- Newbold, C. T. (2013).
Statistics for Business and Economics. Pearson.
- Render, S. H. (2012).
Render, Stair, Hanna, Quantitative Analysis for Management, 11th ed. Pearson.
- <https://en.wikipedia.org>. (2020, January 10). Retrieved from
https://en.wikipedia.org/wiki/NASDAQ_Composite.
- <https://en.wikipedia.org/wiki>. (2020, January 12). Retrieved from
https://en.wikipedia.org/wiki/Correlation_and_dependence.

ბიტკოინის ფასების პროგნოზირება დროითი მწკრივებით

ავთანდილ გაგნიძე

პროფესორი, ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი
ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

მაქსიმ იავიჩი

პროფესორი, მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი
კავკასიის უნივერსიტეტი

ანოტაცია

2008 წლიდან, მას შემდეგ, რაც სატომო ნაკამოტოს სახელით პირველად იქნა შემოღებული კრიპტოვალუტა, სულ უფრო მეტი ადამიანი ინტერესდება „ახალი ფულით“ – ბიტკოინით. ბიტკოინი არის ქრონოლოგიურად პირველი კრიპტოვალუტა და მიუხედავად იმისა, რომ შემდგომში ბევრი სხვა კრიპტოვალუტა იყო შექმნილი და მომავალშიც იქნება შექმნილი, ბიტკოინი დღემდე რჩება ყველაზე პოპულარულ კრიპტოვალუტად. ბუნებრივია, რომ საინფორმაციო ტექნოლოგიების და მათი გამოყენებების სწრაფი ზრდის ტემპის პარალელურად ბევრი ახალი „კომპიუტერიზებული“ ახალი ვალუტა გაჩნდება. რადგან ყველას შეუძლია იყიდოს და გაყიდოს კრიპტოვალუტა (მაგალითად, ბიტკოინი) და, ამდენად, კრიპტოვალუტა არის ვაჭრობის საგანი, აქედან გამომდინარე, კრიპტოვალუტა და, კერძოდ, ბიტკოინი არის პროდუქტი. ბუნებრივად ჩნდება შეკითხვები კრიპტოვალუტის ფასის ცვლილებების კანონზომიერებების შესახებ. კერძოდ: არის თუ არა, კრიპტოვალუტის (და კერძოდ, ბიტკოინის) ფასების ცვლილებები დაკავშირებული გლობალური ეკონომიკის განვითარების ტენდენციებთან? არის თუ არა დაკავშირებული კრიპტოვალუტის (და კერძოდ, ბიტკოინის) ფასების ცვლილებები გლობალური ეკონომიკის მდგომარეობის ისეთ მაჩვენებლებთან, როგორცაა ცნობილი ინდექსები DJII, Nasdaq, S&P 500 და სხვა. ამდენად საინტერესოა პოპულარული კრიპტოვალუტის, ასევე საინტერესოა, არის თუ არა კრიპტოვალუტის (და კერძოდ, ბიტკოინის) ფასების ცვლილებების პროგნოზირება შესაძლებელი დროითი მწკრივების სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებით.

საკვანძო სიტყვები: დროითი მწკრივები, პროგნოზირება, ბიტკოინის ფასები

ბიტკოინის ფასების პროგნოზირება დროითი მწკრივებით

ავთანდილ გაგნიძე

პროფესორი, ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

მაქსიმ იაჰინი

პროფესორი, მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი

კავკასიის უნივერსიტეტი

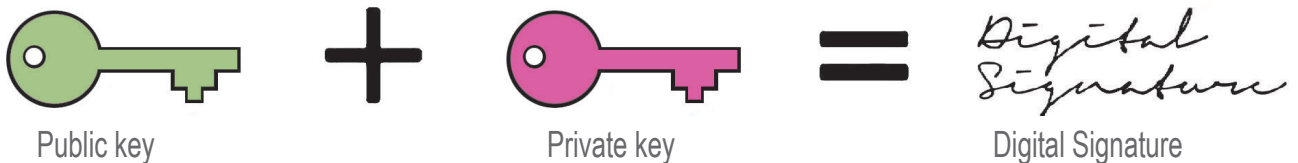
შესავალი

2008 წლიდან მოყოლებული, კრიპტოვალუტა სულ უფრო პოპულარული ხდება. პირველი კრიპტოვალუტა შეიქმნა 2008 წელს და მისი გამოგონება უკავშირდება ადამიანს ან ადამიანების ჯგუფს, ცნობილს, როგორც სატომი ნაკამოტო (Marr, 2016). ამასთან, უფრო ადრეც ყოფილა შემთხვევები, როდესაც ადამიანები ცდილობდნენ შეექმნათ ვირტუალური ფული, რომელიც კრიპტოგრაფიულად იქნებოდა დაცული. მაგალითად "Bit-Gold" and "B-Money" (Bit-ოქრო და B-ფული). უნდა აღინიშნოს, რომ მცდელობები ადრეულ ეტაპზევე შეჩერდა და ბოლომდე არასდროს განხორციელებულა, ისე რომ ვინმეს შესძლებოდა მისი გამოყენება.

2009 წელს, საინფორმაციო-ტექნოლოგიური სისტემების განვითარებამ ბიტკოინი საჯაროდ ხელმისაწვდომი გახადა. კრიპტოვალუტის წარმოების ერთ-ერთ საშუალებად შექმნილი იქნა ე.წ. „მაინინგი“. პროცესის დროს მომხმარებლები მოიპოვებენ ახალ ბიტკოინებს და ტრანზაქციების ჩაწერა და დამოწმება ხდება ბლოკჩეინზე. ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის მთავარი ამოცანაა შექნას უსაფრთხო და მდგრადი ციფრული იდენტობა, რომელიც დაფუძნებულია ღია და დახურული კრიპტოგრაფიული გასაღებების სწორ კომბინაციაზე.

სურათი 1

გასაღებთა გაცვლის სქემა

ამ გასაღებების ერთობლივი კომბინაცია განიხილება, როგორც თანხმობა და წარმოადგენს ციფრულ ხელმოწერას. თავის მხრივ, ეს ციფრული ხელმოწერა უზრუნველყოფს საკუთრების დაცვის ძლიერ კონტროლს. როგორც ჩანს, ბიტკოინი უსაფრთხოა და ეს არის უპირატესობა.

აქამდე ბიტკოინების გამოყენებით რეალურ ეკონომიკაში არავინ ვაჭრობდა. სწორედ ამის გამოა შეუძლებელი კრიპტოვალუტის ერთეულის ფასებში გამოსახვა. თუმცა, დღესდღეობით ამის დრო დადგა და საჭიროა ბიტკოინის შეფასება. თავდაპირველად, ერთ-ერთმა მომხმარებელმა ბიტკოინის 10 000 ერთეული ორ პიცაში გადაცვალა. დღევანდელი ფასით, ეს ას მილიონ დოლარს აღწევს. მოგვიანებით, როდესაც მრავალმა ადამიანმა შეიტყო ბიტკოინის შესახებ და ის პოპულარული გახდა, გამოჩნდა სხვა კრიპტოვალუტებიც, რომლებიც მომხმარებლებს გაუმჯობესებულ პირობებს სთავაზობდა. მაგალითად, მეტ დაცვას, მეტ სიჩქარეს და ა.შ. დღესდღეობით მსოფლიოში 1000-ზე მეტი სახეობის კრიპტოვალუტა არსებობს და კიდევ მეტი იქმნება. ამის მიუხედავად, ჯერ კიდევ არ შეგვიძლია დარწმუნებით ვთქვათ, რომ ბიტკოინი რეალურ ვალუტას შეცვლის. (Chaim, 2019).

კრიპტოვალუტაზე შექმნილი ნამუშევრები ძირითადად აღწერენ კრიპტოვალუტის შექმნის პროცესს. ამ მხრივ სიახლეა, რომ ბლოკჩეინის სისტემა გამოიყენება ვირტუალური ვალუტის ტრანზაქციების განსახორციელებლად. სიახლე თავად ბლოკჩეინის სისტემა არაა, ვინაიდან დღესდღეობით ბლოკჩეინის სისტემა წარმატებით გამოიყენება სხვადასხვა კერძო თუ საჯარო აქტოვობებში. სიახლე არის ტექნოლოგიების კომბინაცია და ჯაჭვების განლაგება (სორტირება), რომელსაც იყენებს სისტემა. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ სისტემას მოწინააღმდეგეებიც ჰყავს, ძირითადად კომერციული ბანკების სახით. ვინაიდან, კრიპტოვალუტის ოპერაციები ხორციელდება შუამავლების, ბანკების გარეშე, ეს იწვევს ფინანსური ინსტიტუტებისთვის საკმაოდ დიდი შემოსავლის დაკარგვას. ლიტერატურაში ასევე განხილულია კრიპტოვალუტის საფრთხეები, რომლებიც დაკავშირებულია მრავალ ფაქტორთან (მაგ., გასაღების გადაცემის უსაფრთხოება) (Gagnidze, 2016). მოსალოდნელია, რომ ეს საფრთხეები მნიშვნელოვნად გაიზრდება კვანტური კომპიუტერების ფაქტობრივი გამრავლების შემდეგ (Gagnidze, 2017).

უნდა აღინიშნოს, რომ კრიპტოვალუტისა და ბლოკჩეინის სისტემისადმი მიძღვნილ ნაშრომებში არცერთი ავტორი ამკარად არ გამოხატავს დადებით ან უარყოფით დამოკიდებულებას კრიპტოვალუტის მიმართ. ამ თემაზე ინტენსიური კვლევები და ექსპერიმენტები მიმდინარეობს, რადგან არსებობს რისკი, რომ კრიპტოვალუტის მომხმარებლებმა შეიძლება განიცადონ დიდი ზარალი არასტაბილურობისა და სწრაფად ცვალებადი ფასების გამო, რომლებიც რეაგირებენ მცირე ცვლილებებსა და ქვეყნებში მიმდინარე პროცესებზე.

კვლევები აჩვენებს, რომ კრიპტოვალუტა არის არასტაბილური „ვალუტა“, რომელიც არ არის რეალური ეკონომიკის ნაწილი და აგებულია მხოლოდ მოთხოვნა-მიწოდების პრინციპზე. მის ფასზე გავლენას ახდენს თუნდაც მცირე მოვლენა, რაც გარკვეულწილად ქმნის იმ გარემოებას, რომ ფასები ხელოვნურად იზრდება და ეცემა. ხშირად ამ პროცესში მონაწილეობენ არალეგალური ბიზნესის წარმომადგენლები და ქმნიან ძალიან მიმზიდველ გარემოს არალეგალური ბიზნესის წარმოებისთვის.

საკვლევი კითხვა

საინტერესოა კითხვაზე პასუხის გაცემა დროითი მწკრივების მეთოდის გამოყენებით: შესაძლებელია თუ არა რაიმე სახით მოხდეს ბიტკოინის ფასების ცვლილების პროგნოზირება?

მონაცემთა შეგროვება

მონაცემთა შეგროვება ხდებოდა ოფიციალური ვებ-საიტიდან: https://en.bitcoinwiki.org/wiki/Bitcoin_history 2019 წლის 1 დეკემბრიდან 2020 წლის 6 თებერვლამდე, მონაცემები წარმოდგენილია ქვემოთ მოცემულ ცხრილში:

ცხრილი 1

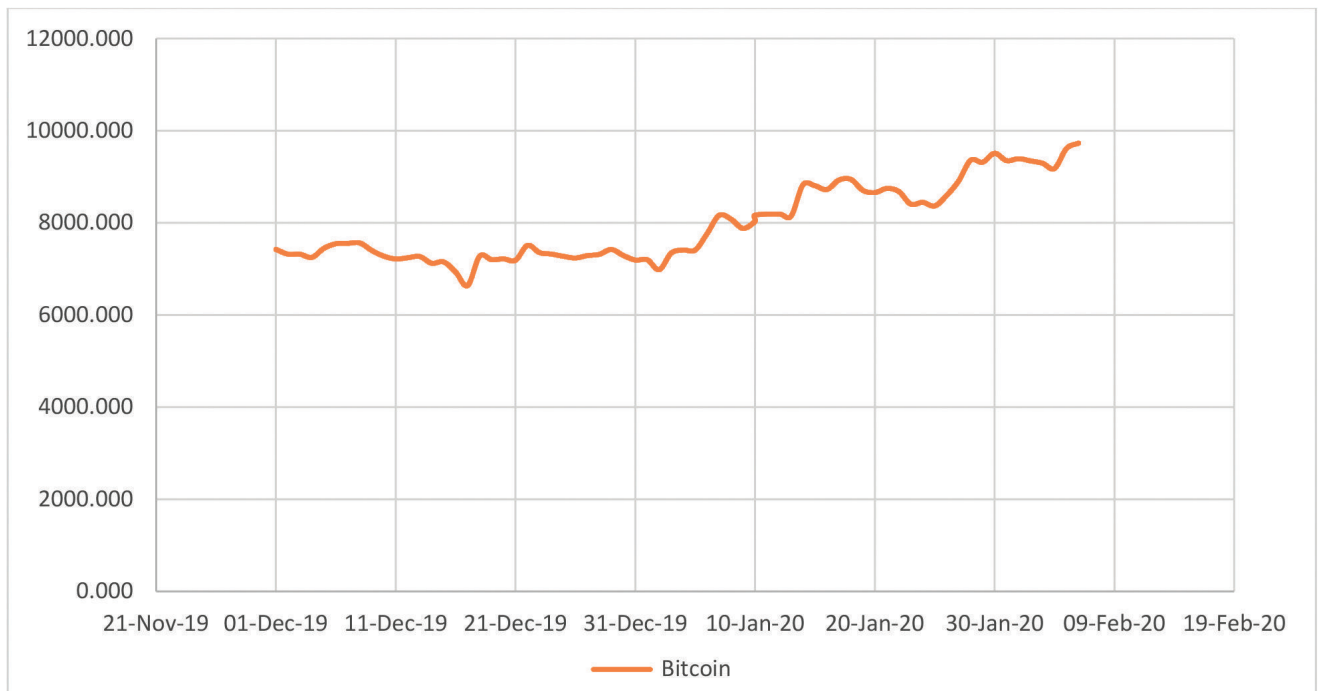
ბიტკოინის ფასები 2019-2020 წლებში

თარიღი	ბიტკოინის ფასი	თარიღი	ბიტკოინის ფასი	თარიღი	ბიტკოინის ფასი
1-Dec-19	7424.292	24-Dec-19	7322.532	16-Jan-20	8723.786
2-Dec-19	7321.988	25-Dec-19	7275.156	17-Jan-20	8929.038
3-Dec-19	7320.146	26-Dec-19	7238.967	18-Jan-20	8942.809
4-Dec-19	7252.035	27-Dec-19	7290.088	19-Jan-20	8706.245
5-Dec-19	7448.308	28-Dec-19	7317.99	20-Jan-20	8657.643
6-Dec-19	7546.997	29-Dec-19	7422.653	21-Jan-20	8745.895
7-Dec-19	7556.238	30-Dec-19	7292.995	22-Jan-20	8680.876
8-Dec-19	7564.345	31-Dec-19	7193.599	23-Jan-20	8406.516

9-Dec-19	7400.899	1-Jan-20	7200.174	24-Jan-20	8445.435
10-Dec-19	7278.12	2-Jan-20	6985.47	25-Jan-20	8367.848
11-Dec-19	7217.427	3-Jan-20	7344.884	26-Jan-20	8596.83
12-Dec-19	7243.134	4-Jan-20	7410.657	27-Jan-20	8909.819
13-Dec-19	7269.685	5-Jan-20	7411.317	28-Jan-20	9358.59
14-Dec-19	7124.674	6-Jan-20	7769.219	29-Jan-20	9316.63
15-Dec-19	7152.302	7-Jan-20	8163.692	30-Jan-20	9508.993
16-Dec-19	6932.48	8-Jan-20	8079.863	31-Jan-20	9350.529
17-Dec-19	6640.515	9-Jan-20	7879.071	1-Feb-20	9392.875
18-Dec-19	7276.803	10-Jan-20	8037.538	2-Feb-20	9344.365
19-Dec-19	7202.844	10-Jan-20	8166.554	3-Feb-20	9293.521
20-Dec-19	7218.816	12-Jan-20	8192.494	4-Feb-20	9180.963
21-Dec-19	7191.159	13-Jan-20	8144.194	5-Feb-20	9613.424
22-Dec-19	7511.589	14-Jan-20	8827.765	6-Feb-20	9729.802
23-Dec-19	7355.628	15-Jan-20	8807.011		

სურათი 2

ბიტკოინის ფასების დინამიკის დიაგრამა

ბიტკოინის მომავალი ფასების გამოსაკვლევად გამოყენებულ იქნა 2019 წლის დეკემბრისა და 2020 წლის იანვრის ისტორიული მონაცემები, ხოლო 2020 წლის თებერვლის მონაცემები გამოყენებულ იქნა პროგნოზირებული ფასებისა და რეალური ფასების შედარებისთვის.

პროგნოზირების ძირითადი საფუძვრებია: (Render, 2012).

1. უნდა შეირჩეს სიდიდეები და ცვლადები, რომელთა პროგნოზირებაც მოხდება.
2. უნდა განისაზღვროს პროგნოზის დროის ჰორიზონტი – 1-დან 30 დღემდე (მოკლევადიანი), 1 თვიდან 1 წლამდე (საშუალოვადიანი), ან 1 წელზე მეტი (გრძელვადიანი).
3. უნდა იქნას შერჩეული პროგნოზირების მოდელი ან მოდელები.
4. უნდა შეგროვდეს მონაცემები ან ინფორმაცია, რაც საჭიროა პროგნოზის გასაკეთებლად.

5. უნდა გაკეთდეს პროგნოზირება.
6. უნდა მოხდეს შედეგების ინტერპრეტაცია.

დროითი მწკრივების მოდულების საშუალებით პროგნოზირება ხდება ისტორიული მონაცემების გამოყენებით. ეს მოდულები ემყარება დაშვებას, რომ ის რაც მომავალში მოხდება, არის წარსულში მომხდარის გარკვეული სახით გაგრძელება. სხვა სიტყვებით, დროითი მწკრივების მოდელი ანალიზებს დროის გარკვეულ პერიოდში მომხდარ მოვლენებს და იყენებს წარსულის მონაცემებს პროგნოზის გასაკეთებლად. შესაბამისად, თუ გვსურს ბიტკოინის ფასების პროგნოზირება, ვიყენებთ წარსულში არსებულ ფასებს. დროის მწკრივების მოდულები, რომლებიც ხშირად გამოიყენება, არის ე.წ. მოძრავი საშუალოების მეთოდი და ექსპონენციალური კორექტირების მეთოდი.

ძალიან მნიშვნელოვანია იმის ცოდნა, თუ რა კონტექსტში არის მოსალოდნელი ზუსტი პროგნოზი. არსებობს პროგნოზირების ცდომილების სამი საყოველთაოდ მიღებული საზომი: MAD, MSE და MAPE., რომლებიც გამოითვლება შემდეგნაირად:

- საშუალო აბსოლუტური გადახრა (MAD) გამოითვლება ინდივიდუალური პროგნოზირების ცდომილების აბსოლუტური მნიშვნელობების ჯამის ცდომილებების რაოდენობაზე გაყოფით (n):

$$MAD = \frac{\sum | \text{forecast error} |}{n}$$

- საშუალო კვადრატული ცდომილება (MSE) არის ინდივიდუალური კვადრატული ცდომილებების საშუალო:

$$MSE = \frac{\sum (\text{error})^2}{n}$$

- საშუალო აბსოლუტური პროცენტული ცდომილება (MAPE) არის ცდომილებების აბსოლუტური მნიშვნელობების საშუალო გამოხატული რეალური მნიშვნელობების პროცენტულ მაჩვენებლებში. ეს გამოითვლება შემდეგნაირად:

$$MAPE = \frac{\sum \left| \frac{\text{error}}{\text{actual}} \right|}{n} = 100\%$$

ყველა ეს საზომი მნიშვნელოვანი და სასარგებლოა და ჩვენ შეგვიძლია განვიხილოთ სამივე, მაგრამ ძირითადად ყურადღება გავამახვილეთ MAPE-ზე.

მოძრავი საშუალოების მეთოდი

მოძრავი საშუალოების მეთოდი გამოიყენება მაშინ, როდესაც ცვლადი დროში შედარებით სტაბილურია: შემდეგი პროგნოზი არის დროის უახლესი n მონაცემის საშუალო მნიშვნელობა დროის მწკრივიდან (Render, 2012) მათემატიკურად პროგნოზის ფორმულაა:

$$F_{t+1} = \frac{Y_t + Y_{t-1} + \dots + Y_{t-n+1}}{n}$$

სადაც:

- F_{t+1} არის პროგნოზი $t + 1$ დროის პერიოდისთვის
- Y_t არის დროის t მომენტში ცვლადის რეალური მნიშვნელობა
- n არის პერიოდების რაოდენობა (უფრო ხშირად 3 ან 4).

ამ შემთხვევაში გამოთვლები რთული არ არის, ამიტომ გამოყენებულ იქნა Excel. მოძრავი საშუალოების მეთოდის გამოყენების მიღებული პროგნოზები მოცემულია ქვემოთ:

თარიღი	ფასი
28-Jan-20	9358.59
29-Jan-20	9316.63
30-Jan-20	9508.993
31-Jan-20	9350.529

მოდრავი საშუალოების მეთოდის გამოყენების მიღებული შედეგების შედარება არსებულთან მოცემულია ქვემოთ (3 პერიოდი):

თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვაობა
1-Feb-20	9392.051	9392.875	0.009
2-Feb-20	9414.403	9344.365	0.750
3-Feb-20	9374.725	9293.521	0.874
4-Feb-20	9393.979	9180.963	2.320
5-Feb-20	9393.789	9613.424	2.285
6-Feb-20	9394.224	9729.802	3.449

საშუალო აბსოლუტური პროცენტული სხვაობა MAPE = 1.614.

მოდრავი საშუალოების მეთოდის გამოყენების მიღებული შედეგების შედარება არსებულთან მოცემულია ქვემოთ (4 პერიოდი):

თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვაობა
1-Feb-20	9383.686	9392.875	0.098
2-Feb-20	9389.959	9344.365	0.488
3-Feb-20	9408.292	9293.521	1.235
4-Feb-20	9383.116	9180.963	2.202
5-Feb-20	9391.263	9613.424	2.311
6-Feb-20	9393.158	9729.802	3.460

საშუალო აბსოლუტური პროცენტული სხვაობა MAPE = 1.632.

ექსპონენციალური კორექტირების მეთოდი

ექსპონენციალური კორექტირების მეთოდი საზოგადოდ ძალიან სასარგებლოა. ამ მეთოდის მთავარი იდეაა შემდეგი პროგნოზის კორექტირება ფორმულის გამოყენებით:

$$\text{ახალი პროგნოზი} = \text{ბოლო პერიოდის პროგნოზი} + \alpha(\text{ბოლო პერიოდის რეალური მნიშვნელობა} - \text{ბოლო პერიოდის პროგნოზი})$$

სადაც α არის კორექციის ფაქტორი მნიშვნელობით: $0 \leq \alpha \leq 1$.

იდეა მარტივია – ახალი შეფასება არის ძველ შეფასებას დამატებული ცდომილების გარკვეული ნაწილი ბოლო პერიოდში. (Render, 2012). მათემატიკურად პროგნოზის ფორმულაა:

$$F_{t+1} = F_t + \alpha(Y_t - F_t)$$

სადაც:

F_{t+1} არის ახალი პროგნოზი (t + 1 დროის პერიოდისთვის)

Y_t არის წინა პროგნოზი (t დროის პერიოდისთვის)

α არის კორექციის ფაქტორი ($0 \leq \alpha \leq 1$)

Y_t არის წინა პერიოდის რეალური მნიშვნელობა.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კითხვაა: როგორ უნდა შეირჩეს α ? ამაზე ცალსახა პასუხი ძნელია. როგორც წესი უნდა შეირჩეს სხვადასხვა მნიშვნელობები და შემდეგ მათ შორის შეირჩეს ის მნიშვნელობა, რომელიც იძლევა ყველაზე მცირე MAPE-ს. გამოთვლების ყველა შედეგი მოცემულია ქვემოთ:

ცხრილი 2

სხვადასხვა კორექციის ფაქტორის შესაბამისი პროგნოზირების შედეგები

	თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვობა	MAPE
$\alpha = 0$	1-Feb-20	9508.993	9392.875	1.236	2.041
	2-Feb-20	9508.993	9344.365	1.762	
	3-Feb-20	9508.993	9293.521	2.319	
	4-Feb-20	9508.993	9180.963	3.573	
	5-Feb-20	9508.993	9613.424	1.086	
	6-Feb-20	9508.993	9729.802	2.269	
$\alpha = 0.1$	თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვობა	MAPE
	1-Feb-20	9493.147	9392.875	1.068	2.050
	2-Feb-20	9483.12	9344.365	1.485	
	3-Feb-20	9469.244	9293.521	1.891	
	4-Feb-20	9451.672	9180.963	2.949	
	5-Feb-20	9424.601	9613.424	1.964	
6-Feb-20	9443.483	9729.802	2.943		
$\alpha = 0.2$	თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვობა	MAPE
	1-Feb-20	9477.3	9392.875	0.899	2.004
	2-Feb-20	9460.415	9344.365	1.242	
	3-Feb-20	9437.205	9293.521	1.546	
	4-Feb-20	9408.469	9180.963	2.478	
	5-Feb-20	9362.967	9613.424	2.605	
6-Feb-20	9413.059	9729.802	3.255		
$\alpha = 0.4$	თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვობა	MAPE
	1-Feb-20	9445.608	9392.875	0.561	1.835
	2-Feb-20	9424.515	9344.365	0.858	
	3-Feb-20	9392.455	9293.521	1.065	
	4-Feb-20	9352.881	9180.963	1.873	
	5-Feb-20	9284.114	9613.424	3.426	
6-Feb-20	9415.838	9729.802	3.227		
$\alpha = 0.5$	თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვობა	MAPE
	1-Feb-20	9429.761	9392.875	0.393	1.736
	2-Feb-20	9411.318	9344.365	0.717	
	3-Feb-20	9377.842	9293.521	0.907	
	4-Feb-20	9335.682	9180.963	1.685	
	5-Feb-20	9258.322	9613.424	3.694	
6-Feb-20	9435.873	9729.802	3.021		
$\alpha = 0.6$	თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვობა	MAPE
	1-Feb-20	9413.915	9392.875	0.224	1.637
2-Feb-20	9401.291	9344.365	0.609		

	3-Feb-20	9367.136	9293.521	0.792	
	4-Feb-20	9322.967	9180.963	1.547	
	5-Feb-20	9237.765	9613.424	3.908	
	6-Feb-20	9463.16	9729.802	2.740	
$\alpha = 0.8$	თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვობა	MAPE
	1-Feb-20	9382.222	9392.875	0.113	1.481
	2-Feb-20	9390.744	9344.365	0.496	
	3-Feb-20	9353.641	9293.521	0.647	
	4-Feb-20	9305.545	9180.963	1.357	
	5-Feb-20	9205.879	9613.424	4.239	
	6-Feb-20	9531.915	9729.802	2.034	
$\alpha = 0.9$	თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვობა	
	1-Feb-20	9366.376	9392.875	0.282	1.443
	2-Feb-20	9390.225	9344.365	0.491	
	3-Feb-20	9348.951	9293.521	0.596	
	4-Feb-20	9299.064	9180.963	1.286	
	5-Feb-20	9192.773	9613.424	4.376	
	6-Feb-20	9571.359	9729.802	1.628	
$\alpha = 0.95$	თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვობა	
	1-Feb-20	9358.452	9392.875	0.366	1.425
	2-Feb-20	9391.154	9344.365	0.501	
	3-Feb-20	9346.705	9293.521	0.572	
	4-Feb-20	9296.181	9180.963	1.255	
	5-Feb-20	9186.724	9613.424	4.439	
	6-Feb-20	9592.089	9729.802	1.415	
$\alpha = 1$	თარიღი	პროგნოზირებული ფასი	რეალური ფასი	% სხვობა	
	1-Feb-20	9350.529	9392.875	0.451	1.406
	2-Feb-20	9392.875	9344.365	0.519	
	3-Feb-20	9344.365	9293.521	0.547	
	4-Feb-20	9293.521	9180.963	1.226	
	5-Feb-20	9180.963	9613.424	4.499	
	6-Feb-20	9613.424	9729.802	1.196	

დასკვნა

შედეგები საინტერესოა: ისინი გვეუბნებიან, რომ საუკეთესო პროგნოზირებაა ე.წ. „გულბრყვილო“ (“Naïve”) პროგნოზირება, როდესაც შემდეგი პროგნოზირებული მნიშვნელობა უდრის წინა პერიოდის რეალურ მნიშვნელობას. ეს რეალურად ნიშნავს, რომ ნამდვილად არ არსებობს დროის სერიის ეფექტიანი მეთოდი ბიტკოინის ფასის ცვლილებების პროგნოზირებისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Bennet, B. T. (2014).
Statistical Reasoning for Everyday Life, 4th ed. Pearson.
- Gagnidze, A. (2016). Novel Version of Merkle cryptosystem.
Bulletin of Georgian Academy of Sciences.
- Gagnidze, A (2017). Some Aspects Of Post-Quantum Cryptosystems.
Euroasian Journal of Business and Management.
- Chaim, L. (2019).
Is Bitcoin a Buble?
- Marr, B. (2016).
A short history of Bitcoin and Cryptocurrency.
- Newbold, C. T. (2013).
Statistics for Business and Economics. Pearson.
- Render, S. H. (2012).
Render, Stair, Hanna, Quantitative Analysis for Management, 11th ed. Pearson.
- <https://en.wikipedia.org>. (2020, January 10). Retrieved from
https://en.wikipedia.org/wiki/NASDAQ_Composite.
- <https://en.wikipedia.org/wiki>. (2020, January 12). Retrieved from
https://en.wikipedia.org/wiki/Correlation_and_dependence.

TOWARDS IMPROVING THE LEGISLATION AND CASE LAW ON THE APPLICATION OF A MEASURE OF RESTRAINT ON A MINOR

Irine Bokhashvili

Associate Professor, Doctor of Law
East European University

Abstract

The juvenile defendant as a juvenile in conflict with the law and criminal justice as the most "severe" form of justice has always been both the subject of active observation in society and a topical part of the country's criminal policy.

On June 12, 2015, the Law of Georgia "Juvenile Justice Code" (hereinafter - JJC) was adopted, thus joining the number of countries where juvenile justice (at the domestic level) is regulated by independent special legal acts.

Recently, on September 1, 2020, the Law of Georgia "Code of the Rights of the Child" entered into force (adopted on September 20, 2019), which further strengthens the unshakable, constructive policy of the State in terms of forming a solid support system ensuring the rights and freedoms of minors.

The issue of preventive measures against minors is discussed in the paper, taking into account the domestic legislation of Georgia and the regulations provided by international legal norms, case law and statistics in the country.

The rights of the juvenile defendant, as a specific direction concerning the rights of the child in law, become an even more specific subject of interest when a measure of restraint is imposed on the juvenile defendant.

The JJC provides for a number of features that are directly connected to the application of a measure of restraint to a minor. However, it is advisable to make several legislative changes in this direction, for example: to establish an electronic monitoring measure as the main form of prevention and develop a sample list of additional restrictions. As well as this, it is important to take into account the following issues: consideration of the judge's discretion in the case of detention on bail; the practice of imposing supervision on both parents; and an indication of the circumstances of best interest of the juvenile among the circumstances to be taken into account by the judge, etc.

Case law and statistics reveal that the issue of non-custodial treatment of a juvenile and the predominant use of extradition of a juvenile under the supervision of a parent are still active among these non-custodial measures.

One of the important issues concerning imposing a measure of restraint on a juvenile defendant is the specialization of the persons involved in the process and the effective implementation of this legislative reservation, which implies the correct approach of the prosecutor, lawyer and judge. Undoubtedly, the focus of the whole process should be the best interests of the child.

The current legislation and system of juvenile justice in Georgia requires a timely, dynamic development and continuous improvement in line with the growing demands and needs of juveniles in the modern world, which should be one of the priority directions of the state for each child.

Keywords: *Juvenile justice, Prevention measure, Best interests*

TOWARDS IMPROVING THE LEGISLATION AND CASE LAW ON THE APPLICATION OF A MEASURE OF RESTRAINT ON A MINOR

Irine Bokhashvili

Associate Professor, Doctor of Law

East European University

Introduction

The juvenile defendant as a minor in conflict with the law and criminal justice as the most “severe” form of justice has always been the subject of active observation in society and a topical part of the country’s criminal policy.

On June 12, 2015, the Law of Georgia on Juvenile Justice was adopted, thus Georgia joined the countries where juvenile justice (at the domestic level) is regulated by independent special legal acts.

Quite recently, on September 1, 2020, the Law of Georgia “Code of Rights of the Child” entered into force (adopted on September 20, 2019), which further strengthens the unshakable, constructive policy of the State in terms of forming a solid support system ensuring the rights and freedoms of minors.

The proposed paper deals with the peculiarities of the application of a measure of restraints to a juvenile, during which the issue is discussed taking into account the domestic legislation of Georgia and the regulations provided by international legal norms, case law and statistics in the country.

The rights of the juvenile defendant, as a specific direction of the rights of the minor in law, become an even more significant subject of interest when a measure of restraint is imposed on the juvenile defendant. The Juvenile Justice Code takes into account a number of features that are set directly when imposing a measure of restraint on a juvenile. However, it is advisable to make some legislative changes in this direction.

Case law and statistics show that the issue of imposing to a minor non-custodial measures and the predominant use of extradition under the supervision of a juvenile to his/her parent, as a specific non-custodial measure are still active.¹

One of the most important issues in imposing a measure of restraint on a juvenile defendant is the specialization of the persons involved in the process and the effective implementation of this legislative reservation. It implies the right approach of the prosecutor, lawyer and judge, while filing a motion by the prosecutor, when presenting the position on the motion, by the lawyer, and while substantiating the decision to impose a restraining order/refusal respectively, by the judge. Undoubtedly, the focus of this whole process should be focused on the best interests of the minor.

This paper shares some important recommendations to assist in improving the law and court practice in imposing a measure of restraint on a juvenile defendant in criminal proceedings.

1. An accused juvenile, as a child who is in conflict with the law.

According to the first part of Article 3 of the Juvenile Justice Code (hereinafter – the JJC), a person under the age of 18 is considered a juvenile. In this article, for the purposes of criminal liability, a juvenile is a person from 14 to 18 years of age. As for being in conflict with the law, according to Article 3-22 (a) of the JJC, this situation also applies to the case where there is a probable cause that a juvenile has committed a crime. Pursuant to Article 3-11 of the Criminal Procedure Code of Georgia (hereinafter – CPCG), a probable cause means

¹ The “Criminal Case Analysis of Accused Juveniles, 2019” published by the General Prosecutor’s Office of Georgia in 2020, is available electronically: public information (pog.gov.ge) The final section offers an authorial review and evaluation of the statistic.

the possible commission of a crime. Pursuant to Article 3 (a) of the Code of the Rights of the Child (hereinafter referred to CRC), all minors under the age of 18 are children, and according to Article 3 (b) of the same Paragraph, all minors under the age of 18 are adolescents.

The age and terminological definitions provided by the JJC and the CRC are fully in line with international standards and approaches to the definition of a minor on the one hand and of a child on the other. For example: Article 1 of the Convention on the Rights of the Child (November 20, 1989); and Rule 11 (a) of the United Nations Rules for The Protection of Juveniles Deprived of Their Liberty (December 14, 1990).

From the analysis of the above norms it is possible to conclude that behind the status of a juvenile defendant, as a formal legal status, in there is in fact an adolescent child, who, as it known at present that he may have violated the law. It should be a firm position that when applying a measure of restraint against a juvenile defendant, all persons involved in the process, and in particular the judge, should be guided by this definition and attitude as a person with discretionary power to decide on the application of a measure of restraint.

2. A system of preventive measures according to the Juvenile Justice Code

Chapter IX of the JJC refers to the preventive measures and defines the types of preventive measures while briefly describing the peculiarities of their use against minors.

Under Article 60 of the JJC, the following may be used as a measure of restraint against a minor: transfer of the minor for supervision, an agreement on not leaving the place of supervision, and on good behaviour therein, a personal guarantee, and bail and detention.

It is advisable to use the electronic monitoring of juveniles under Article 192, Part 2 of the Criminal Code, in a number of cases, as a basic measure of restraint, which is also positively assessed by practicing judges (GYLA, 2020).

The system of preventive measures proposed by the JJC consists of custodial and non-custodial measures of which only one is considered to be a custodial measure whereas all other measures are non-custodial.

2.1. Transfer of the minor for supervision/a personal guarantee

Transfer for supervision is a form of alternative deterrent to a juvenile as a special subject. Where there is no question of any measure of restraint being applied to the juvenile and / or where an agreement on absenteeism and appropriate conduct is not sufficient to achieve the purpose of the measure of restraint, the possibility of transfer under the supervision should always be considered preferably and only when it is strict excluded, another preventive measure can be used.

Transfer to supervision has its own specific features, one of the most interesting of which is its dual voluntariness, which implies the consent of both the juvenile and the person to whom the subject is transferred for the supervision (Article 61 -2 2 of the IJJ). However, a person who supervises a minor always has the right to refuse supervision if he or she considers that he or she is unable to ensure his or her proper conduct.

This reservation, as a means of retreat, creates the most encouraging environment for the person to be in the disposition in all possible cases, not to refrain from giving consent. However, in addition to confirming the consent, the court has to carefully examine the real possibility of exercising supervision or custody, for example, free time, health, and in some other cases, this will often be the basis for the court's refusal to use the transfer of custody or supervision.

The personal guarantee, in essence and severity, is commensurate with the transfer for supervision, except that the personal guarantee does not constitute a direct measure on a minor as a special subject. The JJC does not contain any characteristics of peculiarities concerning personal bail and implies that when applying personal bail to a minor, we should be guided directly by the relevant Article 203 of the CPCG. In this regard, it may even be disputed to consider personal bail as a measure of restraint applied to a minor. It has a somewhat substitute purpose and is used in cases where transfer for supervision cannot be used even though the basis for the use of this type of supervision is obvious.

The uniqueness of the transfer in parental supervision lies in its content, where the connection between a parent and child is characterized by specific features. The reason for this replacement can be various circum-

stances: the lack of will on the part of the parent(s) or the minor him / herself; health problems; lack of free time, etc. The literature also suggests that the use of a direct personal guarantee may be justified in terms of avoiding additional court process. For example, when a minor is soon getting 18 years of age and to avoid the need to change parental supervision (Meishvili & Jorbenadze, 2007), especially since the law does not provide for any restrictions on the parent to be a personal guarantor (the decision of the Investigative Panel of the Tbilisi Court of Appeals of October 8, 2015).

In view of the above reasoning, where parental supervision is considered to be a specific type of personal bail, the entry in Article 61 of the JJC, which presupposes the supervision of only one parent, is ineffective and it unjustifiably limits the use of this type of restraint. The marker of personal guarantee is the large number of trusted persons (Article 203, first and second parts of the CPCG), which is understood by the party in the case law and the list of personal guarantors frequently exceeds several scores of people.

Therefore, in the first part of Article 61 of the JJC it is advisable to replace the words “one of the above-mentioned persons” with the following words: “one or more of the above-mentioned persons”, which will allow the court to consider not only the possibility of supervision by one person, but also, for example, about that of both parents or several close relatives together to provide the supervision of the minor.

2.2. An agreement on not leaving the place of supervision, and on good behaviour therein

According to the JJC and the CPCG, an agreement on absenteeism and appropriate conduct is an independent form of restraint and is characterized by its less stringent content: there is no third party involvement (e.g., such as supervision or bail), no financial security of any kind, (for example, as in the case of bail) and there is no deprivation of liberty to a person (which is typical only for imprisonment). Article 62 of the JJC expands significantly the scope of application of this measure to a juvenile and considers it possible to apply it if a less serious or negligent crime has been committed. For comparison, under Article 202 of the CPCG, an agreement on absenteeism and proper conduct applies only if the crime committed does not consider a sentence of more than 1 year of imprisonment. Such an approach of the JJC, in addition to the specificity inherent in juvenile justice, must be justified in terms of creating as wide a choice as possible of non-custodial measures, which is inevitably important, especially with regard to juveniles. It goes without saying that such a provision of the law does not imply the unconditional application of only this measure of restraint in the case of a less serious or negligent crime. It also requires that the factual and formal grounds for the application of the measure be given.²

2.3. Bail

The content of Article 63 of the JJC presents, in fact, the last sentence of the Article 2 part of the paragraph 200 -2 of the CPCG with the change that the bail can be set at any amount of money. That is, all other bail proceedings against a minor are completed in accordance with Article 200 of the CPCG. In the presented paper, only one topical issue related to bail is discussed and the opinion is expressed about the so-called “detention bail” (Article 200, Part 6 of the CPCG). In addition to the principle generally recognized in the application of a measure of restraint, that detention should be used only as a measure of extreme restraint when it is the only means to achieve the goal, it is critical for a juvenile to use all means possible to avoid imprisonment against the juvenile defendant (Beijing Rules, Rule 10; Hamilton, 2011).

As a result of a synthetic analysis of international legal standards with the law of Georgia, it is possible to develop the opinion that Article 63 of the JJC should present the discretionary power of a judge to freely decide on the issue of bail in case of detention of a juvenile unlike the 6th part of the Article 200, different definitions of which can be found both in the scientific literature and in court practice (Bokhashvili, 2017; Niparishvili, 2016). The judge should be given the opportunity to release the detained juvenile from the courtroom on bail if he or she deems that there is no unavoidable need for replacing bail by imprisonment.

² The Supreme Court of Georgia, 2019, 87-90.

2.4. Detention

Detention, as the most severe measure of restraint, is used with even greater caution towards the juvenile cases and is truly an extreme means of achieving the goals of the measure of restraint.³ Such an approach and standard are recognized by international legal norms (Bokhashvili & Benidze, 2009; Gabisonia, 2003, pp.:124-128; Shalikashvili & Mikanadze, 2016). and are also agreed by the intrastate legislation. Article 9 of the JJC recognizes the unwavering provision of juvenile justice – the use of detention only as a measure of extreme urgency. Article 64 of the CPCG provides for the peculiarities of the application of detention to a juvenile, which sets out formal grounds different from the first part of Article 205 of the CPCG. Of particular note are sub articles (a) and (c). (a) Article 64 of the JJC, which restricts the use of detention to a juvenile, provided that the offense committed must be punishable by imprisonment and that the purpose of the detention must exceed the interest of the juvenile's freedom.

Article 64 of the JJC prescribes a “preferential, concessionary scheme” for the period of detention of a juvenile, which differs substantially from the reservations of the CPCG. The maximum term of detention in the case of a juvenile before his / her pre-trial proceedings is 40 days, after which he / she must be released from detention (section 2, Article 64, JJC) and the total term of detention should not exceed 6 months (section 4, Article 64 of the JJC). Section 3 of Article 64 of the JJC deals with the issue of considering the grounds of keeping detention in force as part of a judicial control over detention. This norm contains a fault and therefore needs to be changed. According to section 3 of the JJC, the court examines the release of a detainee at least once every 20 days from the first pre-trial hearing. It is clear that the legislator determines 20 days as the maximum interval between inspections and counts it only from the first pre-trial hearing. There are cases when the term of detention in the investigation exceeds 20 days which has not been attended to yet. It is advisable to add a record to section 3 of Article 64 of the JJC, according to which (as in section 3, Article 208 of the CPCG) if the period of detention of a juvenile exceeds 20 days from the time of detention to the pre-trial hearing, the court is obliged to examine the issue of detention in arrest.

2.5. Other measures

Pursuant to Section 2, Article 60 of the JJC, other measures may also be applied when imposing a measure of restraint on a minor, as mentioned in Section 2, Article 199 of the CPCG. In general, the measures in Section 2, Article 199 of the CPCG take the form of additional restrictions and create a flexible system in terms of encouraging non-custodial measures (Giorgadze (Ed.), 2015). From this point of view, in Section 2, Article 60 of the JJC it would be desirable for the legislature to produce a direct list of other restrictions to be applied in addition to the restraining order (e.g. for instance, to determine the night hours when juveniles are not allowed to leave home, constraint on using internet, prohibition of mobile phone use and / or conversely, obligation to communicate with a parent or other family member while away from home, etc.). At the same time, this does not exclude, the application of Section 2 of Article 199 of the CPCG and would give some direction to the court, taking into account the specific circumstances and individual approach to the juvenile (Article 14 of the JJC) to determine any other measure.

3. Rules and grounds for applying a measure of restraint against a juvenile accused

The JJC does not set either independent rules or grounds for imposing restraint measures on a minor and therefore, under Section 2, Article 2 of the JJC, the relevant norms of the CPCG apply in this case. However, since the JJC establishes the general principles of juvenile justice, the norms of the CPCG are applied in accordance with these principles.

Article 198 of the CPCG defines the purposes and grounds for the application of a measure of restraint, while Article 206 of the same Code serves to establish the rules for the application, modification and revocation of a measure of restraint. It is under these articles that the court is guided when imposing a measure of restraint on a minor.

³ See for example, the ruling of the Investigative Panel of the Tbilisi Court of Appeals of 25 February 2015 on the abolition of detention and the use of bail on a juvenile, where the judge reasonably discusses the exception of detention, the special consideration of the juvenile, /<http://library.court.ge/judgements/74072015-03-09.pdf>/

If the JJC does not take into account the independent rules and grounds for imposing a measure of restraint on a juvenile in the chapter dedicated to preventive measures, it is advisable to add, if only in the form of a record, the features that are to be taken into consideration concerning juvenile cases. For example, Section 5, Article 198 sets out the circumstances to be considered by the court when imposing a measure of restraint. Although the law allows the court to take into account other circumstances as well as the ones listed in the norm, even the best interests of the juvenile as one of the main circumstances and the essential principle of juvenile justice (Article 4 of the JJC, Article 13 of the CRP) should be mentioned independently in Chapter IX of the JJC. No less important is the fact that the court is guided by the provisions of Articles 9 and 14 of the JJC when applying a measure of restraint to a minor. Also, noteworthy is the right of the child secured under Article 13 of the CRC to a fair trial, which must be tailored to the rights and needs of the child. The JJC also provides for the existence of an individual juvenile assessment report (Article 27). Although the imposition of a restraining order is not a move that requires the preparation and use of an individual report, it is desirable that Chapter IX of the JJC recommends that an individual assessment report be used when imposing a restraining order on a juvenile if such a report exists (especially when Section 8 of the Article 27 of the JJC will only encourage this approach).

According to the current case law, the parties and the court, in substantiating their position or decision, focus on the exception of detention, the best interests of the child and other individual characteristics in the measure of restraint against the juvenile (the judgment of the Chamber of Criminal Cases of the Tbilisi Court of Appeals of February 23, 2017), and this process would be much more effective if the above mentioned suggestion was taken into account.

4. Statistical Analyses published by General Prosecutor's Office of Georgia on Criminal Cases of Juvenile Defendants

According to official statistics released by the prosecution, a total of 330 juveniles were charged in 2019 and 130 of them were remanded in custody, which is quite high and is equal to 39% (for comparison, in 2018 the same figure was only 24%). This was against the fact that the majority of detainees were charged with committing a serious (79%) and less serious (14%) crime and only 9 (7%) cases were initiated when prosecuting a juvenile for a particularly serious crime. Juveniles are mostly detained in emergency situations (118 out of 130 cases) and are determined in the Subparagraph "e", Section 2, Article 171, CPCG, as the juvenile may "skip bail". It is noteworthy that 40 out of 130 detainees were released, and in 32 cases – by court decision.

The use of detention against a juvenile significantly determines and influences the subsequent imposition and selection of a specific type of measure of restraint on him or her.

According to survey in 2019, the prosecutor's office petitioned 295 juveniles (out of 330 cases) to apply a measure of restraint to the court, and in 126 cases (38%) the prosecutor petitioned for the use of detention, which in most cases was upheld by the court – 87 (69%). Bail was more often used by the court against the other persons – 37 (of which 1 – prison bail) and only 2 persons were transferred to supervision. Added to this are 8 cases of the so-called "detention on bail" (out of 100 bail petitions). However, the court granted only 3 motions and selected various less harsh forms against the other persons (in 1 of these cases the plea agreement was approved and the measure of restraint was no longer applied).

Statistics on the resolution of bail petitions is also interesting. Out of 92 motions of the prosecution, the court granted the request in only 56 cases. Most of the cases of non-use of bail (21) cases are from concluding a plea agreement with a minor. It is also noteworthy that in 9 cases the court did not apply the measure of restraint at all and in only three cases requested the transfer of custody or an agreement on absenteeism and appropriate conduct.

Transfer to custody was requested for 60 juveniles, which was almost fully upheld by the court (56 cases). 3 of the other 4 persons were not detained (in 2 cases a plea agreement was signed) and 1 person was sentenced to bail.

Finally, in only 9 cases did the prosecutor petition the court to apply an agreement on absenteeism and appropriate conduct. The court granted the motion in 8 of these cases, and a plea agreement was signed with 1 person.

Based on the analysis of statistics, it is clear that the court frequently (57%) fully or partially (22%) shares the position of the prosecutor's office or imposes another type of preventive measure (14%). Nevertheless, the existing statistics and practices of cases of refusal to apply the measure of restraint to minors should be positively noted. In 35 out of 330 cases, the prosecution considered that there was no reason to apply the measure of restraint to the person and did not apply to the court, and in 10 more cases the court decided not to apply the measure of restraint to the juvenile.

Conclusion

In conclusion, the current legislation and system of juvenile justice in Georgia requires simultaneous, dynamic development and continuous improvement of the growing demands and needs of juveniles in the modern world. It should be one of the priorities of the state to care for every child.⁴ In this regard, the initiatives proposed in the paper will make some contribution to the improvement of the legislative or practical regulation of the application of the measure of restraint to minors.

References

- Bokhashvili, I. (2017). *A preliminary hearing in criminal proceedings. Journal of Law*, (1), pp.:289-316.
- Bokhashvili, I., Benidze, M. (2009). *Issues of Juvenile Justice. Law* (2), pp.:35-62.
- Criminal Procedure Code of Georgia (October 9, 2009).
- Convention on the Rights of the Child (November 20, 1989).
- Decision of the Investigative Panel of the Tbilisi Court of Appeals of February 25, 2015
[/http://library.court.ge/judgements/74072015-03-09.pdf/](http://library.court.ge/judgements/74072015-03-09.pdf/)
- Gabisonia, I. (2003). *Preventive Measures in Criminal Procedure*. Tbilisi. Meridian.
- Giorgadze, G., (Ed.) (2015). *Commentary on the Criminal Procedure Code of Georgia*. Tbilisi, Meridian.
- General Prosecutor's Office of Georgia (2020). Analysis of Criminal Cases of Accused Juveniles, 2019. Public information (pog.gov.ge)
- GYLA (2020). *Standards for the use of preventive measures. Tbilisi*.
- Hamilton, C. (2011). Guidelines for Juvenile Justice Legislative Reform. Georgian translation: UNICEF, 2013.
- Judgment/Decision of the Chamber of Criminal Cases of the Tbilisi Court of Appeal of February 23, 2017/
<http://library.court.ge/judgements/63432017-10-17.pdf/>
- Law of Georgia "Juvenile Justice Code" (June 12, 2015).
- Law of Georgia "Code of the Rights of the Child" (September 20, 2019).
- Meishvili, Z., Jorbenadze, O. (2007). Comments on the Criminal Procedure Code of Georgia. Tbilisi.
- Niparishvili, B. (2016). Imprisonment as a measure of securing the bail. *Justice and Law*, (2(50)), pp.:37-64.
- Shalikashvili, M., Mikanadze, G. (2016). Juvenile Justice. IRZ, Tbilisi, Freiburg, Strasbourg. UNICEF (2017).
Adapted Justice for Children, Legislative Research.
<https://www.unicef.org/georgia/media/1481/file/Legislative%20Analysis%20GEO.pdf>
- United Nations Rules for the Protection of Juveniles Imprisoned (December 14, 1990).
- United Nations Standard Minimum Rules on the Juvenile Justice Administration (Beijing Rules, November 29, 1985).
- The Supreme Court of Georgia, 2019. Application of Measures of Restraint against Minors: Application of International Standards in National Legal Practice. Tbilisi.

⁴ UNICEF Georgia is constantly monitoring and analyzing this issue. See, for example: UNICEF (2017).

არასრულწლოვნის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების თავისებურებანი სისხლის სამართლის პროცესში

ირინე ბოხაშვილი

ასოცირებული პროფესორი, სამართლის დოქტორი

აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

ანოტაცია

არასრულწლოვანი ბრალდებული და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულება ყოველთვის აქტუალურია საზოგადოებისთვის. იგი ქვეყნის სისხლის სამართლის პოლიტიკის ნაწილია.

2015 წლის 12 ივნისს მიღებული იქნა „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი“ (შემდგომში – ამკ) და საქართველო შეუერთდა ქვეყანებს, სადაც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება (შიდასახელმწიფოებრივ დონეზე) წესრიგდება დამოუკიდებელი აქტით.

ახლახანს, 2020 წლის 1 სექტემბერს ამოქმედდა „ბავშვის უფლებათა კოდექსი“, რაც უფრო განამტკიცებს არასრულწლოვანთა უფლებების უზრუნველყოფის ურყევ პოლიტიკას.

არასრულწლოვნის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების საკითხი ნაშრომში განხილულია შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობისა და საერთაშორისო სამართლებრივი რეგულაციების, ქვეყანის სამართლო პრაქტიკისა და სტატისტიკის გათვალისწინებით.

არასრულწლოვანი ბრალდებულის, როგორც ბავშვის უფლებების სპეციფიკური მიმართულება უფრო საინტერესო ხდება მისთვის აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას.

ამკ-ით გათვალისწინებულია არასრულწლოვნის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების თავისებურებანი. თუმცა, მიზანშეწონილია რამდენიმე ცვლილების განხორციელება: ელექტრონული მონიტორინგის ძირითად სახედ დაწესება; დამატებითი შეზღუდვების მაგალითების შემუშავება; მოსამართლის დისკრეცია საპატიმრო გირაოს დროს; მეთვალყურეობის ორივე მშობელზე დაწესება; არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესის მხედველობაში მისაღებ გარემოებად მითითება და სხვა.

პრაქტიკა და სტატისტიკა ცხადყოფს, რომ კვლავ აქტიურია არასაპატიმრო და მათ შორის, მშობლის მეთვალყურეობაში გადაცემის უპირატესად გამოყენების საკითხი.

აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას მნიშვნელოვანია ამ პროცესში ჩართული პირების სპეციალიზაცია და ამ საკანონმდებლო დათქმის ეფექტიანი რეალიზება.

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მოქმედი სისტემა მოითხოვს თანამედროვე მოთხოვნებთან შესაბამის განვითარებას და მუდმივ სრულყოფას მოითხოვს სახელმწიფოს მხრიდან.

საკვანძო სიტყვები: არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება, აღკვეთის ღონისძიება, საუკეთესო ინტერესი

არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების თავისებურებანი სისხლის სამართლის პროცესში

ირინე ბოხაშვილი

ასოცირებული პროფესორი, სამართლის დოქტორი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

შესავალი

არასრულწლოვანი ბრალდებული, როგორც კანონთან კონფლიქტში მყოფი მოზარდი და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულება, როგორც მართლმსაჯულების ყველაზე „მძიმე“ ფორმა ყოველთვის აქტიური დაკვირვების საგანია საზოგადოებაში და ქვეყნის სისხლის სამართლის პოლიტიკის აქტუალური შემადგენელი ნაწილია მუდამ.

2015 წლის 12 ივნისს მიღებული იქნა საქართველოს კანონი „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი“, რითაც საქართველო შეუერთდა ქვეყანათა რიცხვს, სადაც არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება (შიდასახელმწიფოებრივ დონეზე) წესრიგდება დამოუკიდებელი სპეციალური სამართლებრივი აქტებით.

ახლახანს, 2020 წლის 1 სექტემბერს ძალაში შევიდა საქართველოს კანონი „ბავშვის უფლებათა კოდექსი“ (მიღებული 2019 წლის 20 სექტემბერს), რაც კიდევ უფრო განამტკიცებს სახელმწიფოს ურყევ, კონსტრუქციულ პოლიტიკას არასრულწლოვანთა უფლებებისა და თავისუფლებების უზრუნველყოფი მყარი მხარდამჭერი სისტემის ფორმირების კუთხით.

შემოთავაზებული ნაშრომი შეეხება არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების თავისებურებებს, რა დროსაც, საკითხი განხილულია საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობისა და საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით გათვალისწინებული რეგულაციების, ქვეყანაში არსებული სასამართლო პრაქტიკის და სტატისტიკის გათვალისწინებით.

არასრულწლოვანი ბრალდებულის უფლებები, როგორც სამართალში ბავშვის უფლებების სპეციფიკური მიმართულება, კიდევ უფრო კონკრეტული ინტერესის საგანი ხდება მისთვის (არასრულწლოვანი ბრალდებულისათვის) აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების დროს. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსით გათვალისწინებულია მთელი რიგი თავისებურებანი, რაც უშუალოდ არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას არის დადგენილი. თუმცა, ამ მიმართულებით მიზანშეწონილია რამდენიმე საკანონმდებლო ცვლილების განხორციელება.

სასამართლო პრაქტიკა და სტატისტიკა ცხადყოფს, რომ კვლავ აქტიურია საკითხი არასრულწლოვანის მიმართ არასაპატიმრო და ამ არასაპატიმრო ღონისძიებათა შორის კონკრეტული, არასრულწლოვანის მშობლის მეთვალყურეობაში გადაცემის უპირატესად გამოყენებასთან დაკავშირებით.¹

არასრულწლოვანი ბრალდებულის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია პროცესში ჩართული პირების სპეციალიზაცია და ამ საკანონმდებლო დათქმის ეფექტიანი რეალიზება. აღნიშნული გულისხმობს პროკურორის, ადვოკატის და მოსამართლის სწორ მიდგომას, პროკურორის მხრიდან შუამდგომლობის დაყენებისას, ადვოკატის მხრიდან შუამდგომლობაზე სწორი პოზიციის შერჩევისას და მოსამართლის მიერ აღკვეთის შეფარდების/შეფარდებაზე უარის შესახებ განჩინების დასაბუთებისას. უდავოა, რომ მთელი ამ პროცესის ფოკუს ცენტრს ბავშვის საუკეთესო ინტერესები უნდა წარმოადგენდეს.

¹ საქართველოს გენერალური პროკურატურის მიერ 2020 წელს გამოქვეყნებული „ბრალდებულ არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის საქმეთა ანალიზი, 2019“, ელექტრონულად ხელმისაწვდომია: საჯარო ინფორმაცია (pog.gov.ge) (ნაშრომის დასკვნით ნაწილში შემოთავაზებულია აღნიშნული სტატისტიკის ავტორისეული მიმოხილვა და შეფასება).

ნაშრომში გაზიარებულია რამდენიმე მნიშვნელოვანი წინადადება / რეკომენდაცია, რაც ხელს შეუწყობს კანონმდებლობისა და სასამართლო პრაქტიკის სრულყოფას არასრულწლოვანი ბრალდებულის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას სისხლის სამართლის პროცესში.

1. არასრულწლოვანი ბრალდებული, როგორც კანონთან კონფლიქტში მყოფი ბავშვი

არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის (შემდგომში – ამკ) მე-3 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, არასრულწლოვანად ითვლება 18 წელს მიუღწეველი პირი. აქვე, სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მიზნებისათვის – 14-დან – 18 წლამდე პირი. რაც შეეხება კანონთან კონფლიქტში ყოფნას, ამკ-ის მე-3 მუხლის მე-2 ნაწილის „ა“ ქ/პუნქტის თანახმად, ამ ვითარებას მიეკუთვნება, ასევე, შემთხვევა, როდესაც სახეზეა დასაბუთებული ვარაუდი, რომ არასრულწლოვანმა დანაშაული ჩაიდინა. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის (შემდგომში – სსსკ) მე-3 მუხლის მე-11 ნაწილის მიხედვით, დასაბუთებული ვარაუდი დანაშაულის შესაძლო ჩადენას ნიშნავს. ბავშვის უფლებათა კოდექსის (შემდგომში – ბუკ) მე-3 მუხლის „ა“ პუნქტის შესაბამისად, 18 წლამდე ყველა არასრულწლოვანი – ბავშვია და ამავე მუხლის „ბ“ პუნქტის მიხედვით – 10-დან – 18 წლამდე ყველა ბავშვი – მოზარდია.

ამკ-ით და ბუკ-ით გათვალისწინებული ასაკობრივი და ტერმინოლოგიური განსაზღვრებები სრულად შეესაბამება და პასუხობს საერთაშორისო სტანდარტებსა და მიდგომებს არასრულწლოვანების დადგენისა და ბავშვის ცნების განმარტებასთან დაკავშირებით. მაგალითად: „ბავშვის უფლებების შესახებ“ კონვენციის პირველი მუხლი (1989 წლის 20 ნოემბერი); „გაერთიანებული ერების წესები თავისუფლებადაღკვეთილ არასრულწლოვანთა დაცვისათვის“, მე-11 წესის „ა“ ქ/პუნქტი (1990 წლის 14 დეკემბერი).

ზემოთ წარმოდგენილ ნორმათა ანალიზის შედეგად შესაძლებელია დასკვნის გამოტანა, რომ არასრულწლოვანი ბრალდებულის, როგორც ფორმალური სამართლებრივი მდგომარეობის უკან, სინამდვილეში, დგას მოზარდი ბავშვი, რომლის მიმართ ჯერ მხოლოდ ის არის ცნობილი, რომ მან შესაძლოა კანონი დაარღვია. მყარ პოზიციას უნდა წარმოადგენდეს, რომ არასრულწლოვანი ბრალდებულის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენებისას სწორედ ამ განმარტებით და განწყობით ხელმძღვანელობდეს აღნიშნულ პროცესში ჩართული ყველა პირი და უმთავრესად მოსამართლე, როგორც აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებაზე დისკრეციული უფლებამოსილების მქონე პირი.

2. აღკვეთის ღონისძიებათა სისტემა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის მიხედვით

ამკ-ის თავი IX აღკვეთის ღონისძიებებს შეეხება და განსაზღვრავს აღკვეთის ღონისძიებათა სახეებს, რა დროსაც მოკლედ აღწერს მათი არასრულწლოვანის მიმართ გამოყენების თავისებურებებს.

ამკ-ის მე-60 მუხლის თანახმად, არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების სახით შესაძლოა გამოყენებული იყოს: მეთვალყურეობაში გადაცემა, შეთანხმება გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის შესახებ, პირადი თავდებობა, გირაო და პატიმრობა.

მიზანშეწონილია, არასრულწლოვანთან დაკავშირებით სსსკ-ის 192-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული ელექტრონული მონიტორინგის, რიგ შემთხვევებში, ძირითად აღკვეთის ღონისძიების სახედ გამოყენების შესაძლებლობა, რასაც, ასევე, დადებითად აფასებენ პრაქტიკოსი მოსამართლეები (საია, 2020).

ამკ-ის მიერ შემოთავაზებული აღკვეთის ღონისძიებათა სისტემა საპატიმრო და არასაპატიმრო ხასიათის აღკვეთის ღონისძიებებისაგან შედგება, სადაც საპატიმრო ხასიათის ღონისძიებას მხოლოდ ერთი, პატიმრობა წარმოადგენს და დანარჩენი ყველა ღონისძიება არასაპატიმრო ხასიათისაა.

2.1. მეთვალყურეობაში გადაცემა/პირადი თავდებობა

მეთვალყურეობაში გადაცემა არასრულწლოვანის, როგორც სპეციალური სუბიექტის მიმართ გამოსაყენებელ ალტერნატიულ აღკვეთის ღონისძიების სახეს წარმოადგენს. მაშინ, როდესაც

არ დგას საკითხი, რომ არასრულწლოვნის მიმართ არ იყოს გამოყენებული რომელიმე სახის აღკვეთის ღონისძიება ან/და როდესაც შეთანხმება გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის შესახებ არ არის საკმარისი აღკვეთის ღონისძიების მიზნის მისაღწევად, ყოველთვის უპირატესად უნდა განიხილებოდეს სწორედ მეთვალყურეობაში გადაცემის შესაძლებლობა და მხოლოდ მისი მყარად გამორიცხვისას იყოს გამოყენებული სხვა აღკვეთის ღონისძიების სახე. მეთვალყურეობაში გადაცემას აქვს თავისი სპეციფიური ნიშნები, რომელთაგან ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო მისი ორმაგი ნებაყოფლობითობაა, რაც გულისხმობს როგორც არასრულწლოვნის, ისე იმ პირის თანხმობას, რომელსაც იგი მეთვალყურეობაში გადაეცემა (ამკ-ის 61-ე მუხლის მე-2 ნაწილი). ამასთან, პირს, რომელიც არასრულწლოვანს მეთვალყურეობს, ყოველთვის აქვს უფლება უარი თქვას მეთვალყურეობაზე, თუ მიიჩნევს, რომ ვერ უზრუნველყოფს მის სათანადო ქცევას. აღნიშნული დათქმა, როგორც უკან დახვევის საშუალება, მაქსიმალურად წამახალისებელ გარემოს ქმნის, რომ ყველა შესაძლო შემთხვევაში არსებობდეს პირის განწყობა, თავი არ შეიკავოს თანხმობის განცხადებისაგან. თუმცა, სასამართლოს უწევს თანხმობების დადასტურების გარდა, გულდასმით შეისწავლოს მეთვალყურეობის განხორციელების რეალური შესაძლებლობა, მაგალითად, თავისუფალი დრო, ჯანმრთელობა და სხვა და რიგ შემთხვევებში, სწორედ აღნიშნული გახდება ხოლმე სასამართლოს მხრიდან მეთვალყურეობაში გადაცემის გამოყენებაზე უარის საფუძველი.

თავისი არსითა და სიმკაცრით მეთვალყურეობაში გადაცემის თანაზომიერია პირადი თავდებობა იმ განსხვავებით, რომ პირადი თავდებობა არ წარმოადგენს უშუალოდ არასრულწლოვანზე, როგორც სპეციალურ სუბიექტზე გაწერილ ღონისძიებას. ამკ არ შეიცავს პირადი თავდებობის შესახებ რაიმე თავისებურებას და იგულისხმება, რომ არასრულწლოვნის მიმართ პირადი თავდებობის გამოყენებისას პირდაპირ სსსკ-ის შესაბამისი, 203-ე მუხლით უნდა ვიხელმძღვანელოთ. ამ კუთხით, შესაძლოა, სადავოც კი იყოს პირადი თავდებობის, როგორც არასრულწლოვნის მიმართ გამოსაყენებელი აღკვეთის ღონისძიების სახედ გათვალისწინება. მას ერთგვარი ჩამანაცვლებელი დანიშნულება აქვს და გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც მეთვალყურეობაში გადაცემა ვერ გამოიყენება მიუხედავად იმისა, რომ ამ სახის (მეთვალყურეობის) გამოყენების საფუძველი სახეზეა. მშობლის მეთვალყურეობაში გადაცემის უნიკალურობა, სწორედ მის შინაარსშია, სადაც მშობელსა და შვილს შორის არსებული კავშირი თავისი სპეციფიური თვისებით ხასიათდება. ამ ჩანაცვლების მიზეზი შეიძლება სხვადასხვა გარემოება გახდეს: არ არსებობს მშობლ(ებ)ის ან თავად არასრულწლოვანის ნება; ჯანმრთელობის პრობლემა; თავისუფალი დროის არქონა და სხვა. ასევე, ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ პირდაპირ პირადი თავდებობის გამოყენება შეიძლება გამართლებული იყოს საპროცესო ეკონომიის თვალსაზრისით (დამატებით სასამართლო სხდომის თავიდან არიდებით), მაგალითად, როდესაც არასრულწლოვანს მცირე ხანში უსრულდება 18 წელი და საჭირო რომ არ გახდეს მშობლის მეთვალყურეობის შეცვლა (მეიშვილი და ჯორბენაძე, 2007), მით უმეტეს, რომ კანონი არ ითვალისწინებს რაიმე შეზღუდვას მშობლის მიმართ, რომ თუნდაც თავად მშობელი იყოს პირადი თავდები (თბილისის სააპელაციო სასამართლოს საგამოძიებო კოლეგიის 2015 წლის 08 ოქტომბრის განჩინება).

ზემოთ წარმოდგენილი მსჯელობის გათვალისწინებით, სადაც მშობლის მეთვალყურეობაში გადაცემას სწორედ პირადი თავდებობის სპეციფიურ ნაირსახეობად განიხილება, ამკ-ის 61-ე მუხლის პირველი ნაწილის ჩანაწერი, სადაც მეთვალყურეობაში გადაცემა მხოლოდ ერთ მშობელზე მოიაზრება, არაეფექტიანია და გაუმართლებლად ზღუდავს ამ სახის აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების შესაძლო შემთხვევებს. თავად პირადი თავდებობის ნიშანი გახლავთ, სწორედ, სახლო პირთა სიმრავლე (სსსკ-ის 203-ე მუხლის პირველი, მე-2 ნაწილები), რაც მხარის მიერ სასამართლო პრაქტიკაშიც პირდაპირი მნიშვნელობით გაიგება და ხშირად პირად თავდებობა წარმოდგენილი სია რამდენიმე ათეულს სცილდება ხოლმე.

მიზანშეწონილია, ამკ-ის 61-ე მუხლის პირველ ნაწილში სიტყვები: „აღნიშნულ პირთაგან ერთ-ერთმა“ შეიცვალოს სიტყვებით: „აღნიშნულ პირთაგან ერთ-ერთმა ან რამდენიმემ“, რაც საშუალებას მისცემს სასამართლოს, იმსჯელოს არა მხოლოდ ერთი პირის მხრიდან მეთვალყურეობის განხორციელების შესაძლებლობაზე, არამედ, მაგალითად, თუნდაც ორივე მშობელმა ან რამდენიმე ახლო ნათესავმა ერთად, რომ მეთვალყურეობა უზრუნველყოს არასრულწლოვანზე.

2.2. შეთანხმება გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის შესახებ

ამკ-ის და სსსკ-ის თანახმად, შეთანხმება გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის შესახებ აღკვეთის ღონისძიების დამოუკიდებელ სახეს წარმოადგენს და გამოირჩევა თავისი ნაკლებად მკაცრი შინაარსით: არ არის მე-3 პირის ჩართულობა (მაგალითად, მეთვალყურეობის ან თავდებობის განხორციელების მსგავსად), არ არის რაიმე სახის ფინანსური უზრუნველყოფა (მაგალითად, როგორც გირაოს შემთხვევაში) და მითუმეტეს არ არის სახეზე თავისუფლების აღკვეთა (რაც მხოლოდ პატიმრობისთვის არის დამახასიათებელი). ამკ-ის 62-ე მუხლი საგრძნობლად აფართოვებს აღნიშნული ღონისძიების გამოყენების არეალს არასრულწლოვანის მიმართ და შესაძლებლად მიიჩნევს მის შეფარდებას, თუ ჩადენილია ნაკლებად მძიმე ან გაუფრთხილებლობით დანაშაული. შედარებისათვის, სსსკ-ის 202-ე მუხლის თანახმად, შეთანხმება გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის შესახებ გამოიყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ჩადენილი დანაშაული სასჯელის სახით არ ითვალისწინებს თ/აღკვეთას 1 წელზე მეტი ვადით. ამკ-ის ამგვარი მიდგომა, გარდა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულებისათვის დამახასიათებელი სპეციფიურობისა, გამართლებული უნდა იყოს იმ თვალსაზრისით, რომ რაც შეიძლება ფართო არჩევანი შექმნას არასაპატიმრო აღკვეთის ღონისძიებებისა, რაც გარდაუვლად მნიშვნელოვანია განსაკუთრებით არასრულწლოვანთან მიმართებით. თავისთავად ცხადია, კანონის ამგვარი დათქმა არ გულისხმობს ნაკლებად მძიმე ან გაუფრთხილებლობით ჩადენილი დანაშაულის შემთხვევაში უპირობოდ მხოლოდ ამ სახის აღკვეთის ღონისძიების გამოყენებას და საჭიროა, რომ სახეზე იყოს მოცემული ღონისძიების გამოყენების ფაქტობრივი და ფორმალური საფუძვლები.²

2.3. გირაო

ამკ-ის 63-ე მუხლის შინაარსის სახით წარმოდგენილია, ფაქტობრივად, სსსკ-ის მე-200 მუხლის მე-2 ნაწილის ბოლო წინადადება იმ ცვლილებით, რომ გირაოს თანხა შეიძლება ნებისმიერი ოდენობით განისაზღვროს. ესე იგი, გირაოსთან დაკავშირებული ყველა დანარჩენი პროცედურა არასრულწლოვანის მიმართ სსსკ-ის შესაბამისი, მე-200 მუხლის თანახმად სრულდება. წარმოდგენილ ნაშრომში გირაოსთან დაკავშირებული მხოლოდ ერთი აქტუალური საკითხია განხილული და გამოთქმულია მოსაზრება ე.წ. „საპატიმრო გირაოსთან“ დაკავშირებით (სსსკ-ის მე-200 მუხლის მე-6 ნაწილი). გარდა ზოგადად აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას აღიარებული პრინციპისა, რომ პატიმრობა გამოყენებული იყოს მხოლოდ როგორც უკიდურესი აღკვეთის ღონისძიება, როდესაც ის ერთადერთ საშუალებას წარმოადგენს მიზნის მიღწევისა, არასრულწლოვანთან მიმართებაში კრიტიკულად მნიშვნელოვანია, რომ ყველა ხერხი და საშუალება იყოს გამოყენებული, რათა თავიდან იქნეს არიდებული არასრულწლოვანი ბრალდებულის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების სახით პატიმრობის გამოყენება (პეკინის წესები, მე-10 წესი; ჰამილტონი, 2011). საერთაშორისო სამართლებრივი სტანდარტების საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობასთან სინთეზური გაანალიზების შედეგად, შესაძლოა მოსაზრების განვითარება, რომ ამკ-ის 63-ე მუხლის ფარგლებში გაწერილი იყოს მოსამართლის დისკრეციული უფლებამოსილება, რომ დაკავებული არასრულწლოვანის მიმართ გირაოს გამოყენების შემთხვევაში, თავისუფლად გადაწყვიტოს გირაოს პატიმრობით უზრუნველყოფის საკითხი, განსხვავებით სსსკ-ის მე-200 მუხლის მე-6 ნაწილისა, რომლის მრავალნაირი განმარტება გვხვდება სამეცნიერო ლიტერატურასა თუ სასამართლო პრაქტიკაში (ბოხაშვილი, 2017; ნიპარიშვილი, 2016). მოსამართლეს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა, რომ გირაოს გამოყენების შემთხვევაში დარბაზიდან გაათავისუფლოს დაკავებული არასრულწლოვანი, თუ მიიჩნევს, რომ არ არსებობს გირაოს პატიმრობით უზრუნველყოფის გარდაუვალი საჭიროება.

2.4. პატიმრობა

პატიმრობა, როგორც ყველაზე მკაცრი და აღკვეთის ღონისძიების მიზნების მიღწევის ჭეშმარიტად უკიდურესი საშუალებაა, კიდევ უფრო მეტი სიფრთხილით გამოიყენება არასრულწლოვანის მიმართ და ჭეშმარიტად უკიდურესი საშუალებაა აღკვეთის ღონისძიების მიზნების მიღწევის.³

² საქართველოს უზენაესი სასამართლო, 2019, 87-90.

³ მაგალითად, თბილისის სააპელაციო სასამართლოს საგამოძიებო კოლეგიის 2015 წლის 25 თებერვლის განჩინება პატიმრობის გაუქმებისა და არასრულწლოვანის მიმართ გირაოს გამოყენების შესახებ, მოსამართლე დასაბუთებულად მსჯელობს პატიმრობის საგამონაკლისობაზე, არასრულწლოვანის მიმართ საკითხის განსაკუთრებული სიფრთხილით განხილვაზე,

სწორედ ასეთი მიდგომა და სტანდარტია აღიარებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებით (ბოხაშვილი და ბენიძე, 2009; გაბისონია, 2003; შალიკაშვილი და მიქანაძე, 2016), რასაც შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობაც ეთანხმება. ამკ-ის მე-9 მუხლით აღიარებულია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ურყევი დებულება – პატიმრობის, მხოლოდ როგორც უკიდურესი ღონისძიების გამოყენების შესახებ. ამკ-ის 64-ე მუხლი არასრულწლოვანის მიმართ პატიმრობის გამოყენების თავისებურებებს ითვალისწინებს, რა დროსაც სსსკ-ის 205-ე მუხლის პირველი ნაწილისაგან განსხვავებულ ფორმალურ საფუძვლებს განსაზღვრავს. ამ საფუძვლებიდან მეტად საყურადღებოა ამკ-ის 64-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ა“ და „გ“ ქ/პუნქტები, რომლის თანახმად, პატიმრობის გამოყენება არასრულწლოვანის მიმართ შეზღუდულია წინაპირობით, რომ ჩადენილი დანაშაულისათვის გათვალისწინებული უნდა იყოს თ/აღკვეთა და, ასევე, პატიმრობის მიზანი უნდა აღემატებოდეს არასრულწლოვანის თავისუფლების ინტერესს. ამკ-ის 64-ე მუხლით არასრულწლოვანის პატიმრობაში ყოფნის ვადების „საშელავათო სქემა“ გაწერილი, რაც არსებითად განსხვავდება სსსკ-ის დათქმებისაგან. დაკავებიდან წინასასამართლო სხდომამდე პატიმრობის მაქსიმალური ვადა არასრულწლოვანის შემთხვევაში 40 დღეს შეადგენს, რომლის გასვლის შემდეგ იგი უნდა გათავისუფლდეს პატიმრობიდან (ამკ-ის 64-ე მუხლის მე-2 ნაწილი), ხოლო პატიმრობის საერთო ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 6 თვეს (ამკ-ის 64-ე მუხლის მე-4 ნაწილი). ამკ-ის 64-ე მუხლის მე-3 ნაწილი გამოყენებული პატიმრობის ძალაში დატოვების საკითხს შეეხება პატიმრობაზე სასამართლო კონტროლის ფარგლებში. აღნიშნული ნორმა შეიცავს ხარვეზს და ცვლილებებს საჭიროებს. ამკ-ის მე-3 ნაწილის თანახმად, სასამართლო პირველი წინასასამართლო სხდომიდან დაწყებული ყოველ 20 დღეში ერთხელ მაინც ამოწმებს პატიმრობის ძალაში დატოვებას. ნათელია, რომ კანონმდებელი შემოწმებებს შორის მაქსიმალურ ინტერვალს – 20 დღეს განსაზღვრავს და მის ათვლას მხოლოდ პირველი წინასასამართლო სხდომიდან ითვალისწინებს. აქ მოწესრიგების გარეთ რჩება შემთხვევა, როდესაც გამოძიებაში პატიმრობის ვადა 20 დღეს აღემატება. მიზანშეწონილია, რომ ამკ-ის 64-ე მუხლის მე-3 ნაწილს დაემატოს ჩანაწერი, რომლის თანახმად, (მსგავსად სსსკ-ის 208-ე მუხლის მე-8 ნაწილისა) თუ არასრულწლოვანის პატიმრობის ვადა დაკავებიდან წინასასამართლო სხდომამდე 20 დღეს აღემატება, სასამართლო ვალდებულია შეამოწმოს პატიმრობის ძალაში დატოვების საკითხი.

2.5. სხვა ღონისძიებები

ამკ-ის მე-60 მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად შესაძლებელია, რომ არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას, ასევე, გამოყენებული იყოს სხვა ღონისძიებები, რასაც სსსკ-ის 199-ე მუხლის მე-2 ნაწილი ითვალისწინებს. ზოგადად, სსსკ-ის 199-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული ღონისძიებები დამატებითი შეზღუდვების სახეს ატარებს და მოქნილ სისტემას ქმნის არასაპატიმრო აღკვეთის ღონისძიების წახალისების თვალსაზრისით (გიორგაძე (რედ.), 2015). სასურველი იქნებოდა თავად ამკ-ის მე-60 მუხლის მე-2 ნაწილში კანონმდებელს უშუალოდ არასრულწლოვანის თავისებურებების გათვალისწინებით შეემუშავებინა და წარმოედგინა თუნდაც მცირე ჩამონათვალი აღკვეთის ღონისძიებასთან ერთად გამოსაყენებელი სხვა შეზღუდვებისა (მაგალითად, კონკრეტულად განესაზღვრა ღამის საათები, რა დროსაც არასრულწლოვანს აკრძალვოდა საცხოვრებელი სახლის დატოვება; ინტერნეტ საიტებზე წვდომის შეზღუდვა; მობილური ტელეფონით სარგებლობის აკრძალვა ან/და პირიქით, მობილურით ან სხვა საშუალებით მშობელთან ან სხვა ოჯახის წევრთან კომუნიკაციის ვალდებულება სახლის გარეთ ყოფნისას და სხვა), რაც არ გამორიცხავდა, ამავე დროს, სსსკ-ის 199-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მოქმედებას და ამასთან, გარკვეული მიმართულების მიმცემი იქნებოდა სასამართლოსათვის კონკრეტული გარემოებების გათვალისწინებით, არასრულწლოვანისადმი ინდივიდუალური მიდგომით (ამკ-ის მე-14 მუხლი) განესაზღვრა ნებისმიერი სხვა ღონისძიება.

3. არასრულწლოვანი ბრალდებულის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების წესი და საფუძვლები

ამკ-სი არ განსაზღვრავს რაიმე დამოუკიდებელ წესსა და საფუძვლებს არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისა და, შესაბამისად, ამკ-ის მე-2 მუხლის მე-2 ნაწილის საფუძველზე, აღნიშნულ შემთხვევაში გამოიყენება სსსკ-ის შესაბამისი ნორმები. თუმცა, ვინაიდან

რა დროსაც მოიშველიებს საერთაშორისო სამართლებრივ სტანდარტებსა და ევროპული სასამართლოს პრაქტიკას.

ამკ-სი აღგენს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების ზოგად პრინციპებს, აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას სსსკ-ის ნორმები სწორედ ამ პრინციპების გათვალისწინებით და შესაბამისად გამოიყენება.

სსსკ-ის 198-ე მუხლი განსაზღვრავს აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების მიზნებსა და საფუძვლებს, ხოლო, ამავე კოდექსის 206-ე მუხლი ემსახურება აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების, შეცვლისა და გაუქმების წესის დადგენას. სწორედ ამ მუხლებით ხელმძღვანელობს სასამართლო არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას.

თუ ამკ აღკვეთის ღონისძიებათა თავში არ გაითვალისწინებს არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდების დამოუკიდებელ წესსა და საფუძვლებს, მიზანშეწონილია ჩანაწერის სახით დაემატოს თუნდაც მხოლოდ ის თავისებურებანი, რაც უშუალოდ არასრულწლოვანთან დაკავშირებით მხედველობაშია მისადები. მაგალითად, 198-ე მუხლის მე-5 ნაწილი განსაზღვრავს სასამართლოს მხრიდან გასათვალისწინებელ გარემოებებს აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას. მიუხედავად იმისა, რომ კანონი ტოვებს საშუალებას სასამართლომ ნორმაში ჩამოთვლილი გარემოებების გარდა სხვა გარემოებებიც გაითვალისწინოს, თუნდაც არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესის, როგორც ერთ ერთი უმთავრესი გარემოებისა და არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების არსებითი პრინციპული თავისებურების შესახებ (ამკ-ის მე-4 მუხლი, ბუკ-ის მე-13 მუხლი) დამოუკიდებლად უნდა იყოს აღნიშნული ამკ-ის IX თავში. არანაკლებ მნიშვნელოვანია, აგრეთვე, აღნიშვნა, რომ სასამართლო არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენებისას ხელმძღვანელობს ამკ-ის მე-9, მე-14 მუხლებით გათვალისწინებული დებულებებით. აღსანიშნავია, აგრეთვე ბუკ-ის მე-13 მუხლით გათვალისწინებული ბავშვის უფლება სამართლიან სასამართლოზე, რომელიც ბავშვის უფლებებსა და საჭიროებებზე უნდა იყოს მორგებული. აქვე, ამკ-სით გათვალისწინებულია არასრულწლოვანის ინდივიდუალური შეფასების ანგარიშის ინსტიტუტი (მუხლი 27). მართალია აღკვეთის ღონისძიების შეფარდება არ წარმოადგენს სტადიას, რომელზედაც სავალდებულოა გათვალისწინებული იყოს ინდივიდუალური ანგარიშის მომზადება / გამოყენება, მაგრამ, სასურველია, რომ ამკ-ის IX თავი შეიცავდეს რეკომენდაციას, რომ არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებისას გამოყენებული იყოს ინდივიდუალური შეფასების ანგარიში, ასეთის არსებობის შემთხვევაში (მით უმეტეს, რომ ამკ-ის 27-ე მუხლის მე-8 ნაწილი მხოლოდ წაახალისებს აღნიშნულ მიდგომას).

დღევანდელი სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, მხარეები და სასამართლო საკუთარი პოზიციისა თუ გადაწყვეტილების დასაბუთებისას ყურადღებას გაამახვილებენ არასრულწლოვანის მიმართ აღკვეთის ღონისძიებისას პატიმრობის საგამონაკლისობაზე, ბავშვის საუკეთესო ინტერესსა და სხვა ინდივიდუალურ მახასიათებლებზე (თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2017 წლის 23 თებერვლის განაჩენი) და ამ პროცესს გაცილებით ეფექტიანს გახდიდა და სავალდებულო ძალას შემატებდა ზემოთ შემოთავაზებული წინადადება.

4. საქართველოს გენერალური პროკურატურის მიერ გამოქვეყნებული სტატისტიკის ანალიზი არასრულწლოვან ბრალდებულთა სისხლის სამართლის საქმეთა შესახებ

პროკურატურის მიერ გამოქვეყნებული ოფიციალური სტატისტიკის თანახმად, 2019 წელს სულ ბრალდებული იყო 330 არასრულწლოვანი და მათგან 130-ის მიმართ დაკავების ღონისძიება იყო გამოყენებული, რაც საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელია და 39% შეადგენს (შედარებისათვის, 2018 წელს იგივე მაჩვენებელი მხოლოდ 24% შეადგენდა). ეს იმ ვითარების ფონზე, როდესაც დაკავებულთა უმრავლესობას მძიმე (79%) და ნაკლებად მძიმე (14%) დანაშაულის ჩადენა ედებოდა ბრალად და მხოლოდ 9 (7%) შემთხვევა იყო, როდესაც არასრულწლოვანის მიმართ დევნა განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის გამო დაიწყო. არასრულწლოვანებს, უმეტეს შემთხვევაში, გადაუდებელი ვითარების პირობებში აკავებენ (130-დან 118 შემთხვევა) და საფუძვლად სსსკ-ის 171-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ე“ ქ/პუნქტით გათვალისწინებულ გარემოებას: „შესაძლოა მიიმალოს“ გამოიყენებენ. საყურადღებოა, რომ დაკავებულთა 130 პირიდან 40 პირი განთავისუფლდა და მათ შორის, 32 შემთხვევაში – სასამართლოს გადაწყვეტილებით.

დაკავების გამოყენება არასრულწლოვანის მიმართ მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს და ზეგავლენას ახდენს შემდგომში მის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების შეფარდებასა და მისი კონკრეტული სახის შერჩევაზე.

კვლევის თანახმად, 2019 წელს, პროკურატურამ 330-დან 295 არასრულწლოვანზე შუამდგომლობით მიმართა სასამართლოს აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების შესახებ და აქედან 126 შემთხვევაში (38%) პროკურორი შუამდგომლობდა პირის მიმართ პატიმრობის გამოყენებაზე, რაც უმეტეს შემთხვევაში დაკმაყოფილდა სასამართლოს მხრიდან – 87 (69%). დანარჩენი პირების მიმართ სასამართლომ უფრო ხშირად გირაო გამოიყენა – 37 (აქედან 1 – საპატიმრო გირაო) და მხოლოდ 2 პირის მიმართ იქნა გამოყენებული მეთვალყურეობაში გადაცემა. ამას ემატება გირაოს მოთხოვნის 100 შუამდგომლობიდან ე.წ. საპატიმრო გირაოს მოთხოვნის 8 შემთხვევა, თუმცა სასამართლომ მხოლოდ 3 შუამდგომლობა დააკმაყოფილა და დანარჩენი პირების მიმართ სხვადასხვა სახის ნაკლებად მკაცრი სახე შეარჩია (აქედან 1 შემთხვევაში დამტკიცდა საპროცესო შეთანხმება და აღკვეთის ღონისძიება გამოყენებული აღარ ყოფილა).

საინტერესოა გირაოს შუამდგომლობების გადაწყვეტის სტატისტიკა. პროკურატურის 92 შუამდგომლობიდან გირაოს შესახებ სასამართლომ მხოლოდ 56 შემთხვევაში დააკმაყოფილა მოთხოვნა. გირაოს არგამოყენების შემთხვევების უმეტესობა არასრულწლოვანთან საპროცესო შეთანხმების გაფორმებაზე მოდის – 21 შემთხვევა. ასევე საყურადღებოა, რომ 9 შემთხვევაში სასამართლომ საერთოდ არ გამოიყენა აღკვეთის ღონისძიება და მოთხოვნილიდან მხოლოდ სამ-სამ შემთხვევაში მიმართა მეთვალყურეობაში გადაცემას ან შეთანხმებას გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის შესახებ.

მეთვალყურეობაში გადაცემა 60 არასრულწლოვნის მიმართ იქნა მოთხოვნილი, რაც თითქმის სრულად დაკმაყოფილდა სასამართლოს მიერ – 56 შემთხვევა. დანარჩენი 4 პირიდან 3-ის მიმართ არ გამოყენებულა აღკვეთის ღონისძიება (აქედან 2 შემთხვევაში გაფორმდა საპროცესო შეთანხმება) და 1 პირს შეეფარდა გირაო.

და ბოლოს, მხოლოდ 9 შემთხვევაში პროკურორმა მიმართა შუამდგომლობით სასამართლოს არასრულწლოვნის მიმართ გამოყენებულიყო შეთანხმება გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის შესახებ. სასამართლომ აქედან 8 შემთხვევაში დააკმაყოფილა შუამდგომლობა, ხოლო 1 პირთან გაფორმდა საპროცესო შეთანხმება.

სტატისტიკის ანალიზის საფუძველზე იკვეთება, რომ სასამართლო, ხშირად, სრულად (57%) ან ნაწილობრივ (22%) იზიარებს პროკურატურის პოზიციას ან თავად უფარდებს აღკვეთის ღონისძიების სხვა სახეს (14%). მიუხედავად ამისა, დადებითად უნდა აღინიშნოს არასრულწლოვანთა მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენებაზე უარის შემთხვევათა არსებული სტატისტიკისა და პრაქტიკის შესახებ. 330-დან 35 შემთხვევაში თავად პროკურატურამ ჩათვალა, რომ არ არსებობდა საფუძველი პირის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენებისა და არც მიუმართავს სასამართლოსათვის, ხოლო, კიდევ 10 შემთხვევაში სასამართლომ მიიღო გადაწყვეტილება არასრულწლოვნის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენებაზე უარის შესახებ.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება აღინიშნოს, რომ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საქართველოში მოქმედი კანონმდებლობა და სისტემა თანამედროვე სამყაროში არასრულწლოვანთა მზარდ მოთხოვნებსა და საჭიროებებთან თანადროულ, დინამიურ განვითარებას და მუდმივ სრულყოფას მოითხოვს, რაც სახელმწიფოს მხრიდან თითოეულ ბავშვზე ზრუნვის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებას უნდა წარმოადგენდეს.⁴ ამ თვალსაზრისით, ნაშრომში შემოთავაზებული ინიციატივები გარკვეულ წვლილს შეიტანს არასრულწლოვანთა მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების საკანონმდებლო თუ პრაქტიკული რეგულირების სრულყოფაში.

⁴ აღნიშნულ საკითხზე მუდმივ დაკვირვებას და ანალიზს ახორციელებს გაეროს ბავშვთა ფონდი საქართველოში. მაგალითად, გაეროს ბავშვთა ფონდი (2017).

გამოყენებული ლიტერატურა

- ბოხაშვილი, ი. (2017). წინასასამართლო სხდომა სისხლის სამართლის პროცესში. სამართლის ჟურნალი, (1) გვ.:289-316.
- ბოხაშვილი, ი., და ბენიძე, მ. (2009). არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკითხები. სამართალი, (2) გვ.:35-62.
- გაბისონია, ი. (2003). აღკვეთის ღონისძიებანი სისხლის სამართლის პროცესში, მერიდიანი.
- გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტანდარტული მინიმალური წესები არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის ადმინისტრაციის შესახებ (“პეკინის წესები”, 1985 წლის 29 ნოემბერი).
- გაერთიანებული ერების წესები თავისუფლებააღკვეთილ არასრულწლოვანთა დაცვისათვის (1990 წლის 14 დეკემბერი).
- გაეროს ბავშვთა ფონდი (2017). ბავშვზე მორგებული მართლმსაჯულება. კანონმდებლობის კვლევა. <https://www.unicef.org/georgia/media/1481/file/Legislative%20Analysis%20GEO.pdf/>
- გიორგაძე, გ. (რედ.) (2015). საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. თბ. მერიდიანი.
- თბილისის სააპელაციო სასამართლოს საგამოძიებო კოლეგიის 2015 წლის 25 თებერვლის გადაწყვეტილება /<http://library.court.ge/judgements/74072015-03-09.pdf/>
- თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2017 წლის 23 თებერვლის განაჩენი /<http://library.court.ge/judgements/63432017-10-17.pdf/>
- კონვენცია „ბავშვის უფლებების შესახებ“ (1989 წლის 20 ნოემბერი).
- მეიშვილი, ზ., და ჯორბენაძე, ო. (2007). საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარები. თბ.
- ნიპარიშვილი, ბ., (2016). პატიმრობა, როგორც გირაოს გამოყენების უზრუნველყოფის საშუალება. მართლმსაჯულება და კანონი, (2) გვ. 37-63.
- საია, 2020. აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების სტანდარტები.თბ.
- საქართველოს გენერალური პროკურატურა (2020). ბრალდებულ არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის საქმეთა ანალიზი, 2019. საჯარო ინფორმაცია (pog.gov.ge)
- საქართველოს კანონი „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი“ (2015 წლის 12 ივნისი).
- საქართველოს კანონი „ბავშვის უფლებათა კოდექსი“ (2019 წლის 20 სექტემბერი).
- საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (2009 წლის 09 ოქტომბერი).
- შალიკაშვილი, მ., მიქანაძე, გ. (2016). არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულება.
- IRZ, თბ., ფრაიბურგი, სტრასბურგი, 2016.
- ჰამილტონი, ქ. (2011). არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების საკანონმდებლო რეფორმის სახელმძღვანელო მითითებები. ქართული თარგმანი: გაეროს ბავშვთა ფონდი, 2013.
- საქართველოს უზენაესი სასამართლო, 2019. აღკვეთის ღონისძიებათა გამოყენება არასრულწლოვანთა მიმართ: საერთაშორისო სტანდარტების ასახვა ეროვნულ სასამართლო პრაქტიკაში. თბ.

THE RELATIONSHIP BETWEEN LEGAL INSTRUCTIONS AND FACTUAL CIRCUMSTANCES IN A JURY TRIAL

Ella Kusiani

PhD student

East European University

Abstract

The jury trial, which has a long history of existence, has not lost its relevance to this day and is given much attention both in Georgia and in many other countries. Although this institution originated in the common law of England, today it operates in various forms in many countries of the world, both common and continental law. The Institute of Jurors has evolved over the years to refine it as a form of administration of justice, to meet modern requirements, and to be an effective mechanism for ensuring a fair trial in today's reality. In this article, I will try to analyze how difficult it is for a jury to properly understand the judge's instructions, as well as the evidence presented by the parties during the trial, and ultimately what is the deciding factor in reaching a verdict for a jury. Whether jurors understand the evidence and how well they act within the framework of the instructions given by the judge – access to these problems actually gives us an opportunity to form an idea of the essence and purpose of the Institute of Jurors. In this article will be reviewed foreign literature, American studies on the above-mentioned issues, as well as an analysis of the experience accumulated so far in Georgia.

Keywords: *Jurors, Judge instructions, Evidence*

THE RELATIONSHIP BETWEEN LEGAL INSTRUCTIONS AND FACTUAL CIRCUMSTANCES IN A JURY TRIAL

Ella Kusiani

PhD student

East European University

Introduction

Export Diversification is one of the important aspects of the economic policy pursued by the country to re With a long history, the jury trial is still relevant and is given much attention in Georgia and many other countries. This institution originated in the common law of England. Today it operates in various forms in many countries of the world both in common and continental law systems. (Dolidze, 2013).

The Institute of Jurors has evolved over the years to refine it as a form of administration of justice, to meet modern requirements, and to be an effective mechanism for ensuring a fair trial today.

The evolution and decline of the jury system, and in some cases, its abolition and renewal indicate its significance as a political and legal institution. (Widmar, Hans, 2019).

In this article, I will analyze how difficult it is for a jury to properly understand the judge's instructions and the evidence presented by the parties during the trial; and ultimately what is the deciding factor in reaching a jury verdict. The article will also discuss the extent to which the jurors understand the evidence; how adequately they act within the framework of the instructions given by the judge. Studying these issues provides an opportunity to understand the essence and purpose of the Institute of Jurors. In the article, I will review foreign literature, studies conducted in America on the abovementioned issues and analyze the experience accumulated so far in Georgia based on the opinions expressed by Georgian lawyers, prosecutors and judges. .

To what extent can jurors establish facts and render verdicts? At what stage of a regular court hearing do the jurors make decisions? Do they listen to all the evidence to the end? Or do they make intuitive conclusions while the trial is still ongoing? Do the jurors rely on the evidence presented in court? Do they ignore evidence and witnesses they do not perceive ? (Sherrod, 2019)What is their attitude towards the experts' conclusions? How well can they associate the facts and the evidence? The search for answers to these questions has always been problematic throughout the operation of the Jury Institute.

Adam Benforado, a prominent professor of law, recently stated that "the American legal system is based on an inaccurate model of human behavior." To correct these "fundamental shortcomings," he concludes, "our justice system must be reconstructed based on scientific facts." (Sherrod, 2019).

1. Adaptation of evidence to the factual circumstances of the case by the jury;

What activities does the legal system require jurors to perform? In what form is evidence presented to jurors? What are the limitations of presenting evidence? How does the jury analyze and compare evidence, and how is a final verdict made? (Widmar, Hans, 2019).

Numerous empirical studies have been conducted over the last fifty years on the competence and objectivity of a jury trial; they discuss the ways this system works and how jurors exercise their duties (Widmar, Hans, 2019).

Scholars of Politics, Lance Bennett and Martha Feldman (W. Lance Bennett & Martha Feldman, *Reconstructing Reality in the Courtroom: Justice and Judgment in American Culture*, 1981) suggest that jurors perceive court testimony based on their personal experience. To reach a verdict, they have to review various stories, and then compare the gained information with the most convincing evidence presented in court (Widmar, Hans, 2019).

The research by Bennett and Feldman has shown that both adopted social norms and written laws through which jurors perceive a testimony, determine the verdict rendered (Widmar, Hans, 2019).

Bennett and Feldman's hypothesis has also been confirmed by extensive research by social psychologists. While perceiving the events, people intuitively use mental systems, referred to as "schemes" or "scenarios". These systems arise from personal experiences and the cultural environment in which people live. When a person thinks about a particular fact and its consequences, they define them based on existing schemes. These schemes are employed as the basis for the assessment of a physical and social event as typical or abnormal. (Feigenson, 2000).

When the overall picture lacks facts, people try to fill them in based on the information they have about the universe. Different mental schemes create different stories to explain a particular outcome, although some of these stories prove to be more convincing (Widmar, Hans, 2019).

Testimony that does not conform to the views of the juror is scrutinized more sceptically and often not even considered compared to the testimony that has often been revealed in other cases and in human behavior. If jurors have a preconceived notion of a law that does not conform to the judge's instruction, then it is difficult for them to take the judge's instruction into account (Hastie & Dawes, 2001).

Jury deliberations and verdicts are not just mechanical gatherings of facts and their interconnections. The subtle characteristics and normative values of human nature manifest themselves in the perception of facts, whether individually or in groups. Judges and lawyers often argue that a jury only has to establish the facts. However, everyone knows that a juror has to consider the values when analysing the facts. Jury deliberations provide the best way for jurors to bring positions closer and evaluate the facts through the prism of their values (Smith, 1991, Finkel, 1995).

The verdict passed by the jurors is usually considered to be fair. However, the questions arise concerning difficult cases where a great deal of time is devoted to the examination of expert knowledge. It would therefore be logical to delve deeper into the role of experts in jury trials. (Widmar, Hans, 2019).

The following questions should be asked concerning the issue: Do the jurors understand the essence of the expert opinions; do they reasonably and independently apply the disputed factual circumstances, or do they devote the function of establishing the facts entirely to the experts? Do the jurors rely on the external characteristics of the witness expert or do they analyze the credibility of their testimony? Are the jurors confused when the testimonies of the experts of the parties are contradictory? (Widmar, Hans, 2019).

According to an old-fashioned legal expression, experts possess knowledge "beyond the vision" of an average person. Under US federal rule, education and experience are considered to be the sources of expertise. The expert witness is required to "assist those responsible for establishing the facts in understanding the evidence and resolving the dispute." The expert opinion should not replace the role of jurors in the decision-making process. Its purpose is to assist jurors in understanding the facts and resolving the case (Widmar, Hans, 2019).

Jurors do not operate autonomously. The judge decides which expert opinion the jurors are entitled to hear. While making such a procedural decision, the judge relies on legal standards that determine when and under what conditions an expert testimony is permissible. These standards require the judge to assess whether an expert in a given field is competent enough, how relevant their testimony is, and whether they will assist jurors. The testimony of an expert may not be allowed by the judge if it gets too close to the main legal issues to be decided by the jurors. For example, in a rape case, a judge will allow an expert to say that the object of the study has recently had sexual intercourse and that the scabs and bruises on his or her body are signs of forced sexual intercourse. The judge may also allow the expert to state that the initial denial of rape is compatible with post-traumatic stress disorder. But an expert cannot say whether the rape took place or not. Such a conclusion is beyond the scope of a witness examination and is the sole competence of a jury (Boeschen et al., 1998).

Anthony Shapain and Daniel Schumann along with other colleagues conducted research including surveys, with American jurors to examine the reaction of jurors to expert testimonies. Most of the interviewed jurors agreed that the expert opinion was significant for their cases. The jurors took into account the ability of the expert to express complex information easily; the desire of the expert to state the conclusion clearly and the reputation and qualifications of the expert. The research revealed that the jurors were quite demanding and

sceptical of expert opinions. The attitude of the jurors towards the experts was determined by such reasonable factors as the qualification of the expert, argumentation, factual knowledge and impartiality. The results of the study did not agree with the critics' attempts to portray jurors as gullible, naive, or careless people who resort to irrational, superficial, decision-making strategies (Schuman and Champagne, 1997).

Critics of the jury criticize the attitude towards experts based on individual cases when the judge did not give proper instructions to the jury. This circumstance was the reason why the jury gave the expert testimony more importance than to other evidence. In other cases, the jurors did not cope with the conflicting testimonies of the experts. On the other hand, they were influenced by the cross-examination of the experts.

Contrary to individual cases, a number of studies systematically show that jurors' attitude to expert testimony is thorough and sceptical (Widmar, Hans, 2019).

As studies in the United States reveal, jurors cannot be classed as naive. Moreover, they are fairly well-versed in the evidence, including expert opinions, especially if given adequate instructions by the judge.

I share the opinion that it is possible to achieve a better result in this respect. Under the supervision of conscientious judges, better presentation of evidence in court by lawyers and experts invited at their request may alleviate some of the difficulties. Different types of reforms, such as giving the jury the right to record and ask questions may also be helpful (Widmar, Hans, 2019).

Ultimately, the understanding of the evidence by the jurors depends on how adequate are the instructions received from the judge. As well as this the professionalism of the parties is another decisive factor. They can also successfully assist jurors by presenting evidence in court effectively, explaining laws in introductory and closing speeches, amongst other things.

2. The issue of understanding the judge's instructions.

Since no research has yet been conducted on the ability of Georgian jurors' understanding of the instructions of judges, I will review the relevant American studies. The results are mixed. In some cases, the jurors adequately perceive the law. However, the lack of understanding in many cases leads to confusion. One of the real problems is that court rules are overloaded with technical jargon which overshadows seemingly insignificant legal differences. As Professor Peter Thiers points out, some references contain words that are impossible to be understood by a person without a legal education. In addition to specialized vocabulary, legal instructions and references are also frequently presented in a hard-to-understand language (Widmar, Hans, 2019).

The judge's instructions are usually lengthy, containing complex sentences and phrases, perceptible to lawyers but not to "ordinary" people (Widmar, Hans, 2019).

Jurors may also receive restrictive instructions when evidence is presented for one purpose and thus cannot be employed for other purposes (Lieberman & Sales). The most common form is to submit information about the defendant's past convictions to the court. As already mentioned, information about a person's criminal past can be used, by jurors to assess the validity of the testimony as evidence of the motive of the accused or their ability to commit a crime. However, jurors are usually instructed not to perceive this fact as evidence. The tendentious attitude towards the past life of the accused would inevitably have an impact on the present case. Studies show that it is not easy for jurors to follow these instructions. Experiments by Valerie Hans and Anthony Doob showed that in some cases, jurors obeyed the instructions given by the judge although, in most cases, judges who knew about the accused's criminal past were more likely to establish his guilt in the present case than those who knew nothing about it (Hans & Doob, 1976).

This makes it clear once again that the jurors do not and cannot follow the instructions correctly. They are inferior decision-makers.

The adequate presentation of evidence before a jury to facilitate their roles as fact-finders will make it more possible to deliver a fair verdict. This situation requires two main tasks to be performed by both parties - the lawyer and the judge. First, attorneys must present the facts concerning each party clearly. This will make it easy for the jurors to examine the case and determine liability. Also, the judge must explain the applicable law sufficiently and easily to the jurors to make it easy to determine the nature and punishment for the alleged offence (Sherrod, 2019).

Evidence is more convincing when presented as a story rather than a list of inconsistent testimonies or a list of points. For a story to be convincing, it must contain certain information. First, evidence that provides a clear explanation of events; second, world knowledge and life experiences that may be applied to evidence; finally, knowledge of the news structure. With these three elements, jurors can build a satisfying history of what happened in the case leading up to the verdict (Sherrod, 2019).

It has been suggested that misunderstood facts by lawyers and confusing instructions from judges frequently lead to strange and unpredictable verdicts by jurors (Sherrod, 2019).

As for Georgia, the chairperson of the jury session gives preliminary explanations to the jury at the beginning of the substantive hearing of the case (a brief overview of the trial). First of all, the judge explains that “prosecution” means the prosecutor and “defence” means the accused and his lawyer. The judge then clarifies that the evidence that was “accepted” by the judge will become part of the case and, most importantly, the evidence known as admissible can be taken into account when making a decision on the case. The prosecutor is obliged to obtain evidence beyond a reasonable doubt. The judge explains to the jurors their civil duties and that they must decide the fate of the accused. The jurors then hear a brief summary of the case, a description of the action the person is charged with and the qualification of the offence. The judge explains to the jurors that the indictment and the statements it contains are not classed as evidence. The prosecution has an obligation to substantiate the allegations in the indictment by the standard beyond a reasonable doubt. For the accused not to plead guilty, the jurors must presume his innocence. In order to assist in the analysis of the evidence presented in the case, the judge should consider the elements of the crime for which the person is charged. eg. when a person is charged with a crime under Article 108 - premeditated murder. The judge explains when the offence is considered to have been committed intentionally. Moreover, the jurors are given the essence of the direct and indirect intent, negligence and types of negligence. The judge also clarifies that the person will not be held liable if he acted in circumstances contrary to the law and the charge. The judge will also discuss necessary repulsion, extreme necessity, arresting the offender and legitimate risks. Next, the jurors will be given information concerning exculpatory circumstances, namely insult due to age, insult due to mental illness, execution of an order or decree, an error. The judge also describes the sequence of the trial; explains that for the first time, the parties come up with introductory speeches and that the latter are not classed to be evidence. It is the presentation of the evidence which the parties intend to present at the trial. An examination of the evidence begins after the introductory remarks, although the defence has no obligation to present it. The judge clarifies that the evidence beyond a reasonable doubt will firmly convince the judges of the guilt of the accused person. The judge informs the jurors regarding the protest procedure and warns that if the protest is not satisfied, the jurors should not take into account the protested question and answer to it. Judges are also informed that the judge may consult separately with the parties regarding evidence and procedures, but this does not mean that they conceal something from the jurors.

After examining the evidence, the parties have the right to present supporting arguments in their case - a closing statement or the parties’ assumptions as to what conclusions can be drawn from the evidence. The judge explains the following terms: indirect evidence, material evidence, the presumption of innocence. The judge then moves on to explain the rights of the jurors. They have the right to receive an explanation from the judge as to the law to be applied. Moreover, they have the right to hear additional explanations from witnesses concerning the circumstances of the case and the concluding remarks of the parties.

As can be seen, the instructions provided by the judge include information from the general part of the Criminal Code. e.g., types of intent and negligence, circumstances precluding wrongdoing and guilt. However, the composition of the crime and the plot of the case are changed. When explanations are given to the parties, they have the right to appeal to the court and the court can either consider their views or not.

3. Opinions of Georgian practising lawyers on the ability of jurors to understand the evidence and court instructions;

As part of a small survey conducted by me in December 2019 and January 2020, I interviewed 11 attorneys, 2 prosecutors, and one judge who has participated in a jury trial.

Georgian practising lawyers were asked the following questions: “Have you ever had a case in which a jury

failed to understand the judge's explanations about the case? What was especially difficult for jurors to understand? Do you think that the court instructions need to be refined and in what way?" The answers were nonhomogenous.

"Yes, I had an occasion. For example, when a judge clarifies that they are bound to make a decision and comply with an imperative requirement of the law. Jurors did not understand this, they did not understand why they were obliged. They found it difficult to understand legal terminology, did not understand why it is the prosecution's duty prove something and what the lawyer is doing, etc." (Interview with the solicitor A.K., 2020).

"In my practice, jurors found it most difficult to grasp the essence of the proof and work in this direction. It would be good if the court instructions were not just the norms of the law but the definitions of the norm employing the language understandable to a non-lawyer person." (Interview with the solicitor G.S., 2020).

"Yes, I did, concerning the burden of proof and the essence of the presumption of innocence. Following the instructions given by the court, the parties have the right to ask questions to the judges. For example: "Please raise your hand if you don't agree that having been charged, the person in question must have done something wrong. Otherwise, he would not have gone to court." (Interview with the solicitor G.T., 2020).

"Although jurors do not have the specialised education, the selected candidates selected based on their quality of critical thinking, generally do not have a hard time understanding the essential message in the judge's explanations. The parties have the right to make recommendations for further clarification of the explanations, but it is practically impossible to convey the forms of intent more popularly, but still, an attempt in this direction would not be a bad idea." (Interview with the solicitor G.G., 2020).

"Jurors' explanations are mainly limited to the excerpts from the law, which is more or less difficult to analyze by an ordinary citizen who has no legal education. I believe that the explanations should be made in terms understandable to the citizen so that important issues do not remain unclear." (Interview with the solicitor D.S., 2020)

"It is difficult for jurors to understand the explanations of the judge. They do not understand the evidence, what inadmissible evidence is, why they should not share inadmissible evidence; what is the evidence disagreement. They have difficulty with legal terminology." (Interview with the solicitor E.B., 2020).

"The explanations of the judge are only an excerpt from the law and are not compiled in a language understandable to the jury. There is a lot of work to be done in this regard." (Interview with the solicitor P.G., 2020).

"The parties have the opportunity to include, in the jury instructions, the desired explanations of the law to be applied to them. The party can explain the law in introductory and concluding speeches. The court can not make any other explanations regarding the case." (Interview with the solicitor P.M., 2020)

"I have not yet had a case like this in practice. When we talk about legal explanations, naturally, the expectation is that something may be unclear for a non-lawyer. However, if there is a question regarding the explanations, the jury can address the court; this has not happened in my practice. This goal is also focused on the result, to be understandable to the jurors." (Interview with the solicitor L.B., 2020).

"I do not remember such a case, especially at the legislative level. Certain circumstances are explained to the jurors before their selection. After this, a detailed explanation is given to them before the opening speech and a written explanation is given to the jurors after the closing speech. In the case of a request, the jurors are periodically clarified about certain issues. In addition, according to the Code of Procedure, the court is obliged to give explanations about the law to be applied after the jurors go to the deliberation room to make a decision. Therefore, at the level of legislative regulation, the court is involved in the elimination of possible ambiguities amongst jurors," (Interview with the solicitor T.N., 2020).

"In my experience, I could not say that the jurors have a problem understanding the explanations. Moreover, in some cases, they were more fully interested in legal issues than were in relation to the case. Basically, it seems to me that the main issue is the understanding of the interpretation of the provisions of the general part of the criminal law. The instructions should be written in as simple language as possible." (Interview with the Judge of the Rustavi City Court M.M., 2020)

As can be seen, simplifying the judge's instructions (although much work has already been done in this re-

gard) will never be superfluous. It should also be noted that it is important for the judge to be actively involved at every stage of the trial in order to eliminate any ambiguity regarding the law to be applied. It is also clear that jurors may have difficulty understanding legal terminology, although the elimination of this gap depends on the skills of the parties at the jury selection stage, as well as the merits of the case and the judge's professionalism in how he or she conducts the hearing and how well he or she communicates with the jury.

The following questions were also asked: **"In your practice, have you ever witnessed a jury to have difficulty understanding the evidence, especially expert opinions?" "In your opinion, how correctly do the jurors assess the evidence in the case in terms of veracity, relevance and sufficiency?"**

The Georgian lawyers' answers were as follows:

"The judge's instructions are important. For example, regarding the issue of what can be classed as evidence and what cannot; or an obligation to share this or that evidence. Also, in order for jurors to properly evaluate evidence, they must understand the veracity of the evidence, what relevance means as well as the standard beyond any reasonable doubt. American experts have worked with us on this issue for years. Numerous mock sessions and training have been held." (Interview with the solicitor G.T., 2020).

"The judges evaluate all the evidence, according to the discussed standards, from the point of view of an objective observer. This, of course, is assisted by both of the parties and the court, but they still make decisions based on expediency and fairness." (Interview with the solicitor G.G., 2020).

"The jury is not required to assess the truth of the expert's conclusion. If the jury starts this kind of assessment, the impartiality of this institution will be questioned. In practice, the arbitration of the conclusion of the expert examination is explained to the juror by the party, from the point of view beneficial for the party. Here the party must inform the juror of the content of the conclusion." (Interview with the solicitor D.S., 2020).

"Jurors evaluate the evidence only visually. For instance, there is a corpse on the screen. This already has a negative effect on the case. The picture was taken at the scene of the incident, the bloody guns have a much greater impact on the jury than the lawyer's speech. They cannot understand the conclusions of the expert. For example, the expert said that the biological material, the fingerprints did not come from the weapon of the crime. It causes confusion of the jurors who cannot decide what is more important, what they have just heard or the conclusion of a specialist. There was a case when the jury did not accept the opinion of the expert." (Interview with the solicitor I.B., 2020).

"It is difficult for jurors to understand the terminology of an expert. For example, what is a dactyloscopy examination? However, there is such an approach among the jurors: if a knowledgeable man said something, it must be plausible, or if the prosecutor claims something, that must be true." (Interview with the solicitor P.G., 2020).

"Since the verdict of the judges is not substantiated and it is not known to anyone, it is difficult to answer based on which the decision is made, however, all cases are specific, and the evidence is therefore different. However, it can be claimed that judges rely heavily only on the principle of justice and make decisions based on which party the law is fairer to." (Interview with the Judge of the Rustavi City Court M.M., 2020).

"It is difficult to talk about the problem of understanding the evidence when the judges do not substantiate the verdict, the deliberation is secret and it is often unknown to the parties based on which evidence they make the decision. As for the existing practice, I have not had a clear and uncertain ambiguity regarding the conclusions of the expert in my practice." (Interview with the prosecutor L.B., 2020).

"The conclusion of the expert, if explained by the expert using specific terminology, will be difficult for the parties to perceive. That is why the party has the right to meet with the witness, including an expert, and explain to him or her that he or she will speak at the jury trial in an easily comprehensible and thought-provoking manner. However, jurors also have the opportunity to question any witness after the parties have questioned them concerning a matter of ambiguity, and the witness is required to provide detailed information for them to understand. Consequently, in the end, this problem is less problematic." (Interview with the prosecutor T.N., 2020).

As can be seen, practicing lawyers find it particularly difficult to answer how correctly jurors understand the evidence, since a jury trial does not substantiate a verdict and therefore it is impossible to find out what their

reasoning is. A group of lawyers believes that the jurors find it difficult to understand the terminology of the expert therefore they evaluate the evidence superficially. However, much depends on the contingent of jurors selected by the parties, and it should be borne in mind that they are guided by the principle of expediency and fairness while making decisions. The verdict is also rendered based on whom the law is fairer to. It should be noted that according to the Criminal Procedure Code of Georgia, a jury verdict can be appealed on the grounds of questioning an illegal decision made by the chairman of the session. Under the Article 266-2 2 of the CPCGA, a verdict of guilt may be appealed if the presiding judge has made an illegal decision on the admissibility of evidence; the presiding judge has violated the principle of adversarial proceedings, the presiding judge made essential errors when giving explanations before leaving the deliberation room. This legal leverage is classed as a legal control mechanism over the administration of justice.

It is interesting to see the statistics of the Supreme Court concerning the appeal of judgments rendered by jurors. Out of 46 cases reviewed by the jury, 24 cases were cassated in the appellate courts. Out of 23 cases reviewed (one case is not completed at this stage), 10 cases were declared inadmissible, 2 cases were left unconsidered, the verdict was left unchanged in 10 cases, the verdict was annulled concerning the verdict part and returned to the court for reconsideration in 1 case. (<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/nafici-msajulebis-mier-ganxiluli-saqmeebis-statistika.pdf>)

Conclusion

The institute of jurors is under constant, sharp and multifaceted criticism. One of the major criticisms against jurors is that they fail to realize their civic duties and to understand the instructions given by the judge. (Mavrantonis, 2016) At the same time, the instructions are a key element of a jury trial. The judge gives instructions to the jurors before the hearing of the evidence on the relevant law, after the hearing, and during the hearing of the case. Given the fundamental importance of the instructions, there is a large amount of empirical literature (American research) that focuses primarily on three key issues: How well do jurors understand the instruction? Could the jurors' skills to understand instructions be improved by modifying standard instructions? What effect do court instructions have on jurors and their behaviour? (Devine, 2012).

Unfortunately, research in America reveals that many jurors find it difficult to understand the judge's instructions. Moreover, the jurors do not understand the instructions as well and adequately as they believe they do; or do not meet the judges' expectations regarding the perception of instructions; or as society hopes jurors can follow the judge's instructions (Devine, 2012).

The modification of court instructions includes not using the legal jargon in instructions, simplifying the complex structure of sentences, and giving more clarity to the logical flow of the speech. Studies have also shown that similar changes improve the situation noticeably (Devine, 2012).

It is known historically that the courts were still reluctant to identify ways to help jurors perform their job better. As well as this, it was suggested that a competent adult did not need any special assistance to become an acceptable juror. Attitudes towards this issue changed in the 1980s when there was a growing discrepancy between the expectations of the legal system and the quality of the work done by jurors. A variety of reform mechanisms have been proposed since then to improve the functioning of the jury system. The earliest procedural mechanisms identified were as follows: authorizing jurors to make records, asking questions, pre-instructing jurors before hearing evidence, simplifying instructions, distributing written instructions to jurors and presenting the finalised list of the evidence to the jurors. Later, the jurors were given permission to discuss the case among one another (Devine, 2012).

Finally, it can be claimed that the proper performance of jurors depends, to a large extent, on the skills revealed by the parties. During the selection process, the parties identify the candidates for jurors who should be responsible for resolving the issue of the guilt of the accused. At a later hearing, the defence and the prosecution should present evidence (as well as introductory and concluding remarks) in a way that is easily comprehensible to the jury. The greatest role is played by the judge, who should provide legal instruction to the jurors at each stage of the case, identify issues incomprehensible to the jurors and give them appropriate explanations..

Based on the results of research conducted in the United States (where there is a comprehensive experience concerning the practice of jury work) and the experience accumulated in Georgia (assisted by the views of Georgian lawyers on the problems of the jury system) as a recommendation, it can be said that:

1. First of all, the professionalism and skills of the parties seem to be the decisive factor. It depends on the parties how the case will be presented before the jury, to what extent the principle of adversarial proceedings will be established;
2. I agree with the recommendation presented by the Association of Lawyers in that the quality of presentation of the case by the parties will be enhanced by using effective evidence-based mechanisms such as visuals, examination of evidence-based documents with the help of witnesses and presenting a preliminary list of “necessary” and “non-essential” witnesses.
3. The parties should make every effort to reduce the evidence and witnesses to be examined regarding the case to an optimal minimum. In such a case, even if a party duplicates the list of witnesses presented by their opponent, this will still not be able to prolong the trial.
4. It is also important for a judge to be active throughout the process. As revealed by the research, it is the judge’s time-consuming and painstaking explanations that significantly determine the juror’s ability to adequately perceive the evidence. Most importantly, the judge must ensure that the principle of equality is upheld so that no party is unjustly oppressed, even by the rejection of a motion or protest.
5. Although the judge’s instructions have been elaborated and refined many times, as most Georgian lawyers believe, it would be advisable to take further steps to make the court instructions easily perceivable. This would further improve the jurors’ ability to perceive them within the legal framework.

References

- Abramson, J. (New York: Basic Books, 1994), *We the Jury: The Jury System and Ideal of Democracy*. <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/nafici-msajulebis-mier-ganxiluli-saqmeebis-statistika.pdf>
- Benforado, A. (New York: Crown, 2015). *Unfair: The New Science of Criminal Justice* Adam Benforado, “Flawed Humans, Flawed Justice,” *New York Times*, June 13, 2015; Adam Benforado, (Atlantic, June 6, 2015) “Reasonable Doubts about the Jury System.”
- Boeschen, L. E., Sales, B. D., & Koss, M. P. (1998). Rape trauma experts in the courtroom. *Psychology, Public Policy, and Law*, 4, 414.
- Devine, Dennis J., (2012). *Jury Decision Making*.
- Dolidze, A. (2013). *Jury Trial in Georgia and its relevance with EU convention on Human Rights*, Collection of papers „Human Rights and Supreme Law” (Editor.) K. Korkelia.
- Federal Rule of Evidence 702.
- Landsman, S. (2002). “Appellate Courts and Civil Juries,” *University of Cincinnati Law Review* 70.
- Mavrantonis George C., (2016) *Jury System in Modern Rational Law: Is the Jury System an Absurd Institution whose only claim to Legitimacy is its Achaic Root?* *Gray’s Inn Student Law Journal*, volume VIII.
- Neal Feigenson, (Washington, DC:APA Books, 2000) *Legal Blame: How Jurors Think and Talk about Accidents* 2nd and 3rd chapters.
- Reid Hastie & Robyn M. Dawes, (2001). *Rational Choice in an Uncertain World: The Psychology of Judgement and Decision Making*.
- Sherrod Drury, R., (2019). *The Jury Crisis What’s wrong with Jury Trials and how we can save them?* Rowman & Littlefield.
- Smith, V. (1991). Prototypes in the Courtroom: Lay Representation of legal concepts, 61 *Journal of Personality & Social Psychology* 857; Norman J. Finkel, (1995), *Commonsense Justice: Jurors’ Notions of the Law*.

Shuman, D. W., & Champagne, A. (1997). Removing the people from the legal process: The rhetoric and research on judicial selection and juries. *Psychology, Public Policy, and Law*, 242, 255.

Vidmar, N., Hans, V.P., (2019). *American juries: the verdict*. Ilia State University Publication.

Valerie P. Hans & Anthony N. Doob, (1976), Section 12 of Canada Evidence Act and the deliberations of Simulated Juries, *18 Criminal Law Quarterly* 235.

Interview with the procesutor L.B

Interview with the procesutor T.N

Interview with the Judge of the Rustavi City Court M.M.

Interview with the solicitor A.K.

Interview with the solicitor G.S.

Interview with the solicitor G.T.

Interview with the solicitor G.G.

Interview with the solicitor D.S.

Interview with the solicitor E.B.

Interview with the solicitor P.G.

Interview with the solicitor P.M.

Interview with the solicitor D.S.

სამართლებრივი მითითებებისა და ფაქტობრივი გარემოებების ურთიერთმიმართება ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში

ელა კუსიანი

დოქტორანტი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

ანოტაცია

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, რომელიც არსებობის მრავალსაუკუნოვან ისტორიას ითვლის დღემდე არ კარგავს აქტუალობას და მას დიდი ყურადღება ეთმობა როგორც საქართველოში, ისე მრავალ სხვა ქვეყანაში. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ინსტიტუტი ინგლისში საერთო სამართლის წინააღმდეგ წარმოიშვა, დღეს იგი სხვადასხვა ფორმით მსოფლიოს ბევრ, როგორც საერთო, ისე კონტინენტური სამართლის ქვეყანაში მოქმედებს. ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი წლების განმავლობაში განიცდის ევოლუციას, რათა იგი, როგორც მართლმსაჯულების განხორციელების ფორმა დაიხვეწოს, უპასუხოს თანამედროვე მოთხოვნებს და სამართლიანი სასამართლოს უზრუნველყოფის ეფექტურ მექანიზმს წარმოადგენდეს დღევანდელ რეალობაში. წინამდებარე სტატიაში შევეცდები, გავაანალიზო რამდენად არის პრობლემა ნაფიცი მსაჯულებისათვის მოსამართლის მითითებების, ასევე, სასამართლო განხილვისას მხარეთა მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების სწორად აღქმა და გაგება და საბოლოო ჯამში რა არის გადამწყვეტი ფაქტორი ნაფიცი მსაჯულებისათვის ვერდიქტის გამოტანისას. ესმით თუ არა მსაჯულებს მტკიცებულებები და რამდენად მოქმედებენ მოსამართლის მიერ მიცემული მითითებების ჩარჩოს ქვეშ – აღნიშნულ პრობლემებში წვდომა ფაქტიურად გვაძლევს შესაძლებლობას ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტის არსსა და დანიშნულებაზე შევიქმნათ წარმოდგენა. სტატიაში მიმოხილულია უცხოური ლიტერატურა, ამერიკული კვლევები, რომელიც არსებობს ზემოაღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით, ასევე, საქართველოში დღემდე დაგროვილი გამოცდილების გასაანალიზებლად შევეცადე გამეგო ქართველი ადვოკატების, პროკურორებისა და მოსამართლეების მოსაზრებები, რაც საშუალებას მოგვცემს მეტნაკლებად დავინახოთ საქართველოში მოქმედი ნაფიც მსაჯულთა სისტემის დღევანდელი სურათი.

საკვანძო სიტყვები: ნაფიცი მსაჯულები, მოსამართლის მითითებები, მტკიცებულებები

სამართლებრივი მითითებებისა და ფაქტობრივი გარემოებების ურთიერთმიმართება ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში

ელა კუსიანი

დოქტორანტი

აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

შესავალი

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, რომელიც არსებობის მრავალსაუკუნოვან ისტორიას ითვლის დღემდე არ კარგავს აქტუალობას და მას დიდი ყურადღება ეთმობა როგორც საქართველოში, ისე მრავალ სხვა ქვეყანაში. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ინსტიტუტი ინგლისში საერთო სამართლის წიაღში წარმოიშვა, დღეს იგი სხვადასხვა ფორმით მსოფლიოს ბევრ, როგორც საერთო, ისე კონტინენტური სამართლის ქვეყანაში მოქმედებს (დოლიძე, 2013).

ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი წლების განმავლობაში განიცდის ევოლუციას, რათა იგი, როგორც მართლმსაჯულების განხორციელების ფორმა დაიხვეწოს, უპასუხოს თანამედროვე მოთხოვნებს და სამართლიანი სასამართლოს უზრუნველყოფის ეფექტურ მექანიზმს წარმოადგენდეს დღევანდელ რეალობაშიც.

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო სისტემის აღმავალი და დაღმავალი სვლა, ზოგიერთ შემთხვევაში კი მისი გაუქმება და ისევ განახლება მიუთითებს, რომ ის ძალიან მნიშვნელოვანი პოლიტიკური და სამართლებრივი ინსტიტუტია (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

წინამდებარე სტატიაში შევეცდები, გავაანალიზო რამდენად არის პრობლემა ნაფიცი მსაჯულებისათვის მოსამართლის მითითებების, ასევე, სასამართლო განხილვისას მხარეთა მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების სწორად აღქმა და გაგება და საბოლოო ჯამში რა არის გადამწყვეტი ფაქტორი ნაფიცი მსაჯულებისათვის ვერდიქტის გამოტანისას. ესმით თუ არა მსაჯულებს მტკიცებულებები და რამდენად მოქმედებენ მოსამართლის მიერ მიცემული მითითებების ჩარჩოს ქვეშ – აღნიშნულ პრობლემებში წვდომა ფაქტიურად იძლევა შესაძლებლობას ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტის არსსა და დანიშნულებაზე შევიქმნათ წარმოდგენა. სტატიაში მიმოვიხილავ უცხოურ ლიტერატურას, ამერიკულ კვლევებს, რომელიც არსებობს ზემოაღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით, ასევე, საქართველოში დღემდე დაგროვილი გამოცდილების გასაანალიზებლად შევეცადე გამეგო ქართველი ადვოკატების, პროკურორებისა და მოსამართლეების მოსაზრებები, რაც საშუალებას მოგვცემს მეტნაკლებად დავინახოთ საქართველოში მოქმედი ნაფიც მსაჯულთა სისტემის დღევანდელი სურათი.

რამდენად შეუძლიათ ნაფიც მსაჯულებს განხორციელონ ფაქტების დადგენის და ვერდიქტის გამოტანის მოვალეობა? ჩვეულებრივ სასამართლო განხილვის რა ეტაპზე იღებენ მსაჯულები გადაწყვეტილებას? უსმენენ კი ისინი ბოლომდე ყველა მტკიცებულებას? თუ ისინი აკეთებენ ინტუიციურ დასკვნებს როცა სასამართლო განხილვა ჯერ კიდევ მიმდინარეობს? ეყრდნობიან კი მსაჯულები იმ მტკიცებულებებს, რომელიც სასამართლოშია წარმოდგენილი? შესაძლოა ისინი უგულებელყოფენ მტკიცებულებებს და მოწმეებს, რომლებსაც არ ესმით? (Sherrod, 2019) რა დამოკიდებულება აქვთ ექსპერტთა დასკვნების მიმართ? რამდენად სწორად უსადაგებენ საქმეში არსებულ ფაქტობრივ გარემოებებს მტკიცებულებებს? აღნიშნულ კითხვებზე პასუხის ძიება ყოველთვის იყო პრობლემური ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტის მოქმედების მანძილზე.

გამოჩენილმა სამართლის პროფესორმა ადამ ბენფორადომ ახლახანს განაცხადა, რომ „ამერიკის სამართლის სისტემა დაფუძნებულია ადამიანის ქცევის არაზუსტ მოდელზე.“ იმდენად არაზუსტია ეს მოდელი, რომ დღევანდელი ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო იქნება „სასაცილო“ მომავალი თაობისათვის, როგორც შუა საუკუნეების ორდალებია დღეს ჩვენთვის. იმისათვის, რომ

გამოვასწოროთ ეს „ფუნდამენტური ხარვეზები“, ასკვნის ის, „ჩვენი მართლმსაჯულების სისტემის რეკონსტრუქცია უნდა მოხდეს მეცნიერულ ფაქტებზე დაყრდნობით“ (Sherrod, 2019).

1. ნაფიც მსაჯულთა მიერ საქმეში არსებული ფაქტობრივი გარემოებებისათვის მტკიცებულებების მისადაგება;

საინტერესოა რა საქმიანობის შესრულებას მოითხოვს სამართლებრივი სისტემა ნაფიცი მსაჯულებისაგან? რა ფორმით მიეწოდება მტკიცებულებები ნაფიც მსაჯულებს და რა შეზღუდვები არსებობს მათი წარდგენისას? როგორ აანალიზებს და აჯერებს ჟიური ამ მტკიცებულებებს და როგორ გამოაქვს საბოლოო ვერდიქტი? (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს კომპეტენტურობასა და ობიექტურობასთან დაკავშირებით ბოლო ორმოცდაათი წლის განმავლობაში უამრავი ემპირიული კვლევა ჩატარდა, რომელმაც გაანალიზა როგორ მუშაობს ეს სისტემა და როგორ ახორციელებენ ნაფიცი მსაჯულები თავიანთ პასუხისმგებლობას (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

პოლიტიკის მკვლევარები ლანს ბენეტი და მარტა ფელდმანი (W. Lance Bennett & Martha Feldman, *Reconstructing Reality in the Courtroom: Justice and Judgement in American Culture 1981*) ვარაუდობენ, რომ ნაფიცი მსაჯულები სასამართლოზე წარმოთქმულ ჩვენებებს თავიანთი პირადი გამოცდილების საფუძველზე აღიქვამენ. ვერდიქტის გამოსატანად კი მათ უწევთ სხვადასხვა მოყოლილი ამბის გადასინჯვა, შემდეგ კი ეს ინფორმაცია უნდა შეაჯერონ სასამართლოზე წარმოდგენილ ყველაზე დამაჯერებელ მტკიცებულებასთან (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

ბენეტისა და ფელდმანის კვლევამ გამოავლინა, რომ დაწერილი კანონების გარდა მიღებული საზოგადოებრივი ნორმები, რომლის ჭრილობიც ნაფიცი მსაჯულები ხედავენ ამა თუ იმ ჩვენებას, განსაზღვრავს გამოტანილ ვერდიქტს (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

ბენეტისა და ფელდმანის ვარაუდი სოციალური ფსიქოლოგიების ფართო კვლევამაც დაადასტურა: როდესაც ადამიანები ცდილობენ გაერკვენ სამყაროში მომხდარ მოვლენებში, ისინი ინტუიციურად იყენებენ თავიანთ მენტალურ სისტემებს, რომლებსაც ეძახიან „სქემებს“ ან „სცენარებს“. (Feigenson, 2000) ეს სისტემები კი წარმოიქმნება პირადი გამოცდილებიდან და იმ კულტურული გარემოდან, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ. როდესაც ადამიანი კონკრეტულ ფაქტზე და მის შედეგებზე ფიქრობს, ის არსებული სქემების საფუძველზე საზღვრავს მათ. სწორედ მათ საფუძველზე განსჯის იყო თუ არა ფიზიკური და სოციალური მოვლენა ტიპური ან არანორმალური.

მაშინ, როდესაც საერთო სურათს აკლია ფაქტები, ადამიანები ცდილობენ მათ შევსებას სწორედ იმ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, რასაც ისინი სამყაროს შესახებ ფლობენ. სხვადასხვა მენტალური სქემა განსხვავებულ სიუჟეტს ქმნის კონკრეტული შედეგის ასახსნელად, თუმცა ამ სიუჟეტებიდან ზოგიერთი უფრო მეტად დამაჯერებელი გამოდის (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

ჩვენებას, რომელიც არ ეხამება მსაჯულის შეხედულებებს მეტად სკეპტიკურად უყურებენ და ხშირად არც განიხილავენ ხოლომე მას, ვიდრე ისეთ ჩვენებას, რომელიც სხვა შემთხვევებში და ადამიანის ქცევაში ხშირად გამოვლენილია (Hastie & Dawes, 2001). თუ ნაფიც მსაჯულებს აქვთ წინასწარი შეხედულება კანონის შესახებ, რომელიც არ ეთავსება მოსამართლის მიერ გაცემულ მითითებას, ასეთ დროს, მათ უჭირთ მოსამართლის ინსტრუქციის გათვალისწინება (Smith, 1991, Finkel, 1995).

ჟიურის მსჯელობა და ვერდიქტის გამოტანა მხოლოდ ფაქტების მექანიკური მოკრება და ერთმანეთთან დაკავშირება არ არის. ადამიანთა ბუნების ფაქიზი მახასიათებლები და ნორმატიული ფასულობები თავს იჩენს ფაქტების აღქმის დროს, იქნება ეს ინდივიდუალურად თუ ჯგუფურად. მოსამართლეები და ადვოკატები ხშირად ამტკიცებენ, რომ ნაფიცი მსაჯულების მოვალეობა მხოლოდ ფაქტების დადგენაა, თუმცა ყველამ იცის, რომ მსაჯულის მოვალეობის შესასრულებლად საჭიროა ფაქტების განხილვისას ღირებულებებიც გაითვალისწინონ. ჟიურის თათბირი საუკეთესო საშუალებაა იმისათვის, რომ ნაფიცმა მსაჯულებმა ერთმანეთთან სცადონ პოზიციების დაახლოება და საკუთარი ღირებულებების პრიზმაში შეაფასონ ფაქტები (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

მიუხედავად იმისა, რომ მსაჯულთა მიერ მიღებული ვერდიქტი, როგორც წესი, სამართლიანია, კითხვები კვლავ რჩება რთულ საქმეებთან დაკავშირებით, სადაც დიდი ადგილი ეთმობა ექსპერტუ-

ლი ცოდნის გამოკვლევას. ამიტომ ლოგიკური იქნება უფრო ღრმად მიმოვიხილოთ ექსპერტთა როლი ნაფიც მსაჯულთა პროცესებში (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

ჩვენ უნდა დავსვათ შემდეგი კითხვები: ესმით კი მსაჯულებს საექსპერტო დასკვნების არსი, დასაბუთებულად და დამოუკიდებლად უსადაგებენ მათ სადავო ფაქტობრივ გარემოებებს თუ ფაქტების დადგენის ფუნქციას მთლიანად ექსპერტებს უთმობენ? მსაჯულები მოწმე ექსპერტის გარეგნულ ნიშან-თვისებებს ეყრდნობიან თუ მისი ჩვენების სანდოობას ანალიზებენ? იბნევიან თუ არა მსაჯულები, როდესაც მხარეთა ექსპერტების ჩვენებები ურთიერთსაწინააღმდეგოა? (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

ძველმოდური იურიდიული გამონათქვამი ამბობს, რომ ექსპერტები საშუალო ადამიანის „თვალსაწიერს მიღმა“ არსებულ ცოდნას ფლობენ. მტკიცებულებათა შესახებ აშშ-ის ფედერალური წესების თანახმად, ექსპერტიზის წყაროდ ითვლება განათლება და გამოცდილება, ხოლო მოწმე ექსპერტს „მტკიცებულებათა გააზრებაში და სადავო საკითხის გადაწყვეტაში ფაქტების დადგენაზე პასუხისმგებელი პირების დახმარება“ მოეთხოვება (Federal Rule of Evidence 702). საექსპერტო დასკვნამ არ უნდა ჩაანაცვლოს ნაფიც მსაჯულთა როლი გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. მისი მიზანია ფაქტობრივი მტკიცებულებების გაგებასა და საქმის გადაწყვეტაში ნაფიც მსაჯულთა ხელშეწყობა (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

ნაფიცი მსაჯულები არ მოქმედებენ ავტონომიურ რეჟიმში. საქმის არსებითად განმხილველი მოსამართლე წყვეტს რომელი საექსპერტო დასკვნის მოსმენის უფლება აქვთ მათ. ასეთი პროცედურული გადაწყვეტილების მიღებისას მოსამართლე ეყრდნობა სამართლებრივ სტანდარტებს, რომლებიც განსაზღვრავს როდის და რა პირობებშია ექსპერტის ჩვენება დასაშვები. ეს სტანდარტები მოითხოვს, მოსამართლემ შესაფასოს კომპეტენტურია თუ არა ექსპერტი მოცემულ დარგში, რამდენად რელევანტურია მისი ჩვენება და დაეხმარება თუ არა ნაფიც მსაჯულებს. ექსპერტის ჩვენება მოსამართლემ შეიძლება საქმეზე არ დაუშვას თუ ზედმეტად მიუახლოვდება მსაჯულთა გადასაწყვეტ ძირითად სამართლებრივ საკითხებს. მაგალითად, გაუპატიურების საქმეში მოსამართლე უფლებას მისცემს ექსპერტს თქვას, რომ კვლევის ობიექტმა ცოტა ხნის წინ დაამყარა სქესობრივი კავშირი, ხოლო მის სხეულზე არსებული ნაიარევი და დაღურჯებები იძულებითი სექსის ნიშნებია. მოსამართლემ შესაძლოა ასევე ნება დართოს ექსპერტს განაცხადოს, რომ გაუპატიურების ფაქტის თავდაპირველი უარყოფა თავსებადია პოსტტრავმულ სინდრომთან. მაგრამ ექსპერტი ვერ იტყვის გაუპატიურებას ადგილი ჰქონდა თუ არა. ასეთი დასკვნა სცილდება მოწმის ექსპერტიზის ფარგლებს და მხოლოდ ნაფიც მსაჯულთა კომპეტენციაა (Boeschen et al., 1998).

ენტონი შემპეინმა და დანიელ შუმანმა სხვა კოლეგებთან ერთად ჩაატარეს ამერიკელ ნაფიც მსაჯულთა გამოკითხვები და სხვა ტიპის კვლევები ექსპერტთა ჩვენებებზე მსაჯულთა რეაქციის შესასწავლად. გამოკითხულ მსაჯულთა უმეტესობა თანხმდებოდა, რომ საექსპერტო დასკვნა მათი საქმისთვის მნიშვნელოვანი იყო. მსაჯულები მხედველობაში იღებდნენ ექსპერტის უნარს, კომპლექსური ხასიათის ინფორმაცია მარტივად გადმოეცა, ექსპერტის სურვილს, თავისი დასკვნა ნათლად ეთქვა, ასევე ექსპერტის რეპუტაციას და კვალიფიკაციას. მკვლევარები დარწმუნდნენ, რომ „თეთრი ხალათის სინდრომს“ ადგილი არ ჰქონია. პირიქით მათ აღმოაჩინეს მომთხოვნი მსაჯულები, რომლებიც საექსპერტო დასკვნებს სკეპტიკურად უყურებდნენ: „ექსპერტების მიმართ მსაჯულების დამოკიდებულებას ისეთი კეთილგონივრული ფაქტორები განსაზღვრავდა, როგორებიცაა ექსპერტის კვალიფიკაცია, არგუმენტაცია, ფაქტობრივი ცოდნა და მიუკერძოებლობა. კვლევის შედეგები უპირისპირდება კრიტიკოსების მცდელობას, მსაჯულები წარმოაჩინონ მიმნდობ, გულუბრყვილო ან უგულისყურო ადამიანებად, რომლებიც გადაწყვეტილების მიღებისას ირაციონალურ, ზედაპირულ შეხედულებებზე დამყარებულ სტრატეგიებს მიმართავენ (Schuman and Champagne, 1997).

ნაფიც მსაჯულთა კრიტიკოსები მსაჯულების ექსპერტების მიმართ დამოკიდებულებას აკრიტიკებენ ცალკეულ შემთხვევებზე დაყრდნობით, როცა მოსამართლემ მსაჯულებს არ გაუიწია სათანადო ინსტრუქტაჟი, რის გამოც მსაჯულებმა ექსპერტის ჩვენებას სხვა მტკიცებულებებზე მეტი წონა მიანიჭეს. ასევე, როცა მსაჯულებმა თავი ვერ გაართვეს ექსპერტთა ურთიერთსაწინააღმდეგო ჩვენებებში გარკვევას და როცა მათზე გავლენა მოახდინა ექსპერტთა ჯვარედინმა დაკითხვამ.

ცალკეული შემთხვევების საპირისპიროდ მთელი რიგი სამეცნიერო კვლევები სისტემატურად აჩვენებს, რომ მსაჯულები გულმოდგინედ და სკეპტიკურად უდგებიან ექსპერტების ჩვენებებს (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

როგორც ამერიკაში ჩატარებული კვლევები ცხადჰყოფს ნაფიცი მსაჯულები არც ისე გულბრყვილოები არიან და საკმაოდ კარგად ერკვევიან მტკიცებულებებში, მათ შორის ექსპერტის დასკვნებში, მით უმეტეს თუ მათ მოსამართლე აძლევს ადეკვატურ მითითებებს.

ვიზიარებ მოსაზრებას, რომ შესაძლებელია უკეთესი შედეგის მიღწევა. გულმოდგინე მოსამართლეების მეთვალყურეობის ქვეშ, ადვოკატების და მათი თხოვნით მოწვეული ექსპერტების მიერ სასამართლოზე მტკიცებულებების უკეთესმა წარდგენამ შეიძლება აღმოფხვრას ზოგიერთი სირთულე. სხვა ტიპის რეფორმები, როგორებიცაა ნაფიცი მსაჯულებისათვის ჩანაწერების გაკეთების, კითხვების დასმის უფლების მინიჭება, არის ასევე სასარგებლო (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

საბოლოო ჯამში, მსაჯულები რამდენად კარგად გაიგებენ მტკიცებულებებს დამოკიდებულია იმაზე თუ რამდენად სწორ და ადეკვატურ ინსტრუქტაჟს მიიღებენ ისინი მოსამართლისაგან. ასევე ბევრი რამ არის დამოკიდებული მხარეთა პროფესიანალიზმზეც. მათაც ასევე წარმატებით შეუძლიათ მტკიცებულებათა ეფექტური წარდგენით სასამართლო სხდომაზე დახმარება გაუწიონ მსაჯულებს, შესავალ და დასკვნით სიტყვაში მათ თვითონ განუმარტონ კანონი და ა.შ.

2. ნაფიც მსაჯულთა მიერ მოსამართლის მითითებების გაგების პრობლემა;

ვინაიდან ქართველი ნაფიცი მსაჯულების მიერ მოსამართლეთა მითითებების გაგების უნარზე კვლევა არ ჩატარებულა, მიმოვიხილავ ამერიკულ კვლევებს, რომლებიც მრავლად არსებობს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით. შედეგები არაერთგვაროვანია. ზოგიერთ შემთხვევაში მსაჯულები ადეკვატურად აღიქვამენ კანონს, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში – ვერა და შესაბამისად დაბნეულობას აქვს ადგილი. ერთ-ერთ პრობლემას ნამდვილად წარმოადგენს ის, რომ სასამართლო წესები გადატვირთულია ტექნიკური ჟარგონით, რომელთა მნიშვნელობაც ხშირად ძალიან დიდია ერთი შეხედვით უმნიშვნელო სამართლებრივი განსხვავებების აღმოსაჩენად. როგორც პროფესორი პეტერ ტიერსი აღნიშნავს, ზოგიერთი მითითება შეიცავს ისეთ სიტყვებს, რომლებიც შეუძლებელია იურიდიული განათლების არმქონე პირმა იცოდეს, მაგ.: სამართლებრივი სტატუსის გაუქმება, საქმიდან ამოღება, ფაქტთან დაკავშირებული გარემოებები, რომლებიც სადავო საკითხის არსს წარმოადგენს და ა.შ. გარდა ასეთი სპეციალიზებული ლექსიკონის გამოყენებისა, ხშირად სამართლებრივი მითითებები ისეთი ჩახლართული ენით არის გადმოცემული, რომ მათი გაგება უადრესად რთულია (ვიდმარი, ჰანსი, 2019). ჩვეულებრივ მოსამართლის ინსტრუქციები არის გრძელი, მულტიფრაზული, რთული წინადადებები. სავსე სიტყვებით, რომელიც აღქმადია მხოლოდ იურისტებისათვის და არა ჩვეულებრივი ადამიანებისათვის (ვიდმარი, ჰანსი, 2019).

ნაფიცმა მსაჯულებმა შესაძლოა, ასევე მიიღონ შემზღულავი ინსტრუქციები, მაშინ როცა მტკიცებულება წარმოდგენილია ერთი მიზნით და არ შეიძლება გამოყენებულ იქნას სხვა მიზნით (Lieberman & Sales). ყველაზე გავრცელებული ფორმა სასამართლოზე ბრალდებულის წარსული ნასამართლეობის შესახებ ცნობების წარდგენაა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პირის კრიმინალური წარსულის შესახებ ცნობები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს მსაჯულების მხრიდან მისი ჩვენებების მართებულობის შესაფასებლად, მის მიერ დანაშაულის ჩადენის მოტივისა თუ შესაძლებლობების მტკიცებულებად. თუმცა ნაფიც მსაჯულებს, როგორც წესი, ეძლევათ ინსტრუქტაჟი, რომ არ მიაქციონ ასეთ მტკიცებულებებს ყურადღება ბრალდებულის განსჯის პროცესში და არ აღიქვან ეს ფაქტი იმის მტკიცებულებად, რომ ბრალდებულის კრიმინალური წარსული და ცუდი ქცვისადმი ტენდენციური დამოკიდებულება აუცილებლად იქონიებდა გავლენას მიმდინარე საქმეზე. კვლევები ადასტურებს, რომ ამ ინსტრუქტაჟის დაცვა ნაფიცი მსაჯულებისათვის არც თუ ისე იოლია. ვალერი ჰანსისა და ანტონი დუბის ექსპერიმენტმა აჩვენა, რომ ზოგ შემთხვევაში ნაფიცი მსაჯულები დაემორჩილნენ მოსამართლის მიერ მიცემულ ინსტრუქციებს, თუმცა უმეტეს შემთხვევაში ის მსაჯულები, რომლებმაც იცოდნენ ბრალდებულის კრიმინალური წარსულის შესახებ, უფრო მეტჯერ ადგენდნენ მის ბრალეულობას მიმდინარე საქმეში, ვიდრე ისინი, ვინც ამის შესახებ არაფერი იცოდა (Hans & Doob, 1976).

აღნიშნული კიდევ ერთხელ ცხადჰყოფს, რომ მსაჯულები არ და ვერ მიჰყვებიან ინსტრუქციებს მართებულად. ისინი არიან გადაწყვეტილებისარასრულფასოვანი მიმღებები.

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს ბირთვი არის ნაფიც მსაჯულთა წინაშე მტკიცებულებათა ისეთი ფორმით პრეზენტაცია, რომ მათ შეძლონ ფაქტების დამდგენის როლის შესრულება და გამოიტანონ

სამართლიანი ვერდიქტი. აღნიშნული მოითხოვს ორი ძირითადი ამოცანის შესრულებას ორივე მხარისაგან – ადვოკატისა და მოსამართლისაგან. პირველი, ადვოკატებმა უნდა წარმოადგინონ თითოეული მხარის ფაქტები საკმარისად ნათლად მსაჯულებისათვის, რათა ისინი ჩასწვდნენ საქმეს და განსაზღვრონ პასუხისმგებლობა. და მეორე, მოსამართლემ საკმარისად მარტივად უნდა აუხსნას გამოსაყენებელი კანონი მსაჯულებს, რათა მათ განსაზღვრონ სავარაუდო სამართალდარღვევის ბუნება და სასჯელი (Sherrod, 2019).

მტკიცებულებები უფრო დამაჯერებელია, როდესაც ისინი წარმოდგენილია ამბის სახით, ვიდრე არათანმიმდევრული მოწმეთა ჩვენებების ან პუნქტების ჩამონათვალის სახით. იმისათვის, რომ ისტორია იყოს დამაჯერებელი ის უნდა შეიცავდეს გარკვეული ტიპის ინფორმაციას: პირველი, მტკიცებულებებს, რომელიც იძლევა მოვლენების ნათელ ახსნას; მეორე, მსოფლიო ცოდნას (world knowledge), ცხოვრებისეულ გამოცდილებას, რომელიც შესაძლოა გამოყენებულ იქნას მტკიცებულებთან მიმართებით; და მესამე, ცოდნა იმისა, როგორ ხდება ამბების კონსტრუირება, თავისი დასაწყისით, შუა ნაწილითა და დასასრულით. ამ სამი ელემენტით მსაჯულებს შეუძლიათ ააგონ დამაკმაყოფილებელი ისტორია იმის შესახებ თუ რა მოხდა საქმეზე, რასაც მივყავართ ვერდიქტამდე (Sherrod, 2019).

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ნაფიც მსაჯულთა უცნაური და არაპროგნოზირებადი ვერდიქტები უფრო ხშირად არის ადვოკატების მხრიდან ფაქტების გაუგებარი პრეზენტაციის და მოსამართლეთა დამაბნეველი ინსტრუქციების შედეგი (Sherrod, 2019).

რაც შეეხება საქართველოს, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს სხდომის თავმჯდომარე საქმის არსებითი განხილვის დაწყებისას საქმის წარმოების შესახებ (სასამართლო პროცესის მოკლე მიმოხილვა) აძლევს ნაფიც მსაჯულებს წინასწარ განმარტებებს. უპირველეს ყოვლისა მოსამართლე განმარტავს, რომ „ბრალდების მხარეში“ იგულისხმება პროკურორი, ხოლო „დაცვის მხარეში“ – ბრალდებული და მისი ადვოკატი. ამის შემდეგ მოსამართლე განმარტავს, რომ მტკიცებულება, რომელიც „დაშვებულ“ ან „მიღებულ“ იქნა მოსამართლის მიერ განდება საქმის განხილვის ნაწილი და რაც მთავარია, დასაშვებად ცნობილი მტკიცებულებების გათვალისწინება შესაძლებელია საქმეზე გადაწყვეტილების მიღებისას. მსაჯულებს განემარტებათ მტკიცების ტვირთის არსი და რომ პროკურორი ვალდებულია მოიპოვოს გონივრულ ეჭვს მიღმა მტკიცებულებები. მოსამართლე უხსნის მსაჯულებს მათ მოქალაქეობრივ ვალს და რომ მათ უნდა გადაწყვიტონ ბრალდებულის ბედი. ამის შემდეგ, მსაჯულები ისმენენ საქმის მოკლე ფაბულას, ქმედების აღწერას, რომლის ჩაღწევაშიც ედება პირს ბრალი და დანაშაულის კვალიფიკაციას. მოსამართლე უმარტავს მსაჯულებს, რომ ბრალდების შესახებ დადგენილება და მასში მოცემული განცხადებები არ არის მტკიცებულება. ბრალდების მხარეს ეკისრება ვალდებულება გონივრულ ეჭვს მიღმა სტანდარტით ამტკიცოს ბრალდების შესახებ დადგენილებაში წამოყენებული ბრალდებები. რადგან ბრალდებული არ აღიარებს დანაშაულს მსაჯულებმა უნდა ივარაუდონ მისი უდანაშაულობა. საქმეზე წარმოდგენილი მტკიცებულებების ანალიზში დახმარების მიზნით მოსამართლე განიხილავს იმ დანაშაულის ელემენტებს, რომლის ჩაღწევაშიც ბრალი ედება პირს. მაგ., როცა პირს ბრალად ედება 108-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენა – განზრახ მკვლელობა. მოსამართლე განმარტავს როდის ითვლება დანაშაული განზრახ ჩადენილად. რას ნიშნავს პირდაპირი და არაპირდაპირი განზრახვა. რას ნიშნავს გაუფრთხილებლობა. გაუფრთხილებლობის სახეები. ასევე მოსამართლე განმარტავს, რომ პირს არ დაეკისრება პასუხისმგებლობა თუ იგი მოქმედებდა მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხავ გარემოებებში. მიმოიხილავს აუცილებელ მოგერიებას, უკიდურეს აუცილებლობას, დამნაშავის შეპყრობას, მართლზომიერ რისკს. ასევე ბრალის გამომრიცხავ გარემოებებს: შეურაცხაობა ასაკის გამო, შეურაცხაობა ფსიქიკური დაავადების გამო, ბრძანების ან განკარგულების შესრულება, შეცდომა. ამის შემდეგ მოსამართლე აღწერს სასამართლო პროცესის თანმიმდევრობას. მოსამართლე განმარტავს, რომ პირველად მხარეები გამოდიან შესავალი სიტყვებით და რომ შესავალი სიტყვა არ არის მტკიცებულება. ის არის იმ მტკიცებულებების გაცნობა, რომლის წარმოდგენასაც მხარეები სასამართლო პროცესზე აპირებენ. შესავალი სიტყვების შემდეგ იწყება მტკიცებულებების გამოკვლევა, თუმცა დაცვის მხარეს მტკიცების ტვირთიდან გამომდინარე არ აქვს ვალდებულება რომ მტკიცებულებები წარმოადგინოს. მოსამართლე განმარტავს, რომ გონივრულ ეჭვს მიღმა მტკიცებულება არის ისეთი მტკიცებულება, რომელიც მსაჯულებს მყარად დაარწმუნებს ბრალდებულის ბრალეულობაში. მოსამართლე გააცნობს მსაჯულებს პროტესტის გაცხადების პროცედურას და აფრთხილებს, რომ თუ მხარის პროტესტი არ

დააკმაყოფილა მსაჯულებმა მხედველობაში არ უნდა მიიღონ გაპროტესტებული შეკითხვა და მასზე პასუხი. მსაჯულებს ეცნობებათ, რომ შესაძლოა, მოსამართლემ მხარეებთან ერთად ცალკე მოითათბიროს მტკიცებულებებთან და პროცედურებთან დაკავშირებით, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მსაჯულებისგან რამის დამალვა სურთ. მტკიცებულებების გამოკვლევის შემდეგ მხარეებს უფლება აქვთ წამოადგინონ თავისი საქმის მხარდამჭერი არგუმენტები – დასკვნითი სიტყვა ანუ მხარეთა თეორიები თუ რა დასკვნების გამოტანაა შესაძლებელი მტკიცებულებებიდან. მოსამართლე განმარტავს რა არის ირიბი მტკიცებულება, ნივთიერი მტკიცებულება, უდანაშაულობის პრეზუმფცია. ამის შემდეგ მოსამართლე გადადის მსაჯულებისათვის მათი უფლებების განმარტებაზე. მათ უფლება აქვთ მიიღონ მოსამართლისაგან განმარტება გამოსაყენებელი კანონის თაობაზე. უფლება აქვთ მიიღონ დამატებითი განმარტებები მოწმეთაგან საქმის გარემოებების შესახებ, მხარეთაგან დასკვნითი სიტყვების შესახებ. მსაჯულებს უფლება აქვთ დაწერონ რა შეკითხვებიც გაუჩნდებათ საქმის განხილვისას და მიაწოდონ მოსამართლეს, რომელიც შემდეგ კითხულობს მათ შეკითხვებს. მსაჯულებს კანონის შესახებ განმარტებების მოთხოვნის უფლება აქვთ თათბირის დროსაც. უფლებების გაცნობის შემდეგ მოსამართლე განუმარტავს მსაჯულებს მათ მოვალეობებს. მაგალითად, იმას რომ სხდომის ფარგლებს გარეთ არ უნდა მოიპოვონ განსახილველ საქმესთან დაკავშირებით ინფორმაცია, არ უნდა დაარღვიონ თათბირის საიდუმლოება და ა.შ.

როგორც ვხედავთ, საქართველოში მოსამართლის მითითებებში მეორდება და ერთი და იგივეა ის, რაც სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილიდან არის გადმოტანილი. მაგ., განზრახვის და გაუფრთხილებლობის სახეები, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველი გარემოებები. იცვლება მხოლოდ დანაშაულის შემადგენლობა და საქმის ფაბულა. როდესაც მხარეებს გადაეცემათ განმარტებები მათ აქვთ უფლება შენიშვნებით მიმართონ სასამართლოს, მაგრამ სასამართლოს შეუძლია ან გაითვალისწინოს მათი შენიშვნები ან არა.

3. ქართველი პრაქტიკოსი იურისტების მოსაზრებები ნაფიც მსაჯულთა მიერ მტკიცებულებათა და სასამართლო ინსტრუქციების გაგების უნარზე;

ჩემს მიერ ჩატარებული მცირე კვლევის ფარგლებში 2019 წლის დეკემბერსა და 2020 წლის იანვარში გამოვკითხე 11 ადვოკატი, 2 პროკურორი და ერთიც მოსამართლე, რომელთაც აქვთ ნაფიც მსაჯულთა სამართლო განხილვაში მონაწილეობა მიღებული.

ქართველი პრაქტიკოსი იურისტები კითხვაზე – „**თუ გქონიათ პრაქტიკაში შემთხვევა, რომ ნაფიცმა მსაჯულებმა ვერ გაიგეს მოსამართლის განმარტებები საქმესთან დაკავშირებით? განსაკუთრებით რისი გაგება უჭირთ ნაფიც მსაჯულებს? თვლით თუ არა, რომ სასამართლოს ინსტრუქციები საჭიროებს დახვეწას და რა კუთხით?**“ – არაერთგვაროვნად პასუხობენ:

„კი მქონია შემთხვევა. მაგალითად, როდესაც მოსამართლე უმარტავს, რომ ისინი ვალდებული არიან მიიღონ გადაწყვეტილება, შეასრულონ კანონის იმპერატიული მოთხოვნა. მსაჯულები ამას ვერ იგებენ, ვერ ხვდებიან რატომ არიან ვალდებული. უჭირთ იურიდიულ ტერმინოლოგიის გააზრება, ასევე ვერ ხვდებიან, რას ნიშნავს, რომ უნდა ამტკიცოს ბრალდების მხარემ, მაშინ ადვოკატი რას აკეთებს და ა.შ.“ (ინტერვიუ ადვოკატ ა.კ.-სთან, 2020).

„ჩემს პრაქტიკაში ნაფიც მსაჯულებს ყველაზე მეტად გაუჭირდათ მტკიცების ტვირთის არსში ჩაწვდომა და ძირითადი სამუშაოს გაწევა სწორედ ამ მიმართულებით მიწევს. კარგი იქნება თუ სასამართლოს ინსტრუქციები არ იქნება მხოლოდ კანონის ნორმები, სასურველი იქნება თუ მასში იქნება ასახული ნორმის განმარტებები არაიურისტისათვის გასაგებ ენაზე.“ (ინტერვიუ ადვოკატ გ.ს.-სთან, 2020).

„დიახ, მქონია, ეს იყო მტკიცების ტვირთი და უდანაშაულობის პრეზუმფციის არსი. სასამართლოს მიერ გაკეთებული ინსტრუქციების შემდგომ მხარეებს აქვთ უფლება დაუსვან კითხვები მსაჯულებს. მაგ: „გთხოვთ, აწიოთ ხელი ვინ არ ეთანხმება იმას, რომ თუ პირს ბრალდება წარედგინა მან რაღაც მაინც დააშავა და ისე არ მოხვდებოდა სასამართლოში.“ (ინტერვიუ ადვოკატ გ. ტ.-სთან, 2020).

„მიუხედავად ნაფიც მსაჯულების არასამართლებრივი განათლებისა, შერჩეულ კანდიტატებს, რომლებიც ასევე შერჩეულნი იქნებიან აზროვნების ხარისხის გათვალისწინებითაც, არ უჭირთ ბევრ შემთხვევაში მოსამართლის განმარტებების არსებითი გაგება. მხარეებს უფლება აქვთ მისცენ რეკომენდაციები უფრო მეტად განმარტებების გახალხურებისათვის, მაგრამ განზრახვის ფორმების

ხალხურად გადმოცემა პრაქტიკულად შეუძლებელია, მაგრამ მაინც ამ მიმართულებით მცდელობა ცუდი არ იქნებოდა.“ (ინტერვიუ ადვოკატ გ.გ.-თან, 2020).

„ნაფიც მსაჯულთა განმარტებები ძირითადად შემოიფარგლება კანონიდან ამონარიდით, რაც მეტ-ნაკლებად ძნელი გასაანალიზებელია უბრალო მოქალაქის მიერ, რომელსაც არ გააჩნია იურიდიული განათლება. მიმაჩნია რომ განმარტებები უნდა გაკეთდეს მოქალაქისათვის გასაგები ტერმინებით, რათა მათთვის ბუნდოვანი არ დარჩეს მნიშვნელოვანი საკითხები.“ (ინტერვიუ ადვოკატ დ.ს.-თან).

„მსაჯულებს უჭირთ მოსამართლის განმარტებების გაგება. ვერ აცნობიერებენ რა არის მტკიცებულება, რა არის დაუშვებელი მტკიცებულება, რატომ არ უნდა გაიზიარონ დაუშვებელი მტკიცებულება, რა არის მტკიცებულებათა შეუთანხმებლობა. უჭირთ იურიდიული ტერმინოლოგიის აღქმა.“ (ინტერვიუ ადვოკატ ი.ბ.-თან, 2020).

„მოსამართლის განმარტებები არის მხოლოდ კანონიდან ამონარიდი და არ არის შედგენილი მსაჯულისათვის გასაგებ ენაზე. ამ კუთხით დიდი სამუშაოა ჩასატარებელი.“ (ინტერვიუ ადვოკატ პ.გ.-სთან, 2020).

„მხარეებს აქვთ შესაძლებლობა ნაფიც მსაჯულთა ინსტრუქციებში შეიტანონ მათთვის სასურველი განმარტებები გამოსაყენებელი კანონის თაობაზე. მხარეს შეუძლია შესავალ და დასკვნით სიტყვაში თვითონაც განუმარტოს კანონი. საქმესთან დაკავშირებით სხვა განმარტებებს ვერც გააკეთებს სასამართლო.“ (ინტერვიუ ადვოკატ პ.მ.-თან, 2020).

„მსავსი შემთხვევა პრაქტიკაში არ მქონია, მაშინ როცა ვსაუბრობთ კანონისმიერ განმარტებებზე, ბუნებრივია, მოლოდინი, რომ შესაძლოა არაიურისტისათვის რაიმე იყოს გაურკვეველი, თუმცა განმარტებებთან დაკავშირებით კითხვის არსებობის პირობებში მსაჯულებს შეუძლიათ მიმართონ სასამართლოს, რაც ჩემ პრაქტიკაში არ ყოფილა, შესაბამისად მიმაჩნია არსებული განმარტებები სრულ შესაბამისობაშია, კანონმდებლის როგორც მიზანთან ასევე სრულად ორიენტირებულია შედეგზე, იყოს გასაგები მსაჯულთათვის.“ (ინტერვიუ პროკურორ ლ. ბ.-სთან, 2020).

„ასეთი შემთხვევა არ მახსენდება, მითუმეტეს საკანონმდებლო დონეზე სასამართლო ნაფიც მსაჯულთა კანდიდატებს, ჯერ კიდევ სანამ მოხდება მათი შერჩევა, მოკლედ უმარტავს ყველაზე მნიშვნელოვან გარემოებებს, ამის შემდგომ უკვე არსებით სხდომაზე შესავალი სიტყვის წინ დეტალურ წერილობით განმარტებას აძლევს ყველა მნიშვნელოვან გარემოებასთან დაკავშირებით, პერიოდულად მტკიცებულებათა გამოკვლევისას, მოთხოვნის შემთხვევაში განმარტავს გარკვეულ გარემოებებს მსაჯულთათვის და ასევე წერილობით განმარტებას აძლევს დასკვნითი სიტყვის შემდგომ. გარდა ამისა საპროცესო კოდექსის მიხედვით სასამართლო ვალდებულია განმარტებები მისცეს გამოსაყენებელი კანონის თაობაზეც მას შემდეგ რაც, მსაჯულები სათათბირო ოთახში გავლენ გადაწყვეტილების მისაღებად. აქედან გამომდინარე საკანონმდებლო რეგულაციის დონეზე, სასამართლო მუდმივადაა ჩართული ნაფიც მსაჯულთათვის შესაძლო ბუნდოვანების აღმოსაფხვრელად.“ (ინტერვიუ პროკურორ თ. ნ.-სთან, 2020).

„ჩემს გამოცდილებაში ვერ ვიტყვოდი, რომ მსაჯულებს ჰქონდათ განმარტებების გაგების პრობლემა, უფრო მეტიც, რიგ შემთხვევებში მათ უფრო სრულყოფილად აინტერესებდათ სამართლებრივი საკითხები, ვიდრე ეს იყო საქმესთან კავშირში. ძირითადად პროლემურად მაინც მეჩვენება სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის დებულებების განმარტების გააზრება და ინსტრუქციები რაც შეიძლება მარტივი ენით უნდა დაიწეროს.“ (ინტერვიუ რუსთავის საქალაქო სასამართლოს მოსამართლე მ.მ.-სთან).

როგორც ვხედავთ, მოსამართლის მითითებების გამარტივება-გახალხურება (მიუხედავად იმისა, რომ ამ კუთხით უკვე ბევრი სამუშაოა ჩატარებული) არასოდეს იქნება ზედმეტი. ასევე გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მნიშვნელოვანია სასამართლო განხილვის ყოველ ეტაპზე მოსამართლის აქტიური ჩართულობა გამოსაყენებელ კანონთან დაკავშირებით ნებისმიერი ბუნდოვნების აღმოსაფხვრელად. ასევე, ცხადია ისიც, რომ მსაჯულებს შესაძლოა ჰქონდეთ იურიდიული ტერმინოლოგიის გაგების პრობლემა, თუმცა ამ ხარვეზის აღმოსაფხვრა დამოკიდებულია მხარეთა უნარ-ჩვევებზე როგორც მსაჯულთა შერჩევის ეტაპზე, ისე საქმის არსებითი განხილვისას და მოსამართლის პროფესიანალიზმზე თუ როგორ წარმართავს სხდომას და რამდენად კარგ კომუნიკაციას დაამყარებს მსაჯულებთან.

კითხვაზე – „თქვენს პრაქტიკაში თუ გქონიათ შემთხვევა, როცა ნაფიც მსაჯულებს ჰქონდათ მტკიცებულებების გაგების პრობლემა, განსაკუთრებით ექსპერტის დასკვნების? თქვენი აზრით, რამდენად სწორად აფასებენ ნაფიცი მსაჯულები საქმეში არსებულ მტკიცებულებებს უტყუარობის, რელევანტურობის და საკმარისობის კუთხით?“ – ქართველი იურისტები შემდეგნაირად პასუხობენ:

„მოსამართლის ინსტრუქციებია მნიშვნელოვანი. მაგალითად, რომელია მტკიცებულება და რომელი არა. ან ვალდებულება არსებობს თუ არა ამა თუ იმ მტკიცებულების გაზიარების. ასევე, იმისათვის რომ ნაფიცმა მსაჯულებმა სწორად შეაფასონ მტკიცებულები უნდა ესმოდეთ მტკიცებულების უტყუარობა, რელევანტურობა რას ნიშნავს ასევე გონივრულ ეჭვს მიღმა სტანდარტი. აღნიშნულზე წლების მანძილზე იმუშავეს ამერიკელმა ექსპერტებმა ჩვენთან ერთად. ძალზედ ბევრი იმიტირებული სხდომა და ტრენინგი ჩატარდა.“ (ინტერვიუ ადვოკატ გ.ტ.-თან, 2020).

„მსაჯულები ყველა მტკიცებულებას აფასებენ, ხსენებული სტანდარტებით, ობიექტური დამკვირვებლის თვალთახედიდან, რაშიც რა თქმა უნდა ეხმარებიან მხარეებიც და სასამართლოც, მაგრამ გადაწყვეტილებას მაინც იღებენ მიზანშეწონილობის და სამართლიანობის გათვალისწინებით.“ (ინტერვიუ ადვოკატ გ.გ.-თან, 2020).

„ნაფიც მსაჯულს არ მოეთხოვება ექსპერტის დასკვნის უტყუარობის შეფასება, ამ შეფასებას თუ დაიწყებს ნაფიცი მსაჯული იქ უკვე ამ ინსტიტუტის მიუკერძოებლობა ეჭვქვეშ დადგება. პრაქტიკიდან გამომდინარე, მსაჯულს ექსპერტიზის დასკვნის უტყუარობას თავად მხარე უხსნის, იმთვალსაზრისით, რა თვალსაზრისითაც მხარისთვის არის ის მომგებიანი. აქ უნდა გააგებინოს მხარემ მსაჯულს დასკვნის შინაარსი.“ (ინტერვიუ ადვოკატ ღ. ს.-თან, 2020).

„მსაჯულები მტკიცებულებებს აფასებენ მხოლოდ ვიზუალურად. მაგ., არის გვამი ეკრანზე. აღნიშნული უკვე უარყოფითად მოქმედებს საქმეზე. შემთხვევის ადგილზე გადაღებულ სურათს, სისხლიან იარაღს გაცილებით დიდი გავლენა აქვთ მსაჯულებზე, ვიდრე ადვოკატის საუბარს. ექსპერტის დასკვნებს ვერ იგებენ. მაგ., ექსპერტმა თქვა, რომ ბიოლოგიური მასალა, ანაბეჭდები არ ამოსულა დანაშაულის იარაღიდან, ეს იწვევს მსაჯულის დაბნეულობას, ვერ წყვეტენ გაგონილი უფრო მნიშვნელოვანია თუ სპეციალისტის დასკვნა. ყოფილა შემთხვევაც, რომ ექსპერტის ნათქვამი საერთოდ არ გაუზიარებიათ.“ (ინტერვიუ ადვოკატ ი.ბ.-სთან, 2020).

„მსაჯულებს უჭირთ ექსპერტის ტერმინოლოგიის გაგება. მაგ., რა არის დაქტილოსკოპიური კვლევა. ამასთან, მსაჯულებში არსებობს ასეთი მიდგომა: თუ მცოდნე კაცმა თქვა ე.ი. ეს სარწმუნოა, ან მაგ., თუ პროკურორი ამბობს ე.ი. ეს სიმართლეა.“ (ინტერვიუ ადვოკატ პ.გ.-სთან, 2020).

„გამომდინარე იქიდან, რომ მსაჯულების ვერდიქტს არ ასაბუთებენ და ის არ არის ცნობილი არავისთვის, რთულია პასუხის გაცემა იმაზე, თუ რაზე დაყრდნობით იღებენ გადაწყვეტილებას, ამასთან ყველა საქმე ინდივიდუალურია და მტკიცებულებებიც განსხვავებული. თუმცა შეიძლება ითქვას, რომ მსაჯულები მეტწილად ეყრდნობიან მხოლოდ სამართლიანობის პრინციპს და გადაწყვეტილებასაც იღებენ იმის მიხედვით, ვის მიმართ უფრო სამართლიანია კანონი.“ (ინტერვიუ რუსთავის საქალაქო სასამართლოს მოსამართლე მ.მ.-სთან, 2020).

„რთულია ისაუბრო მტკიცებულებათა გაგების პრობლემაზე, მაშინ როცა მსაჯულები ვერდიქტს არ ასაბუთებენ, თათბირი საიღუმლოა და ხშირად მხარეებისთვის უცნობია, რომელ მტკიცებულებაზე დაყრდნობით იღებენ ამათუიმ გადაწყვეტილებას. რაც შეეხება არსებულ პრაქტიკას პროცესზე ცხადი და აშკარად გამოხატული გაურკვევლობა ექსპერტიზის დასკვნებთან დაკავშირებით პრაქტიკაში არ მქონია.“ (ინტერვიუ პროკურორ ლ.ბ.-სთან, 2020).

„ექსპერტიზის დასკვნა, თუ ის ექსპერტის მიერ სპეციალური ტერმინოლოგიით იქნება განმარტებული, მისი აღქმა მხარეებსაც გაუჭირდებათ. სწორედ ამიტომ, მხარეს უფლება აქვს შეხვდეს თავის მოწმეს, მათ შორის ექსპერტს და აუხსნას მას, რომ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო პროცესზე ისაუბროს საყოფაცხოვრებო, მარტივად აღქმადი და გასააზრებელი ფორმით. ამასთან, ნაფიც მსაჯულებსაც აქვთ შესაძლებლობა მხარეთა შეკითხვების შემდგომ ნებისმიერ მოწმეს შეკითხვა დაუსვან მათთვის ბუნდოვან საკითხთან დაკავშირებით და მოწმე ვალდებულია დეტალურად, მათთვის გასაგებად მიაწოდოს ინფორმაცია. შესაბამისად საბოლოო ჯამში ეს პრობლემა ნაკლებად დგას დღის წესრიგში.“ (ინტერვიუ პროკურორ თ. ნ.-სთან, 2020).

როგორც ვხედავთ, პრაქტიკოს იურისტებს უჭირთ პასუხის გაცემა, რამდენად სწორად იგებენ მსაჯულები მტკიცებულებებს, ვინაიდან ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო ვერდიქტს არ ასაბუთებს და შესაბამისად, იმის გარკვევაც თუ რა დააფუძნეს თავიანთი გადაწყვეტილება შეუძლებელია. ადვოკატების ნაწილი თვლის, რომ მსაჯულებს უჭირთ ექსპერტის ტერმინოლოგიის გაგება, მტკიცებულებებს აფასებენ ზედაპირულად. თუმცა ბევრი რამ არის დამოკიდებულ იმაზე თუ მსაჯულთა რა კონტიგენტს შეარჩევნ მხარეები და ამასთან, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მსაჯულები გადაწყვეტილების მიღებისას ხელმძღვანელობენ მიზანშეწონილობისა და სამართლიანობის პრინციპით. ვერდიქტიც გამოაქვთ იმის მიხედვით თუ ვის მიმართ უფრო სამართლიანია კანონი.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სსსკ-ის თანახმად, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენის გასაჩივრება შეიძლება სხდომის თავმჯდომარის მიერ მიღებული უკანონო გადაწყვეტილების ეჭვქვეშ დაყენების საფუძვლით. სსსკ-ის 266-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გამამტყუნებელი განაჩენი შესაძლოა გასაჩივრდეს მათ შორის იმ შემთხვევაში თუ სხდომის თავმჯდომარემ მტკიცებულებების დასაშვებობის შესახებ უკანონო გადაწყვეტილება მიიღო, თუ სხდომის თავმჯდომარემ დაარღვია შეჯიბრებითობის პრინციპი, სხდომის თავმჯდომარემ სათათბირო ოთახში გასვლის წინ განმარტებების მიცემისას არსებითი შეცდომა დაუშვა და სხვა. აღნიშნული სამართლებრივი ბერკეტი წარმოადგენს ერთგვარ სამართლებრივი კონტროლის მექანიზმს მართლმსაჯულების განხორციელებაზე.

საინტერესოა უზენაესი სასამართლოს სტატისტიკური მონაცემები ნაფიც მსაჯულთა მიერ გამოტანილი განაჩენების გასაჩივრების შესახებ.

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს მიერ განხილული 46 საქმიდან სააპელაციო სასამართლოებში საკასაციო წესით გასაჩივრდა 24 საქმე. განხილული 23 საქმიდან (ერთი საქმის განხილვა ამ ეტაპზე ედასრულებული არ არის) დაუშვებლად იქნა ცნობილი 10 საქმე, დატოვებულია განუხილველად 2 საქმე, განაჩენი დატოვებულია უცვლელად 10 საქმეზე, განაჩენი გაუქმდა სასჯელის დანიშვნის ნაწილში და დაუბრუნდა სასამართლოს სასჯელის ხელახალი დანიშვნისათვის 1 საქმეზე. (<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/nafici-msajulebis-mier-ganxiluli-saqmeebis-statistika.pdf>)

დასკვნა

ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი გამუდმებით განიცდის მწვავე და მრავალმხრივ კრიტიკას. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კრიტიკა ნაფიც მსაჯულთა წინააღმდეგ არის ის, რომ ისინი ვერ აცნობიერებენ თავიანთ სამოქალაქო მოვალეობას და ვერ იგებენ მითითებებს, რომელსაც მოსამართლე აძლევთ. (Mavrantonis, 2016) სასამართლოს ინსტრუქციები არის ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო განხილვების ძირითადი ელემენტი. მოსამართლე მსაჯულებს აძლევს მითითებებს რელევანტური კანონის შესახებ მტკიცებულებების მოსმენამდე, მოსმენის შემდეგ, ასევე საქმის განხილვის მიმდინარეობისას. სასამართლო ინსტრუქციების ფუნდამენტური მნიშვნელობიდან გამომდინარე არსებობს დიდი ემპირიული ლიტერატურა (ამერიკული კვლევები), რომელიც ძირითადად კონცენტრირებულია სამ ძირითად კითხვაზე: რამდენად კარგად ესმით მსაჯულებს ინსტრუქციები? შესაძლოა თუ არა მსაჯულთა მიერ სასამართლო ინსტრუქციების აღქმის უნარი გაუმჯობესდეს სტანდარტული ინსტრუქციების მოდიფიცირებით? რა გავლენა აქვს სასამართლოს მითითებებს მსაჯულებსა და მათ ქცევაზე? (Devine, 2012).

სამწუხაროდ ამერიკული კვლევები ცხადჰყოფს, რომ ბევრ მსაჯულს უჭირს მოსამართლის ინსტრუქციების გაგება. მსაჯულები ვერ იგებენ ინსტრუქციებს ისე კარგად და ადეკვატურად, როგორც თავად ფიქრობენ, ან როგორც მოსამართლეები ისურვებდნენ, რომ მსაჯულებს ადექვატ მითითებები ან როგორც საზოგადოება იმედოვნებს, რომ მსაჯულებს შესწევთ უნარი გაეკრვნენ მოსამართლის მითითებებში. (Devine, 2012).

სასამართლო მითითებების მოდიფიკაცია მოიცავს ინსტრუქციებიდან სამართლებრივი ჟარგონის ამოღებას, წინადადებების კომპლექსური სტრუქტურის გამარტივებას, ლოგიკისათვის სიცხადის მინიჭებას. კვლევებმა დაადასტურა, რომ მსგავსი ცვლილებები იძლევა შესამჩნევ გაუმჯობესებას. (Devine, 2012).

ისტორიულად ცნობილია, რომ სასამართლოები მაინცდამაინც მოწადინებულები არ იყვნენ მოეხდინათ იმ გზების იდენტიფიცირება, რომელიც დაენმარებოდა მსაჯულებს უკეთ შე-

ესრულებინათ თავიანთი სამუშაო. დიდი ხანი ვარაუდობდნენ, რომ კომპეტენტურ ზრდასრულ ადამიანს არ სჭირდებოდა რამე სპეციალური დახმარება, რომ მისაღები მსაჯული ყოფილიყო. დამოკიდებულება აღნიშნული საკითხისადმი შეიცვალა 1980-იან წლებში, როცა გაიზარდა შეუსაბამობა სამართლებრივი სისტემის მიმართ მოლოდინებსა და მსაჯულთა მიერ რეალურად განხორციელებულ სამუშაოს შორის. ამ დროიდან მოყოლებული მრავალფეროვანი რეფორმის მექანიზმები იქნა შემოთავაზებული, რათა გაუმჯობესებინათ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო სისტემის მუშაობა. ყველაზე ადრეული პროცედურული მექანიზმები, რომელთა იდენტიფიცირებაც მოხდა იყო: მსაჯულებისათვის უფლების მიცემა გაეკეთებინათ ჩანაწერები, დაესვათ შეკითხვები, მსაჯულთა წინასწარი ინსტრუქტირება მტკიცებულებების მოსმენამდე, ინსტრუქციების გამარტივება, ინსტრუქციების წერილობითი ფორმით დარიგება მსაჯულებისათვის, მტკიცებულებათა შემაჯამებელი სიის გადაცემა და სხდომის ოქმის გაცნობა მსაჯულებისათვის, უფრო მოგვიანებით კი მსაჯულებს მისცეს უფლება თათბირამდე ერთმანეთს შორის განეხილათ საქმე (Devine, 2012).

საბოლოოდ შეიძლება ითქვას, რომ ნაფიც მსაჯულთა მიერ თავიანთი ფუნქციის სათანადოდ შესრულება მნიშვნელოვანწილად არის დამოკიდებული მხარეთა უნარ-ჩვევებზე. დავიწყოთ იქიდან, რომ შერჩევის პროცესის დროს მხარეთა მიერ ხდება მსაჯულთა იმ კანდიდატების იდენტიფიცირება, რომელთაც უნდა იკისრონ პირის დამნაშავეობა-უდანაშაულობის საკითხის გადაწყვეტის პასუხისმგებლობა. შემდგომში უკვე საქმის არსებითი განხილვისას დაცვისა და ბრალდების მხარემ ისე უნდა წარმოადგინონ მტკიცებულებები (ისევე როგორც შესავალი და დასკვნითი სიტყვები), რომ მსაჯულებისათვის ადვილად აღქმადი იყოს. უდიდესი როლი აკისრია მოსამართლეს, რომლის ვალდებულებაცაა საქმის მსვლელობის ყოველ ეტაპზე უზრუნველყოს მსაჯულები სამართლებრივი ინსტრუქტაჟით. მოახდინოს მსაჯულებისათვის გაუგებარი საკითხების იდენტიფიცირება და მათთვის სათანადო განმარტებების მიცემა.

ამერიკაში (სადაც უდიდესი პრაქტიკა არსებობს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს მუშაობის) ჩატარებული კვლევის შედეგებისა და საქართველოში დაგროვებული გამოცდილების (რომლის გაანალიზებაშიც დამხმარა ქართველ იურისტთა მოსაზრებები ნაფიც მსაჯულთა სისტემაში არსებული პრობლემების შესახებ) გათვალისწინებით რეკომენდაციის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ნაფიც მსაჯულთა მიერ თავიანთი მოვალეობის ეფექტურად შესრულების მიზნით აუცილებელია:

1. უპირველესად ყურადღება მიექცეს მხარეთა პროფესიანალიზმსა და უნარ-ჩვევებს, ვინაიდან სწორედ მხარეებზეა დამოკიდებული როგორ იქნება საქმე წარმოდგენილი მსაჯულების წინაშე, რამდენად იქნება მხარეთა შეჯიბრებითობის პრინციპი ხორცშესხმული;
2. ვეთანხმები ადვოკატთა ასოციაციის რეკომენდაციას, რომ მხარეთა მიერ საქმის პრეზენტაციის ხარისხს გაზრდის თუ ისინი გამოიყენებენ მტკიცებულებათა გამოკვლევის ისეთ ეფექტიან მექანიზმებს, როგორიცაა: თვალსაჩინოებები, დოკუმენტური მტკიცებულების გამოკვლევა მოწმის დახმარებით, და „აუცილებელი“ და „არააუცილებელი“ მოწმეთა სიის წინასწარი მომზადება.
3. ასევე, მხარეებმა მცდელობა არ უნდა დაიშურონ რომ შეამცირონ საქმეზე გამოსაკვლევი მტკიცებულებები და გამოსაკითხი მოწმეები ოპტიმალურ მინიმუმამდე. ასეთ შემთხვევაში, თუკი პროცესის მონაწილე მხარე მისი ოპონენტის მოწმეთა სიის დუბლირებას გააკეთებს, აღნიშნული მაინც ვერ გააჭიანურებს პროცესს.
4. ასევე მნიშვნელოვანია, რომ მოსამართლე იყოს აქტიური მთელი პროცესის განმავლობაში, რადგან როგორც კვლევებიც ცხადყოფს, სწორედ მოსამართლის მიერ საჭირო დროს გაკეთებული განმარტებები მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მსაჯულთა მიერ მტკიცებულებათა ადეკვატურად აღქმის უნარს. რაც მთავარია, მოსამართლემ უნდა უზრუნველყოს, რომ დაცული იქნეს მხარეთა თანასწორობის პრინციპი, რათა უსამართლოდ არ მოხდეს რომელიმე მხარის უფლებრივი შეზღუდვა თუნდაც შუამდგომლობის ან პროტესტის დაუკმაყოფილებლობით.
5. მიუხედავად იმისა, რომ მოსამართლის მითითებები მრავალგზის დამუშავდა და დაიხვეწა, როგორც ქართველ იურისტთა უმეტესობა მიიჩნევს არ იქნებოდა ურიგო თუ კვლავ გადაიდგმებოდა ნაბიჯები სასამართლო მითითებების გამარტივებისათვის, რაც კიდევ უფრო შეუწყობდა ხელს მსაჯულების აღქმის უნარის გაუმჯობესებას და სამართლებრივ ჩარჩოში მოქცევას.

გამოყენებული ლიტერატურა

- დოლიძე, ა. (2013). ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო საქართველოში და მისი შესაბამისობა ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციასთან, სტატიათა კრებული „ადამიანის უფლებები და სამართლის უზენაესობა“ (რედ.) კ. კორკელია.
- ვიდმარი, ნ., ჰანსი, ვ. პ., (2019). ამერიკელი ნაფიცი მსაჯულები ვერდიქტი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- Abramson, J. (New York: Basic Books, 1994), *We the Jury: The Jury System and Ideal of Democracy*.
<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/nafici-msajulebis-mier-ganxiluli-saqmeebis-statistika.pdf>
- Benforado, A. (New York: Crown, 2015). *Unfair: The New Science of Criminal Justice* Adam Benforado, “Flawed Humans, Flawed Justice,” *New York Times*, June 13, 2015; Adam Benforado, (Atlantic, June 6, 2015) “Reasonable Doubts about the Jury System.”
- Boesch, L. E., Sales, B. D., & Koss, M. P. (1998). Rape trauma experts in the courtroom. *Psychology, Public Policy, and Law*, 4(4), 414.
- Devine, Dennis J., (2012). *Jury Decision Making*.
 Federal Rule of Evidence 702.
- Landsman, S. (2002). “Appellate Courts and Civil Juries,” *University of Cincinnati Law Review* 70.
- Mavrantonis George C., (2016) *Jury System in Modern Rational Law: Is the Jury System an Absurd Institution whose only claim to Legitimacy is its Achaic Root?* *Gray’s Inn Student Law Journal*, volume VIII.
- Neal Feigenson, (Washington, DC:APA Books, 2000) *Legal Blame: How Jurors Think and Talk about Accidents* 2nd and 3rd chapters.
- Sherrod Drury, R., (2019). *The Jury Crisis What’s wrong with Jury Trials and how we can save them?* Rowman & Littlefield.
- Lieberman & Sales, *What Social Science Teaches Us*.
- Reid Hastie & Robyn M. Dawes, (2001). *Rational Choice in an Uncertain World: The Psychology of Judgement and Decision Making*.
- Smith, V. (1991). Prototypes in the Courtroom: Lay Representation of legal concepts, *61 Journal of Personality & Social Psychology* 857; Norman J. Finkel, (1995), *Commonsense Justice: Jurors’ Notions of the Law*.
- Shuman, D. W., & Champagne, A. (1997). Removing the people from the legal process: The rhetoric and research on judicial selection and juries. *Psychology, Public Policy, and Law*, 24(2), 255.
- Valerie P. Hans & Anthony N. Doob, (1976), *Section 12 of Canada Evidence Act and the deliberations of Simulated Juries*, *18 Criminal Law Quarterly* 235.
- ინტერვიუ პროკურორ ლ. ბ.-სთან.
- ინტერვიუ პროკურორ თ. ნ.-სთან.
- ინტერვიუ რუსთავის საქალაქო სასამართლოს მოსამართლე მ.მ.-სთან.
- ინტერვიუ ადვოკატ ა.კ.-სთან.
- ინტერვიუ ადვოკატ გ.ს.-სთან.
- ინტერვიუ ადვოკატ გ. ტ.-თან.
- ინტერვიუ ადვოკატ გ.გ.-თან.
- ინტერვიუ ადვოკატ დ.ს.-თან.
- ინტერვიუ ადვოკატ ი.ბ.-თან.
- ინტერვიუ ადვოკატ პ.გ.-სთან.
- ინტერვიუ ადვოკატ პ.მ.-თან.
- ინტერვიუ ადვოკატ დ. ს.-თან.

THE ROLE OF THE UNITED NATIONS IN CREATION OF INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR RWANDA

Bakar Matsaberidze

Assistant

East European University

PhD Student

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

On November 8, 1994 International Criminal tribunal for Rwanda was established by United Nations Security Council. The occurrence was in response to genocide, mass human rights and other serious violations of International Humanitarian Law caused by the new wave of civil confrontation that had occurred in Rwanda since April 6, 1994. Establishing International Criminal Tribunal for Rwanda was a matter of great importance and a turning point on the way of historical development of permanent International Criminal Court and modern International criminal law.

Despite the establishment of the Tribunal, all the measures having been taken in response to the current events in Rwanda, still remain the subject to criticism of international community and mostly, United Nations Organization. The abovementioned work is dedicated to analysis of the issues concerning the foundation of ICTR (International Criminal Tribunal for Rwanda) by United Nations Security Council.

The present article refers to the period from April 6, 1994 to November 8, 1994, analyzing on the one hand, the activities concerning the establishment of International Criminal Tribunal for Rwanda by different organs of United Nations Organization, on the other hand, the article tells about the activities by United Nations Organization in relation to the current events in Rwanda.

Keywords: *Genocide, Security Council, Conflict*

THE ROLE OF THE UNITED NATIONS IN ESTABLISHING THE INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR RWANDA

Bakar Matsaberidze

Assistant

East European University

PhD Student

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Introduction

The development of international criminal law has a long history¹ and the idea of an international criminal court was not new by the end of the twentieth century, but before the beginning of the 1990s, the International military courts such as the so-called „Nuremberg”² and „Tokyo”³ tribunals, were unlikely to be set up, but in response to the ongoing armed conflict in the former Yugoslavia and Rwanda, relevant international tribunals were set up by the United Nations Security Council.⁴

The Ad Hoc tribunals⁵ for the Former Yugoslavia (ICTY)* and Rwanda (ICTR)** were the first international criminal tribunals established by the United Nations which *“demonstrated that international criminal justice was possible.”* (Ford, 2019). For researchers in the field of International Criminal and International Public Law, it may seem to be a somewhat equally important phenomenon, however, in this case, the present article aims to highlight the role of the United Nations only in connection with the establishment of the International Criminal Tribunal for Rwanda.

Since April 6, 1994, as a result of a new wave of decades of civil strife and genocide⁶ in Rwanda Hundreds of thousands of people have lost their lives.⁷ The international community⁸ and the United Nations proved

¹ See. Bassiouni, C., 1991 The Time Has Come for an International Criminal Court. Indiana International & Comparative Law Review 1 Ind. Int'l. & Comp. L. Rev.

² See: Agreement by The Government of The United Kingdom and Northern Ireland, The Government of The United States of America, The Provisional Government of The French Republic and The Government of The Soviet Socialist Republics for the Prosecution and Punishment of The Major War Criminals of The European Axis. Signed at London, on 8 August 1945.

³ Charter of The International Tribunal For The Far East, Tokyo, 1946.

⁴ * ICTY – International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia.

** ICTR – International Criminal Tribunal for Rwanda.

See Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmschurst, E., 2014 An Introduction to International Criminal Law and Procedure, Third Edition, United Kingdom: Cambridge University Press, Tj International Ltd. Padstow Cornwall, at 127.

⁵ „An ad hoc tribunal is a temporary international tribunal established in the aftermath of war or other crime against human rights abuses in a given state to bring to justice international crimes committed during those events under the statute of the interim tribunal”. – Turava, M. (2015)

⁶ On December 9, 1948, the General Assembly of the United Nations adopted the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide according to which “Genocide, whether committed in time of peace or in time of war, is a crime under international law”. which means any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in a part, national, ethnical, racial or religious group, as such: a) killing members of the group; b) causing serious bodily or mental harm to members of the group; c) deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part; d) Imposing measures intended to prevent births within the group; e) Forcibly transferring children of the group to another group. See: General Assembly resolution 260 (III), Adoption of the Convention on the Prevention and Punishment of the crime of genocide, and text of the Convention, A/RES/260 (III)[A], Art. I-II.

⁷ Des Forges, A., 1999. „Leave None to Tell the Story”, Unites States of America: Human Rights Watch, at 15.

⁸ As Rene Degni-Segui, Special Representative of the United Nations Economic and Social Commission for Human Rights, described “The term „international community” must be interpreted lato sensu as encompassing not only United Nations bodies but also member States and the various non-governmental organizations helping to safeguard human lives in the field”. United Nations, Economic and

powerless to prevent genocide, the signs of which existed long before April 6, 1994.⁹ In response to the events in Rwanda, an international tribunal was established on 8 November 1994 by the United Nations Security Council.¹⁰ Nevertheless, criticism of the international community and, in large part, of the United Nations for its actions or inaction in response to the events in Rwanda continues, as, it is widely believed that the ongoing violence in Rwanda in 1994 was *“the most unambiguous case of genocide,”* (Gourevitch, 1999) since World War II and that the Security Council’s response to the mass killings in Rwanda was politically highly ambiguous – *„it refrained as much as possible from directly interfering in the problem and declaring the massacre as genocide.”* (Khutsishvili, 2010).

The purpose of this article is to study the measures taken by the United Nations in connection with the establishment of the International Criminal Tribunal for Rwanda, which has been improperly presented and studied in the Georgian scientific space, and to present the position of the United Nations on the developments in Rwanda.

According to the United Nations Secretary-General Boutros Boutros-Ghaili, On the evening of 6 April 1994, the President of Rwanda, Juvenal Habyarimana, and the President of Burundi, Cyprien Ntaryamira, were returning by plane to Kigali when it was hit by a rocket near Kigali Airport. Subsequently the plane exploded and all passengers were killed instantly¹¹ and – *„the death of the President of Rwanda set off a torrent of killings mainly in Kigali but also in other parts of the country.”*¹²

The United Nations responded to the deaths of the presidents at a meeting of the Security Council on 7 April 1994.¹³

On behalf of the Security Council, the President of the Council expressed deep concern over the „tragic incident”. The Security Council condemned the acts of violence and *„urges the Rwandese security forces and military and paramilitary units to put an end to these attacks and to cooperate fully with UNAMIR in the implementation of its mandate.”*¹⁴ According to a statement issued by the President, the Security Council has already provided verbal information from the United Nations Secretariat on the ongoing killings in Rwanda.¹⁵ In connection with the incident, the Security Council requested Secretary-General to collect all available information with all means at his disposal and report to the Council as soon as possible.¹⁶

A special report by UN Secretary-General Boutros Boutros-Ghali on the situation in Rwanda was submitted to the Security Council on 20 April 1994. By the report *“The cause of the crash cannot be determined without a full investigation, which so far has not been feasible.”*¹⁷ It is noteworthy that in the same report, the Secretary-General also referred to the ethnic grounds of criminal acts.¹⁸ At the same time, the killing of 10 Belgian

Social Council, Commission on Human Rights, Report on the Situation of Human Rights in Rwanda Submitted by Mr. R. Degni-Segui, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights Under Paragraph 20 of Commission Resolution E/CN.4/S-3/1 of 25 May 1994, E/CN.4/1995/12 (12 August 1994), para. 27.

⁹ On October 1, 1990, the Rwandan Patriotic Front – RPF (a military-political organization composed mainly of Tutsi exiles in Uganda in the 1950s and 1960s) launched a massive military attack against the Rwandan central government with 7,000 fighters from Ugandan territory. As a result of international military support, the Rwandan government army managed to expel the Rwandan Patriotic Front to the Ugandan border within a month. Despite retreating, the reorganized Patriotic Front turned to guerrilla warfare in 1991. In response to an attack by the Rwandan Patriotic Front in 1990, the facts of mass human rights violations and genocide against the Tutsis in Rwanda since 1990 have not been resolved. The United Nations and Rwanda, 1993-1996 (1996). New York: The United Nations Blue Book Series, Volume X, United Nations Reproduction Section, para. 29-57.

¹⁰ United Nations, Security Council Resolution 955 (1994), Statute of the International Tribunal for Rwanda, S/RES/955 (8 November 1994).

¹¹ The United Nations and Rwanda: 1993-1996. The United Nations Blue Book Series, Volume X, United Nations Reproduction Section, New York, NY 1996. Para 102.

¹² Ibid, para 103.

¹³ U.N. SCOR, 49th Sess., 3361st. mtg., U.N. Doc S/PV.3361 (Apr. 7, 1994).

¹⁴ The United Nations Assistance Mission for Rwanda – UNAMIR – was established by the United Nations Security Council in 1993, in order to implement the peace agreement reached on August 4, 1993 in Arusha between the parties to the armed conflict (Rwanda Central Government and the RPF). United Nations, Security Council resolution, 872 (1993) S/RES/872, (5 October 1993).

¹⁵ According to available information *„There has been considerable loss of lives, including the deaths of Government leaders, many civilians and at least ten Belgian peace-keepers as well as the reported kidnapping of others.”* United Nations, Security Council, Statement by the President of the Security Council, S/PRST/1994/16 (7 April 1994).

¹⁶ Ibid.

¹⁷ United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para. 1.

¹⁸ *„The violence appears to have both political and ethnic dimensions”* – Ibid, para. 2.

soldiers by Rwandese Government Forces (RGF)¹⁹, the mortar attacks on concentrations of displaced civilians under UNAMIR protection and direct attack on the peacekeeping headquarters on April 19, – „*it became impossible for UNAMIR to continue the tasks emanating from its mandate*“.²⁰ This situation was accompanied by the immediate withdrawal of its military contingent by the Belgian government²¹, which – „*introduced a new critical element into the deteriorating situation*“.²²

In the light of the circumstances, the Secretary-General presented three alternatives to the Council. First – to increase the contingent of several thousand troops to the UNAMIR, to change the mandate of the mission, and to grant the powers provided for in paragraph 7 of the UN Charter. According to the second alternative, only a small part of the mission remained in Kigali, while the third proposal was aimed at the complete withdrawal of peacekeepers from Rwanda.²³

The members of the Security Council unanimously supported the so-called the second alternative,²⁴ which in turn meant reducing the peacekeeping contingent of 1,705 people left in Rwanda to 200-300.²⁵

According to the UNAMIR's Force Commander lieutenant-General Romeo Dallaire, only The President of Security Council, Colin Keating was in favor of increasing the peacekeeping mission.²⁶

Despite the unanimous adoption of the April 21 resolution, on April 29, Boutros-Ghali called on the Security Council to reconsider it, saying that the violence following the April 6 incident „*reawakened deep-rooted ethnic hatreds, which have plagued Rwanda in the past and which have again led to massacres of innocent civilians on a massive scale.*“²⁷ According to the Secretary General, existing „*humanitarian catastrophe*“ could be stopped and prevented only by restoring order, which went beyond the mandate given to the UNAMIR. In a letter to the Security Council, Ghali also said that in the future, it would be necessary to use additional resources, both material and human, on a scale which member states were reluctant to talk about in the past. As Ghali mentioned – „*I am convinced that the scale of human suffering in Rwanda and its implications for the stability of neighbouring countries leave the Security Council with no alternative but to examine this possibility. although the current situation left the United Nations with no alternative.*“²⁸

¹⁹ In response to the killing of Belgian soldiers, The government of Belgium in his address to Secretary-General requested suspend the activities of UNAMIR forces without delay. According to the Belgian Government's position „ the continued presence of the Belgian contingent would expose it to unacceptable risks and would constitute an obstacle to UNAMIR action as a whole. Indeed, Belgium notes that an extremist political faction is waging an anti-Belgian campaign and inciting people to murder Belgian soldiers. Having already suffered the loss of 10 soldiers, the Belgian contingent cannot takesuch threats lightly“. Also, According to the Belgian Government, the continuation of the UNAMIR operation has become pointless within the terms of its present mandate and it was imperative to suspend the activities of its forces without delay, – „until such time as the conditions are met for the resumption of the peace process.“ United Nations, Security Council, Letter Dated 13 April 1994 From The Permanent Representative of Belgium to The United Nations Addressed to The President of the Security Council, S/1994/430 (13 April 1994).

²⁰ United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para. 4.

²¹ As the Deputy Prime Minister and Minister for Foreign Affairs of Belgium Claes in his letter to the president of the security Council wrote „the Belgian Government has decided that the Belgian battalion in UNAMIR will be withdrawn in any event without delay“ and asked President of The Security Council „to instruct the Secretariat and the Commander of UNAMIR to: „a) Release the Belgian contingent immediately“. United Nations, Security Council, Letter Dated 15 April 1994 From The Permanent Representative of Belgium to The United Nations Addressed to The President of The Security Council S/1994/446 (15 April 1994).

²² United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para. 5.

²³ It should be noted that, Ghali himself did not support the third alternative, because in his opinion, „in view of the extreme nature and dimensions of the violence and mass killings over the last two weeks, there is little ground for hope that effective commitments could be obtained and it must be kept in mind that the consequences of complete withdrawal, in terms of human lives lost, could be very severe indeed. There could also be similar repercussions in neighbouring countries where citizens of the ethnic groups found in Rwanda reside“. Ibid, para.19.

²⁴ U.N. SCOR, 49th Sess., 3368th mtg., U.N. Doc S/PV.3368 (Apr. 21, 1994).

²⁵ United Nations, Security Council resolution 912 (1994) On Adjustment of the Mandate of the UN Assistance Mission for Rwanda Due to the Current Situation in Rwanda and Settlement of the Rwandan Conflict, S/RES/912 (21 April 1994).

²⁶ Dallaire, R., 2003. Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda, Canada: Random House Canada, at 298.

²⁷ According to report, „Due to some estimates, as many as 200,000 people may have died during the last three weeks.“ United Nations, Security Council, Letter Dated 29 April from The Secretary-General Addressed to the President of The Security Council, S/1994/518 (29 April 1994), at 1.

²⁸ Ibid, at 2.

Despite the position of the Secretary-General, the issue of increasing the contingent of the mission in Rwanda was not discussed at the next meeting of the Security Council.

On April 30, Security Council President Kitting on behalf of the Council condemned the breaches of International Humanitarian law in Rwanda and called on the leadership of all parties to commit themselves to ensuring that persons who instigate or participate in such attacks are prosecuted and punished. Also, the Council reminded the parties to the conflict that promoting and participating in such actions could be a cause for individual liability. In this context, the Security Council also stated that „*the killing of members of an ethnic group with the intention of destroying such a group in whole or in part constitutes a crime punishable under international law*“.²⁹ Although the council directly refrained from using the term „genocide“³⁰, it did in fact confirm that a possible act of genocide had taken place in Rwanda.

The Secretary-General of the United Nations once again addressed the Security Council on 13 May 1994, requesting an increase in the number of UNAMIR.³¹ A draft resolution on the issue was submitted to the Security Council on 16 May,³² which was supported by the Council the following day.³³ In accordance with the same resolution, the Security Council, stressing the fact that the situation in Rwanda was a threat to the peace and security of the region as a whole, enacted the actions provided for in Chapter VII of the Charter of the Organization³⁴ and imposed a military embargo on Rwanda. In addition, the Secretary-General of the United Nations was requested to submit a report as soon as possible on the violations of international humanitarian law committed during the conflict in Rwanda.³⁵

In order to implement the resolution, the Secretary-General's special envoys were presented in Rwanda from 22 to 27 May 1994, and the next report, based on the information received, was submitted to the Security Council on 31 May. It should be noted that Ghali, who describes the dire situation in Rwanda in this report, notes that the United Nations, due to a lack of collective political will, was unable to make adequate decisions and,³⁶ in fact, silently tolerated the killings. However, in assessing the current situation in Rwanda, the term „genocide“ is used for the first time in this report.³⁷ – „*On the basis of evidence that has emerged, there can be little doubt that it constitutes genocide, since there have been large-scale killings of communities and families belonging to a particular ethnic group.*“³⁸

Following the Secretary-General's reference to „genocide“, following was the Security Council, which used the term in Resolution 925 of 8 June to assess the situation in Rwanda, although the resolution did not provide specific mechanisms for prosecuting offenders.³⁹

On July 1, 1994, on the way of the establishment of the Rwandan Tribunal, the United Nations Security

²⁹ U.N. SCOR, 49th Sess., 3371st. mtg., U.N. Doc S/PV.3371 (Apr. 30, 1994).

³⁰ The term genocide was first used in 1944 by the lawyer Rafael Lemkin to refer to the occupation policy pursued by Hitlerite Germany on the continent of Europe to destroy the nations in the occupied territories. According to Lemkin – „By „genocide: we mean the destruction of a nation or of an ethnic group. This new word, coined by the author to denote an old practice in its modern development, is made from the ancient Greek word *genos* (race, tribe) and the Latin *cide* (killing), thus corresponding in its formation to such words as tyrannicide, homicide, infanticide, etc. Generally speaking, genocide does not necessarily mean the immediate destruction of a nation, except when accomplished by mass killings of all members of a nation. (Lemkin, 1944).

³¹ United Nations, Security Council, Report of The Secretary-General on the Situation in Rwanda, S/1994/565 (13 May 1994).

³² United Nations, Security Council, Draft Resolution, S/1994/571 (16 May 1994).

³³ The draft resolution was supported only by 14 state member of the Security Council because Rwanda which during this period of time was a non-permanent member of the Council did not support the draft. U.N. SCOR, 49th Sess., 3377th. mtg., U.N. Doc S/PV.3377 (May 16, 1994), at 10-11.

³⁴ See Charter of The United Nations and Statute of The International Court of Justice, San-Francisco, 1945, Chapter VII.

³⁵ Security Council Resolution 918 (1994), S/RES/918 (17 May 1994).

³⁶ United Nations, Security Council, Report of the Secretary-General on The situation in Rwanda, S/1994/640 (31 May 1994), para. 43.

³⁷ It should be noted that, few days earlier the term genocide was used in the resolution adopted by the Government of Israel. According to the resolution, The Government of Israel was shocked by the genocide being carried out in Rwanda. „The Jewish people, who endured the most bitter experience of the Nazi holocaust, and their country – the State of Israel – cannot stand idly by in the face of the horror in Rwanda. The Government of Israel calls on the international community to act urgently to stop the massacre and announces that it is prepared to take part in humanitarian activities to rescue people in this unfortunate country“ United Nations, Security Council, Letter Dated 23 May 1994 from the Permanent Representative of Israel to The United Nations Addressed to The Secretary-General, S/1994/608 (24 May 1994).

³⁸ United Nations, Security Council, Report of the Secretary-General on The situation in Rwanda, S/1994/640 (31 May 1994), para. 36

³⁹ United Nations, Security Council resolution 925 (1994), S/RES/925 (8 June 1994).

Council adopted the most important, №935 Resolution, which was to fully identify the perpetrators and bring them to justice. According to resolution, the Security Council reiterated its condemnation of the large-scale, systematic, widespread violations of international humanitarian law in Rwanda, and stated that all individuals responsible for the above-mentioned violations were individually responsible and should be brought to justice. In order to carry out this task, the Council requested the Secretary-General to set up an impartial Commission of experts to submit relevant evidence and facts to the Secretary-General regarding serious violations of international humanitarian law in Rwanda and possible acts of genocide.⁴⁰

By the decision of Boutros Boutros-Ghali, the three-member Commission of experts⁴¹ set a deadline for gathering information and submitting it to the Secretary-General, no later than November 30.⁴²

According to the interim report of the Commission, the circumstances revealed that the Individuals from both sides to armed conflict have perpetrated serious breaches of international humanitarian law and crimes against humanity in Rwanda. In the case of genocide, according to the Commission, acts of genocide were perpetrated only by *“Hutu elements in a concerted, planned, systematic and methodical way”*.⁴³ It should be noted, that in administering justice to perpetrators of crimes committed in Rwanda, the Commission *“strongly recommended”* to exercise jurisdiction not over a national, but an independent and impartial international criminal tribunal,⁴⁴ as in the case of such serious crimes, pending trial by a national court, the proceedings could be turned into simple retribution without respect for fair trial.⁴⁵ According to experts, the current events in Rwanda have gone beyond its borders and in this case, the aim of justice was not only to punish the perpetrators, but also to prevent similar facts in the future.⁴⁶ It should be noted that, the Commission considered it appropriate *“to amend the Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia so that it can consider crimes under international law committed during the armed conflict in Rwanda.”*⁴⁷

On the issue of Rwanda, the idea of international criminal court was not first voiced in the report of the Commission of Experts within the United Nations. On June 28, 1994, a report by Special Rapporteur of the Commission on Human Rights René Degni-Segui was submitted to the Economic and Social Council in which the author called for the establishment of an Ad Hoc international criminal tribunal for Rwanda.⁴⁸

The process of reviewing the report submitted by the Commission of Experts and the relevant recommendation was finally completed on 8 November. On April 6, 1994, almost seven months later, the United Nations Security Council established International Criminal Tribunal for Rwanda to bring to justice the persons responsible for *“Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the territory of Rwanda and Rwandan citizens responsible for genocide and other such violations committed in the territory of neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994”*⁴⁹, to *“contribute to the process of national reconciliation and to the restoration and maintenance of peace.”*⁵⁰

⁴⁰ According to the resolution Security Council – „Requests the Secretary-General to report to the Council on the establishment of the Commission of Experts, and further requests the Secretary-General, within four months from the establishment of the Commission of Experts“. United Nations, Security Council resolution 935 (1994), S/RES/935 (1 July 1994).

⁴¹ By the decision of Ghaili, following experts were appointed as members of a commission: Mr. Atsu-Koffi Amega (Togo), Member of the African Commission on Human and Peoples Rights, former President of the Supreme Court and former Foreign Minister; Mrs. Habi Dieng (Guinea), Attorney-General; and Mr. Salifou Fomba (Mali), Professor of International Law, Member of the United Nations International Law Commission. United Nations, Security Council, Letter Dated 29 July 1994 from Secretary-General Addressed to the President of The Security Council, S/1994/906 (29 July 1994).

⁴² United Nations, Security Council, Report of the Secretary-General on the Situations in Rwanda, S/1994/924 (3 August 1994), para. 30.

⁴³ United Nations, Security Council, Letter Dated 1 October 1994 from the Secretary-General Addressed to the President to the Security Council, S/1994/1125 (4 October 1994). at 1-2.

⁴⁴ Ibid, para. 150.

⁴⁵ Ibid, para. 136.

⁴⁶ Ibid, para. 138.

⁴⁷ Ibid, at 2.

⁴⁸ „Pending the establishment of a permanent international criminal court, the United Nations should establish an ad hoc international tribunal to hear the evidence and judge the guilty parties or, alternatively, should extend the jurisdiction of the international tribunal on war crimes committed in the former Yugoslavia.“ – United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Report on the Situation of Human Rights in Rwanda Submitted by Mr. R. Degni-Segui, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights Under Paragraph 20 of Commission Resolution E/CN.4/S-3/1 of 25 May 1994, E/CN.4/1995/7 (28 June 1994). Para 75.

⁴⁹ United Nations, Security Council Resolution 955 (1994), S/RES/955 (8 November 1994), at 2.

⁵⁰ Ibid, at 1.

Rwanda, which served as a non-permanent member of the Security Council during the period, did not support the establishment of the tribunal, although the country's government had asked the United Nations a few months earlier to establish a similar tribunal.⁵¹

A permanent representative of Rwanda at the United Nations explained the decision by the country's authorities for a number of reasons, namely: According to the UN ambassador, the jurisdiction of the court, which was limited from January 1, 1994 to December 31, 1994, was inadequate, because the genocide witnessed by the international community in April 1994, was only the result of long preparations, during which „pilot projects for extermination were successfully tested.“⁵² The Rwandan representative cited as an example the incidents that took place in different regions of the country in the early 1990s, which, according to him, were known to the international community even until April 1994. It is noteworthy that in 1993, the ongoing events in the country were assessed as genocide by independent international experts.⁵³ Accordingly, the Rwandan delegation proposed that *“account be taken of the period from 1 October 1990, the beginning of the war, to 17 July 1994, the end of the war.”*⁵⁴

The Rwandan authorities also objected to the fact that the tribunal was forced to consider only a number of cases due to limited financial and human resources, so not all perpetrators could be brought directly to justice by the tribunal, which according to the Rwandan ambassador hindered one of the tribunal's main goals – the national reconciliation process and the formation of a new society.⁵⁵ Also, the Rwandan authorities considered both the sentencing of Rwandans convicted in the future outside the country, as well as the seat of the tribunal itself to be improper.⁵⁶ In parallel with these issues, it can be said that the government of the country has expressed the greatest dissatisfaction in terms of the type of sanction imposed.

According to the ambassador, in the case of international justice, the death penalty was not provided for as a punishment, while the use of this measure was permitted under Rwandan penal code. According to the ambassador, only high-ranking officials suspected of planning, preparing and organizing genocide would be brought to the International Court of Justice. Consequently, these individuals would have escaped the capital punishment, whereas *„who simply carried out their plans would be subjected to the harshness of this sentence. That situation is not conducive to national reconciliation in Rwanda.”*⁵⁷ However, the position of the Rwandan Government was not welcomed from the majority of security council members.⁵⁸

Despite the dissatisfaction of the Rwandan government, International Criminal Court for Rwanda was established and it became in a short period of time the second ad hoc tribunal organized by the United Nations Security Council and – *„This led to renewed interest in establishing a permanent international criminal court”*. (Ford, 2019). The interest and hope for the idea of creating a permanent International Criminal Court was evident even on the day of the establishment of the Rwandan Tribunal.

According to Russian permanent representative to the United Nations Sergei Lavrov, *„I should like to note that the history of the establishment of international tribunals, first in the former Yugoslavia and now in Rwanda, reinforces our conviction that a permanent international criminal court must be established in the near future.”*⁵⁹ However, it is unlikely that the Russian ambassador thought that after 14 years, as Foreign Minister

⁵¹ United Nations, Security Council, Letter dated 28 September 1994 from the permanent representative of Rwanda to the United Nations Addressed to the President of the Security Council, S/1994/1115 (29 September, 1994).

⁵² U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 14.

⁵³ See Report of the International Commission of Investigation on Human Rights Violations in Rwanda Since October 1, 1990, (January 7-21, 1993), Federation Internationale Des Droits De l'Homme – FIDH, Union Inter africaine Des Droits De l'Homme Et Des Peuples – UIDH, Centre Internationale Des Droits De la Personne Et Du Developpement Democratique – CIDPDD/ICHRDD, Africa Watch, at 51.

⁵⁴ U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 15.

⁵⁵ According to the permanent representative of France – *„It is obvious that, given the very large number of perpetrators of serious offences, all of them cannot be tried by the International Tribunal. The Tribunal itself will have to determine which cases it can appropriately deal with. The other suspects will remain subject to the national jurisdiction of Rwanda or of other States.”*, Ibid at 3.

⁵⁶ According to the United Nations Security Council resolution – *„The International Tribunal for Rwanda shall have its seat at Arusha”* (Tanzania), United Nations, Security Council Resolution 977 (1994), S/RES/977 (22 February 1994).

⁵⁷ U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 16.

⁵⁸ According to the permanent representative of New Zealand – *„New Zealand could never support an international tribunal that could impose the death penalty. For over three decades the United Nations has been trying progressively to eliminate the death penalty. It would be entirely unacceptable — and a dreadful step backwards — to introduce it here.”*, Ibid, at 5.

⁵⁹ U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994).

himself, he would have to send a letter to the United Nations, that his country was not going to ratify the existing treaty on the International Criminal Court, Which in turn, is related to the investigation launched by the International Criminal Court as a result of the aggression carried out by the Russian Federation against Georgia and Ukraine.⁶⁰

Conclusion

The most famous phrase about the United Nations, which best represents the essence of the organization, belongs to United Nations Secretary-General Dag Hammarskjöld, who just like the Presidents of Rwanda and Burundi was killed in a plane accident, while on a peace mission in the Rwanda neighboring Congo in September 1961. According to the Secretary-General, „*The United Nations was not created to take mankind to heaven, but to save humanity from hell.*”

According to the widespread opinion, the United Nations in 1994, failed to ensure the salvation of ordinary Rwandans from „hell”, which is naturally true, and the relevant facts speak for themselves. The failure of the organization in the wake of the 1994 Rwandan tragedy has been acknowledged by Boutros Boutros-Ghali himself. However, as the Secretary-General mentioned „*the United Nations has failed to make adequate decisions due to a lack of collective political will.*”

In addition, if we extend the idea voiced by René Degni Segui, Special Representative of the United Nations Economic and Social Commission for Human Rights in Rwanda, that the international community includes not only the various bodies of the United Nations, but also the member states and various non-governmental organizations, and if we analyze in depth the events in the Security Council, surrounding the Rwandan case since April 6, 1994, we will come to the conclusion that the Rwandan tragedy was the result of the improper, inconsistent, and delayed actions or inactions of not only one single organization, or its staff, but the entire „international community” and in large part, the member states of the Security Council. Although the United Nations is the largest, most powerful, universal international organization, it is ultimately a „simple” political organization in which its member states act in their own interests, hiding behind the „Charter”.

However, despite delayed intervention and long-lasting discussions the United Nations led to the creation of a international tribunal of great historical significance – the tribunal on which, for the first time in human history, a person has been criminally prosecuted for a crime of genocide.

The establishment of the International Criminal Tribunal for Rwanda by the United Nations Security Council is an expression of the collective will to which all legal persons of international law should be directed in the future.

Despite all of the above-mentioned, and in many cases deserved criticism, the establishment of tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda is the best example of international cooperation.

⁶⁰ „Moscow Defends Itself from The Hague”, „Novaia Gazeta”, (viewed 28 May 2020), <https://novayagazeta.ru/articles/2016/11/16/70557-pochemu-rossiya-otkazalas-ratifitsirovat-rimskiy-statut-mezhdunarodnogo-ugolovnogo-suda>

References

- Bassiouni, C. (1991). *The Time Has Come for an International Criminal Court*. Indiana International & Comparative Law Review 1 Ind. Int'l. & Comp. L. Rev. (In English).
- Agreement by The Government of The United Kingdom and Northern Ireland, The Government of The United States of America, The Provisional Government of The French Republic and The Government of The Soviet Socialist Republics for the Prosecution and Punishment of The Major War Criminals of The European Axis. Signed at London, on 8 August 1945 (In English).
- Charter of The International Tribunal For The Far East, Tokyo, 1946. (In English).
- Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmschurst, E., 2014. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Third Edition, United Kingdom: Cambridge University Press, Tj International Ltd. Padstow Cornwall, at 127. (In English).
- Turava, M. (2015). *Fundamentals of International Criminal Law*. Tbilisi: "Meridiani", at 43. (In Georgian).
- Ford, S. (2019). *The Impact of the Ad Hoc Tribunals on the International Criminal Court: The Legacy of the Ad Hoc Tribunals in International Criminal Law: Assessing the ICTY's and ICTR's Most Significant Legal Accomplishments*. Milena Sterio&Michael Scharf eds., Cambridge University Press, at 4. (In English).
- General Assembly resolution 260(III), Adoption of the Convention on the Prevention and Punishment of the crime of genocide, and text of the Convention, A/RES/260(III)[A], Art. I-II. (In English).
- Des Forges, A., 1999. 'Leave None to Tell the Story', Unites States of America: Human Rights Watch, at 15. (In English).
- United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Report on the Situation of Human Rights in Rwanda Submitted by Mr. R. Degni-Segui, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights Under Paragraph 20 of Commission Resolution E/CN.4/S-3/1 of 25 May 1994, E/CN.4/1995/12 (12 August 1994), para. 27. (In English).
- The United Nations and Rwanda, 1993-1996 (1996). New York: The United Nations Blue Book Series, Volume X, United Nations Reproduction Section, para. 29-57. (In English).
- United, Nations, Security Council Resolution 955 (1994), Statute of the International Tribunal for Rwanda, S/RES/955 (8 November 1994). (In English).
- Gourevitch, P. (1999). '*We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed With Our Families*'. New York: Farrar, Straus and Giroux, at 170. (In English).
- Khutsishvili, K. (2010). *Conquering and Complementary Competencies of the United Nations Security Council and International Criminal Court*. Tbilisi, University Publishing, at 68. (In Georgian).
- The United Nations and Rwanda: 1993-1996. The United Nations Blue Book Series, Volume X, United Nations Reproduction Section, New York, NY 1996. Para 102. (In English).
- Ibid, para 103. (In English).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3361st. mtg., U.N. Doc S/PV.3361 (Apr. 7, 1994). (In English).
- United Nations, Security Council resolution, 872 (1993) S/RES/872, (5 October 1993). (In English).
- United Nations, Security Council, Statement by the President of the Security Council, S/PRST/1994/16 (7 April 1994). (In English).
- Ibid. (In English).
- United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para. 1. (In English).
- Ibid, para. 2. (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 13 April 1994 From The Permanent Representative of Belgium to The United Nations Addressed to The President of the Security Council, S/1994/430 (13 April 1994). (In English).

- United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para. 4. (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 15 April 1994 From The Permanent Representative of Belgium to The United Nations Addressed to The President of The Security Council S/1994/446 (15 April 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para. 5. (In English).
- Ibid, para.19. (In English).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3368th. mtg., U.N. Doc S/PV.3368 (Apr. 21, 1994). (In English).
- United Nations, Security Council resolution 912 (1994) On Adjustment of the Mandate of the UN Assistance Mission for Rwanda Due to the Current Situation in Rwanda and Settlement of the Rwandan Conflict, S/RES/912 (21 April 1994). (In English).
- Dallaire, R., 2003. Shake Hands With the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda, Canada: Random House Canada, at 298. (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 29 April from The Secretary-General Addressed to the President of The Security Council, S/1994/518 (29 April 1994), at 1. (In English).
- Ibid, at 2. (In English).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3371st. mtg., U.N. Doc S/PV.3371 (Apr. 30, 1994). (In English).
- Lemkin, R., 1944. Axis Rule in Occupied Europe, laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress, Washington: Rumford Press, at 79. (In English).
- United Nations, Security Council, Report of The Secretary-General on the Situation in Rwanda, S/1994/565 (13 May 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Draft Resolution, S/1994/571 (16 May 1994). (In English).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3377th. mtg., U.N. Doc S/PV.3377 (May 16, 1994), at 10-11. (In English).
- Charter of The United Nations and Statute of The International Court of Justice, San-Francisco, 1945, Chapter VII. (In English).
- Security Council Resolution 918 (1994), S/RES/918 (17 May 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Report of the Secretary-General on The situation in Rwanda, S/1994/640 (31 May 1994), para. 43. (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 23 May 1994 from the Permanent Representative of Israel to The United Nations Addressed to The Secretary-General, S/1994/608 (24 May 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Report of the Secretary-General on The situation in Rwanda, S/1994/640 (31 May 1994), para. 36. (In English).
- United Nations, Security Council resolution 925 (1994), S/RES/925 (8 June 1994). (In English).
- United Nations, Security Council resolution 935 (1994), S/RES/935 (1 July 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 29 July 1994 from Secretary-General Addressed to the President of The Security Council, S/1994/906 (29 July 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Report of the Secretary-General on the Situations in Rwanda, S/1994/924 (3 August 1994), para. 30. (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 1 October 1994 from the Secretary-General Addressed to the President to the Security Council, S/1994/1125 (4 October 1994). at 1-2. (In English).
- Ibid, para. 150. (In English).
- Ibid, para. 136. (In English).

Ibid, para. 138. (In English).

Ibid, at 2. (In English).

United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Report on the Situation of Human Rights in Rwanda Submitted by Mr. R. Degni-Segui, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights Under Paragraph 20 of Commission Resolution E/CN.4/S-3/1 of 25 May 1994, E/CN.4/1995/7 (28 June 1994). Para 75. (In English).

United Nations, Security Council Resolution 955 (1994), S/RES/955 (8 November 1994), at 2. (In English).

Ibid, at 1. (In English).

United Nations, Security Council, Letter dated 28 September 1994 from the permanent representative of Rwanda to the United Nations Addressed to the President of the Security Council, S/1994/1115 (29 September, 1994). (In English).

U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 14. (In English).

Report of the International Commission of Investigation on Human Rights Violations in Rwanda Since October 1, 1990, (January 7-21, 1993), Federation Internationale Des Droits De l'Homme – FIDH, Union Inter africaine Des Droits De l'Homme Et Des Peuples – UIDH, Centre Internationale Des Droits De la Personne Et Du Developpement Democratique – CIDPDD/ICHRDD, Africa Watch, at 51. (In English).

U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 15. (In English).

Ibid, at 3. (In English).

United Nations, Security Council Resolution 977 (1994), S/RES/977 (22 February 1994). (In English).

U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 16. (In English).

Ibid, at 5. (In English).

Ford, S. (2019). *The Impact of the Ad Hoc Tribunals on the International Criminal Court: The Legacy of the Ad Hoc Tribunals in International Criminal Law: Assessing the ICTY's and ICTR's Most Significant Legal Accomplishments*, Milena Sterio & Michael Scharf eds., Cambridge University Press, at 2. (In English).

U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994). (In English).

“Moscow Defends Itself from The Hague”, “Novaia Gazeta”, (viewed 28 May 2020). (In Russian) available from: <https://novayagazeta.ru/articles/2016/11/16/70557-pochemu-rossiya-otkazalas-ratifikatsirovat-rimskiy-statut-mezhdunarodnogo-ugolovnogo-suda>

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის როლი რუანდის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის შექმნაში

ბაქარ მაცაბერიძე

ასისტენტი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

დოქტორანტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია

1994 წლის 6 აპრილს რუანდაში დაწყებული, ათწლეულების განმავლობაში არსებული სამოქალაქო დაპირისპირების ახალი ტალღის შედეგად განხორციელებული გენოციდის, ადამიანის უფლებების მასობრივი და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით გათვალისწინებული მძიმე დარღვევების პასუხად, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ, 1994 წლის 8 ნოემბერს რუანდის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალი იქნა დაფუძნებული, რაც მუდმივმოქმედი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსა და თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართლის ისტორიული განვითარების გზაზე, უდიდეს მნიშვნელობის მქონე და გარდამტეხ მოვლენას წარმოადგენდა.

ტრიბუნალის დაარსების მიუხედავად, ათწლეულების განმავლობაში არ წყდება საერთაშორისო საზოგადოებისა და მეტწილად, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კრიტიკა რუანდაში მიმდინარე მოვლენების პასუხად გატარებული ღონისძიებების გამო. აღნიშნული ნაშრომი, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ რუანდის ტრიბუნალის დაფუძნებასთან დაკავშირებული საკითხების ანალიზს ისახავს მიზნად.

წინამდებარე სტატიაში, 1994 წლის 6 აპრილიდან 1994 წლის 8 ნოემბრამდე გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სხვადასხვა ორგანოების მიერ, რუანდის დროებითი ტრიბუნალის დაარსებასთან დაკავშირებული საქმიანობის ანალიზის შედეგად, ერთის მხრივ, ტრიბუნალის დაფუძნებასთან დაკავშირებული ღონისძიებები, ხოლო მეორეს მხრივ რუანდაში მიმდინარე მოვლენებთან მიმართებით გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ განხორციელებული ქმედებები იქნა ასახული.

საკვანძო სიტყვები: გენოციდი, უშიშროების საბჭო, კონფლიქტი

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის როლი რუანდის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის შექმნაში

ბაჰარ მასბაბერიძე

ასისტენტი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

დოქტორანტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შესავალი

საერთაშორისო სისხლის სამართალს განვითარებას ხანგრძლივი ისტორია აქვს და მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო სასამართლოს იდეა მეოცე საუკუნის მიწურულისათვის არ იყო ახალი¹, 1990-იანი წლების დასაწყისამდე ე.წ. „ნიურნბერგისა“² და „ტოკიოს“³ მსგავსი საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალების ჩამოყალიბება ნაკლებად სავარაუდო იყო, თუმცა ყოფილ იუგოსლავიასა და რუანდაში მიმდინარე შეიარაღებული კონფლიქტის პასუხად, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ შესაბამისი დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალები იქნა დაფუძნებული.⁴

ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის თაობაზე შექმნილი ad hoc⁵ ტრიბუნალები, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ და ამასთან, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ პირველად დაფუძნებულ საერთაშორისო ტრიბუნალებს წარმოადგენს, რომლებმაც – „საერთაშორისო სისხლის სამართლებრივი მართლმსაჯულების შესაძლებლობისა და სიცოცხლისუნარიანობის დემონსტრირება მოახდინეს.“⁶ შესაძლოა, აღნიშნული ტრიბუნალები საერთაშორისო სისხლის და საერთაშორისო საჯარო სამართლის დარგის მკვლევართათვის, გარკვეულწილად, თანაბარმნიშვნელოვან ფენომენად გვევლინებოდეს, თუმცა, მოცემულ შემთხვევაში, წინამდებარე სტატია, მხოლოდ რუანდის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის დაფუძნებასთან დაკავშირებით, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის როლის წარმოჩენას ისახავს მიზნად.

1994 წლის 6 აპრილს რუანდაში დაწყებული, ათწლეულების განმავლობაში არსებული სამოქალაქო დაპირისპირების ახალი ტალღისა და განხორციელებული გენოციდის⁷ შედეგად,

¹ Bassiouni, C., 1991 The Time Has Come for an International Criminal Court. Indiana International & Comparative Law Review 1 Ind. Int'l. & Comp. L. Rev.

² იხ: Agreement by The Government of The United Kingdom and Northern Ireland, The Government of The United States of America, The Provisional Government of The French Republic and The Government of The Soviet Socialist Republics for the Prosecution and Punishment of The Major War Criminals of The European Axis. Signed at London, on 8 August 1945.

³ Charter of The International Tribunal For The Far East, Tokyo, 1946.

⁴ Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmschurst, E., 2014. An Introduction to International Criminal Law and Procedure, Third Edition, United Kingdom: Cambridge University Press, Tj International Ltd. Padstow Cornwall, at 127.

⁵ „ad hoc ტრიბუნალი წარმოადგენს მართლმსაჯულების განმახორციელებელ დროებით საერთაშორისო ორგანოს, რომელიც იქმნება ამა თუ იმ სახელმწიფოში ომის ან ადამიანის უფლებათა უხეში დამრღვევი სხვა კონკრეტული ნეგატიური ისტორიული მოვლენების შემდეგ, რათა ამ მოვლენების დროს ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულები, დროებითი ტრიბუნალის წესდების საფუძველზე, უკუძალით იქნეს გასამართლებული“ – ტურავა, მ., 2015, საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძველები, თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“, გვ.43.

⁶ Ford, S., 2018. The Impact of the Ad Hoc Tribunals on the International Criminal Court: The Legacy of the Ad Hoc Tribunals in International Criminal Law: Assessing the ICTY's and ICTR's Most Significant Legal Accomplishments, Milena Sterio&Michael Scharf eds., Cambridge University Press, at 3-4.

⁷ 1948 წლის 9 დეკემბერს, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის მიერ, „გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და მისი დასჯის შესახებ“ კონვენცია იქნა მიღებული, რომლის თანახმად, გენოციდი მშვიდობიანობისა თუ ომის დროს, ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ჯგუფის მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურების მიზნით, ჩადენილ საერთაშორისო სამართლებრივ დანაშაულს წარმოადგენს. იხ: General Assembly resolution 260(III), Adoption

სხვადასხვა მონაცემებით, ასი ათასობით ადამიანი იქნა მოკლული.⁸ საერთაშორისო საზოგადოება⁹ და გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია უძღური აღმოჩნდა გენოციდის ნაადრევი პრევენცია მოხდინა, რომლის ნიშნები 1994 წლის 6 აპრილამდე დიდი ხნით ადრე არსებობდა.¹⁰ რუანდაში მიმდინარე მოვლენების პასუხად, 1994 წლის 8 ნოემბერს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ, დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალი იქნა დაფუძნებული.¹¹ აღნიშნულის მიუხედავად, არ წყდება საერთაშორისო საზოგადოებისა და, მეტწილად, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კრიტიკა რუანდაში მიმდინარე მოვლენების პასუხად განხორციელებული მოქმედებისა თუ უმოქმედობის გამო, რამეთუ, ფართოდ გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, 1994 წელს რუანდაში მიმდინარე ძალადობა, – „მეორე მსოფლიო ომის (ჰოლოკოსტის) შემდგომ ყველაზე არაოროაზროვანი გენოციდის შემთხვევას წარმოადგენდა“¹², ხოლო აღნიშნულის მიუხედავად – „უშიშროების საბჭოს რეაქცია რუანდაში მასობრივ მკვლევლობებზე პოლიტიკურად უადრესად ბუნდოვანი იყო: უშიშროების საბჭომ ბოლომდე მაქსიმალურად შეიკავა თავი პრობლემაში პირდაპირი ჩარევისა და მასობრივი ხოცვის გენოციდად გამოცხადებისაგან“.¹³

წინამდებარე სტატიის მიზანს, ქართულ სამეცნიერო სივრცეში არაჯეროვნად წარმოჩენილი და შესწავლილი რუანდის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის დაფუძნებასთან დაკავშირებით, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ განხორციელებული ღონისძიებების კვლევა და რუანდაში განვითარებული მოვლენებისადმი, ორგანიზაციის მხრიდან გამოვლენილი პოზიციის წარმოჩენა წარმოადგენს.

1994 წლის 6 აპრილს, დღემდე დაუდგენელი პირების მიერ განხორციელებული სარაკეტო თავდასხმის შედეგად განადგურებული თვითმფრინავის ყველა მგზავრი, მათ შორის ორი ქვეყნის, რუანდისა და ბურუნდის პრეზიდენტი – იუვენალ ჰაბიარიმანა და სიპრიენ ნტარიამირა დაიღუპა. პრეზიდენტების გარდაცვალებასა და ქვეყანაში დაწყებულ ძალადობრივ ქმედებებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია 1994 წლის 7 აპრილს უშიშროების საბჭოში გამართულ სხდომაზე გამოეხმაურა.¹⁴

უშიშროების საბჭოს სახელით, საბჭოს პრეზიდენტმა, მომხდარი „ტრაგიკული ინციდენტის“ გამო ღრმა შეშფოთება გამოთქვა. უშიშროების საბჭო, გმობდა რა, პრეზიდენტების დაღუპვიდან დაწყებულ ძალადობრივ აქტებს, რუანდის შეიარაღებულ ძალებს, გასამხედროებულ ჯგუფებსა და კონფლიქტში მონაწილე მხარეებს თავდასხმების დასრულებისა და რუანდაში მყოფი გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სამშვიდობო მისიასთან – უნამირთან¹⁵ თანამშრომლობისაკენ მოუწოდებდა.¹⁶

of the Convention on the Prevention and Punishment of the crime of genocide, and text of the Convention, A/RES/260(III)[A], Art. I-II.

⁸ Des Forges, A., 1999. "Leave None to Tell the Story", Unites States of America: Human Rights Watch, at 15.

⁹ როგორც, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს ადამიანის უფლებათა კომისიის სპეციალური წარმომადგენელი რენე დენი-სეგიუ, რუანდაში მიმდინარე მოვლენების აღწერისას შენიშნავს – ტერმინი საერთაშორისო საზოგადოება, არა მხოლოდ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სხვადასხვა ორგანოებს, არამედ წევრ სახელმწიფოებს და არასამთავრობო ორგანიზაციებსაც მოიცავს. United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Report on the Situation of Human Rights in Rwanda Submitted by Mr. R. Degni-Segui, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights Under Paragraph 20 of Commission Resolution E/CN.4/S-3/1 of 25 May 1994, E/CN.4/1995/12 (12 August 1994), para. 27.

¹⁰ 1990 წლის 1 ოქტომბერს რუანდის პატრიოტულმა ფრონტმა, (სამხედრო-პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელიც ძირითადად 1950-60-იან წლებში რუანდიდან უგანდაში განდევნილი ტუტსი ლტოლვილების მთაბრუნებლობით იყო დაკომპლექტებული) უგანდის ტერიტორიიდან 7000 მებრძოლით, რუანდის ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ მასირებული სამხედრო იერიში წამოიწყო. საერთაშორისო სამხედრო მხარდაჭერის შედეგად, რუანდის სამთავრობო არმიამ რუანდის პატრიოტული ფრონტის უგანდის საზღვართან განდევნა ერთ თვეში მოახერხა. უკან დახვევის მიუხედავად, 1991 წელს რეორგანიზებულმა პატრიოტულმა ფრონტმა, პარტიზანულ ბრძოლებს მიმართა. 1990 წელს რუანდის პატრიოტული ფრონტის მიერ განხორციელებული იერიშის პასუხად, 1990 წლიდან მოყოლებული რუანდაში ტუტსების წინააღმდეგ მიმართული ადამიანის უფლებების მასობრივი დარღვევებისა და გენოციდის ფაქტები არ წყდებოდა იხ: The United Nations and Rwanda, 1993-1996 (1996). New York: The United Nations Blue Book Series, Volume X, United Nations Reproduction Section, para. 29-57.

¹¹ Security Council Resolution 955 (1994), Statute of the International Tribunal for Rwanda, S/RES/955 (8 November 1994).

¹² Gourevitch, P., 1999. 'We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed With Our Families'. New York: Farrar, Straus and Giroux, at 170.

¹³ ხუციშვილი, ქ., 2010. გაეროს უშიშროების საბჭოსა და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს კონკურენტული და კომპლემენტარული კომპეტენციები, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გვ. 68.

¹⁴ U.N. SCOR, 49th Sess., 3361st. mtg., U.N. Doc S/PV.3361 (Apr. 7, 1994).

¹⁵ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის დახმარების მისია რუანდაში – The United Nations Assistance Mission for Rwanda – UNAMIR – შეიქმნა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ 1993 წელს, შეიარაღებულ დაპირისპირებაში მყოფ მხარეებს (რუანდის ცენტრალური ხელისუფლება და რუანდის პატრიოტული ფრონტი) შორის, 1993 წლის 4 აგვისტოს, მიღწეული სამშვიდობო ხელშეკრულების იმპლემენტაციის მიზნით. Security Council resolution, 872 (1993) S/RES/872, (5 October 1993).

¹⁶ ინციდენტთან დაკავშირებით, უშიშროების საბჭომ, გენერალურ მდივანს მის ხელთ არსებული ყველა საშუალებების

როგორც პრეზიდენტის მიერ გავრცელებული განცხადებიდან ირკვევა, უშიშროების საბჭოს, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სამდივნოსაგან უკვე ჰქონდა ვერბალურად მიწოდებული ინფორმაცია რუანდაში დაწყებული მასობრივი არეულობებისა და მკვლელობების შესახებ.¹⁷

რუანდაში შექმნილი ვითარების ამსახველი, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივნის ბუტროს ბუტროს-ლალის* მოხსენება, უშიშროების საბჭოს 1994 წლის 20 აპრილს წარედგინა, რომლის თანახმად, 1994 წლის 6 აპრილს მომხდარი ინციდენტის მიზეზების დადგენა სრულფასოვანი გამოძიების გარეშე შეუძლებელი იყო. აღსანიშნავია, რომ ამავე მოხსენებაში გენერალური მდივანი, დანაშაულებრივი ქმედებების ეთნიკურ ნიადაგზეც მიაჩნებდა, – „როგორც ჩანს ძალადობას აქვს როგორც პოლიტიკური ასევე ეთნიკური განზომილება“ – ნათქვამია მოხსენებაში.¹⁸ ამასთან, ლალის მოსაზრებით, რუანდის სამთავრობო ძალების მიერ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სამშვიდობო მისიის შემადგენლობაში მყოფი 10 ბელგიელი ჯარისკაცის მკვლელობის,¹⁹ 19 აპრილს მისიის დაცვის ქვეშ მყოფ მშვიდობიან მოსახლეობაზე და უშუალოდ სამშვიდობოების შტაბბინაზე განხორციელებული შეიარაღებული თავდასხმის ფონზე, უნამირის მიერ საკუთარი მანდატის განხორციელება შეუძლებელი გახდა. აღნიშნულ ვითარებას, ბელგიის მთავრობის მიერ საკუთარი სამხედრო კონტიგენტის დაუყოვნებლივი გაყვანაც დაერთო,²⁰ რამაც – „გართულებად ვითარებაში ახალი კრიტიკული ელემენტი შემოიტანა.“²¹

შექმნილი გარემოებებიდან გამომდინარე, გენერალური მდივანი საბჭოს სამ წინადადებას, სამ ალტერნატივას სთავაზობდა, რომელთა შორის: პირველი უნამირის კონტიგენტის რამდენიმე ათასი სამხედროთი გაზრდას, მისიისათვის მანდატის შეცვლას და გაეროს წესდების მეშვედ პუნქტით გათვალისწინებული უფლებამოსილების მინიჭებას გულისხმობდა. მეორე ალტერნატივის თანახმად, მისიის მხოლოდ მცირე ნაწილი რჩებოდა კიგალიში, ხოლო მესამე წინადადება, რუანდიდან სამშვიდობოების სრულ გაყვანას ისახავდა მიზნად.²² უშიშროების საბჭოს წევრებმა

გამოყენებით, ინფორმაციის შეგროვებისა და უმოკლეს ვადაში, საბჭოსათვის წარედგინა თხოვნით მიმართა. იხ: United Nations, Security Council, Statement by the President of the Security Council, S/PRST/1994/16 (7 April 1994).

* ათწლეულების განმავლობაში ქართულს სამცხე-საბურთალოს ოლქის რეპრეზენტაციასა თუ მედია სივრცეში, ბუტროს ბუტროს-ლალის სახელის არასწორი ინტერპრეტაცია დამკვიდრდა, რაც თავის მხრივ, 1990-იან წლების დასაწყისიდან მოყოლებული, რუსულ თუ ინგლისურენოვანი ლიტერატურისა თუ მასმედით გავრცელებული ინფორმაციის არასწორი თარგმანის პირდაპირი შედეგია. გამომდინარე იქიდან, რომ ინგლისურ და რუსულ ენებში არ ვხვდებით ასო-ბგერა – „ლ“-ს (რაც ჩანაცვლებულ იქნა ასო-ბგერა – „გ“-თი), ხოლო წარმოშობით ევროპული დიპლომატიის სახელი, მის მშობლიურ – არაბულ ენაზე გამოითქმის როგორც – „ლ“ – ღალი, მართებულია, სწორი ფორმა დამკვიდრდეს.

¹⁷ არსებული ინფორმაციით, მრავალი ადამიანი მათ შორის, რუანდის მთავრობის წევრები, (ქვეყნის პრემიერ-მინისტრი) მშვიდობიანი მოსახლეობა, და როგორც მინიმუმ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სამშვიდობო მისიაში მყოფი ათი ბელგიელი სამხედრო იყო მოკლული. იხ: United Nations, Security Council, Statement by the President of the Security Council, S/PRST/1994/16 (7 April 1994).

¹⁸ United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para. 2.

¹⁹ ბელგიელი სამხედროების მოკვლის პასუხად, ქვეყნის მთავრობამ 1994 წლის 13 აპრილს, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს, რუანდაში მყოფი სამშვიდობო მისიის დაუყოვნებლივ შეწყვეტის წინადადებით მიმართა. ბელგიის მთავრობის პოზიციის თანახმად, ისინი აცნობიერებდნენ, რომ რუანდაში მოქმედი ექსტრემისტები, ანტიბელგიურ კამპანიას ეწეოდნენ და მოსახლეობას მათი მკვლელობებისაკენ მოუწოდებდნენ, რის შედეგადაც მათ უკვე დაკარგეს 10 სამხედრო. შესაბამისად, უნამირის მანდატით ბელგიური სამხედრო კონტიგენტის ყოფნა მთლიანად მისიისათვის გაუმართლებელი რისკის მატარებელი შეიძლება ყოფილიყო. ბელგიის მთავრობის შეფასებით, რუანდაში უნამირის არსებობა იყო უმედეგო და მისი მოქმედება, სამშვიდობო პროცესისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნამდე, დაუყოვნებლივ, უნდა მომხდარიყო. იხ: United Nations, Security Council, Letter Dated 13 April 1994 From The Permanent Representative of Belgium to The United Nations Addressed to The President of the Security Council, S/1994/430 (13 April 1994).

²⁰ 15 აპრილს ბელგიის მთავრობამ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მხრიდან შემდგომში მისაღები ნებისმიერი შინაარსის გადაწყვეტილების მიუხედავად, რუანდიდან ბელგიური სამხედრო კონტიგენტის სრულ და დაუყოვნებლივი გაყვანა მოითხოვა. იხ: United Nations, Security Council, Letter Dated 15 April 1994 From The Permanent Representative of Belgium to The United Nations Addressed to The President of The Security Council S/1994/446 (15 April 1994).

²¹ United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para. 4-6.

²² აღსანიშნავია, რომ ამ უკანასკნელს, თავად გენერალური მდივანი ეწინააღმდეგებოდა, რადგან მისი მოსაზრებით, იკვთებოდა გარემოება იმისა, რომ უახლოეს მომავალში ვითარება არ დასტაბილურდებოდა, მეტიც, სრულიად შესაძლებელი იყო, რომ ანალოგიური სურათი, რუანდის იმ მეზობელ სახელმწიფოებშიც განვითარებულიყო, სადაც ის ეთნიკური ჯგუფები იყვნენ წარმოდგენილნი, რომლებიც რუანდაში უერთიერთდაპირისპირებულ ჯგუფებს შეადგენდნენ. United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para.12-19.

გენერალური მდივნის მიერ შემოთავაზებულ ე.წ. მეორე ალტერნატივას ერთხმად დაუჭირეს მხარი,²³ რაც თავის მხრივ, რუანდაში დარჩენილი 1,705 კაცისაგან შემდგარი სამშვიდობო კონტიგენტის 200-300 წარმომადგენლამდე შემცირებას გულისხმობდა.²⁴ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სამშვიდობო მისიის მეთაურის გენერალ რომეო დალერის მიხედვით, მხოლოდ უშიშროების საბჭოს პრეზიდენტი კოლინ კიტინგი იყო მომხრე სამშვიდობო მისიის პირადი შემადგენლობის გაზრდისა.²⁵

21 აპრილის რეზოლუციის ერთხმად მიღების მიუხედავად, 29 აპრილს ბუტროს-ლალიმ უშიშროების საბჭოსაგან მისი გადახედვა ითხოვა, რამეთუ, მისი განცხადებით, 6 აპრილის ინციდენტის შემდგომი განვითარებულმა ძალადობამ კვლავ გააღვიძა ეთნიკური შუღლი, რომლის შედეგად, უდანაშაულო ადამიანების წინააღმდეგ მიმართულ მასობრივ ანგარიშსწორებას ჰქონდა ადგილი.²⁶ გენერალური მდივნის მოსზრებით, „არსებული კატასტროფის“ შეჩერება და აღკვეთა, მხოლოდ წესრიგის აღდგენით იყო შესაძლებელი, რაც სამშვიდობოებისათვის მინიჭებულ მანდატს სცდებოდა. უშიშროების საბჭოსადმი მიწერილ წერილში დალი ასევე აღნიშნავს, რომ მომავალში, იმ მასშტაბებით იქნებოდა საჭირო დამატებითი, როგორც მატერიალური ასევე ადამიანური, რესურსების გამოყენება, რაზეც წევრ სახელმწიფოებს წარსულში არ ჰქონდათ საუბრის სურვილი – თუმცა, შექმნილი მდგომარეობა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას სხვა ალტერნატივას არ უტოვებდა.²⁷ გენერალური მდივნის პოზიციის მიუხედავად, უშიშროების საბჭოს მორიგ სხდომაზე, რუანდაში მყოფი მისიის კონტიგენტის გაზრდის საკითხი არ იქნა განხილული.

30 აპრილს უშიშროების საბჭოს პრეზიდენტმა კიტინგმა, დაგმო რა, რუანდაში მიმდინარე ძალადობა, კონფლიქტში მონაწილე მხარეებს დამნაშავე პირთა სამართლებრივი დევნისაკენ მოუწოდა. ამასთან, საბჭომ კონფლიქტის მხარეებს შეახსენა, რომ მსგავსი ტიპის ქმედებების ხელშეწყობა და მათში მონაწილეობა, ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის გამომწვევი მიზეზი შეიძლება გამხდარიყო. ხსენებულ კონტექსტში, უშიშროების საბჭომ ასევე განაცხადა, რომ გარკვეული ეთნიკური ჯგუფების წევრთა მკვლელობა, ჩადენილი მათი მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურების მიზნით, საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებულ დასჯად ქმედებას წარმოადგენდა.²⁸ აღნიშნულით საბჭომ, მართალია უშუალოდ ტერმინი – „გენოციდის“²⁹ გამოყენებისაგან თავი შეიკავა, თუმცა, ფაქტობრივად, დაადასტურა, რომ რუანდაში გენოციდის შესაძლო აქტს ჰქონდა ადგილი.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი უშიშროების საბჭოს წინაშე მორიგი მოხსენებით 1994 წლის 13 მაისს წარსდგა, რომელშიც იგი, რუანდაში მყოფი უნამირის პირადი შემადგენლობის გაზრდას ითხოვდა.³⁰ საკითხთან დაკავშირებით, უშიშროების საბჭოს, 16 მაისს, რეზოლუციის პროექტი წარედგინა,³¹ რომელიც მომდევნო დღეს, საბჭოს მიერ იქნა მხარდაჭერილი.³²

²³ U.N. SCOR, 49th Sess., 3368th. mtg., U.N. Doc S/PV.3368 (Apr. 21, 1994).

²⁴ Security Council resolution 912 (1994) On Adjustment of the Mandate of the UN Assistance Mission for Rwanda Due to the Current Situation in Rwanda and Settlement of the Rwandan Conflict, S/RES/912 (21 April 1994).

²⁵ Dallaire, R., 2003. Shake Hands With the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda, Canada: Random House Canada, at 298.

²⁶ დალის ანგარიშის თანახმად ძალადობის ტალღამ, არა მხოლოდ დედაქალაქი კიგალი, არამედ ქვეყნის სამხრეთ რეგიონებიც მოიცვა და შედეგად, ბოლო სამი კვირის განმავლობაში დაღუპულთა საერთო რაოდენობა 200 000 აღემატებოდა. იხ: United Nations, Security Council, Letter Dated 29 April from The Secretary-General Addressed to the President of The Security Council, S/1994/518 (29 April 1994)

²⁷ Ibid, at 2.

²⁸ U.N. SCOR, 49th Sess., 3371st. mtg., U.N. Doc S/PV.3371 (Apr. 30, 1994).

²⁹ ტერმინი გენოციდი პირველად 1944 წელს, იურისტ რაფაელ ლემკინის მიერ, ევროპის კონტინენტზე ჰიტლერული გერმანიის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე მყოფი ერების განადგურების მიზნით განხორციელებული საოკუპაციო პოლიტიკის აღსანიშნად იქნა გამოყენებული. ლემკინის თანახმად – „გენოციდით ჩვენ ვგულისხმობთ ეროვნული ან ეთნიკური ჯგუფის განადგურებას. ახალი სიტყვა ავტორის მიერაა მოგონილი რათა აღინიშნოს ძველი პრაქტიკა მის თანამედროვე განვითარებაში. შედეგადაც ძველბერძნული სიტყვისაგან *genos* (რასა, ტომი) და ლათინური სიტყვისაგან *cide* (მკვლელობა). შესაბამისად ის თავისი ფორმირების კუთხით ისეთ სიტყვებს შეესაბამება როგორცაა ჰომოციდი, ინფანტიციდი, ტირანიციდი და სხვა. ზოგადად რომ ვთქვათ, გენოციდი არ გულისხმობს ერის დაუყოვნებლივ განადგურებას, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ის ერის ყველა წევრის მასობრივი მკვლელობით მიიღწევა.“ იხ: Lemkin, R., 1944. Axis Rule in Occupied Europe, laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress, Washington: Rumford Press, at 79.

³⁰ United Nations, Security Council, Report of The Secretary-General on the Situation in Rwanda, S/1994/565 (13 May 1994).

³¹ იხ: United Nations, Security Council, Draft Resolution, S/1994/571 (16 May 1994).

³² რეზოლუციის პროექტი 14 სახელმწიფოს მიერ იქნა მხარდაჭერილი. რუანდის (რუანდა ამ პერიოდში უშიშროების საბჭოს დროებითი წევრის სტატუსით სარგებლობდა) წარმომადგენელმა რეზოლუციას მხარი არ დაუჭირა. U.N. SCOR, 49th Sess., 3377th. mtg., U.N. Doc S/PV.3377 (May 16, 1994), at 10-11.

ამავე რეზოლუციის შესაბამისად, უშიშროების საბჭომ, ხაზი გაუსვა რა გარემოებას, რომ რუანდაში არსებული სიტუაცია მთლიანად რეგიონის მშვიდობასა და უსაფრთხოებას უქმნიდა საფრთხეს, ორგანიზაციის წესდების მეშვიდე თავით გათვალისწინებული ქმედებები³³ ამოქმედდა და რუანდას სამხედრო ემბარგო დაუწესა. ამასთან, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს, უმოკლეს ვადაში, რუანდაში მიმდინარე კონფლიქტის დროს ჩადენილი საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევების შესახებ, შესაბამისი მოხსენების წარმოდგენა ეთხოვა.³⁴

რეზოლუციის აღსრულების მიზნით, გენერალური მდივნის სპეციალური წარმომადგენლები რუანდაში 1994 წლის 22-27 მაისის ჩათვლით იმყოფებოდნენ, რომელთა მიერ მოპოვებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით შემუშავებული მორიგი მოხსენება, უშიშროების საბჭოს 31 მაისს წარედგინა. აღსანიშნავია, რომ ღალი, რომელიც მოცემულ მოხსენებაში, რუანდაში არსებულ უმძიმეს მდგომარეობას აღწერს, აღნიშნავს, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ, კოლექტიური პოლიტიკური ნების არ არსებობის გამო, აღექვატური გადაწყვეტილებების მიღება ვერ უზრუნველყო და ფაქტობრივად, ადამიანთა მკვლელობებს ჩუმად შეეგუა.³⁵ ამასთან, რუანდაში მიმდინარე მოვლენების შეფასებისას, მოცემულ მოხსენებაში პირველად გვხვდება ტერმინი „გენოციდი“ – „წარმოდგენილი მტკიცებულებების თანახმად, ეჭვს არ იწვევს, რომ ადგილი აქვს გენოციდს, რამეთუ სახეზეა ფართომასშტაბიანი მკვლელობები ოჯახებისა, რომლებიც კონკრეტულ ეთნიკურ ჯგუფს განეკუთვნებიან“³⁶ – ნათქვამია მოხსენებაში.³⁷ გენერალური მდივნის მიერ „გენოციდის“ ხსენების შემდგომ, ჯერი უშიშროების საბჭოზეც მიდგა, რომელმაც რუანდაში მიმდინარე მოვლენების შეფასებისას, 8 ივნისის ნომერ 925 რეზოლუციაში ასევე გამოიყენა აღნიშნული ტერმინი, თუმცა მოცემული რეზოლუცია სამართალდამრღვევი პირების პასუხისგებაში მიცემის კონკრეტულ მექანიზმებს არ შეიცავდა.³⁸

1994 წლის პირველ ივლისს რუანდის ტრიბუნალის შექმნის გზაზე, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ, უმნიშვნელოვანესი, მორიგი, N935 რეზოლუცია იქნა მიღებული, რომელიც სრულად დამნაშავეების გამოვლენისა და მათი პასუხისგებაში მიცემას ეხებოდა. რეზოლუციის თანახმად, უშიშროების საბჭო, კვლავინდებურად გმობდა რა, რუანდაში მიმდინარე სისტემატურ, ფართომასშტაბიან, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით გათვალისწინებულ ნორმების უხეშ დარღვევებსა და გენოციდს, აცხადებდა, რომ ზემოხსენებული დარღვევების ჩამდენი ყველა ფიზიკური პირი ინდივიდუალურად იყო პასუხისმგებელი და ისინი მართლმსაჯულების წინაშე უნდა წარმდგარიყვნენ. ხსენებული ამოცანის განხორციელების მიზნით, საბჭომ, გენერალურ მდივანს, რუანდის ტერიტორიაზე განხორციელებული საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით გათვალისწინებული მძიმე დარღვევებისა და გენოციდის შესაძლო აქტებთან დაკავშირებით შესაბამისი მტკიცებულებებისა და ფაქტების გენერალური მდივნისათვის წარდგენის მიზნით, მიუკერძოებელი ექსპერტთა კომისიის შექმნის თხოვნით მიმართა.³⁹ ბუტროს ბუტროს-ღალის გადაწყვეტილებით, სამი წევრისაგან შემდგარ ექსპერტთა კომისიას⁴⁰ ინფორმაციის

³³ იხილეთ მშვიდობისათვის დამუქრების, მშვიდობის დარღვევისა და აგრესიის აქტების მიმართ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდების მეშვიდე თავით გათვალისწინებული მოქმედებანი, საერთაშორისო ორგანიზაციების სამართალი, 2008. თბილისი: იურიდიული ფირმა „ბონა კაუზა“, გვ. 18-22.

³⁴ Security Council Resolution 918 (1994), S/RES/918 (17 May 1994).

³⁵ United Nations, Security Council, Report of the Secretary-General on The situation in Rwanda, S/1994/640 (31 May 1994), para. 43.

³⁶ Ibid, para. 36.

³⁷ აღსანიშნავია, რომ რამოდენიმე დღით ადრე გენოციდი, ისრაელის მთავრობის მიერ მიღებულ რეზოლუციაში იყო ნახსენები, რომლის თანახმად, ისრაელის მთავრობა – „შეძრული იყო რუანდაში განხორციელებული გენოციდით“. ისრაელის ხელისუფლების პოზიციის თანახმად, ებრაელი ხალხი, რომელთაც ნაცისტური კატასტროფის შედეგად, ყველაზე მძიმე გამოცდა გადაიტანა და საკუთრივ სახელმწიფო ისრაელი ვერ იქნებოდა უმოქმედო დამკვირვებლის როლში და ის რუანდელი ხალხის დახმარების მიზნით, საერთაშორისო საზოგადოებას გადაუღებელი მოქმედებისაკენ მოუწოდებდა United Nations, Security Council, Letter Dated 23 May 1994 from the Permanent Representative of Israel to The United Nations Addressed to The Secretary-General, S/1994/608 (24 May 1994).

³⁸ Security Council resolution 925 (1994), S/RES/925 (8 June 1994).

³⁹ თავის მხრივ, გენერალურ მდივანს, უშიშროების საბჭოსათვის, ექსპერტთა კომისიის მიერ მომზადებული ანგარიშის საფუძველზე, კომისიის შექმნიდან არაუგვიანეს ოთხი თვისა, შემდგომი „შესაფერისი“ ნაბიჯებისათვის საჭირო რეკომენდაციები უნდა წარედგინა Security Council resolution 935 (1994), S/RES/935 (1 July 1994).

⁴⁰ ღალის გადაწყვეტილებით, კომისიის წევრებად, ადამიანის უფლებების აფრიკული კომისიის წევრი, ტოგოს უზენაესი სასამართლოს ყოფილი პრეზიდენტი და ყოფილი საგარეო საქმეთა მინისტრი – ატსუ-კოფი ამეგა, გინეის გენერალური პროკურორი – ჰაბი დიენი და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის საერთაშორისო სამართლის კომისიის წევრი,

შეგროვებისა და გენერალური მდივნისათვის წარდგინების ვადა, არაუგვიანეს 30 ნოემბრით განესაზღვრა.⁴¹

დამოუკიდებელი ექსპერტთა კომისიის შუალედური ანგარიშის შესაბამისად, გამოიკვეთა გარემოება, რომლის თანახმად, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით გათვალისწინებული ნორმებისა და კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებრივ ქმედებებს კონფლიქტში მონაწილე ორივე მხარის მიერ ჰქონდა ადგილი, ხოლო გენოციდის შემთხვევაში, კომისიის მოსაზრებით, გენოციდი, მხოლოდ ჰუტუების წარმომადგენლების მიერ იქნა ჩადენილი, რომლებიც გეგმაზომიერად, სისტემატურად და მეთოდურად, უსწორდებოდნენ ტუტსებს.⁴² აღსანიშნავია, რომ რუანდაში განხორციელებული დანაშაულებრივი ქმედებების ჩამდენ პირებზე მართლმსაჯულების განხორციელებისას, კომისია უპირატესობას არა ეროვნულ, არამედ დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციის განხორციელებას ანიჭებდა,⁴³ რამეთუ, ასეთი სახის მძიმე დანაშაულების, ეროვნული სასამართლოს განხილვის შემთხვევაში, პროცესები შეიძლება ანგარიშსწორებაში გადაზრდილიყო, რაც, სამართლიანი სასამართლოს შესაძლებლობას ბუნებრივად, გამოირიცხავდა. ექსპერტთა მოსაზრების შესაბამისად, რუანდაში მიმდინარე მოვლენები გასცდა მის საზღვრებსა და მოცემულ შემთხვევაში, მართლმსაჯულების მიზანს, არა მხოლოდ, დამნაშავეების სამართლიანი დასჯა, არამედ მომავალში მსგავსი ფაქტების პრევენციაც წარმოადგენდა.⁴⁴ აღსანიშნავია, რომ კომისია მიზანშეწონილად, უკვე არსებული, იუგოსლავიის ტრიბუნალის წესდებაში შესაბამისი ცვლილებების შეტანის გზით, ტრიბუნალის იურისდიქციის გაზრდასა და მის მიერ რუანდაში ჩადენილი დანაშაულებრივი აქტების განხილვას მიიჩნევდა.⁴⁵ რუანდის საკითხთან მიმართებით, საერთაშორისო მართლმსაჯულების განხორციელების იდეა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ფარგლებში პირველად ექსპერტთა კომისიის დასკვნაში არ გაჟღერებულა. 1994 წლის 28 ივნისს, ორგანიზაციის ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს, ადამიანის უფლებათა დაცვის კომისიას, სპეციალური წარმომადგენლის – რენე დენი სეგუს ანგარიში წარედგინა, რომელშიც ავტორი ორგანიზაციას, სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს შექმნამდე, რუანდის თაობაზე შესაბამისი დროებითი ტრიბუნალისა ან ალტერნატივის სახით, არსებული იუგოსლავიის ტრიბუნალის იურისდიქციის გაფართოების მოწოდებით მიმართავდა.⁴⁶

ექსპერტთა კომისიის მიერ წარმოდგენილი მოხსენებისა და შესაბამისი რეკომენდაციის განხილვის პროცესი საბოლოოდ, 8 ნოემბერს დასრულდა. 1994 წლის 6 აპრილიდან, თითქმის, შვიდი თვის თავზე, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ, „1994 წლის 1 იანვრიდან 1994 წლის 31 დეკემბრის ჩათვლით, რუანდის ტერიტორიაზე და რუანდის მოქალაქეების მიერ მეზობელ სახელმწიფოებში, გენოციდის, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით გათვალისწინებული მძიმე დარღვევებისა და კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულებში პასუხისმგებელი პირების სამართალში მიცემის, საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების, ქვეყანაში ეროვნული შერიგების, მშვიდობის აღდგენისა და ხელშეწყობის მიზნით,“ რუანდის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალი იქნა დაფუძნებული.⁴⁷

რუანდამ, რომელიც აღნიშნულ პერიოდში უშიშროების საბჭოს არამუდმივმოქმედი წევრის სტატუსით სარგებლობდა, ტრიბუნალის შექმნას მხარი არ დაუჭირა, მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყნის ხელისუფლებამ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას, რამდენიმე თვით ადრე მსგავსი ტრიბუნალის დაარსების თხოვნით თავად მიმართა.⁴⁸

საერთაშორისო სამართლის პროფესორი – სალიფუ ფომბა, იქნა შერჩეული. United Nations, Security Council, Letter Dated 29 July 1994 from Secretary-General Addressed to the President of The Security Council, S/1994/906 (29 July 1994).

⁴¹ United Nations, Security Council, Report of the Secretary-General on the Situations in Rwanda, S/1994/924 (3 August 1994), para. 30.

⁴² United Nations, Security Council, Letter Dated 1 October 1994 from the Secretary-General Addressed to the President to the Security Council, S/1994/1125 (4 October 1994). at 1-2.

⁴³ Ibid, para. 150.

⁴⁴ Ibid, para. 133-142.

⁴⁵ Ibid, at 2.

⁴⁶ United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Report on the Situation of Human Rights in Rwanda Submitted by Mr. R. Degni-Segui, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights Under Paragraph 20 of Commission Resolution E/CN.4/S-3/1 of 25 May 1994, E/CN.4/1995/7 (28 June 1994).

⁴⁷ Security Council Resolution 955 (1994), S/RES/955 (8 November 1994), Art. I.

⁴⁸ United Nations, Security Council, Letter dated 28 September 1994 from the permanent representative of Rwanda to the United Na-

გაერთიანებულ ერების ორგანიზაციაში მყოფი რუანდის წარმომადგენელი, ქვეყნის ხელისუფლების მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას რიგი მიზეზებით ხსნიდა, კერძოდ: ელჩის განცხადებით, არაადეკვატური იყო სასამართლოს წესდებით გათვალისწინებული იურისდიქცია, რომელიც 1994 წლის 1 იანვრიდან 1994 წლის 31 დეკემბრით შემოიფარგლებოდა, რამეთუ, გენოციდი, რომლის მომსწრეც საერთაშორისო თანამეგობრობა 1994 წლის აპრილში შეიქმნა, მხოლოდ შედეგი იყო ხანგრძლივი მზადებისა, „რომლის დროსაც განადგურების საპილოტე პროექტები წარმატებით ხორციელდებოდა.“⁴⁹ რუანდის წარმომადგენელს მაგალითის სახით, 1990-იანი წლების დასაწყისში ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონში მომხდარი ინციდენტები მოჰყავდა, რომელიც, მისივე განცხადებით, საერთაშორისო საზოგადოებისათვის 1994 წლის აპრილამდეც იყო ცნობილი. აღსანიშნავია, რომ ჯერ კიდევ, 1993 წელს რუანდაში მყოფი დამოუკიდებელი საერთაშორისო ექსპერტების მიერ, ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენები გენოციდად იქნა შეფასებული.⁵⁰ შესაბამისად, რუანდის ხელისუფლება, სასამართლოსათვის იურისდიქციის ათვლას 1990 წლის 1 ოქტომბრიდან, რუანდის პატრიოტული ფრონტის მიერ განხორციელებული სამხედრო იერიშის დაწყებიდან, 1994 წლის 17 ივლისამდე მოითხოვდა.⁵¹

რუანდის ხელისუფლება ასევე ეწინააღმდეგებოდა მოცემულობას, რომლის თანახმად, შეზღუდული ფინანსური⁵² და ადამიანური რესურსების გამო ტრიბუნალი იძულებული იყო, მხოლოდ რიგი საქმეები განეხილა, შესაბამისად ყველა დამნაშავე პირი უშუალოდ ტრიბუნალის მიერ პასუხისმგებლობაში ვერ იქნებოდა მიცემული, რაც რუანდის ელჩის განცხადებით, ტრიბუნალის ერთერთი უმთავრესი მიზნის – ქვეყანაში ეროვნული შერიგების პროცესისა და ახალი საზოგადოების ფორმირების მიღწევას ხელს შეუშლიდა.⁵³ ამასთან, რუანდის ხელისუფლება, როგორც მომავალში გამართლებული რუანდელების ქვეყნის გარეთ სასჯელის მოხდას, ასევე უშუალოდ ტრიბუნალის გამართვის ადგილს არამართებულად მიიჩნევდა.⁵⁴ აღნიშნულ საკითხებთან პარალელურად, შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყნის ხელისუფლება ყველაზე დიდ უკმაყოფილებას სანქციის სახის შეფარდების კუთხით გამოთქვამდა.

ელჩის განცხადებით, საერთაშორისო მართლმსაჯულების შემთხვევაში, სასჯელის სახით სიკვდილით დასჯა არ იყო გათვალისწინებული, მაშინ როდესაც, რუანდის ეროვნული კანონმდებლობით აღნიშნული დონისძიების გამოყენება ნებადართული იყო. ელჩის ვარაუდით, საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე, მხოლოდ ის მაღალი თანამდებობის პირები წარდგებოდნენ, რომლებიც გენოციდის დაგეგმვა, მომზადებასა და მის ორგანიზებაში იყვნენ ეჭვმიტანილნი. შესაბამისად, აღნიშნული პირები თავს დააღწევდნენ სიკვდილით დასჯას, მაშინ როდესაც, გენოციდის რიგითი შემსრულებლები, რუანდის ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად, უფრო მკაცრი სასჯელით, სასიკვდილო განაჩენით იქნებოდნენ დასჯილნი. აღნიშნული გარემოება კი, თავის მხრივ, გარკვეულ უთანასწორობას ქმნიდა, რაც საბოლოოდ, ეროვნული ერთობის მიღწევას შეუშლიდა ხელს.⁵⁵

tions Addressed to the President of the Security Council, S/1994/1115 (29 September, 1994).

⁴⁹ U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 14.

⁵⁰ Report of the International Commission of Investigation on Human Rights Violations in Rwanda Since October 1, 1990, (January 7-21, 1993), Federation Internationale Des Droits De l'Homme – FIDH, Union Interafricaine Des Droits De l'Homme Et Des Peuples – UIDH, Centre Internationale Des Droits De la Personne Et Du Developpement Democratique – CIDPDD/ICHRDD, Africa Watch, at 51.

⁵¹ U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 15.

⁵² საგულისხმოა, რომ მართალია, არა ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალის, არამედ ყოფილ იუგოსლავიასთან მიმართებით 1992 წელს დაარსებული საგამოძიებო კომისიისათვის შესაბამისი მატერიალური თუ ფინანსური მხარდაჭერის არ არსებობის გამო, კომისიის პირველმა თავმჯდომარემ საკუთარი თანამდებობა დატოვა. იხ: Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmshurst, E., 2014. An Introduction to International Criminal Law and Procedure, Third Edition, United Kingdom: Cambridge University Press, Tj International Ltd. Padstow Cornwall, at 128

⁵³ საფრანგეთის წარმომადგენლის განცხადებით, დამნაშავეთა დიდი რაოდენობის გათვალისწინებით, ყველა პირი საერთაშორისო ტრიბუნალის წინაშე ვერ წარსდგებოდა შესაბამისად, ტრიბუნალს თავად უნდა გადაეწყვიტა თუ, რომელი შემთხვევების გამოძიებით დაკავდებოდა. ამასთან, დანარჩენი დამნაშავეები კვლავინდებურად მოექცეოდნენ, როგორც რუანდის, ასევე სხვა სახელმწიფოების ეროვნული იურისდიქციის ქვეშ: იხ: U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 3.

⁵⁴ 1995 წლის 22 თებერვალს, უშიშროების საბჭოს მიერ, ტრიბუნალის ადგილსამყოფელად ქალაქი არუშა (ტანზანია) განისაზღვრა. Security Council Resolution 977 (1994), S/RES/977 (22 February 1994).

⁵⁵ ახალი ზელანდიის წარმომადგენლის განცხადებით, გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია უკვე წლების განმავლობაში ცდილობდა აეკრძალა სიკვდილით დასჯა შესაბამისად, აღნიშნული ქმედება უკან გადადგმული ნაბიჯი იქნებოდა და მისი ქვეყანა არასოდეს დაუჭერდა მხარს ისეთი საერთაშორისო ტრიბუნალის შექმნას, რომელსაც სასიკვდილო განაჩენის

რუანდის ხელისუფლების უკმაყოფილების მიუხედავად, დაარსებული დროებითი ტრიბუნალი, დროის მცირე მონაკვეთში, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ შექმნილ რიგით მეორე საერთაშორისო ტრიბუნალს წარმოადგენდა, რომელთაც მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს იდეისადმი ინტერესის განახლება გამოიწვია.

მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის იდეისადმი ინტერესი და იმედი, უშუალოდ რუანდის ტრიბუნალის დაარსების დღესაც გამოიკვეთა. რუსეთის ფედერაციის ელჩის გაერთიანებულ ერების ორგანიზაციაში, სერგეი ლავროვის განცხადების შესაბამისად – „საერთაშორისო ტრიბუნალების დაარსება იუგოსლავიისა და ახლა, უკვე რუანდის თაობაზედ, აძლიერებს ჩვენს რწმენას, მასზედ, რომ უხლოეს მომავალში მუდმივმოქმედი სასამართლო უნდა ჩამოყალიბდეს“.⁵⁶ თუმცა, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ რუსეთის ელჩს ეფიქრა, რომ 14 წლის შემდგომ, საგარეო საქმეთა მინისტრის რანგში თავად მოუწევდა, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციისათვის შეტყობინების გაგზავნა, მასზედ, რომ მისი ქვეყანა, არ აპირებს, ამ დროისათვის უკვე არსებული, მუდმივმოქმედი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შესახებ ხელშეკრულების რატიფიცირებას, რაც თავის მხრივ, რუსეთის ფედერაციის მიერ საქართველოსა და უკრაინის მიმართ განხორციელებული აგრესიის შედეგად, საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლოს მიერ დაწყებულ გამოძიებას უკავშირდება.⁵⁷

დასკვნა

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის შესახებ ყველაზე ცნობილი ფრაზა, რომელიც ორგანიზაციის არსს საუკეთესოდ წარმოაჩენს, 1961 წლის 18 სექტემბერს, რუანდის მეზობელ კონგოში არსებული შეიარაღებული კონფლიქტის მოგვარების მისიით მიმავალ, რუანდისა და ბურუნდის პრეზიდენტების მსგავსად დღემდე დაუდგენელი მიზეზით განცდილი ავიაკატასტროფის შედეგად ტრაგიკულად დაღუპულ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს, დაგ ჰამარშელდს ეკუთვნის, რომლის თანახმად, „გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, არა კაცობრიობის სამოთხეში შესაყვანად, არამედ მისი ჯოჯოხეთისაგან დასაცავად შეიქმნა“. დღეს, არსებული და ფართოდ გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ 1994 წელს, ვერ უზრუნველყო რიგითი რუანდელების „ჯოჯოხეთიდან“ ხსნა, რაც ბუნებრივია, სიმართლეს შეესაბამება და ამაზე შესაბამისი ფაქტებიც თავად მეტყველებს. რუანდის 1994 წლის ტრაგედიასთან დაკავშირებით, ორგანიზაციის მიერ განცდილი მარცხი ბუტროს ბუტროს-ლალისაც არაერთგზის უღიარებია მომავალში, თუმცა, როგორც გენერალური მდივანი უშიშროების საბჭოს წინაშე გაკეთებულ 31 მაისის მოხსენებაში აღნიშნავს – „გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ, კოლექტიური პოლიტიკური ნების არ არსებობის გამო, ადექვატური გადაწყვეტილებების მიღება ვერ უზრუნველყო“. გარდა ამისა, თუ რუანდაში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს ადამიანის უფლებათა კომისიის სპეციალური წარმომადგენლის, რენე დენი-სეგიუს მიერ გაქვრებულ იდეას განვავრცობთ, რომლის თანახმად, საერთაშორისო საზოგადოება, არა მხოლოდ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სხვადასხვა ორგანოებს, არამედ წევრ სახელმწიფოებს და სხვადასხვა არასამთავრობო ორგანიზაციებსაც მოიცავს და თუ უშიშროების საბჭოში რუანდის საკითხის გარშემო 1994 წლის 6 აპრილიდან განვითარებულ მოვლენებს სიღრმისეულად გავაანალიზებთ, მივალთ იმ დასკვნამდე, რომ რუანდის ტრაგედია, არა მხოლოდ და მითუმეტეს – არა მარტო, როგორც ცალკე აღებული ორგანიზაციის, მისი სხვადასხვა ორგანოების, გენერალური მდივნისა თუ პერსონალის, არამედ მთელი „საერთაშორისო საზოგადოებისა“ და მეტწილად, უშიშროების საბჭოს წევრი ქვეყნების არაჯეროვანი, არათანმიმდევრული და დაგვიანებული ქმედებისა თუ უმოქმედობის შედეგია. მიუხედავად იმისა, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, ყველაზე დიდ, მძლავრ, უნივერსალურ გაერთიანებას წარმოადგენს, საბოლოოდ, ის „უბრალო“ პოლიტიკურ ორგანიზაციად გვევლინება, სადაც წესდებას ამოფარებული სახელმწიფოები საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე მოქმედებენ. თუმცა,

გამოტანის უფლება ექნებოდა. U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 5.

⁵⁶ Ibid, at 2-3.

⁵⁷ „Москва Защитилась от Гааги“, Новая Газета, <https://novayagazeta.ru/articles/2016/11/16/70557-pochemu-rossiya-otkazalas-ratifikirovat-rimskiy-statut-mezhdunarodnogo-ugolovnogo-suda> (Июнь 21 2020)

არსებული ობიექტური მიზეზებიდან გამომდინარე დაგვიანებული ინტერვენციის მიუხედავად, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ ხანგრძლივი დისკუსიებისა და მომქანცველი მუშაობის შედეგად, უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობის მქონე დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალის შექმნა გახდა შესაძლებელი – ტრიბუნალისა, რომელზეც, კაცობრიობის ისტორიაში პირველად, პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხიმგებლობა ისეთი მძიმე დანაშაულის გამო განესაზღვრა როგორც გენოციდია.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უშიშროების საბჭოს მიერ რუანდის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის დაარსება, სწორედ ისეთი სახის კოლექტიური ნების გამოვლინებაა, რომლისკენაც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები მომავალში უნდა ისწრაფოდნენ. ყველა ზემოხსენებული, და ხშირ შემთხვევაში, დამსახურებული კრიტიკის მიუხედავად, ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების დაფუძნება, საერთაშორისო თანამშრომლობის საუკეთესო მაგალითს წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Bassiouni, C., 1991 The Time Has Come for an International Criminal Court. *Indiana International & Comparative Law Review* 1 *Ind. Int'l. & Comp. L. Rev.* (In English).
- Agreement by The Government of The United Kingdom and Northern Ireland, The Government of The United States of America, The Provisional Government of The French Republic and The Government of The Soviet Socialist Republics for the Prosecution and Punishment of The Major War Criminals of The European Axis. Signed at London, on 8 August 1945. (In English).
- Charter of The International Tribunal for The Far East, Tokyo, 1946. (In English).
- Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmschurst, E., 2014. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Third Edition, United Kingdom: Cambridge University Press, Tj International Ltd. Padstow Cornwall, at 127. (In English).
- Turava, M., 2015, *Fundamentals of International Criminal Law*, Tbilisi: „Meridiani”, at 43. (In Georgian).
- Ford, S., 2018. *The Impact of the Ad Hoc Tribunals on the International Criminal Court: The Legacy of the Ad Hoc Tribunals in International Criminal Law: Assessing the ICTY's and ICTR's Most Significant Legal Accomplishments*, Milena Sterio & Michael Scharf eds., Cambridge University Press, at 3-4. (In English).
- General Assembly resolution 260(III), Adoption of the Convention on the Prevention and Punishment of the crime of genocide, and text of the Convention, A/RES/260(III)[A], Art. I-II. (In English).
- Des Forges, A., 1999. 'Leave None to Tell the Story', *Unites States of America: Human Rights Watch*, at 15. (In English).
- United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Report on the Situation of Human Rights in Rwanda Submitted by Mr. R. Degni-Segui, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights Under Paragraph 20 of Commission Resolution E/CN.4/S-3/1 of 25 May 1994, E/CN.4/1995/12 (12 August 1994), para. 27. (In English).
- The United Nations and Rwanda, 1993-1996 (1996). New York: The United Nations Blue Book Series, Volume X, United Nations Reproduction Section, para. 29-57. (In English).
- Security Council Resolution 955 (1994), Statute of the International Tribunal for Rwanda, S/RES/955 (8 November 1994). (In English).
- Gourevitch, P., 1999. 'We Wish to Inform You That Tomorrow We Will Be Killed With Our Families'. New York: Farrar, Straus and Giroux, at 170. (In English).
- Khutsishvili, K., 2010, *Conquering and Complementary Competencies of the United Nations Security Council and International Criminal Court*, Tbilisi, University Publishing, at 68. (In Georgian).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3361st. mtg., U.N. Doc S/PV.3361 (Apr. 7, 1994). (In English).

- Security Council resolution, 872 (1993) S/RES/872, (5 October 1993). (In English).
- United Nations, Security Council, Statement by the President of the Security Council, S/PRST/1994/16 (7 April 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Statement by the President of the Security Council, S/PRST/1994/16 (7 April 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para. 2. (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 13 April 1994 From The Permanent Representative of Belgium to The United Nations Addressed to The President of the Security Council, S/1994/430 (13 April 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 15 April 1994 From The Permanent Representative of Belgium to The United Nations Addressed to The President of The Security Council S/1994/446 (15 April 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para. 4-6. (In English).
- United Nations, Security Council, Special report of the Secretary-General on the United Nations Assistance Mission for Rwanda, S/1994/470 (20 April 1994), para.12-19. (In English).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3368th. mtg., U.N. Doc S/PV.3368 (Apr. 21, 1994). (In English).
- Security Council resolution 912 (1994) On Adjustment of the Mandate of the UN Assistance Mission for Rwanda Due to the Current Situation in Rwanda and Settlement of the Rwandan Conflict, S/RES/912 (21 April 1994). (In English).
- Dallaire, R., 2003. Shake Hands With the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda, Canada: Random House Canada, at 298. (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 29 April from The Secretary-General Addressed to the President of The Security Council, S/1994/518 (29 April 1994) (In English).
- Ibid, at 2.
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3371st. mtg., U.N. Doc S/PV.3371 (Apr. 30, 1994) (In English).
- Lemkin, R., 1944. Axis Rule in Occupied Europe, laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress, Washington: Rumford Press, at 79. (In English).
- United Nations, Security Council, Report of The Secretary-General on the Situation in Rwanda, S/1994/565 (13 May 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Draft Resolution, S/1994/571 (16 May 1994). (In English).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3377th. mtg., U.N. Doc S/PV.3377 (May 16, 1994), at 10-11. (In English).
- International Organizations Law, 2008. Tbilisi: Law Firm „Bona Causa“, at 18-22. (In Georgian).
- Security Council Resolution 918 (1994), S/RES/918 (17 May 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Report of the Secretary-General on The situation in Rwanda, S/1994/640 (31 May 1994), para. 43. (In English).
- Ibid, para. 36.
- United Nations, Security Council, Letter Dated 23 May 1994 from the Permanent Representative of Israel to The United Nations Addressed to The Secretary-General, S/1994/608 (24 May 1994). (In English).
- Security Council resolution 925 (1994), S/RES/925 (8 June 1994). (In English).
- Security Council resolution 935 (1994), S/RES/935 (1 July 1994). (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 29 July 1994 from Secretary-General Addressed to the President of The Security Council, S/1994/906 (29 July 1994). (In English).

- United Nations, Security Council, Report of the Secretary-General on the Situations in Rwanda, S/1994/924 (3 August 1994), para. 30. (In English).
- United Nations, Security Council, Letter Dated 1 October 1994 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council, S/1994/1125 (4 October 1994). at 1-2. (In English).
- Ibid, para. 150.
- Ibid, para. 133-142.
- Ibid, at 2.
- United Nations, Economic and Social Council, Commission on Human Rights, Report on the Situation of Human Rights in Rwanda Submitted by Mr. R. Degni-Segui, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights Under Paragraph 20 of Commission Resolution E/CN.4/S-3/1 of 25 May 1994, E/CN.4/1995/7 (28 June 1994). (In English).
- Security Council Resolution 955 (1994), S/RES/955 (8 November 1994), Art. I.
- United Nations, Security Council, Letter dated 28 September 1994 from the permanent representative of Rwanda to the United Nations Addressed to the President of the Security Council, S/1994/1115 (29 September 1994). (In English).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 14. (In English)
- Report of the International Commission of Investigation on Human Rights Violations in Rwanda Since October 1, 1990, (January 7-21, 1993), Federation Internationale Des Droits De l'Homme – FIDH, Union Inter africaine Des Droits De l'Homme Et Des Peuples – UIDH, Centre Internationale Des Droits De la Personne Et Du Developpement Democratique – CIDPDD/ICHRDD, Africa Watch, at 51. (In English).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 15. (In English).
- Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., Wilmshurst, E., 2014. An Introduction to International Criminal Law and Procedure, Third Edition, United Kingdom: Cambridge University Press, Tj International Ltd. Padstow Cornwall, at 128 (In English).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 3. (In English).
- Security Council Resolution 977 (1994), S/RES/977 (22 February 1994). (In English).
- U.N. SCOR, 49th Sess., 3453th. mtg., U.N. Doc S/PV.3453 (Nov. 8. 1994), at 5. (In English).
- Ibid, at 2-3.
- “Moscow Defends Itself from The Hague”, “Novaia Gazeta”, (viewed 28 May 2020), available from: <https://novayagazeta.ru/articles/2016/11/16/70557-pochemu-rossiya-otkazalas-ratifitsirovat-rimskiy-statut-mezhdunarodnogo-ugolovnogo-suda> (In Russian).

DESIGN OF TOURISM INFRASTRUCTURAL OBJECTS IN CONDITIONS OF CIRCULAR ECONOMY

Giorgi Giorgadze

Associate Professor

East European University

Abstract

The requirements of the design and construction market in the context of a global pandemic era are fundamentally different from the usual picture of previous years. The economic crisis affected all sectors of the national economy in general, but one of the most important areas – tourism, should be especially noted, the income of which is an important and reliable source of budget replenishment, and the development of which was largely determined by the size and intensity of foreign tourist flows. Extraordinary measures were taken by the state to protect the population: The closure of the country's external gates, the quarantine regime, social distancing, etc. caused complete stagnation in this area; The suspension of the tourism activities has created many problems for employers and industry workers, operating companies and the budget. No effective ways to get out of the current crisis situation have yet been found, but there are alternative directions, the emergence of which is associated with pre-design multidisciplinary research and the preparation of the necessary feasibility studies based on the generalization of their results. One of these promising areas is a new understanding of the river factor in the historical development; In this respect, the Mtkvari River represents a significant spatial planning environment for the development of Tbilisi's tourism infrastructure. The article discusses the possibilities of using the banks of the river and its underwater space to create attractive tourist objects. The challenges of the circular economy determine the architectural and planning conditions and the composition of design and technical specifications for the construction of specific buildings and structures.

Keywords: *Interdisciplinary research, Circular economy, Attractive tourist objects*

DESIGN OF TOURISM INFRASTRUCTURAL OBJECTS IN CONDITIONS OF CIRCULAR ECONOMY

Giorgi Giorgadze

Associate Professor

East European University

Introduction

Tourism in Georgia plays an important role in the country's economy. Income generated by tourism infrastructure has been a regular and reliable source of revenue for a long period of time. The global pandemic has undermined the development prospects of this sector; New realities have emerged that have resulted in the indefinite time restriction on the movement of international tourist flows, the closure of external borders, and the quarantine regime. The entire tourism infrastructure that has been built over many years and in which both large material and financial resources were mobilized, turned out to be in an unfavorable condition. The problem of re-employment of a large number of people currently left unemployed in the tourism industries is as crucial as thought-provoking; The critical task is the re-equipment and adaptation of infrastructure networks and their objects. These and many other related challenges accompanying the spread of the epidemic in Georgia require a rapid response and urgent measures to recover the tourism sector from stagnation and decline. In the current crisis, new data for urban planning and architectural design is determined by the following basic requirements:

- Establishing a new vision of the principles of spatial planning and functional-structural formation of tourism infrastructure;
- Conceptualizing urban design and envisaging organic synthesis with the historic landscape in tourism projects;
- Promotion of business proposals and financial plans for buildings and complexes of the so-called "flexible plans" and "variable architecture" collected according to the schemes of the economic composition in investment planning; allocation of design solutions and construction technologies tailored to the circular economy into a new priority area.

Determining of tourism business success factors

The main factors determining the success of the tourism business (without ranking by importance) are the following:

- The attractive natural environment and favorable climatic conditions;
- Country's history and cultural heritage;
- Quality of service; generosity and openness of the host country;
- Transportation and communication systems to enter the country; simple visa policy;
- Local business skills and competence can be quickly and easily adapted to effectively address differentiated tasks in a changing environment;
- Sustainable financial-economic policy; Access to local markets; affordable prices;
- Interesting folklore and rich and diverse cuisine.

Summarizing the above factors and discussing them in the light of the potential opportunities that exist in the country in the form of compact trip routes, biodiversity, safety, and other favorable conditions, indicate

the prospects for the sector in terms of socio-economic development. At this stage, it is especially important to “open” new directions of tourism services, the development of which will help protect the sector against current and expected risks, bring the tourism business out of stagnation and decline, and in the near future, restore its strategic development status. The path that will lead the sector to a new, reliable course of action inevitably requires: qualitatively new, technically viable – in terms of attractiveness – and highly appealing and economically effective solutions.

The main challenges of circular economy

New realities have set new requirements, the description of which draws the following general picture:

- Any types of tourism services should integrate maximum health and safety measures;
- Business proposals, projects, and programs aimed at introducing new types of services should be in line with the main feature of the circular economy: – they represent economic solutions for the circular forms of action, i.e., “return” profits from sales should be conducted effectively in order to develop and expand the existing business;
- In the conditions of rising inflation, instability of national currency, unfavorable loan terms and, virtually halted foreign investments, naturally, the appropriate option of introducing new services emerge: – implementation of the chosen course in stages – from a small object / service – to the creation of a developed service network, where it will be possible to reinsure the risks by offering similar services elsewhere.

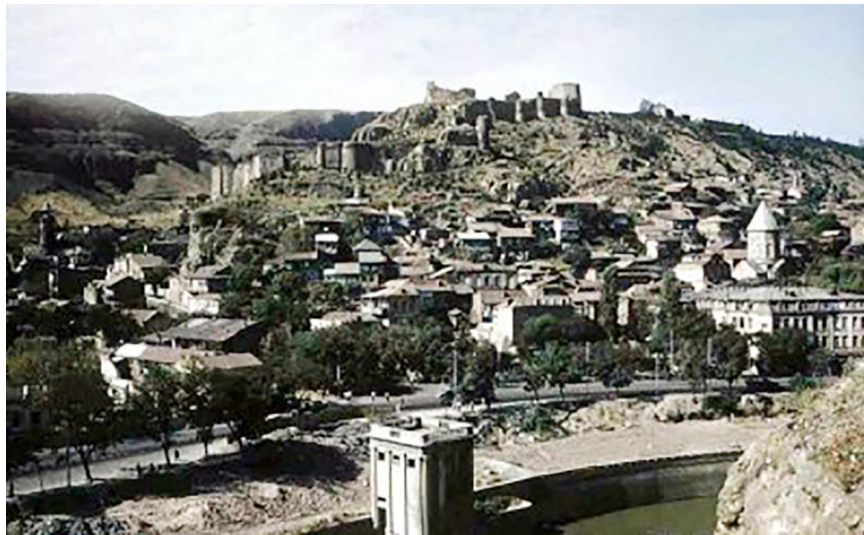
Favorable environment for new types of tourist services

Historical heritage has always been considered a priority for the development of the tourism business. The centuries-old history of Georgian art, contemporary culture, and epic poetry, in this regard, is very interesting for local and especially foreign visitors.

The river plays quite an important role in the perception of the country’s history and, particularly the capital city, Tbilisi. Many dramatic twists and turns are associated with the river Mtkvari; Tbilisi and Mtskheta are a continuous chain of distant and recent memories, bound by: Svetitskhoveli and Sioni cathedrals, Pompeus Bridge, and the self-sacrifice of one hundred thousand martyrs at Metekhi, Krtsanisi Valley, Island of Madatovi, Ortachala Gardens, etc. Until recently, some tour providers organized river trips with improvised rafts, stylized ferries, sightseeing boats, etc. Rike Park and Abanotubani received numerous visitors during the traditional Tbilisoba festival or one-off entertainment events. The subject of Mtkvari remains one of the most attractive factors in the tourism industry; Understanding this topic in a new way and discovering its hidden reserves will most likely be a guarantee of a new life for the sector.

Urban Riverfront Interventions

The Mtkvari River flows across the entire country – from Turkey towards Azerbaijan. Most of the cities and settlements of Eastern Georgia are developed in the areas adjacent to the Mtkvari embankment. Within Tbilisi urban environment, the Mtkvari is observed by its “carved” contours of its channels and banks that sharply isolate and distinguish the river from its surroundings. Such isolation of the Mtkvari was caused by the wide-ranging river coast construction projects in Tbilisi in the late 1940s and early 1950s, and as a result, the river, with fixed barriers and bordering highways, has completely cut it off from the city’s historical space development and closed the pedestrian flow (Pic. 1).

(Pic. 1). Eastern bank of the Mtkvari River in the vicinity of Abanotubani in Tbilisi. The construction of the highway blocked pedestrian access to the river. Source: "Tbilisi 1958 in American Color Photography", Pinterest.

Only in a small section – since the development of Rike Park – it became possible to “return” the coastline back to pedestrians. These developments, highlighted in an article on transport regulation in the city’s historical urban space (Giorgadze, 2017). The Development of Transport Infrastructure Among Cities with a Cultural Heritage (on the example of Tbilisi, Georgia). The History of Land Transport, 3(1)], emphasize the importance of prioritizing pedestrians in the city’s historical space and how strongly these circumstances affect the flow of tourists (Pic. 2).

(Pic. 2) “Return” of a small strip on the western bank of the Mtkvari River back to pedestrians in Tbilisi, alongside the Rike Park. Source: Traveler photo, Photo by E. Sorokin: “View of Rike Park from Narikala Fortress”, November 2019.

Blocking pedestrian access is the biggest mistake in urban planning, although it is not a main concern for the Mtkvari. River pollution, deplorable water quality, lack of treatment and filtration facilities, illegal inert material extraction from the river bed, dumping of construction waste on the river coasts – this is an incomplete list of the factors that present a sharply negative picture of the country’s main river (Pic 3). The result of the long-term impact of these conditions is the ecological imbalance of the river valley. The adjacent territories and the water area itself have lost their attractiveness to both the nearby settlers and outdoor tourism. The budget loses huge revenues due to inefficient use of the potential opportunities of the natural landscape.

These issues have repeatedly become the main focus of research programs and international projects related to the Mtkvari River. There are up to a dozen works carried out on such an important topic for the South

Caucasus region with the active participation of international donors. The last of these projects, completed in 2012 (Ensuring the Improvement of the Mtkvari River Management in Tbilisi Area. Framework Contract Beneficiaries 2009, Lot 6 Letter of Contract №2012/294630 – Version 1), sponsored by the European Union (EU), with the Tbilisi City Hall as its beneficiary, was unprecedented in its scale and a large number of research profiles.

The new Land Use Master Plan of Tbilisi (2019) analyzes in detail the dominant position of the river in the linear development of Tbilisi and assesses the prospects of urban development perspectives in terms of creating urban recreational spaces involving river coastlines.

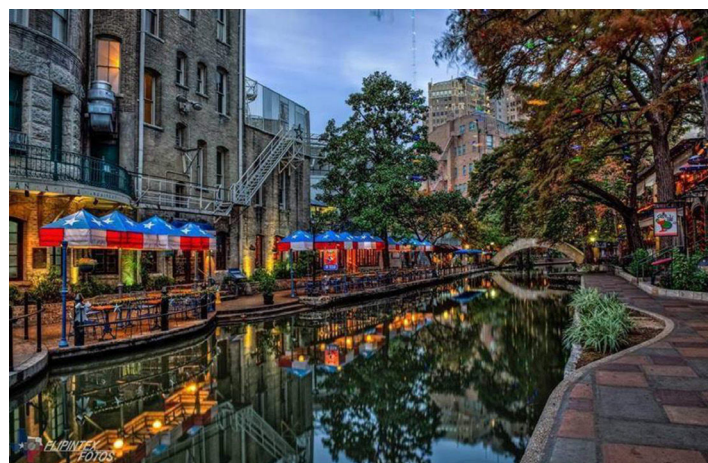
A New Holistic Model of Tourism Infrastructure. Development Strategy

In 2019, the newly established Design and Research Bureau at East European University (EEU) launched a large-scale research program called: “Urban Management of the Mtkvari River Bank” (led by G. Giorgadze). The first stage of the program “Festival Space in the Historical Part of Tbilisi” was completed in the same year. This part of the project prepared an assessment of the spatial development of the historical center of Tbilisi in terms of organizing large-scale urban events; The influence of the river as a strong urbanizing factor in terms of achieving an impressive effect was generalized, taking into account illustrative examples in global practice and the specifics of the morphological structure of Tbilisi (Pics. 4, 5).

(Pic. 3) Eastern bank of the Mtkvari River polluted with construction waste in Digomi riverside area, Tbilisi. Source: photo by G. Giorgadze, August, 2012.

The general scientific relevance of the topic, the significance of expected results in improving Tbilisi’s spatial development process, and attracting investments vital for the city, determine the reasonableness of deepening the research direction.

(Pic. 4) An attractive space on a small river channel, adapted to the tourism business. San Antonio, USA. Source: <https://www.thesanantonioriverwalk.com/media-room/>

The relevance of the research direction is also indicated by the EU's interest in the project under development¹, as it is considered one of the most important priorities for Tbilisi in terms of assessing the prospects for the development of urban tourism infrastructure.

(Pic. 5) Public recreation area in the central part of the city in the revitalized area of the river. Seoul, South Korea. Source: <https://www.dreamstime.com/editorial-stock-photo-cheonggyecheon-stream-seoul-south-korea-beginning-downtown-image48397938>

Phase II of the program (January-July 2020) was developed as a preliminary test project for creating an international format for cooperation and presented at the International Conference in Florence, Italy – Urban planning and architectural design for sustainable development – 5th edition (July 8-10, 2020).² As an independent scientific article: “Historical heritage in the city below and above the river level” (the article is included in the collection of conference materials and is currently being prepared for publication); the article and report presented at the conference described the traditional types of tourism services on the Mtkvari River; the main focus is on the organization of underwater cultural heritage expositions, still unexplored in the tourism business: – a promising location for a pilot project was selected and a conceptual 3D model was presented (Pic 6).

(Pic. 6) Underwater exposition on Mtkvari River, Ortachala district, Tbilisi. 3D preparatory sketch for a pilot project (G. Giorgadze, 2020).

¹ Ensuring the Improvement of the Mtkvari River Management in Tbilisi Area. Framework Contract Beneficiaries 2009, Lot 6 Letter of Contract №2012/294630 – Version 1.

² Ferdinando Trapani, Francesco Alberti, Sreetheran Maruthaveeran. Advances in Urban Planning and Architectural Design for Sustainable Development. Proceedings of Urban Planning and Architectural Design for Sustainable Development (UPADSD) – 5th Edition 2020.08-10 July, 2020. IEREK Press. Academic Research Community. www.ierek.com

Phase III of the program (the final phase) includes in-depth development of the urban management of the river, especially its coastlines and underwater space, and adjustment to the requirements of the country's economic policy. Based on the summary of findings and recommendations, a pilot version of the adopted holistic model will be implemented with 3D modeling and investment planning, which together will create a model investment package for investors. It is planned to discuss the completed package with the new strategy at the Tbilisi City Hall, for which a separate presentation version will be prepared.

The clarification of the key tasks before starting the final part of the program is as follows:

The program "Urban Management of the River Coastlines of the Mtkvari River" is committed to exploring the options and possibilities of how to rescue the tourism business from the crisis and to present a promising holistic model for the design and construction of tourism infrastructure objects in the light of new circumstances in the country.

The concept of a holistic model should be fully in line with the circular economy platform and its implementation should be fast and easy and characterized by high economic efficiency.

The development concept, which will be presented to the Tbilisi City Hall, must comply with the city's urban development policy and create real preconditions for solving the current problem – restoring the ecological balance of the Mtkvari River.

References

Ensuring the Improvement of the Mtkvari River Management in Tbilisi Area. Framework Contract Beneficiaries 2009, Lot 6 Letter of Contract №2012/294630 – Version 1.

Ferdinando Trapani, Francesco Alberti, Sreetheran Maruthaveeran. Advances in Urban Planning and Architectural Design for Sustainable Development. Proceedings of Urban Planning and Architectural Design for Sustainable Development (UPADSD) – 5th Edition 2020.08-10 July, 2020.

IEREK Press. Academic Research Community. www.ierek.com

Giorgadze, G. (2017). *The Development of Transport Infrastructure Among Cities with a Cultural Heritage (on the example of Tbilisi, Georgia)*. *The History of Land Transport*, 3(1): 4-14.

The beginning of the Cheonggyecheon Stream in downtown Seoul, South Korea. Retrieved from: <https://www.dreamstime.com/editorial-stock-photo-cheonggyecheon-stream-seoul-south-korea-beginning-downtown-image48397938>

San Antonio Riverwalk. Retrieved from: <https://www.thesanantonioriverwalk.com/media-room/>

ტურისტული ინფრასტრუქტურის ობიექტების პროექტირება ცირკულარული ეკონომიკის პირობებში

გიორგი გიორგაძე

ასოცირებული პროფესორი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

ანოტაცია

საპროექტო-სამშენებლო ბაზრის მოთხოვნები გლობალური პანდემიის პირობებში მკვეთრად განსხვავებულია წინა წლების ორდინარული სურათისგან. ზოგადად ეკონომიკური კრიზისი შეუხო სახალხო მეურნეობის ყველა დარგს, თუმცა განსაკუთრებით აღსანიშნავია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სფერო-ტურიზმი, რომლის შემოსავალი ბიუჯეტის შევსების მნიშვნელოვან და საიმედო წყაროს წარმოადგენს და რომლის განვითარებაც დღემდე ძირითადად განისაზღვრებოდა უცხოეთიდან შემოსული ტურისტული ნაკადების სიდიდით და ინტენსივობით. მოსახლეობის დაცვის მიზნით მთავრობის მიერ გატარებულმა საგანგებო ღონისძიებებმა: ქვეყნის საგარეო კარიბჭეების ჩაკეტვამ, კარანტინის რეჟიმმა, სოციალურმა დისტანცირებამ და სხვ. გამოიწვია ამ დარგის სრული სტაგნაცია; ტურისტული აქტივობის შეჩერებამ მრავალი პრობლემა შეუქმნა დარგის დამსაქმებლებს და დასაქმებულებს, ოპერატორ კომპანიებს, ბიუჯეტს. შექმნილი კრიზისული სიტუაციიდან თავის დაღწევის ეფექტური გზები ჯერ-ჯერობით ვერ მოიძებნა, თუმცა არსებობს ალტერნატიული მიმართულებები, რომელთა წინ წამოწევა დაკავშირებულია წინასაპროექტო მრავალპროფილურ კვლევებთან და მათი შედეგების განზოგადების საფუძველზე აუცილებელი ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთებების შედგენასთან. ერთ-ერთ ამგვარ პერსპექტიულ მიმართულებად ისახება ისტორიულ განაშენიანებაში მდინარის ფაქტორის ახლებური გააზრება; ამ კუთხით, მდინარე მტკვარი წარმოადგენს ქალაქ თბილისის ტურისტული ინფრასტრუქტურის ობიექტების განვითარებისთვის მნიშვნელოვან სივრცით-გეგმარებით გარემოს. სტატია განიხილავს მდინარის ნაპირების და მისი წყალქვეშა სივრცის გამოყენებას ატრაქტული ტურისტული ობიექტების პროექტირებისთვის. ცირკულარი ეკონომიკის გამოწვევები განსაზღვრავენ არქიტექტურულ-გეგმარებით მოცემულობებს და კონკრეტული შენობა-ნაგებობების მშენებლობისთვის საპროექტო-ტექნიკური დავალებების შემადგენლობებს.

საკვანძო სიტყვები: მრავალპროფილური კვლევები, ცირკულარული ეკონომიკა, ატრაქტული ტურისტული ობიექტები.

ტურისტული ინფრასტრუქტურის ობიექტების პროექტირება ცირკულარული ეკონომიკის პირობებში

გიორგი გიორგაძე

ასოცირებული პროფესორი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

შესავალი

ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაში ტურიზმს მნიშვნელოვანი წილი აქვს მიკუთვნებული. ტურისტული ინფრასტრუქტურიდან მიღებული შემოსავლები ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ბიუჯეტის შევსების რეგულარულ და საიმედო წყაროს წარმოადგენდა. გლობალურმა პანდემიამ კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა ამ დარგის განვითარების პერსპექტივები; გაჩნდა ახალი რეალიები, რომლებიც გამოიწვია საერთაშორისო ტურისტული ნაკადების გადაადგილების გაურკვეველი დროით შეზღუდვამ, ქვეყნის საგარეო კარიბჭეების დახურვამ, კარანტინის რეჟიმმა. არასახარბიელო მდგომარეობაში აღმოჩნდა მთლიანად ტურისტული ინფრასტრუქტურა, რომელიც წლობით იქმნებოდა და რომელშიც მობილიზებული იყო როგორც დიდძალი მატერიალური ფონდები, ასევე ფინანსური სახსრები. ძალზედ მნიშვნელოვანია და დამაფიქრებელი, აგრეთვე, ტურიზმის სფეროში ინტენსიურად მომუშავე და ამჟამად უმუშევრად დარჩენილი მრავალრიცხოვანი კადრების ხელახლა დასაქმების პრობლემა; სერიოზულ ამოცანას წარმოადგენს ინფრასტრუქტურის პროფილირებული ქსელის და მისი ცალკეული ობიექტების გადაიარაღება და ადაპტაცია. ეს და სხვა მრავალი თანმდევი საკითხი, რომლებიც თან ახლავს საქართველოში ეპიდემიის გავრცელებას, მოითხოვს სწრაფ რეაგირებას და გადაუდებელი ღონისძიებების გატარებას ტურისტული დარგის სტაგნაციიდან გამოსაყვანად. შექმნილი კრიზისის პირობებში ურბანული დაგეგმარებისა და არქიტექტურული პროექტირებისათვის ახალი მოცემულობა განისაზღვრება შემდეგი ძირითადი მოთხოვნებით:

- ტურისტული ინფრასტრუქტურის სივრცით-გეგმარებითი და ფუნქციონალურ-სტრუქტურული ფორმირების პრინციპების ახალი ხედვის ჩამოყალიბება;
- ურბანული დიზაინის გააზრება და ისტორიულ ლანდშაფტთან ორგანული სინთეზის გათვალისწინება ტურისტული ობიექტების პროექტებში;
- საინვესტიციო დაგეგმარებაში ეკონომიურ კომპოზიციურ სქემებზე აწყობილი ე.წ. „მოქნილი გეგმარების“ და „ვარიანტული არქიტექტურის“ შენობების და კომპლექსების ბიზნეს-წინადადებების, ფინანსური გეგმების წახალისება; ცირკულარულ ეკონომიკაზე მორგებული საპროექტო გადაწყვეტების და სამშენებლო ტექნოლოგიების ახალ, პრიორიტეტულ მიმართულებად გამოყოფა.

ტურისტული ბიზნესის წარმატების განმსაზღვრელი ფაქტორები

პირველადი ფაქტორები, რომლებიც ძირითადად წარმოადგენენ ტურისტული ბიზნესის წარმატების განმსაზღვრელებს (მნიშვნელობის მიხედვით რანჟირების გარეშე) შემდეგია:

- მიმზიდველი ბუნებრივი გარემო და ხელსაყრელი კლიმატური პირობები;
- ქვეყნის ისტორია და კულტურული მემკვიდრეობა;
- მომსახურების ხარისხი; მიმღები ქვეყნის კეთილგანწყობა და გახსნილობა;
- გზები და საკომუნიკაციო სისტემები ქვეყანაში ჩასასვლელად; მარტივი სავიზო რეჟიმი;
- ადგილობრივი ბიზნესის უნარები სწრაფად და ადვილად ადაპტირდეს სახეცვლილ გარემოში დიფერენცირებული ამოცანების ეფექტური გადაჭრისთვის;

- მდგრადი ფინანსურ-ეკონომიკური პოლიტიკა; ადგილობრივი სამომხმარებლო ბაზრის ხელმისაწვდომობა; ლოიალური ფასები;
- საინტერესო ფოკუსირებული და მრავალფეროვანი ეროვნული სამზარეულო.

ზემოთჩამოთვლილი ფაქტორების დაჯამება და მათი განხილვა პოტენციური შესაძლებლობების ფონზე, რომელიც ქვეყანაში არსებობს გადაადგილების კომპაქტური მარშრუტების, ბიომრავალფეროვნების, უსაფრთხოების და სხვ. ხელსაყრელი გარემოებების სახით, მიგვანიშნებს, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით, დარგის პერსპექტიულობაზე. მოცემულ ეტაპზე განსაკუთრებით საყურადღებოა ტურისტული სერვისის ახალი მიმართულებების „განხანა“, რომელთა განვითარება დაეხმარება დარგს შექმნილი და მოსალოდნელი რისკების დაზღვევაში, გამოიყვანს ტურისტულ ბიზნესს სტაგნაციის მძიმე პროცესიდან და უკვე უახლოეს მომავალში აღუდგენს მას ქვეყნის განვითარების სტრატეგიული მიმართულების სტატუსს.

გზა, რომელიც დარგს გაიყვანს მოქმედების ახალ, საიმედო სარბიელზე უცილობლად მოითხოვს: თვისობრივად ახალი, ტექნიკური რეალიზაციის თვალსაზრისით – ადვილად დასაძლევ, მიმზიდველობის მხრივ – მეტად ატრაქტიული და ეკონომიკურად – საგრძნობლად ეფექტური გადაწყვეტილებების მიღებას.

ცირკულარული ეკონომიკის მთავარი გამოწვევები

ახალმა რეაქციებმა ახალი პირობების სახით დააყენა მოთხოვნები, რომელთა აღწერა შემდეგ საერთო სურათს სახავს:

- ტურისტული მომსახურების ნებისმიერი სახეობა უნდა წარმოადგენდეს ჯანმრთელობისთვის მაქსიმალურად უსაფრთხო პროცესს;
- ბიზნეს წინადადებები, პროექტები და პროგრამები, რომლებიც მიმართული იქნება სერვისის ახალი სახეობების დანერგვაზე უნდა შეესაბამებოდნენ ცირკულარული ეკონომიკის მთავარ მოცემულობას: – წარმოადგენდნენ ეკონომიურ გადაწყვეტებს მოქმედების წრიული კონტურისთვის, ანუ სწრაფად და ეფექტურად უნდა ხორციელდებოდეს მათი რეალიზაციიდან მიღებული მოგებების „ჩაბრუნება“ მოქმედ ბიზნესში განვითარება-გაფართოების მიზნით;
- მზარდი ინფლაციის, ეროვნული ვალუტის არამყარ მდგომარეობის, არასახარბიელო საბანკო კრედიტების და ფაქტობრივად შეწყვეტილი საგარეო ინვესტირების პირობებში ბუნებრივად იკვეთება ახალი სერვისების დანერგვის მიზანშეწონილი ვერსია: – არჩეული მიმართულების რეალიზაცია ეტაპურად – მცირე ზომის ობიექტიდან / სერვისიდან – მომსახურების განვითარებული ქსელის შექმნამდე, სადაც შესაძლებელი იქნება რისკების გადაზღვევა ანალოგიური მომსახურების შეთავაზებით სხვა დისლოკაციის ობიექტზე.

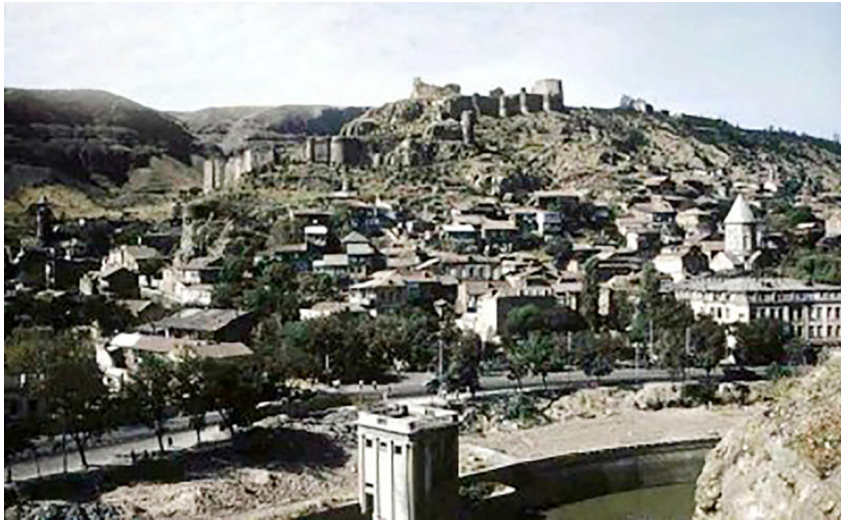
ხელსაყრელი გარემო ახალი ტიპის ტურისტული მომსახურებისთვის

ტურისტული ბიზნესის განვითარებისთვის პრიორიტეტულად ყოველთვის მოიაზრებოდა ისტორიული გარემო. საქართველოს ხელოვნების, ყოფითი კულტურის, გმირული ეპოსის მრავალსაუკუნოვანი ისტორია, ამ მხრივ, ფრიალ საინტერესოა ადგილობრივი და განსაკუთრებით უცხოელი ვიზიტორისთვის.

მდინარის თემა მეტად მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ქვეყნის და კერძოდ მისი დედაქალაქის-თბილისის ისტორიის აღქმაში. მრავალი ღრამატული პერიპეტია არის დაკავშირებული მდინარე მტკვართან; თბილისის და მცხეთის შორეული და ახლო წარსული მოგონებების უწყვეტი ჯაჭვია, რომელზეც აკინძულია: სვეტიცხოველი და სიონი, პომპეუსის ხიდი და ასი ათასი მოწამის თავდადება მეტეხთან, კრწანისის ველი, მადათოვის კუნძული, ორთაჭალის ბაღები და სხვ. უკანასკნელ დრომდე ცალკეული პროვადერების მიერ ხორციელდებოდა ორგანიზებული გასეირნებები მდინარეზე იმპროვიზირებული ტივებით, სტილიზებული ბორნებით, საექსკურსიო კატარღებით და სხვ. რიყე და აბანოთუბანი ღებულობდა მრავალრიცხოვან სტუმარ-მნახველს ტრადიციული თბილისობის დღესასწაულის თუ ერთჯერადი სანახაობითი ღონისძიებების პერიოდში. მტკვრის თემა დღესაც რჩება ერთ-ერთ მიმზიდველ ფაქტორად ტურისტული საქმიანობის სფეროში; ამ თემის ახლებურად გააზრება და მისი აუმოქმედებელი რეზერვების მოძიება დიდი ალბათობით განდება დარგისთვის ახალი სიცოცხლის მინიჭების გარანტი.

ურბანული ჩარევები მდინარის სივრცეში

მდინარე მტკვარი, როგორც ცნობილია, ქვეყნის მთელს ტერიტორიას კვეთს – თურქეთიდან აზერბაიჯანამდე. აღმოსავლეთ საქართველოს ქალაქების და დასახლებული პუნქტების უდიდესი ნაწილი მტკვრის მიმდებარე ტერიტორიებზეა განვითარებული. თბილისის ურბანულ სივრცეში მტკვარი ნათლად აღიქმება მისი კალაპოტის და ნაპირების „მოჭრილი“ კონტურებით, რომლებიც ხისტად გამოყოფენ მდინარეს მიმდებარე გარემოდან, ერთგვარ სივრცით იზოლაციაში აქცევენ მას. მტკვრის ამგვარ იზოლაციას სათავე დაუდო 40-იანი წლების დასასრულს და 50-იანი წლების დასაწყისში გაშლილმა სანაპიროების მშენებლობამ თბილისში, რის შედეგადაც მდინარე ფიქსირებული ჯებირებით და მიმდებარე ჩქაროსნული სატრანსპორტო მაგისტრალებით მთლიანად მოწყდა ქალაქის ისტორიულ განაშენიანებას და ჩაიკეტა ფუნქციონალთა ნაკადებისთვის (სურ. 1).

სურ. 1. მტკვრის მაჯვენა სანაპირო თბილისში, აბანოთუბნის მიდამოებში. ავტომაგისტრალის მშენებლობამ მდინარესთან ფუნქციონალურ მისასვლელი გადაუკეტა. წყარო: „1958 წლის თბილისის ამერიკულ ფერად ფოტოგრაფიებში“, Pinterest.

მხოლოდ მცირე მონაკვეთზე – რიყის პარკის მოწყობისას გახდა შესაძლებელი სანაპირო ზოლის „დაბრუნება“ ფეხით მოსიარულეთათვის. ეს მოვლენები, რომლებიც დაფიქსირებულ იქნა ქალაქის ისტორიულ გარემოში ტრანსპორტის მოწესრიგებისადმი მიძღვნილ სტატიაში [Giorgi Giorgadze. The Development of Transport Infrastructure Among Cities with a Cultural Heritage (on the example of Tbilisi, Georgia). The History of Land Transport, 2017, 3 (1)], ნათელს ხდის, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია ფეხით მოსიარულისთვის პრიორიტეტის მინიჭება ქალაქის ისტორიულ გარემოში და რარიგ ძლიერია ამ გარემოების გავლენა ტურისტული ნაკადების გადაადგილებაზე (სურ.2).

სურ. 2. მტკვრის მარცხენა სანაპიროს მცირე ზოლის „დაბრუნება“ ფეხით მოსიარულეთათვის თბილისში, რიყის პარკის მიმდებარედ. წყარო: Traveler photo, ე.სოროკინის ფოტო: „ხელი რიყის პარკზე ნარიყალას ციხე-სიმაგრედან“, 2019 წ. ნოემბერი.

საფეხმავლო მისაღვომების ჩაკეტვა მნიშვნელოვანი ქალაქგეგმარებითი შეცდომაა, თუმცა ის არ წარმოადგენს მტკვრის მთავარ სატკივარს. მდინარის დაბინძურება, წყლის ხარისხის სავალალო მდგომარეობა, გამწმენდი და ფილტრაციის ნაგებობების არარსებობა, ინერტული მასალის უკანონო მოპოვება კალაპოტში, სამშენებლო ნაგვის დაყრა ნაპირებზე – ეს არის არასრული ჩამონათვალი იმ ფაქტორებისა, რომლებიც ქვეყნის მთავარ მდინარეს მკვეთრად ნეგატიურ სურათად წარმოადგენენ (სურ. 3). აღნიშნული გარემოებების მრავალწლიანი ზემოქმედების შედეგია მდინარის ხეობის ეკოლოგიური დისბალანსი. მიმდებარე ტერიტორიებს და თვით წყლის სივრცეს დაკარგული აქვთ მიწიძველობა როგორც დასახლებული პუნქტების მოსახლეობისთვის, ასევე გარე ტურიზმისთვის. ბიუჯეტი კარგავს უზარმაზარ შემოსავლებს ბუნებრივი ლადმაფტის პოტენციური შესაძლებლობების არაეფექტური გამოყენების გამო.

აღნიშნული პრობლემები მრავალჯერ გამხდარა მდინარე მტკვართან დაკავშირებული კვლევითი პროგრამების და საერთაშორისო პროექტების მთავარი თემა. სამხრეთ კავკასიის რეგიონისთვის უსოდენ მნიშვნელოვან თემაზე შესრულებულია ათამდე სამუშაო საერთაშორისო დონორების აქტიური ჩართულობით. ამ პროექტებს შორის უკანასკნელი (შესრულდა 2012 წელს) – Ensuring the Improvement of the Mtkvari River Management in Tbilisi Area. Framework Contract Beneficiaries 2009, Lot 6 Letter of Contract №2012/294630 – Version 1, რომლის დამკვეთსაც ევროკავშირი (EU) წარმოადგენდა, ხოლო ბენეფიციარს – თბილისის მერია, უპრეცედენტო იყო თავისი მასშტაბით და კვლევის პროფილების სიმრავლით.

თბილისის მიწათმოწყობის ახალ გენერალურ გეგმაში (2019) დეტალურად არის გაანალიზებული მდინარის დომინირებული პოზიცია თბილისის წრფივი განვითარების საკითხში და შეფასებულია ურბანული განვითარების პერსპექტივები სანაპიროების ჩართულობის გამოყენებით საერთო საქალაქო რეკრეაციული სივრცეების შექმნის კუთხით.

სურ. 3. სამშენებლო ნაგვით დაბინძურებული მტკვრის მარჯვენა სანაპირო დიღმის ქალების რაიონში, თბილისში. წყარო: გ.გიორგაძის საავტორო ფოტო, 2012 წ. აგვისტო.

ტურისტული ინფრასტრუქტურის ახალი ჰოლისტიკური მოდელი. განვითარების სტრატეგია

2019 წელს აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის ახლადშექმნილმა საპროექტო-კვლევითმა ბიურომ წამოიწყო მასშტაბური სამეცნიერო-კვლევითი პროგრამის დამუშავება სახელწოდებით: „მდინარე მტკვრის ნაპირების ურბანული მენეჯმენტი“ (ხელმძღვანელი გ. გიორგაძე). ამ წელსვე შესრულდა პროგრამის I ეტაპი – „საფესტივალო სივრცე თბილისის ისტორიულ ნაწილში“. პროექტის ამ ნაწილში მომზადდა თბილისის ისტორიული ცენტრის სივრცითი განვითარების შეფასება მასშტაბური საქალაქო ღონისძიებების მოწყობის კუთხით; მსოფლიო პრაქტიკაში არსებული თვალსაჩინო მაგალითების [The beginning of the Cheonggyecheon Stream in downtown Seoul, South Korea. Retrieved from: <https://www.dreamstime.com/editorial-stock-photo-cheonggyecheon-stream-seoul-south-korea-beginning-downtown-image48397938>; San Antonio Riverwalk. Retrieved from: <https://www.thesanantonioriverwalk.com/media-room/>] და თბილისის მორფოლოგიური ქსოვილის სპეციფიკის

გათვალისწინებით განზოგადებულ იქნა მდინარის, როგორც ძლიერი ქალაქმაფორმირებელი ფაქტორის გავლენა სანახაობითი უფექტის მიღწევის თვალსაზრისით (სურ. 4,5).

თემის საერთო სამეცნირო აქტუალობა, მოსალოდნელი შედეგების მნიშვნელობა თბილისის სივრცითი განვითარების პროცესის გაუმჯობესების და ქალაქისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ინვესტიციების მოზიდვის შესაზღებლობით, განსაზღვრავენ კვლევის დასახული მიმართულების გაღრმავების მიზანშეწონილობას.

სურ. 4. ტურისტულ ბიზნესს მორგებული, ატრაქტული სივრცე მცირე მდინარის კალაპოტში. სან-ანტონიო, აშშ. წყარო: <https://www.thesanantonioriverwalk.com/media-room/>

კვლევითი მიმართულების აქტუალობაზე მიახიზნებს, აგრეთვე, ევროკავშირის დაინტერესება დამუშავებული პროექტით ¹, რაც საქალაქო ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარების პერსპექტივების შეფასების კუთხით თბილისისთვის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტად მოიაზრება.

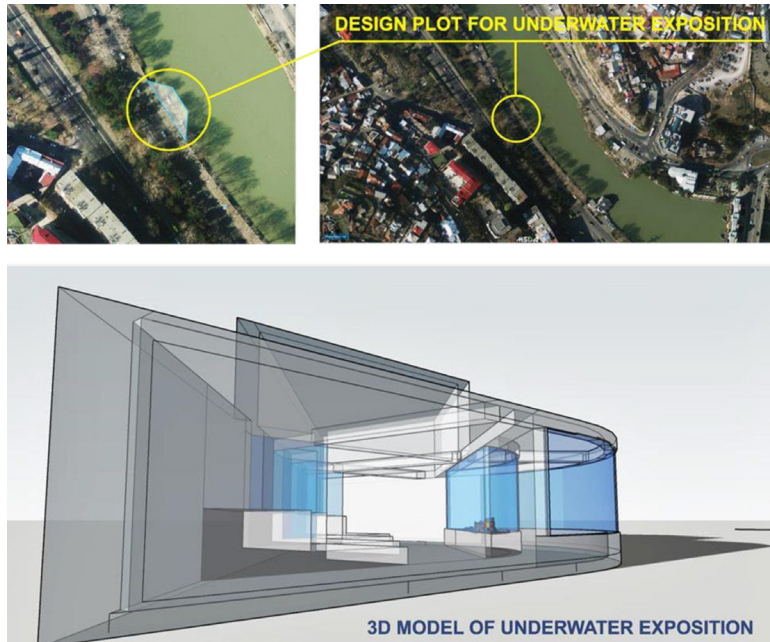
სურ. 5. საზოგადოებრივი სარეკრეაციო ზონა ქალაქის ცენტრალურ ნაწილში, მდინარის განახლებულ სივრცეში. სეული, სამხრეთ კორეა. წყარო: <https://www.dreamstime.com/editorial-stock-photo-cheonggyecheon-stream-seoul-south-korea-beginning-downtown-image48397938>

პროგრამის II ეტაპი (2020 წლის იანვარი-ივლისი) დამუშავდა საერთაშორისო თანამშრომლობის ფორმატის შესაქმნელად წინარე ტესტ-პროექტის სახით და წარდგენილ იქნა იტალიაში ფლორენციის საერთაშორისო კონფერენციაზე – Urban Planning & Architectural Design for Sustainable Development – 5th Edition (2020 წლის 8-10 ივლისი).²

¹ Ensuring the Improvement of the Mtkvari River Management in Tbilisi Area. Framework Contract Beneficiaries 2009, Lot 6 Letter of Contract N° 2012/294630 – Version 1.

² Ferdinando Trapani, Francesco Alberti, Sreetheran Maruthaveeran. Advances in Urban Planning and Architectural Design for Sustainable Development. Proceedings of Urban Planning and Architectural Design for Sustainable Development (UPADSD) – 5th Edition

დამოუკიდებელი სამეცნიერო ნაშრომის : “Historical heritage in the city below and above the river level” სახით (ნაშრომი შეტანილია კონფერენციის კრებულში და ამჟამად მზადდება გამოცემისთვის); სტატია და კონფერენციაზე წარმოდგენილ მოხსენებაში აღწერილ იქნა ტურისტული სერვისის ტრადიციული სახეობები მდინარე მტკვარზე; ყურადღება გამახვილდა ტურისტული ბიზნესის ჯერ კიდევ აუთვისებელი მიმართულებების – კულტურული მემკვიდრეობის წყალქვეშა ექსპოზიციების მოწყობაზე: – პილოტ-პროექტისთვის შეირჩა პერსექტიული ლოკაცია და წარმოდგენილ იქნა კონცეპტუალური 3D მოდელი (სურ. 6).

სურ. 6. წყალქვეშა ექსპოზიცია მდინარე მტკვარზე, ორთაჭალის რაიონში, თბილისში. 3D მოსამზადებელი ესკიზი პილოტ პროექტისთვის (გიორგაძე, 2020).

პროგრამის III – დასკვნითი ეტაპი გულისხმობს: მდინარის თემის, განსაკუთრებით მისი ნაპირების და წყალქვეშა სივრცის ურბანული მენეჯმენტის გაღრმავებულ დამუშავებას და მორგებას ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის მოთხოვნებზე ახალ რეალიებში. შემადგამებელი დასკვნების და რეკომენდაციების საფუძველზე თვალსაჩინოებისთვის შესრულდება მიღებული ჰოლისტიკური მოდელის პილოტ პროექტი 3D მოდელირებით და საინვესტიციო დაგეგმარებით, რაც ერთიანობაში შექმნის სანიმუშო საინვესტიციო პაკეტს ინვესტორებისთვის. განსაზღვრულია დასრულებული პაკეტის განხილვა თბილისის მუნიციპალიტეტის მერიაში ახალი სტრატეგიის კონცეფციასთან ერთად, რისთვისაც მომზადდება ცალკე საპრეზენტაციო ვერსია.

საკვანძო ამოცანების განმარტება პროგრამის დასკვნითი ნაწილის დაწყებამდე მდგომარეობს შემდეგში:

პროგრამა „მდინარე მტკვრის ნაპირების ურბანული მენეჯმენტი“ მოწოდებულია განიხილოს ტურისტული ბიზნესის კრიზისიდან გამოყვანის შესაძლებლობები და ქვეყანაში შექმნილი ახლი გარემოებების გათვალისწინებით წარმოადგინოს ტურისტული ინფრასტრუქტურის ობიექტების პროექტირების და მშენებლობის პერსპექტიული ჰოლისტიკური მოდელი.

ჰოლისტიკური მოდელის კონცეფცია სრულად უნდა ეთანხმებოდეს ცირკულარული ეკონომიკის პლატფორმას, მისი რეალიზაცია უნდა იყოს სწრაფი და მარტივი და ხასიათდებოდეს მაღალი ეკონომიკური ეფექტურობით.

თბილისის მუნიციპალიტეტის მერიაში წარმოსადგენი განვითარების კონცეფცია უნდა პასუხობდეს ქალაქის ურბანული განვითარების პოლიტიკას და ჰქმნიდეს რეალურ წინაპირობებს აქტუალური პრობლემის – მდინარე მტკვრის ეკოლოგიური ბალანსის აღდგენის გადაწყვეტისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

Ensuring the Improvement of the Mtkvari River Management in Tbilisi Area. Framework Contract Beneficiaries 2009, Lot 6 Letter of Contract №2012/294630 – Version 1.

Ferdinando Trapani, Francesco Alberti, Sreetheran Maruthaveeran. Advances in Urban Planning and Architectural Design for Sustainable Development. Proceedings of Urban Planning and Architectural Design for Sustainable Development (UPADSD) – 5th Edition 2020.08-10 July, 2020.

IEREK Press. Academic Research Community. www.ierek.com

Giorgadze, G. (2017). *The Development of Transport Infrastructure Among Cities with a Cultural Heritage* (on the example of Tbilisi, Georgia). *The History of Land Transport*, 3(1): 4-14.

The beginning of the Cheonggyecheon Stream in downtown Seoul, South Korea. Retrieved from: <https://www.dreamstime.com/editorial-stock-photo-cheonggyecheon-stream-seoul-south-korea-beginning-downtown-image48397938>

San Antonio Riverwalk. Retrieved from: <https://www.thesanantonioriverwalk.com/media-room/>

LEXICAL-THEMATIC CHARACTERISTICS OF PROVERBS OF KARTVELIAN LANGUAGES

Giorgi Jgharkava

PhD student

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Assistant

East European University

Abstract

Lexical-thematic characteristics of proverbs and observing them is worth considering in many different ways, since, on the one hand, it reflects the lifestyle, occupation and history of people, and on the other hand, the structural-semantic aspect of a certain lexeme can dictate the place of origination/expansion of the proverb. Alongside the universal lexical data characteristic of Kartvelian languages, specific lexical units sharply marked by cultural elements are confirmed in the proverbs of certain (Megrelian, Laz or Svan) languages, which demonstrate cultural, geographical or other locational characteristics distinctive for a certain language collective. There can also be encountered some obsolete, obscure words in case of absence of special definitions in some proverbs.

The aim of the article is to reveal the main groups of paremial units imprinted with originality characteristic of a certain region alongside with universal lexical-thematic data existed in the proverbs of Kartvelian languages. There have also been discussed some proverbs that include certain passively used and less recognizable lexical units.

Keywords: *Kartvelian languages, Paremiology, Proverbs vocabulary, Proverbs themes*

LEXICAL-THEMATIC CHARACTERISTICS OF PROVERBS OF KARTVELIAN LANGUAGES

Giorgi Jgharkava

PhD student

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Assistant

*East European University***Introduction**

The study of the lexis of proverbs and the identification of existing thematic fields is of special significance for exploring the life, activities, and history of the people creators of the paremic units which still function today. The lexical items employed in proverbs are close to colloquial speech, which once again emphasizes the folklore nature of the paremias. The social nature of the proverb also largely determines the fact that the form and content of a particular lexical item may indicate the place of origin and / or spread of the proverb. Particularly noteworthy, in this regard, are the dialectal units emerging in the paremias. However, on the other hand, proverbs may present an outdated, incomprehensible word or group of words.¹

The fact that the language of proverbs is diverse, peculiar and interesting is conditioned by various reasons. Along with the universal lexical data (such as birds and animals, plants, human species, etc.) emerging in the proverbs of other Kartvelian languages, separate languages, e. g. in Megrelian, Laz or in Svan proverbs, there are also specific lexical items which are strongly marked with cultural elements (anthroponyms, toponyms, hydronyms, etc.), which reveal significant cultural, geographical or local features of the specific linguistic community.

This paper aims to identify the main groups of paremic units typical of the regions which, along with the lexical and thematic parameters characteristic of the Kartvelian languages, reveal original features. The paper also discusses proverbs that include one or more obsolete and less intelligible lexical items employed passively. Their existence sometimes makes the meaning of the paremia vague and further explanation is thus required. However, in many cases, the meaning expressed in the paremia is understandable and, therefore, the proverb achieves its purpose.

Data analysis

From the lexical point of view, several thematic groups can be distinguished in Georgian, Megrelian, Laz and Svan proverbs. Among them, proverbs frequently refer to the core and extended family members (cousins, parents, children, sons-in-law, daughters-in-law, etc.) or the relationship between them.

Here are some examples:

Georgian:

(1) L1: დედინაცვალის თვალში ნაცარიო (Jorjaneli, 2003).

L2: dedinacvali tvalši nacario.

Word by word: A stepmother is like ashes in the eye (It is difficult to live with a stepmother).

(2) L1: ერთიმეორის ცქერით ძმებს სახლი დაეწვათო (ibid).

¹ Lexical peculiarities of Georgian proverbs are discussed in L. Lezhava (Lezhava, 1959).

L2: ertimeoris ckerit zmebs saxli daeçvato.

Word by word: While looking at each other, the brothers' had their house burnt down.

(People should not rely on others but look after own affairs).

(3) L1: ინდიშვილი, მინდიშვილი, რაც დედ-მამა, იგივე შვილი (ibid).

L2: indišvili, mindišvili, rac ded-mama, igiv švili.

Word by word: Parents and children look and behave alike.

(4) L1: პაპას შვილიშვილი ძველ დროს ასწავლიდაო (ibid).

L2: pāpas švilišvili zvel dros asçavidao.

Conceptual equivalent: Don't (try to) teach your grandmother to suck eggs.

(5) L1: რძალო, დედამთილი გიჩივისო, – რას მიჩივის ის სულძაღლიო, – აი, სწორედ მაგასაო (ibid).

L2: rçalo, dedamtili giçiviso, – ras miçivis is sulzaglio, – ai, sçored magasao.

Word by word: Young people/family members should not treat older people badly.

(6) L1: სიძემა თქვა: ჩემი თოხი მომიტანეთო (ibid).

L2: siçema tkva: çemi toxi momitaneto.

Conceptual equivalent: If you want a pretence to whip a dog, say that he ate the frying pan (www idioms.tsu.ge).

Megrelian:

(7) L1: ბაბუს დო მოთას ართ ჭკუა უღუნია (Sherozia & Memishishi, 1994).

L2: babus do motas art çkua uğunia.

Word by word: grandfather and grandchild think alike.

(8) L1: და ჯიმაში სინწარეს გეგენსენი, თექ დოლო ვეფალუნცია (ibid).

L2: da žimaši sinçares gegensəni, tek dolo vepaluncia.

Word by word: The place where a brother learns about his brother's death, will be cursed forever.

(9) L1: დიანთიქ ნოსა იმოწმუა დო ნოსაქ მუშ დუდია (ibid).

L2: diantik nosa imoçmua do nosak muš dudia.

Word by word: The mother-in-law referred to her sister-in-law and the latter to herself.

(10) L1: დიდას ქაფუნია ნასხაპა და სქუათ ქოსხაპუნსია (ibid).

L2: didas kapunia nasaxapa da skuat kosxapunsia.

Conceptual equivalent: Like mother, like child (daughter).

Laz:

(11) L1: ჯუმაკალა მწკუფისთი კაი გოაღუნ (Sherozia & Memishishi, 1994).

L2: žumakala mçkupisti kai gojlen.

Word by word: brothers can find their way in the dark.

(12) L1: პაპული დო ნანდიდიში რდელი ბერე ელამცქვერი იყვენ (ibid).

L2: pāpuli do nandidiši rdeli bere elamckveri iqven.

Word by word: Grandparents pamper grandchildren.

(13) L1: მწკუფი სეის თუთა უნონ, სელი ქომოლის დნოსაი ოხორჯა უნონ (ibid).

L2: Mçkupi seis tuta unon, seili komolis gnosai oxhorža unon.

Word by word: A dark night needs the moon, a silly husband needs a clever wife.

(14) L1: და კაი სიჯა გიყოონტასინონ, და კაი ეშეღია (ibid).

L2: ja kai siža giqoontasinon, ja kai eshegia.

Word by word: "One should have either a good son-in-law or a good donkey".

(15) L1: ნანაშანტეში გიყოონ-ნა, ბაბათი ბაბაშანტეში იყვენ (ibid)².

L2: nanašanteši giqoon-na, babati babašanteši iqven.

Conceptual equivalent: When one has a stepmother, father also becomes a stepfather (www idioms.tsu.ge).

Svan:

(16) L1: ბაბაშ გუი ნიბაშინს ესერ ესედა (Davitiani, 1973).

L2: babäš gui nibäšins eser esseda.

Word by word: Grandpa's heart belongs to the grandchild.

(17) L1: დამბალ მუემ გეზალი დამბალ ესერ ლი (ibid).

L2: dambäl muš gezali dambäl eser li.

Word by word: A short father has a short son.

Conceptual equivalent: Like father, like son (daughter) (www idioms.tsu.ge).

(18) L1: დი გეზლიშ ბედჟი ლემასგუ ესერ ჟი ესჩიდი ე, გუი დემის ხეზი (ibid).

L2: di gezliš bedži lemasgû eser ži eščidi e, gûi demis xebzi.

Word by word: A mother will do anything for her children.

(19) L1: მუხუბე მუხუბემ ესერ ლაჭად შიყ კი (ibid).

L2: Muxûbe muxûbem eser laçad šiç ki.

Conceptual equivalent: A brother is also the best friend (www idioms.tsu.ge).

(20) L1: ხოჩა თელღრა გიგას დინაგეზალდ ესერ ხესპი (ibid).

L2: xoča telğəra gigas dinagezald eser xespi.

Word by word: A good sister-in-law treats her mother-in-law like her mother.

In the proverbs of the Kartvelian languages, a separate large group refers to the topics related to agricultural activities, labour processes, tools and, in general, describe a peasant's life as well as the names of pets and birds, planters, etc. for example:

Georgian:

(21) L1: შენ რას იკვეხი, მამულო, ყანა ამინდის შვილიაო (Jorjaneli, 2003).

L2: šen ras ikvexi, mamulo, qana amindis šviliao.

Word by word: People should not boast about something they have not done.

(22) L1: მუშა კაცის სასჯელი უქმად ყოფნა არისო (ibid).

L2: muša kacis sasželi ukmad qopna ariso.

Word by word: A hardworking man finds it hard not to work.

(23) L1: კარგი მეურნე მარხილს ზაფხულში გააკეთებს და ურემს კი ზამთარშიო (ibid).

L2: kargi meurne marxils zapxulshi gaaketebts da urems ki zamtaršio.

² It is not surprising that in the proverbs of the Kartvelian languages, the stepmother is a negative figure. In this sense, the proverb echoes another genre of oral tradition, such as a fairy tale.

Word by word: A good manager knows how to plan things.

(24) L1: მეზობელს მეზობლის ქათამი აქლემი ეგონაო (ibid).

L2: mezobels mezoblis katami aklemi egonao.

Conceptual equivalent: Grass is always greener in the neighbour's garden.

(www idioms.tsu.ge).

(25) L1: ვისაც სიმინდი უყვარს, თოხიც უყვარდესო (ibid).

L2: visac simindi uqvars, toxic uqvardeso.

Conceptual equivalent: After dinner comes the reckoning (www idioms.tsu.ge).

(26) L1: ერთი ხისგან ბარც გამოვა და ნიჩაბიცო (ibid).

L2: erti xisgan baric gamova da ničabico.

Conceptual equivalent: six of one, half a dozen of the other.

(27) L1: თავგს უთქვამს: ყანას ისე ვერ მომკით, ჩემი სამყოფი აღარ დაგრჩეთო (ibid).

L2: tagvs utkvams: qanas ise ver momkit, čemi samqopi ađar dagrčeto.

Megrelian:

(28) L1: ბერგი დიხას ვადაჩირთუნია (ვეჯოჩირთუნია) (Sherozia & Memishishi, 1994).

L2: bergi dexas vadačirtənia (vejočirtunia).

Word by word: It's not worth hurrying up.

(29) L1: ბრიგადირი დო გუგული ართი რენია – ჟირხოლო მხვას მუშაობას უძახუნია (ibid).

L2: brigadiri do guguli arti renia – žirxolo šxas mušaobas uzaχənia.

Word by word: The collective group leader and the cuckoo are one and the same – both encourage others to work.

(30) L1: ბულიშა სხული ვევიცონუნია (ibid).

L2: buliša sxuli vegi'onunia.

Conceptual equivalent: birds of a feather flock together (www idioms.tsu.ge).

(31) L1: გირინიში ნახადი ცხენქ ოჭკომუა.

L2: giriniši naxadi cxenk očkəmuə (ibid).

Word by word: the work by the donkey was used by the horse.

(32) L1: ღუ ინაჟინალო ვერგ, ვარა გური ჯგირი უღუნია (ibid).

L2: ğu inažinalo verg, vara guri žğiri uğunia.

Conceptual equivalent: Appearances are deceptive.

Laz:

(33) L1: ბაშქაში ბერგითენ ყონა ვარ ინაჩქენ (Sherozia & Memishishi, 1994).

L2: baškaši bergiten qəna var inačken.

Word by word: a field will not be sewn with the other person's hue.

(34) L1: ფუჯიქ ყონა ძირუ დო ღობერი ვარ ძირუ (ibid).

L2: fužik qəna ziru do ğoberi var ziru.

Word by word: the cow noticed the field and not the hedge.

(35) L1: ეშელის ფალანი მუში მონკა ვარ აყვენ (ibid).

L2: ešegis palani muši monka var aqven.

Word by word: The donkey will not be burdened by its saddle.

(36) L1: ზღვი წკარითენ ქარმატეჲ ვა მქუმს (ibid).

L2: zdei çkariten karmaṭek va mkums.

Word by word: The mill will not work on the water brought with buckets.

(37) L1: იხიჲ მეჩხომეს ნა უნონსთერი ვა ბარს (ibid).

L2: ixik mečxomes na unonsteri va bars.

Word by word: The wind will not blow the way the fisherman wants it to.

(38) L1: უსთას ოხორი ვარ უღუნ (ibid).

L2: uostas oxori var uğun.

Word by word: A carpenter does not have a house.

Svan:

(39) L1: აშჲ ლადღიმ სგებნაჲ ნაჴანჲ აშჲ ნაგზომჲ სგებინჩუ ესერ ითი (Davitiani, 1973).

L2: ašû lădğış sgebnau naqanû ašû nagzošû sgebinču eser iti.

Conceptual equivalent: "Make hay while the sun shines" (www.idioms.tsu.ge).

(40) L1: კეცნემ ნამატჲინ ჭმინს ესერ ლახშდესა (ibid).

L2: kecnem namätûin çamins eser laxšdexa.

Word by word: who hides away from bread will have to eat barley.

(41) L1: მედგარი ჩაჲჲ მერ ესერ ხეჭჲადი (ibid).

L2: medgäri čažû mer eser xečûădi.

Word by word: flies hover over a dying horse.

(42) L1: მიჩ' ადგიჲი ბერგიმ ნამჴიჩჲ ესერი ხოჩა ლი (ibid).

L2: mič' ädgiži bergiš namqičû eseri xoča li.

Word by word: In its place even an old hue is good.

(43) L1: ფედლიმ დაბ ლამშაჲ ესერ სეუდგგარ ხოჩა ლი (ibid).

L2: pedliš dab lamšăš eser seudggar xoča li.

Word by word: Even a nearby field is good for those who love work.

As shown by the analysis of the empirical material, the proverbs of the Kartvelian languages reveal rich thematics. By depicting the peasant's life and daily activities, they convey significant and noteworthy general wisdom. The majority of the groups of proverbs singled out in the paper can be found in the funds of proverbs in all four Kartvelian languages. However, within the related languages, thematically and semantically different proverbs may also appear. Such paremias are marked from the point of view of both the activities of the language communities and geographical environment. To illustrate the above-mentioned, the proverbs in Megrelian, Laz and Svan, based on the lexical items, can be claimed to be directly related to the above-mentioned regions of Georgia.

Megrelian:

(44) L1: გიორგი ცხონდია – ირკოჩიში მორდია (Sherozia & Memishishi, 1994).

L2: Giorgi Cxondia – irkočiši mordia.

Word by word: Giorgi Cxondia is everyone's godfather.

(45) L1: დადიაკ ყაზახის – ოშმეში ღულა გაფუნია დო – ხოჯი ოგაფუა (ibid).

L2: dadiak qazaxis – ošmeši ġula gapunia do – xoži ogapuaa.

Conceptual equivalent: A carper will cavil at anything (www idioms.tsu.ge).

(46) L1: სონი ჩიქახე, სო მიშახე (ibid)³.

L2: soni čikaxe, so mišaxe.

Word by word: The daughter of Chikovani, is sitting here.

(47) L1: უჭირო საჭირო ჩანგელიამ კარსია (ibid)⁴.

L2: učiro sačiro čangeliaš karsia.

Word by word: Unplanned/spontaneous⁵ hardship is on Changelia house.

(48) L1: უტუში ნინა მუში ნაჭკადაში უჯგუშო ჭკირუნცია (ibid)⁶.

L2: ušuši nina muši načkadaši uǰǰušo čkiruncia.

Conceptual equivalence: The tongue is not steel but (yet) it cuts (www idioms.tsu.ge).

(49) L1: ჭილაიამ ხოჯი ეკობონს ხონუნსია (ibid).

L2: čilaiaš xoži ekoxons xonunsia.

Word by word: The ox of Chilaia ploughs up the hill.

Laz:

(50) L1: აჯარალიქ დადიკელე იწკენ, ლაზიქ მზოდაკელე (Sherozia & Memishishi, 1994).

L2: aǰaralik dagiķele ičken, lazik mzoǰakele.

Word by word: An Ajarian looks towards the wood, and a Laz desires the sea.

(51) L1: ზულაკალა ნა სკიდუნს ომჩვირუთი აჩქინენ (ibid).

L2: zuǰakala na skiduns omčviruti ačkinen.

Word by word: Those who live at the sea can swim.

(52) L1: წყარიმ მომალერი წყარიქ ნიმერს (ibid)⁷.

L2: čqariš momaleri čqarik nimerš.

Conceptual equivalent: Easy come, easy go.

(53) L1: პოლის ჯუმორი დვაბერენან დო ნჩხალას ხარჯი იკვანტერენან (ibid)⁸.

L2: polis ǰumori dvaberenan do nčxalaxarǰi iķvanterenan.

Word by word: Vinegar was spilt in Istanbul and pay was demanded in Chkhala.

(54) L1: ხოფას ლაზი ღურუ, პოლის ბგარა დოდგეს (ibid).

L2: xopax lazi ġuru, polis bgara dodges.

Word by word: A Laz died in Khopa and the funeral was held in Istanbul.

³ Variant: soni ǰikaxe, so mišaxe (Folklore. II, 1991). The following proverb has a similar meaning: Axalaiaq pařaraias mišaxařua. "Akhalaiia interfered with Pataraiia's dance (Sherozia & Memishishi, 1994); or Axalaiaš ǰoǰori gořuas ǰoǰorens miřalalandua. "Akhalaiia's dog barked with Goshua's dogs" (ibid).

⁴ The content of the proverb is explained in the collection as follows: "Peasant Changelia found salmon on the bank of the Enguri and gave it to Dadiani. Dadiani became angry with the peasant not to have brought such a gift before and ordered him to bring salmon every year (Sherozia & Memishishi, 1994).

⁵ The lexemes in the brackets are inserted by the author.

⁶ In Volume II of the Georgian Folklore (Megrelian texts) the following explanation is found under the proverb: "Utu Mikava, a blacksmith by profession, the leader of the peasants of Samegrelo in 1858, was also known for his oratorical talent" (Folklore II, 1991).

⁷ Compare the Georgian proverb: karis mořanils karive čaiǰebso (Easy come, easy go).

⁸ Compare: the Georgian proverb: a man was beaten in Gori and became angry in Tskhinvali (Jorjaneli, 2003); **Megrelian proverb**: Xorgas řoči golaxes do Xetas gurk murtua. (A man was beaten in Khorga and became angry in Kheta) (Sherosia & Memishishi, 1994).

(55) L1: მოლლა ცხენიშენ მელუ-ში: – ზათთან ცხენიშენ გეფტამინტუ-და (ibid)⁹.

L2: molla cxenišen melu-ši: – zattan cxenišen, geṭaminṭu-ja.

Word by word: Mullah fell off the horse – I was going to get off anyway.

Svan:

(56) L1: აშუ ლეთ ხანსარჟი ესერი ლაღეთი ლი (Davitiani, 1973)¹⁰.

L2: ašû let xansarġi eseri lâleti li.

Word by word: one can spend a night even on a glacier.

(57) L1: ბაჩუ ბაჩუჟი ლგეს მურყუამ ესერ ახფასა (ibid).

L2: baĉû baĉuġi lægs murqûam eser axpasa.

Word by word: A stone put on another stone makes a tower.

Conceptual equivalent: Add little to little and there will be a great heap (www idioms.tsu.ge).

(58) L1: იალადეღ ხუნ ესერ ლახმელ ი ზეგირ ჩუბეჟეჟი (ibid).

L2: iâlâdeğ xun eser laxmæl i zegir ĉubeqeġi.

Word by word: From the times immemorial the foundation was in Lakhamula and the roof in Chubekhevi.

(59) L1: მამანდრე გადან მეზგალისგა ზისხ ესერ ლი (ibid)¹¹.

L2: mämandre gadan mezgalisga zisx eser li.

Word by word: the worst debt for the family to pay is the blood debt.

(60) L1: ნაბაჩუ ი ნაჟაიშდ მაიდს ესერ უშხუარ ხამშერალახ (ibid)¹².

L2: näbaĉû i naġaišd mäids eser ušxûar xamšeralax.

Word by word: men from Becho and Khaishi complained about hunger to each other.

(61) L1: ჟერუალე ჯენის ესერ ესფეშუდა ი გადრანარს კაცხთე ხაწრალა (ibid).

L2: jerûale qenis eser espešûda i gadranärs kăcxte xăĉrala.

Word by word: Some man fell in the stream and cursed the family of the Gadrani until reaching the village of Katskhi.

The given examples illustrate instances of lexical activation of every day realities characteristic of a certain part of Georgia. For instance, in Laz, these are the lexical items related to sea and water, fishmongery, names of people of Turkish origin, toponyms and vocabulary common in the Eastern world. In Megrelian and Svan there are proverbs marked with anthroponyms, and various local historical and geographical features. All this determines the closeness of paremias to certain parts of Georgia. However, the proverb still maintains a generalized character and conveys wisdom that is maybe applied everywhere and by many.

Therefore, in these proverbs, the universal and didactic characteristics of paremias are tinted locally. Therefore, despite the difference concerning separate lexical units, the general content and meaning of Megrelian, Laz and Svan proverbs are discussed in a common Kartvelian context and understood by all.¹³

Here are cases which involve the necessity of explanation of the meaning of the archaisms, dialectic forms and other lexical items emerging in the Paremians, which are passively used in everyday speech¹⁴:

⁹ Compare to a Georgian proverb: *ḳata ver šešcvda zexvsao, ṗarasḳevia dġesao* (So near and yet so far).

¹⁰ Compare to a Georgian proverb: „ერთი ალილია მღვდელსაც შეეშლებაო“. *erti alilua mġvdelsac šeešlebao* (A good marksman may miss).

¹¹ According to our observations, the proverb echoes the tradition of vendetta, which was common in Svaneti in ancient times. Cf. See also: *märem dagraġa hed eser liĉûri li ĉes, modej ĉor*. “For a man to die, either taking blood is a rule or a compensation” (Davitiani, 1973).

¹² Becho and Khaishi are toponyms in Svaneti.

¹³ Only in a few cases does the proverb require additional, relatively broad explanations and reasoning from a historical perspective (see (45), (46) proverbs for an example).

¹⁴ The following definitions of the words are taken from the electronic version of the Orthography Dictionary of the Georgian Language (available at the following address: www.ena.ge).

- (62) L1: ერთი კოჭობი¹⁵ კუპრი ყოველ ოჯახში დუღსო [http://idioms.tsu.ge/?p=1307].
L2: erti koçobi kupri qovel ojaxši duğso.
Conceptual equivalent: No garden is without its weeds.
- (63) L1: ჰამქარი¹⁶ ჰამქარს შორიდანვე იცნობსო [http://idioms.tsu.ge/?p=11118].
L2: hamkari hamkars šoridanve icnobso.
Conceptual equivalent: Birds of a feather flock together.
- (64) L1: ხარაზი რომ ხაბაზობას დაიწყებს, პური კუტი¹⁷ გამოვავ [http://idioms.tsu.ge/?p=8641].
L2: xarazi rom xabazobas daiçqębs, puri kuti gamovao.
Conceptual equivalent: A Cobbler should stick to his last.
- (65) L1: როგორც ალაგიო, ისეთი ალაბიო¹⁸ [http://idioms.tsu.ge/?p=11509].
L2: rogoric alagio, iseti alabio.
Conceptual equivalent: As the man, so his cattle.
- (66) L1: შუბი ხალთაში¹⁹ არ დაიმალებაო [http://idioms.tsu.ge/?p=8548].
L2: šubi xaltaši ar daimalebao.
Conceptual equivalent: Fire cannot be hidden in a flax.
- (67) L1: ცეცხლის პატარა ნაპერწკალი დიდ ხორას²⁰ გადასწვავსო [http://idioms.tsu.ge/?p=14887].
L2: cecxlis patara napercçali did xoras gadasçvavso.
Conceptual equivalent: A spark will kindle a flame.
- (68) L1: რაც არ ექნეს მამაშენსა, ნურც შენ დახევ მარმაშებსა²¹ [http://idioms.tsu.ge/?p=11495].
L2: rac ar eknes mama šensa, nurc šen daxev marmašębsa.
Conceptual equivalent: Mules are always boasting that their ancestors were horses.
- (69) L1: რწყილს ტყავს გახდის, რუმბად²² იხმარსო [http://idioms.tsu.ge/?p=11525].
L2: rçqils tçavs gaxdis, rumbad ixmarso.
Conceptual equivalent: To sweat one's guts out.
- (70) L1: დაადარე მსხალი პანტას, მალაჩინი²³ – მაჟალოსა²⁴ [http://idioms.tsu.ge/?p=11211].
L2: daadare msxali pantas, malaçini – mažalosa.
Conceptual equivalent: Tigers and deer do not stroll together.

Therefore, exploration of lexical and thematic features of proverbs in Kartvelian languages, apart from the items with universal cultural realias shared by the members of the Kartvelian community, allow singling out the group of items with specific lexical units demonstrating cultural, geographical or other locational characteristics distinctive for a certain language community. Despite the universality of wisdom expressed, such proverbs require an additional explanation of the meaning (proverbs 45, 46). As well as this, an additional explanation becomes necessary if the proverbs contain obsolete archaisms or forgotten dialectisms.

¹⁵ koçobi – a small pot [ODGL].

¹⁶ hamkari / amkari – a union of craftsmen and merchants of one craft, a partnership [ODGL].

¹⁷ kuti – burnt bread [ODGL].

¹⁸ alab – measurement unit [ODGL].

¹⁹ xalta – a leather bag [ODGL].

²⁰ xora – stacked firewood, building materials and the like. [ODGL].

²¹ marmaši – thin, transparent fabric [ODGL].

²² rumbi – a large tiki of cow, ox or buffalo skin [ODGL].

²³ malaçini – quince (Neiman, 1978).

²⁴ mažalo – [Malus orientalis] A medium-sized or high tree bearing small sour fruits – wild forest apples [ODGL].

This explanation is based on practical considerations and should be taken into account while publishing the collection of proverbs.

References

- Davitiani, A. (1973). Svan Proverbs, "Metsniereba" Publishing House, Tbilisi.
- Folk Word. II (1991). Georgian Folk Speech (Megrelian Texts) II, The text was prepared for publication, with introduction, remarks and research attached by Corneli Danelia and Apolon Tsanava, Tbilisi University Press, Tbilisi.
- Jorjaneli, K. (2003). Selected Georgian Proverbs. "Merani" Publishing House, Tbilisi.
- Lezhava, L. (1959). Language of Georgian Proverbs, Issues of the Structure of Kartvelian Languages, Vol. I, Publishing House of the Academy of Sciences of the Georgian SSR, p. 139-264, Tbilisi.
- Neiman, A. (1978). Dictionary of Georgian Synonyms, Education Publishing House, Tbilisi.
- Sherozia, R., Memishishi, O. (1994). Megrelian and Laz proverbs, "Msgefsi" publishing house Tbilisi.
- <http://idioms.tsu.ge/> (retrieved: 20.10.2020).
- www.ena.ge (retrieved: 20.10.2020).

Abbreviations and Contractions

L1 – Linguistic data in the original language;

L2 – Transcription;

ODGL – Electronic version of Georgian Explanatory Dictionary.

ქართველურ ენათა ანდაზების ლექსიკურ-თემატური მახასიათებლები

გიორგი ჯღარკავა

დოქტორანტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ასისტენტი

ადმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

ანოტაცია

ანდაზების ლექსიკურ-თემატური მახასიათებლები და მათზე დაკვირვება მრავალმხრივ საყურადღებოა, რადგან იგი, ერთი მხრივ, კარგად წარმოაჩენს ადამიანთა ყოფას, საქმიანობასა და ისტორიას, ხოლო, მეორე მხრივ, კონკრეტული ლექსემის სტრუქტურულ-შინაარსობრივმა მხარემ შეიძლება გვიკარნახოს ანდაზის წარმოშობის / გავრცელების ადგილიც. ქართველური ენების ანდაზებისთვის დამახასიათებელი უნივერსალური ლექსიკური მონაცემების გვერდით, ცალკეულ ენათა (მეგრულ, ლაზურ ან სვანურ) ანდაზებში დასტურდება კულტურული ელემენტებით მკვეთრად მარკირებული სპეციფიკური ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც წარმოაჩენენ კონკრეტული ენობრივი კოლექტივისთვის ნიშანდობლივ კულტურულ, გეოგრაფიულ თუ სხვა ლოკაციურ თავისებურებებს. ანდაზებში შეიძლება შეგვხვდეს დღეისათვის მოძველებული, საგანგებო განმარტების გარეშე გაუგებარი სიტყვებიც. სტატიის მიზანია ქართველურ ენათა ანდაზებში არსებული უნივერსალურ ლექსიკურ-თემატურ მონაცემებთან ერთად, რომელიმე კუთხისთვის დამახასიათებელი ორიგინალურობით აღბეჭდილი პარემიული ერთეულების ძირითადი ჯგუფების გამოვლენა. ნაშრომში აგრეთვე განხილულია ანდაზები, რომლებშიც წარმოდგენილია ნაკლებად გასაგები, პასიური გამოყენების ლექსიკური ერთეულები.

საკვანძო სიტყვები: ქართველური ენები, პარემიოლოგია, ანდაზების ლექსიკა, ანდაზების თემატიკა

ქართველურ ენათა ანდაზების ლექსიკურ-თემატური მახასიათებლები

გიორგი ჯღარკავა

დოქტორანტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ასისტენტი

აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

შესავალი

ანდაზების ლექსიკის შესწავლასა და არსებული თემატური ველების დადგენას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს იმ ხალხის ყოფის, საქმიანობის, ისტორიის გამოსავლენად, რომლის წიაღშიც ეს პარემიული ერთეულები ოდესღაც შეიქმნა და დღესაც ფუნქციონირებს. ანდაზების ლექსიკური ფონდი მაქსიმალურადაა დაახლოებული ყოველდღიურ მეტყველებასთან, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს პარემიების ხალხურობას. ანდაზის სოციალური ხასიათი დიდწილად განაპირობებს იმასაც, რომ კონკრეტული სიტყვის ფორმამ და შინაარსმა შეიძლება მიანიშნოს ანდაზის წარმოშობის და/ან გავრცელების ადგილზე. ამ მხრივ განსაკუთრებით საყურადღებოა პარემიებში დადასტურებული დიალექტური ერთეულები. ამასთან, ანდაზებში შესაძლოა წარმოდგენილი იყოს დღეისათვის მოძველებული, საგანგებო განმარტების გარეშე გაუგებარი სიტყვა ან სიტყვათა ჯგუფი¹. ის ფაქტი, რომ ანდაზის ენაში დასტურდება საკმაოდ მრავალფეროვანი, თავისებური და საინტერესო ლექსიკა, სხვადასხვა მიზეზითაა განპირობებული. სხვა ქართველური ენების ანდაზებისთვის დამახასიათებელი უნივერსალური ლექსიკური მონაცემების გვერდით (როგორცაა ფრინველთა და ცხოველთა, მცენარეთა, ადამიანთა სახელები და ა.შ.), ცალკეულ ენათა, მაგ., მეგრულ, ლაზურ ან სვანურ ანდაზებში გვხვდება კულტურული ელემენტებით მკვეთრად მარკირებული სპეციფიკური ლექსიკური ერთეულებიც (ანთროპონიმები, ტოპონიმები, ჰიდრონიმები და სხვ.), რომლებიც, პირველ რიგში, ემსახურება კონკრეტული ენობრივი კოლექტივისთვის ნიშანდობლივი კულტურული, გეოგრაფიული თუ სხვა ლოკაციური თავისებურებების წარმოჩენას.

ნაშრომის მიზანია ქართველურ ენათა ანდაზებში არსებული, უნივერსალურ ლექსიკურ-თემატურ მონაცემებთან ერთად, რომელიმე კუთხისთვის დამახასიათებელი, სხვათაგან გარკვეული ნიშნით განსხვავებული, ორიგინალურობით აღბეჭდილი პარემიული ერთეულების ძირითადი ჯგუფების გამოვლენა. ნაშრომში, აგრეთვე, განხილულია ანდაზები, რომლებშიც წარმოდგენილია ერთი ან რამდენიმე მოძველებული და ნაკლებად გასაგები, პასიური გამოყენების ლექსიკური ერთეული. მათი პოვნა ანდაზის შინაარსს ზოგჯერ აბუნდოვანებს და საჭირო ხდება დამატებითი ახსნა-განმარტება, თუმცა ხშირ შემთხვევაში პარემიით გამოხატული აზრი მეტ-ნაკლებად გასაგებია და ანდაზა მაინც აღწევს თავის მიზანს.

მასალის ანალიზი

ქართულ, მეგრულ, ლაზურ და სვანურ ანდაზებში ლექსიკური თვალსაზრისით შეგვიძლია გამოვყოთ რამდენიმე თემატური ჯგუფი. მათ შორის ხშირია ოჯახის ძირითად და შემომატებულ წევრთა (დედმამიშვილების, მშობლების, შვილის, სიძის, რძალ-დედამთილის და სხვ.) შესახებ ან მათ შორის ურთიერთობის ამსახველი ანდაზები.

ნიმუშად მოვიყვანთ რამდენიმე მათგანს:

ქართული:

(1) დედინაცვალი თვალში ნაცარიო (ჯორჯანელი, 2003);

¹ ქართული ანდაზების ლექსიკურ თავისებურებებზე თავის ნაშრომში საგანგებოდ მსჯელობს ლ. ლეჟავა (ლეჟავა, 1959).

- (2) ერთიმეორის ცქერით ძმებს სახლი დაეწვათო (იქვე);
- (3) ინდიშვილი, მინდიშვილი, რაც დედ-მამა, იგივე შვილი (იქვე);
- (4) პაპას შვილიშვილი ძველ დროს ასწავლიდაო (იქვე);
- (5) რძალო, დედამთილი გიჩივისო, – რას მიჩივის ის სულძაღლიო, – აი, სწორედ მაგასაო (იქვე);
- (5) სიძემა თქვა: ჩემი თოხი მომიტანეთო (იქვე).

მეგრული:

- (6) ბაბუს დო მოთას ართ ჭკუა უღუნია „ბაბუასა და შვილიშვილს ერთი ჭკუა აქვსო“ (შეროზია & მემიშიში, 1994);
- (7) და ჯიმაში სინწარეს გეგენსგნი, თექ დოლო ვეფალუნცია „სადაც და ძმის სიკვდილს გაიგონებს, იმ ადგილას ბალახი არ ამოვაო“ (იქვე);
- (8) დიანთიქ ნოსა იმოწმუა დო ნოსაქ მუშ დუღია „დედამთილმა რძალი იმოწმა და რძალმა თავისი თავიო“ (იქვე);
- (9) დიდას ქაფუნია ნასხაპა და სქუათ ქოსხაპუნსია „დედას თუ უცეკვია, შვილიც იცეკვებსო“ (იქვე).

ლაზური:

- (10) ჯუმაკალა მწკუფისთი კაი გოძღენ. „ძმასთან ერთად სიბნელეშიც კარგად ივლი“ (შეროზია & მემიშიში, 1994);
- (11) პაპული დო ნანდიდიში რდელი ბერე ელამცქვერი იყვენ. „ბაბუისა და ბებუის გაზრდილი ბავშვი განებვირებული იქნება“ (იქვე);
- (12) მწკუფი სეის თუთა უნონ, სეძილი ქომოლის ღნოსაი ოხორჯა უნონ. „წყვიდად ღამეს მთვარე უნდა, სულელ ქმარს ჭკვიანი ცოლი“ (იქვე);
- (13) და კაი სიჯა გიყოონტასინონ, და კაი ეშელია. „ან კარგი სიძე უნდა გყავდეს, ან კარგი ვირიო“ (იქვე).
- (14) ნანაშანტეში გიყოონ-ნა, ბაბათი ბაბაშანტეში იყვენ. „დედინაცვალი თუ გყავს, მამაც მამინაცვალი იქნება“ (იქვე)².

სვანური:

- (15) ბაბაშ გუი ნიბაშინს ესერ ესსედა. „პაპის გული შვილიშვილს გაჰყოლიაო“ (დავითიანი, 1973);
- (16) დამბაღ მუემ გეზალი დამბაღ ესერ ლი. „დაბალი მამის შვილიც დაბალიაო“ (იქვე);
- (17) დი გეზლიშ ბედეი ლემასგუ ესერ ჟი ესჩიდი ე, გუი დემის ხეზუი. „დედა შვილისათვის ცეცხლში რომ დაიწვას, გული არ გაუძღებაო“ (იქვე);
- (18) მუხუბე მუხუბემ ესერ ლაჭედ შიყ კი. „ძმა ძმის საყრდენი ზურგიაო“ (იქვე);
- (19) ხოჩა თელღრა გიგას დინაგეზალდ ესერ ხესპი. „კარგი რძალი დედამთილს საკუთარი ქალიშვილივით შეუწყობსო“ (იქვე).

ქართველურ ენათა ანდაზებში ცალკე დიდ ჯგუფს ქმნის სამეურნეო საქმიანობის, შრომის პროცესების, სამუშაო იარაღებისა და, ზოგადად, გლეხის ყოფასთან დაკავშირებული თემატიკა. აგრეთვე, შინაური ცხოველებისა და ფრინველების, მცენარეების სახელები³ და ა.შ. მაგალითად:

² გასაკვირი არ არის, რომ ქართველურ ენათა ანდაზებში დედინაცვალი უარყოფითი ფიგურაა. ამ თვალსაზრისით, ანდაზა ეხმინება ზეპირსიტყვიერების სხვა ჟანრს, მაგალითად, ზღაპარს.

³ ცხადია, დამრიგებლური შინაარსის მქონე ქართველურ ენათა ანდაზებში მოხსენიებული ცხოველებისა და ფრინველების, მცენარეების ნაცვლად, ალეგორიულად ხშირად ადამიანი იგულისხმება. ამასთან, მათ დასახელებას დიდაქტიური ხასიათის პარემიებში მხატვრული დატვირთვაც აქვს, რადგან ამ გზით კონტექსტი მეტაფორულია, იგავურია და აზრიც უფრო განზოგადებული ხდება.

ქართული:

- (20) შენ რას იკვები, მამულო, ყანა ამინდის შვილიაო (ჯორჯანელი, 2003);
- (21) მუშა კაცის სასჯელი უქმად ყოფნა არისო (იქვე);
- (22) კარგი მეურნე მარხილს ზაფხულში გააკეთებს და ურემს კი ზამთარშიო (იქვე);
- (23) მეზობელს მეზობლის ქათამი აქლემი ეგონაო (იქვე);
- (24) ვისაც სიმინდი უყვარს, თოხიც უყვარდესო (იქვე);
- (25) ერთი ხისგან ბარიც გამოვა და ნიჩაბიცო (იქვე);
- (26) თავგს უთქვამს: ყანას ისე ვერ მომკით, ჩემი სამყოფი აღარ დაგრჩეთო (იქვე).

მეგრული:

- (27) ბერგი დინას ვადაჩირთუნია (ვეფოჩირთუნია) (შეროზია & მემიშიძე, 1994). „თოხი მიწას არ დასცილდებაო (აცდებაო)“;
- (28) ბრიგადირი ღო გუგული ართი რენია – ჟირხოლო მხვას მუშაობას უძახუნია „ბრიგადირი და გუგული ერთი არისო – ორივე სხვას მუშაობისკენ უძახისო“ (იქვე);
- (29) ბულიშა სხული ვეგიჟონუნია „ბალზე მსხალი არ დაიმცნობაო“ (იქვე);
- (30) გირინიში ნახალი ცხენქ ოჭკომუა „ვირის ნაშრომი ცხენმა შეჭამაო“ (იქვე);
- (31) ღუ ინაჯინალო ვერგ, ვარა გური ჯგირი უღუნია „ბუ შესახედავად არ ვარგა, თორემ გული კეთილი აქვსო“ (იქვე).

ლაზური:

- (32) ბაშქაში ბერგიტენ ყონა ვარ იხაჩქენ. „სხვისი თოხით ყანა არ მოიხვნება, არ დაითესება“ (შეროზია & მემიშიძე, 1994);
- (33) ფუჯიქ ყონა ძირუ ღო ღობერი ვარ ძირუ. „ძროხამ ყანა ნახა და ღობე კი – ვერაო“ (იქვე);
- (33) ეშელის ფალანი მუში მონკა ვარ აყვენ. „ვირს თავისი უნაგირი არ დაამძიმებს“ (იქვე);
- (34) ზდეი წკარიტენ ქარმატექ ვა მქუმს. „მოზიდული წყლით წისქვილი არ ფქვავს“ (იქვე);
- (35) იხიქ მეჩხომეს ნა უნონსთერი ვა ბარს. „ქარი, როგორც მეთევზეს უნდა, ისე არ დაუბერავს“ (იქვე);
- (36) უსთას ოხორი ვარ უღუნ. „ხუროს სახლი არა აქვს“ (იქვე).

სვანური:

- (37) აშუ ლადლიმ სგებნაჟ ნაჯანჟ აშუ ნაგზომჟ სგებინჩუ ესერ ითი. „ერთი ღლით აღრე მოხნული ერთი კვირით აღრე მოიმკებაო“ (დავითიანი, 1973);
- (38) კეცნემ ნამატიჩინ ჭმინს ესერ ლახმდეხა. „პურს გაქცეული ქერს მიაკვდაო“ (იქვე);
- (39) მეღგარი ჩაჟჟ მერ ესერ ხეჭჟადი. „მომაკვდავ ცხენს ბუზი ესევაო“ (იქვე);
- (40) მიჩ' ადგიჟი ბერგიმ ნამჯიჩჟ ესერი ხოჩა ლი. „თავის ადგილზე გაცვეთილი თოხიც კარგიაო“ (იქვე);
- (41) ფედლიმ დაბ ლამმჟმ ესერ სეუდგგარ ხოჩა ლი. „ახლო ყანა მონატრებული მუშაობის მოსაკლავადაც კარგიაო (იქვე).

როგორც არსებული ემპირიული მასალის ანალიზმა აჩვენა, ქართველურ ენათა ანდაზები საკმაოდ მდიდარი თემატიკის შემცველია და იგი გლეხის ყოფა-ცხოვრების, მისი ყოველდღიური საქმიანობის ასახვის გზით გადმოსცემს იმ ზოგად სიბრძნეს, რომელიც ნებისმიერი ადამიანისთვის მნიშვნელოვანი და საყურადღებოა. მართალია, ნაშრომში გამოყოფილი ჯგუფები, უმრავლეს შემთხვევაში, ოთხივე ქართველური ენის ანდაზურ ფონდში მოიპოვება, თუმცა მონათესავე ენათა ოჯახის ფარგლებშიც შეიძლება გამოჩნდეს თემატურ-შინაარსობრივად განხვავებული, საკუთ-

რივ ამა თუ იმ ენობრივი კოლექტივის საქმიანობითა და გეოგრაფიული გარემოთი მარკირებული პარემიული ერთეულები. ზემოაღნიშნულის საილუსტრაციოდ ქვემოთ მოყვანილია მეგრულში, ლაზურსა და სვანურში დადასტურებული ის ანდაზები, რომლებიც, შეიძლება ითქვას, რომ მათში შემავალი ლექსიკური ერთეულების მიხედვით უშუალოდ ამ კუთხეების კუთვნილებაა.

მეგრული:

- (42) გიორგი ცხონდია – ირკოჩიში მორდია. „გიორგი ცხონდია – ყველას („ყველა კაცის“) ნათლია (შეროზია & მემიშიძე, 1994);
- (43) დადიანე ყაზახის – ომეში ღულა გაფუნია დო – ხოჯი ოგაფუა. „დადიანმა გლესს – უღვაში სწორად არა გაქვსო („მოდუნული გაქვსო“) და – ხარი გადაახდევინაო“ (იქვე);
- (44) სონი ჩიქახე, სო მიმახე. „სადაური ჩიქავას ასული სად ჩამჯდარაო“ (იქვე)⁴;
- (45) უჭირო საჭირო ჩანგელიამ კარსია. „უჭირო [გაუჭირვებელი/დაუგეგმავი]⁵ გაჭირვება ჩანგელიას კარზეო“ (იქვე)⁶;
- (46) უტუში ნინა მუში ნაჭკადაში უჯგუშო ჭკირუნცია. „უტუს ენა მის ნაჭელზე უფრო კარგად სჭრისო“ (იქვე)⁷;
- (47) ჭილაიამ ხოჯი ეკოხონს ხონუნსია. „ჭილაიას ხარი აღმართში ხნავსო“ (იქვე).

ლაზური:

- (48) აჯარალიქ დადიკელე იწკენ, ლაზიქ მზოდაკელე. „აჭარელი ტყისკენ იყურება, ლაზი ზღვისკენ“ (შეროზია & მემიშიძე, 1994);
- (49) ზუდაკალა ნა სქიდუნს ომჩვირუთი აჩქინენ. „ზღვასთან მცხოვრებს ცურვაც ევოდინება“ (იქვე);
- (50) წყარიმ მომალერი წყარიქ ნიმერს. „წყლის მოტანილს წყალი წაიღებს“ (იქვე)⁸;
- (51) პოლის ჯუმორი დვაბერენან დო ნჩხალას ხარჯი იკვანტერენან. „სტამბოლში ძმარი დაედვარათ და ჩხალაში ხარჯს ითხოვდნენო“ (იქვე)⁹;
- (52) ხოფას ლაზი ღურუ, პოლის ბგარა დოდგეს. „ხოფაში ლაზი მოკვდა, სტამბოლში ტირილი გამართეს“ (იქვე);
- (53) მოლლა ცხენიშენ მელუ-ში: – ზათთან ცხენიშენ გეფტამინტუ-მა. „მოლა ცხენიდან რომ ჩამოვარდა – მაინც ცხენიდან უნდა ჩამოვსულიყავიო“ (იქვე)¹⁰.

სვანური:

- (54) ამჟ ლეთ ხანსარჟი ესერი ლაღეთი ლი. „ერთი ღამე მყინვარზეც გაითენებო“ (დავითიანი, 1973)¹¹;

⁴ ვარიანტი: სონი ჩიქახე, სო მიმახე. „სადაური ჩიქიას ასული სად ჩამჯდარაო“ (ხალხ. სიტყვ. II, 1991). მსგავსი შინაარსის მატარებელია შემდეგი ანდაზაც: ახალაიქ პატარაიას მიმასხაპუა. „ახალაი პატარაიას ცეკვაში ჩაერიო“ (შეროზია & მემიშიძე, 1994); ან: ახალაიამ ჯოდორი გოშუას ჯოდორენს მიშალაღანდუა. „ახალაიას ძადლი გოშუას ძადლებთან ყეფდაო“ (იქვე).

⁵ კვადრატულ ფრჩხილებში მოცემული ლექსემები ჩართულია სტატიის ავტორის მიერ.

⁶ ანდაზის შინაარსი კრებულში ამგვარადაა ახსნილი: „გლესმა ჩანგელიამ ენგურის ნაპირას ორაგული იპოვა და დადიანს მიართვა. დადიანი გაუჯავრდა, – აქამდე რატომ არ მოგქონდა ასეთი საჩუქარიო და ბეგრად დაადო ყოველ წელს ორაგულის მოტანა“ (შეროზია & მემიშიძე, 1994).

⁷ ქართული ხალხური სიტყვიერების II ტომში (მეგრული ტექსტები) აღნიშნული ანდაზის ქვეშ ასეთი განმარტება გვხვდება: „პროფესიით მჭედელი უტუ მიქავა, სამეგრელოს გლესთა 1858 წლის მეთაური, ცნობილი იყო ორატორული ნიჭითაც“ (ხალხ. სიტყვ. II, 1991).

⁸ შდრ. ქართული ანდაზა: „ქარის მოტანილს ქარივე წაიღებსო“.

⁹ შდრ. ქართული ანდაზა: ერთი კაცი გორში გაღახეს და გული ცხინვალში მოუვიდაო (ჯორჯანელი, 2003); მეგრული ანდაზა: ხორგას კოჩი გოღახეს დო ხეთას გურქ მურთუა. „ხორგაში კაცი გაღახეს და ხეთაში გული მოუვიდაო“ (შეროზია & მემიშიძე, 1994).

¹⁰ შდრ. ქართული ანდაზა: „კატა ვერ შესწვდა ძეხვსაო, პარასკევია დღესაო“.

¹¹ შდრ. ქართული ანდაზა: „ერთი ალილუია მღვდელსაც შეეშლებაო“.

- (55) ბაჩუ ბაჩუჩი ლღვს მურყუამ ესერ ახფასა. „ქვა ქვაზე დადებული კოშკი გამოსულაო“ (იქვე);
- (56) იჭალადედ ხუნ ესერ ლახმელ ი ზეგირ ჩუბეკუჭ. „ოდიდანვე საძირკველი ლახამულა, სახურავი ჩუბეხევიო“ (იქვე);
- (57) მამანდრე გადან მეზგალისგა ზისხ ესერ ლი. „ყველაზე უარესი ვალი ოჯახისათვის სისხლიაო“ (იქვე)¹²;
- (58) ნაბაჩუ ი ნაჰაიმდ მჰიდს ესერ უმხჰარ ხამშერალახ. „ბეჩოში ნამყოფი და ხაიში ნამყოფი შიმშილს ერთმანეთს შესჩიოდნენო“ (იქვე)¹³;
- (59) ღერჭალე ჰენის ესერ ესფეშუდა ი გადრანწრს კაცხთე ხაწრალა. „ვიდაც ჰენის ღელეში დაცემულა და გადრანების გვარს სოფ. კაცხამდე აგინებდაო“ (იქვე).

მოყვანილი მაგალითებიდანაც ნათელია, რომ ანდაზებში ცალკეული კუთხისათვის დამახასიათებელი ყოფითი რეალიების ლექსიკური აქტივიზაცია ხდება, როგორებიცაა, მაგალითად, ლაზურში ზღვა და წყალი, მეთევზეობა, თურქული წარმომავლობის ადამიანთა სახელები, ტოპონიმები, აღმოსავლურ სამყაროში გავრცელებული ლექსიკა და ა.შ., ხოლო მეგრულსა და სვანურში – აგრეთვე ანთროპონიმებით, სხვადასხვა ლოკალური ისტორიულ-გეოგრაფიული მახასიათებლებით ნიშანდებული ანდაზები. ეს ყველაფერი განაპირობებს პარემიული ერთეულების ამა თუ იმ კუთხისთვის მიკუთვნებულობას, თუმცა, ამასთანავე, ანდაზა არ კარგავს განზოგადებულ ხასიათს და გადმოგვცემს იმგვარ სიბრძნეს, რომელიც ყველგან და ყველასთვის გამოსადეგია. ამრიგად, ეს ის შემთხვევებია, როდესაც პარემიებისთვის დამახასიათებელი უნივერსალური მორალი და შეგონება ლოკალური ნიშნით არის შეფერილი. შესაბამისად, მიუხედავად ცალკეული ლექსიკური ერთეულების მონაცვლეობისა, მეგრული, ლაზური და სვანური ანდაზების საერთო შინაარსი და მორალი საერთოქართველურ ჩარჩოში განიხილება და ყველასთვის გასაგებია¹⁴.

ცალკეა განსახილველი იმგვარი შემთხვევები, როდესაც აუცილებელი ხდება პარემიებში დადასტურებული, ყოველდღიურ მეტყველებაში პასიური გამოყენების მქონე არქაიზმების, დიალექტიზმებისა და სხვა ლექსიკური ერთეულების განმარტება, რათა ანდაზის შინაარსი გასაგები იყოს¹⁵:

- (60) ერთი კოჭობი¹⁶ კუპრი ყოველ ოჯახში დუღსო [http://idioms.tsu.ge/?p=1307];
- (61) ჰამქარი¹⁷ ჰამქარს შორიდანვე იცნობსო [http://idioms.tsu.ge/?p=11118];
- (62) ხარაზი რომ ხაბაზობას დაიწყებს, პური კუტი¹⁸ გამოვაო [http://idioms.tsu.ge/?p=8641];
- (63) როგორიც ალაგიო, ისეთი ალაბიო¹⁹ [http://idioms.tsu.ge/?p=11509];
- (64) შუბი ხალთაში²⁰ არ დაიმალებაო [http://idioms.tsu.ge/?p=8548];
- (65) ცეცხლის პატარა ნაპერწკალი დიდ ხორას²¹ გადასწავსო [http://idioms.tsu.ge/?p=14887];
- (66) რაც არ ექნეს მამაშენსა, ნურც შენ დახევე მარმაშებსა²² [http://idioms.tsu.ge/?p=11495];

¹² ჩვენი დაკვირვებით, ანდაზა ეხმიანება სისხლის ადების ტრადიციას, რომელიც ძველად სვანეთშიც იყო გავრცელებული. შდრ. აგრეთვე: მარემ დაგრადა ჰედ ესერ ლიწური ლი წეს, მოლდე წორ. „კაცის სიკვდილისათვის ან სისხლის ადება არის წესი, ან საზღაურიო“ (დავითიანი, 1973).

¹³ ბეჩო და ხაიში ტოპონიმებია სვანეთში.

¹⁴ მხოლოდ ერთეულ შემთხვევებში საჭიროებს ანდაზა დამატებით შედარებით ვრცელ ახსნა-განმარტებასა და ისტორიულ რაკურსში მსჯელობას (მაგალითისათვის იხ. (45), (46) ანდაზები).

¹⁵ ქვემოთ მოცემული იმ სიტყვათა განმარტებები, რომლებზეც მითითებულია „ქველ“-ი, მოყვანილია ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის ელექტრონული ვერსიიდან (განთავსებულია შემდეგ მისამართზე: www.ena.ge).

¹⁶ კოჭობი – პატარა ქოთანი [ქველ-ი].

¹⁷ ჰამქარი/ამქარი – ერთი ხელობის ოსტატ-ხელოსანთა და ვაჭართა გაერთიანება, ამხანაგობა [ქველ-ი].

¹⁸ კუტი – თონეში ჩავარდნილი (და ნაკვერცხლებზე გამომცხვარი) პური [ქველ-ი].

¹⁹ ალაბი – იგივეა, რაც ალლი [ქველ-ი].

²⁰ ხალთა – ტყავის ტომარა, გუდა [ქველ-ი].

²¹ ხორა – ერთად დაწყობილი შეშა, საშენი მასალა და მისთ. [ქველ-ი].

²² მარმამი – თხელი, გამჭვირვალე ქსოვილი [ქველ-ი].

(67) რწყილს ტყავს გახდის, რუმბად²³ იხმარსო [http://idioms.tsu.ge/?p=11525];

(68) დაადარე მსხალი პანტას, მალაჩინი²⁴ – მაჟალოსა²⁵ [http://idioms.tsu.ge/?p=11211].

ამდენად, ქართველურ ენათა ანდაზების ლექსიკურ-თემატურ მახასიათებლებზე დაკვირვება საშუალებას იძლევა პარემიებში ასახული უნივერსალური თემატიკის (ნათესაობის აღმნიშვნელი ლექსიკა, გეოგრაფიული თუ სხვა სახის საკუთარი სახელები, ცხოველების, მცენარეთა და წარმომავლობის სახელები და ა.შ.) გვერდით გამოიყოს საკუთრივ ერთ, რომელიმე ენობრივ კოლექტივში გავრცელებული, ადგილობრივი ყოფისთვის დამახასიათებელი, რაიმე ნიშნით გამორჩეული ანდაზები, რომელთა შინაარსის გაგება (მიუხედავად მათში გადმოცემული სიბრძნის უნივერსალურობისა) ზოგჯერ დამატებით მსჯელობას ითხოვს (იხ. ანდაზები (45), (46)). დამატებითი განმარტება საჭიროა მაშინაც, როდესაც მასში შემავალი რომელიმე ლექსიკური ერთეული არქაიზმია ან მივიწყებული დიალექტიზმი. განმარტებათა საჭიროებას პრაქტიკული დანიშნულება აქვს და გასათვალისწინებელია ანდაზების კრებულის გამოცემისას.

გამოყენებული ლიტერატურა

დავითიანი, ა. (1973). სვანური ანდაზები, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.

ლეჟავა, ლ. (1959). ქართული ანდაზების ენა, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, ტ. I, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, გვ. 139-264, თბილისი.

ნეიმანი, ა. (1978). ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.

შეროზია რ., მემიშიძე ო. (1994). მეგრული და ლაზური ანდაზები, გამომცემლობა „მსგეფსი“, თბილისი.

ხალხ. სიტყვ. II (1991). ქართული ხალხური სიტყვიერება (მეგრული ტექსტები) II, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, შესავალი, შენიშვნები და გამოკვლევები დაურთეს კორნელი დანელიამ და აპოლონ ცანავამ, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.

ჯორჯანელი, ლ. (2003). რჩეული ქართული ანდაზები, გამომცემლობა „მერანი“, თბილისი.

http://idioms.tsu.ge/ (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

www.ena.ge (ბოლო წვდომა: 20.10.2020).

²³ რუმბი – ძროხის, მოზვრის ან კამეჩის ტყავის დიდი ტიკი [ქეგლ-ი].

²⁴ მალაჩინი – კომში, ბია (ნეიმანი, 1978).

²⁵ მაჟალო – [Malus orientalis] საშუალო ან მაღალი ტანის ხე; აქვს მთლიანი ფოთლები და მოთეთრო ან მოვარდისფრო ყვავილები; იხსამს პატარა ზომის მომჟავო ნაყოფს, – ტყის ვაშლი [ქეგლ-ი].

Publisher: East European University (EEU)

Layout and printing by "APG" Academic Press of Georgia (APG)

გამომცემელი: აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

კრებული დაკაბადონდა და დაიბეჭდა

საქართველოს აკადემიურ გამომცემლობა „საგა“-სთან თანამშრომლობით

ISSN 2667-9019